UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Elontila : Elinikäisen ohjauksen kansallinen arviointi 2023–2024: Elontila : Nationell utvärdering av livslång vägledning 2023–2024

Varjo, Janne; Helander, Jaakko; Kalalahti, Mira; Murto, Virve

2024-10-21

http://hdl.handle.net/10138/587300

Varjo, J, Helander, J, Kalalahti, M & Murto, V (toim) 2024, Elontila : Elinikäisen ohjauksen kansallinen arviointi 2023–2024. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Nro 42, Vuosikerta. 2024, Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. < http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-774-8 >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja • Työelämä • 2024:42

Elontila

Elinikäisen ohjauksen kansallinen arviointi 2023–2024

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:42

Elontila

Elinikäisen ohjauksen kansallinen arviointi 2023–2024

Janne Varjo, Jaakko Helander, Mira Kalalahti ja Virve Murto (toim.)

Työ- ja elinkeinoministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu
Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Euroopan unionin rahoittama
NextGenerationEU

Työ- ja elinkeinoministeriö
This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-327-774-8
ISSN pdf: 1797-3562

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Kuvailulehti
21.10.2024

Elontila
Elinikäisen ohjauksen kansallinen arviointi 2023–2024

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:42		**Teema**	Työelämä
Julkaisija	Työ- ja elinkeinoministeriö		

Tekijä/t	Samira Harjula, Jaakko Helander, Nina Humalisto, Jukka-Pekka Jänkälä, Emmi Kaila, Mira Kalalahti, Tina Lauronen, Sanni Malander, Virve Murto, Päivi Pukkila, Kiia Tyni, Janne Varjo, Minna Vilkman
Toimittaja/t	Janne Varjo, Jaakko Helander, Mira Kalalahti, Virve Murto

Kieli	suomi	**Sivumäärä**	242

Tiivistelmä

ELONTILA-arviointitutkimuksessa muodostettiin systemaattinen kuva suomalaisen elinikäisen ohjauksen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kokonaisuudesta sekä arvioitiin sen toimivuutta.

Arviointitutkimuksen tulokset osoittavat, että oppilaiden ja opiskelijoiden yleinen mielikuva on, että ohjausta on saatavilla, mikäli sille on tarvetta. Ohjauksen saavutettavuuden tavoitteet eivät kuitenkaan vielä toteudu kaikkialla ja kaikkien oppilas- ja opiskelijaryhmien kohdalla. Oppilaan- ja opinto-ohjaajat kantavat edelleen oppilaitoksissa pääasiallisen ohjausvastuun ja ohjausvastuun jakautuminen on usein epäselvää.

Tarkasteltaessa työllisyyspalveluissa toteutettavaa elinikäistä ohjausta palveluita on yleisesti ottaen tarjolla laajasti, mutta asiakkaan päätymiseen soveltuvimman työllisyyspalvelun piiriin sisältyy sattumanvaraisuutta. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, että palveluprosessit eivät ole aina kaikin osin julkisesti kuvattuja. Pienillä paikkakunnilla TNO-palveluja on muita rajatummin saatavissa.

Nuorten ohjauspalveluiden nuorilähtöisyys ja matala kynnys edistävät palveluiden saavutettavuutta. Kaikkineen käyttäjien kokemukset Ohjaamoista, työpajoista ja etsivästä nuorisotyöstä ovat myönteisiä. Pienten kuntien kohdalla maantieteelliset etäisyydet rajoittavat palvelujen saavutettavuutta.

Asiasanat	työelämä, työ, ohjaus, uraohjaus, opinto-ohjaus, arviointitutkimus, tietopalvelu, neuvonta, koulut, oppilaitokset, nuoret, työvoimapalvelut, elinikäinen ohjaus, nuorten ohjauspalvelut

ISBN PDF	978-952-327-774-8	**ISSN PDF**	1797-3562
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-774-8		

Presentationsblad
21.10.2024

Elontila
Nationell utvärdering av livslång vägledning 2023–2024

Arbets- och näringsministeriets publikationer 2024:42		**Tema**	Arbetsliv
Utgivare	Arbets- och näringsministeriet		
Författare	Samira Harjula, Jaakko Helander, Nina Humalisto, Jukka-Pekka Jänkälä, Emmi Kaila, Mira Kalalahti, Tina Lauronen, Sanni Malander, Virve Murto, Päivi Pukkila, Kiia Tyni, Janne Varjo, Minna Vilkman		
Redigerare	Janne Varjo, Jaakko Helander, Mira Kalalahti, Virve Murto		
Språk	finska	**Sidantal**	242

Referat

I utvärderingsstudien ELONTILA skapades en systematisk bild av helheten av informations-, rådgivnings- och vägledningstjänsterna för livslång vägledning i Finland och dess funktion bedömdes.

Resultaten av utvärderingsstudien visar att den allmänna uppfattningen bland elever och studerande är att handledning finns tillgänglig om det finns behov av det. Målen för handledningens tillgänglighet förverkligas emellertid ännu inte överallt och för alla elev-/studentgrupper. Elev- och studiehandledare bär fortfarande det huvudsakliga handledningsansvaret vid läroanstalterna och fördelningen av handledningsansvaret är ofta oklar.

Inom sysselsättningstjänster finns det ett brett utbud av tjänster, men slumpmässighet förekommer i kundens möjlighet att få tillgång till en sysselsättningstjänst som lämpar sig bäst för kunden. Detta påverkas till exempel av att serviceprocesserna inte alltid till alla delar är offentligt beskrivna.

Ungdomshandledningstjänsternas ungdomsorientering och låga tröskel främjar tjänsternas tillgänglighet. När det gäller små kommuner i glesbygden begränsar geografiska avstånd samt brister i digitala tjänster och infrastruktur tillgängligheten till tjänsterna

Nyckelord	arbetsliv, arbet, handledning, yrkesvägledning, studievägledning, evalueringsforskning, informationstjänst, rådgivning, skolor, läroanstalter, ungdomar, arbetskraftstjänster, livslång vägledning, handledningtjänster för ungdomar		
ISBN PDF	978-952-327-774-8	**ISSN PDF**	1797-3562
URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-774-8		

Description sheet
21 October 2024

Elontila
National Evaluation of Lifelong Guidance 2023–2024

Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 2024:42		**Subject**	Working life
Publisher	Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland		

Author(s)	Samira Harjula, Jaakko Helander, Nina Humalisto, Jukka-Pekka Jänkälä, Emmi Kaila, Mira Kalalahti, Tina Lauronen, Sanni Malander, Virve Murto, Päivi Pukkila, Kiia Tyni, Janne Varjo, Minna Vilkman
Editor(s)	Janne Varjo, Jaakko Helander, Mira Kalalahti, Virve Murto

Language	Finnish	**Pages**	242

Abstract

In the ELONTILA evaluation study, a systematic picture of Finland's lifelong guidance information, advice and counselling services was created, and their functionality was assessed.

The results of the study indicate that pupils and students have the general perception that guidance is available if needed. However, the goals of accessibility of guidance are not yet achieved everywhere and for all pupil/student groups. Study and careers advisers still bear the main responsibility for guidance in educational institutions, and the division of responsibility for guidance is often unclear.

An examination of lifelong guidance provided by employment services indicates that services are in general widely available, but there is no guarantee that the client is provided with the service most suitable for them. One reason for this is that service processes are not always fully described in public. The range of available information, guidance and counselling services is more limited in small towns.

The youth-oriented nature and low threshold of youth guidance services promote the accessibility of services. Overall, user experiences of one-stop guidance centres, workshops and outreach youth work are positive. In small, sparsely populated municipalities, geographical distances limit the accessibility of services.

Keywords	working life, work, guidance, career guidance, educational counselling, evaluation research, information service, counselling, schools, educational institutions, young people, employment services, lifelong guidance, guidance services for young people

ISBN PDF	978-952-327-774-8	**ISSN PDF**	1797-3562
URN address	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-774-8		

Sisältö

Esipuhe 9

Tutkimus ja sen tekijät 12

1 Elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmän laadun, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin ulottuvuuksia 13

2 Elinikäisen ohjauksen koordinaatio ja kehittäminen 18
2.1 Elinikäisen ohjauksen koordinaatio, ELO-strategia ja kehittämistoimet 18
2.2 Elinikäisen ohjauksen tiedontuotanto 28
2.3 Havaintoja elinikäisen ohjauksen koordinaation ja yhteistyön tilasta 37

3 Elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuus 43
3.1 Elinikäisen ohjauksen palvelut ja niiden tuottajat 43
3.2 Näkökulmia elinikäiseen ohjaukseen 61

4 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva 65
4.1 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva ohjauksesta kouluissa ja oppilaitoksissa 65
4.1.1 Perusopetus 68
4.1.1.1 Ohjauksen saatavuus perusopetuksessa 69
4.1.1.2 Ohjauksen saavutettavuus perusopetuksessa 73
4.1.1.3 Ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus perusopetuksen jälkeisissä nivel- ja siirtymävaiheiden koulutuksissa 76
4.1.2 Lukiokoulutus 79
4.1.2.1 Ohjauksen saatavuus lukiokoulutuksessa 80
4.1.2.2 Ohjauksen saavutettavuus lukiokoulutuksessa 83
4.1.3 Toisen asteen ammatillinen koulutus 85
4.1.3.1 Ohjauksen saatavuus toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa 85
4.1.3.2 Ohjauksen saavutettavuus toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa 89
4.1.4 Korkeakoulutus 93
4.1.4.1 Ohjauksen saatavuus korkeakoulutuksessa 93
4.1.4.2 Ohjauksen saavutettavuus korkeakoulutuksessa 97
4.1.4.3 Ohjaus avoimessa korkeakoulussa 100
4.2 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva työllisyyspalveluissa 100
4.2.1 Ohjauksen saatavuus työllisyyspalveluissa 103
4.2.2 Ohjauksen saavutettavuus työllisyyspalveluissa 107

4.3 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa 109
4.3.1 Ohjauksen saatavuus nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa 112
4.3.2 Ohjauksen saavutettavuus nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa 113
4.4 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva monialaisissa ja usealle sektorille sijoittuvissa ohjauspalveluissa kuten aikuisten ja maahanmuuttajien ohjauksessa 115
4.5 Johtopäätöksiä elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmän toimivuudesta tutkimuskatsauksen perusteella 116

5 Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumisen tarkastelu 122
5.1 Tutkimuskuntien esittely sekä palveluntuottajien ja -käyttäjien tunnistamat elinikäisen ohjauksen vahvuudet, erityispiirteet ja haasteet 123
5.2 Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden osuvuus paikallistasolla 130
5.2.1 Asiakaslähtöisyys ja saavutettavuus 130
5.2.2 Digitaalisuus 139
5.2.3 Yhdenvertaisuus ja kestävyys 141
5.2.4 Monialaisuus ja koordinointi 147
5.2.5 Tietoon perustuvuus 149
5.2.6 Laadukkuus 150
5.3 Asiakasnäkökulman täydentävä tarkastelu valtakunnallisten kyselyaineistojen avulla 150
5.4 Koonti strategisten painopisteiden osuvuudesta paikallistasolla 154

6 Elinikäisen ohjauksen arviointi osatyö- ja osaopiskelukykyisten ja kohdennetun nuorisotyön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa 158
6.1 Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten elinikäiset tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut 159
6.1.1 Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten tunnistetut erityistarpeet ja niiden huomioiminen tieto-, neuvonta- ja ohjaustyössä 159
6.1.2 Palvelun tuottajien ja ammattilaisten huomiot ja suositukset osatyö- ja osaopiskelukykyisten elinikäisiin ohjauspalveluihin 164
6.2 Kohdennettu nuorisotyö tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden työmuotona 169
6.2.1 Kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden tunnistetut erityistarpeet ja niiden huomiointi 169
6.2.2 Palveluntuottajien ja ammattilaisten huomiot elinikäisestä ohjauksesta kohdennetussa nuorisotyössä 173
6.3 Koonti osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten sekä kohdennetun nuorisotyön elinikäisen ohjauksen arvioinnista 177

7 Yhteenveto elinikäisen ohjauksen toimivuudesta 179
7.1 Elinikäisen ohjauksen toimivuus kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa ja nuorten ohjauspalveluissa 180
7.2 Keskeiset havainnot elinikäisen ohjauksen strategian valossa 185

8 Suositukset 189

Liitteet 191
Liite 1: Tutkimuksessa käytetyt aineistot ja menetelmät 191
Liite 2: Asiantuntijapaneelit 217

Lähteet 218

ESIPUHE

Elinikäinen ohjaus on noussut keskeiseksi osaksi 2000-luvun muuttuvaa työelämää, jatkuvaa oppimista ja osaamisen kehittämistä sekä elämänhallintaa ja yhteiskunnallista osallisuutta. Elinikäinen ohjaus viittaa jatkuvaan tukeen ja neuvontaan, jota yksilö saa uransa ja elämänsä eri vaiheissa. Sen tarkoituksena on auttaa ihmisiä tekemään valintoja koskien koulutusta, työtä ja muita elämän osa-alueita. (Barnes ym., 2020.)

Elinikäinen ohjaus onkin keskeinen palvelukokonaisuus, joka sovittaa yhteen useiden yhteiskunnallisten järjestelmien (koulutus, työmarkkinat), yksilöiden sekä esimerkiksi järjestöjen ja yritysten tavoitteita tulevaisuusorientoituneella ja mahdollisimman taloudellisella tavalla (European Commission, 2022; OKM, 2018; Aho & Ranki, 2018). Kokonaisuutena elinikäinen ohjaus sijoittuukin työllisyys- ja elinkeinopolitiikan, koulutuspolitiikan, nuorisopolitiikan ja sosiaalipolitiikan leikkauspisteeseen.

Elinikäisen ohjauksen merkitys voidaan nähdä useissa eri ulottuvuuksissa, esimerkiksi:

- Jatkuvana oppimisena: Nykyisessä maailmassa, jossa työtehtävät ja ammatit muuttuvat nopeasti, on tärkeää, että ihmiset voivat päivittää osaamistaan ja saada ohjausta uusien taitojen kehittämiseen.
- Uranhallintana: Ohjaus auttaa ihmisiä navigoimaan työelämän muutoksissa, löytämään uusia mahdollisuuksia ja sopeutumaan työmarkkinoiden vaatimuksiin. Tämä on tärkeää esimerkiksi silloin, kun työtehtävät muuttuvat, tai kun joku haluaa tai joutuu vaihtamaan alaa.
- Henkilökohtaisena kehityksenä: Elinikäinen ohjaus tukee yksilöitä heidän henkilökohtaisessa kasvussaan ja hyvinvoinnissaan, auttaen heitä löytämään tasapainon työn, koulutuksen, perhe-elämän ja muiden elämänalueiden välillä.
- Osallistumisena ja osallisuutena: Ohjaus voi edistää sosiaalista osallisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä tukemalla heikommassa asemassa olevia ryhmiä ja tarjoamalla heille mahdollisuuksia osallistua koulutukseen ja työelämään.
- Yhteiskunnan ja talouden kehityksenä: Hyvin järjestetty elinikäinen ohjaus tukee työvoiman osaamistason nostamista ja siten kansantalouden kilpailukykyä. Se auttaa varmistamaan, että oikeat ihmiset ovat oikeissa tehtävissä ja että osaaminen vastaa työelämän tarpeita.

Elinikäisen ohjauksen palvelut, niiden hallinto ja kehittäminen ovat perinteisesti hajautuneet eri ministeriöiden hallinnonaloille. Erilaisia tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita (TNO-palvelut) tarjotaan esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa, nuorten ohjauspalveluissa ja monialaisissa ohjauspalveluissa. Elinikäisen ohjauksen kehittämisen haasteena onkin ollut, että kehittämishankkeita ja rahoitusta on ollut hankala koordinoida kokonaisvaltaisesti, systemaattisesti ja tietoon perustuen. (VTT, 2015.)

Viimeistään 2010-luvun alusta lähtien elinikäistä ohjausta on kehitetty suunnitelmallisesti monialaisemmaksi, monitoimijaisemmaksi ja koordinoidummaksi esimerkiksi Elinikäisen ohjauksen foorumin, Elinikäisen ohjauksen strategian sekä monialaisuuteen ja yhteistoiminnallisuuteen velvoittavan lainsäädännön avulla.

Nykyiseen ymmärrykseen elinikäisestä ohjauksesta liittyy vahvasti ajatus palveluiden tietoon perustuvasta kehittämisestä. Esimerkiksi tutkimusten ja selvitysten avulla tuotetun tiedon tehtävänä on toimia resurssina toiminnan kehittämiselle sekä asetettujen päämäärien saavuttamiselle: se on keskeinen osa elinikäisen ohjauksen kaltaisten yhteiskunnallisten järjestelmien kehittämistä.

Toiminnan arvioinnin merkityksen kasvun taustalla on ajatus yhteiskunnallisten ja yksilöllisten ongelmien ratkaisemisesta tiedon avulla. Arvioinnista on tullut yhä keskeisempi osa organisaatioiden ja asiantuntijoiden jokapäiväistä toimintaa, joka mielletään yhä laajemmin osaksi myös elinikäisen ohjauksen järjestämistä sekä siinä vaadittavia kompetensseja. Elinikäisen ohjauksen eri osa-alueet onkin otettu 2020-luvulla aikaisempaa runsaamman arviointitoiminnan kohteeksi.

Tähän asti tuotettu elinikäistä ohjausta koskeva tutkimus- ja selvitystyö on tuottanut suhteellisen runsaasti tietoa ohjauksesta kansallisella, alueellisella, paikallisella ja yksilötasoilla. Tieto on kuitenkin jäänyt osittain hajanaiseksi ja jäsentymättömäksi. Yhtenä syynä tähän on ohjaustutkimuksen monitieteisyys: ohjausta tutkitaan esimerkiksi sekä psykologisista että sosiologisista lähtökohdista käsin. Toisena vaikuttavana tekijänä on elinikäisen ohjauksen hajautuminen useammalle hallinnonalalle sekä niiden väliseksi monialaiseksi yhteistoiminnaksi, jossa on mukana myös yksityisiä ohjauspalvelujen tuottajia, järjestöjä, ammattiliittoja, työnantajia ja niin edelleen.

ELONTILA-arviointitutkimus on asetettu kokoamaan ja täydentämään olemassa olevaa ajantasaista tutkimustietoa. Hankkeen tavoitteena on muodostaa systemaattinen kuva suomalaisen elinikäisen ohjauksen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kokonaisuudesta sekä arvioida sen toimivuutta.

Tämän tehtävän toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista ilman laajan asiantuntijaverkoston osallistumista ja tukea. Haluamme kiittää arviointitutkimuksen kotimaista asiantuntijapaneelia, pohjoismaista asiantuntijapaneelia (ks. liite 2) sekä hankkeen ohjausryhmää ideoista, kommenteista ja täsmennyksistä. Kiitämme myös kaikkia tutkimuksen lukujen viisi ja kuusi tiedonhankintaan osallistuneita päätöksentekijöitä, asiantuntijoita, ammattilaisia, asiakkaita, oppilaita, opiskelijoita ja nuoria.

Elontila-hankkeen tutkijat
Syyskuu 2024

TUTKIMUS JA SEN TEKIJÄT

Elinikäisen ohjauksen tila -arviointitutkimus toteutettiin Helsingin yliopiston (HY) Kasvatustieteellisen tiedekunnan Koulutussosiologian ja -politiikan tutkimusyksikön (KUPOLI), Hämeen ammattikorkeakoulun (HAMK) Edu-tutkimusyksikön, Jyväskylän yliopiston (JyU) ohjausalan koulutus- ja tutkimusyksikön sekä Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (Otus) muodostamana ELONTILA-ryhmittymänä. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu toteutti osana ELONTILA-ryhmittymää erikseen julkaistavan elinikäisen ohjauksen seurantakehikon. Helsingin yliopisto koordinoi arviointitutkimusta.

Hanke muodostuu useammasta kokonaisuudesta. Ensimmäinen kokonaisuus (luvut 2, 3 ja 4) on tutkimuskatsaus. Sen vastaavana tutkijana on toiminut apulaisprofessori Mira Kalalahti (JyU) ja tutkijoina projektitutkijat Minna Vilkman (JyU) ja Emmi Kaila (JyU) sekä tutkimusavustajat Mikko Rinne (JyU), Nina Humalisto (JyU), Sanni Malander (JyU) ja Kiia Tyni (JyU). Luvussa 2 on lisäksi pohjoismainen asiantuntijahaastatteluosio, josta on vastannut tutkija Samira Harjula (HY). Toinen kokonaisuus tarkastelee elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumista (luku 5) ja kolmas osatyö- ja osaopiskelukykyisten sekä kohdennetun nuorisotyön tieto- neuvonta- ja ohjauspalveluiden arviointia (luku 6). Näiden osioiden vastaavana tutkijana on toiminut tutkijayliopettaja, dosentti Jaakko Helander (HAMK). Muita tutkijoita ovat olleet tutkijayliopettaja Päivi Pukkila (HAMK), tutkija Jukka-Pekka Jänkälä (Otus), tutkija Tina Lauronen (Otus) ja tutkija Virve Murto (Otus) sekä tutkimusassistenttina Judith Kalervo (HAMK). Arviointikokonaisuutta on johtanut professori Janne Varjo (HY).

Arviointitutkimus on osa työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) toteuttamaa elinikäisen ohjauksen laadun ja tiedolla johtamisen kehittämishanketta vuosina 2022–2024. Hanke on toteutettu EU:n elpymis- ja palautumistukivälineellä (RRF), osana Suomen kestävän kasvun ohjelmaa.

1 Elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmän laadun, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin ulottuvuuksia

Janne Varjo

Vakiintuneen ja laajasti käytetyn määritelmän mukaisesti elinikäinen ohjaus kattaa kaikki ne toimet ja palvelut, joiden avulla kaikenikäiset yksilöt pystyvät missä tahansa elämänvaiheessa tunnistamaan osaamisensa, taitonsa, rajoituksena, kiinnostuksensa ja arvonsa ja peilaamaan näitä edellytyksiä työmarkkinoiden mahdollisuuksiin ja tarpeisiin sekä tarjolla oleviin osaamisen kehittämisen mahdollisuuksiin (EU, 2004). Määritelmä kattaa siten laaja-alaisesti erilaiset tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut (TNO-palvelut), painottuen kuitenkin erityisesti ohjauspalveluihin. Käsitteen laaja-alaisuuden takia ohjaukselle on annettu toisistaan poikkeavia merkityksiä (Vehviläinen, 2021). Elinikäinen ohjaus sopii kuitenkin käsitteenä ilmeisen hyvin suomalaiseen järjestelmään, joka painottaa kokonaisvaltaisuutta, poikkisektoraalisuutta, erilaisia toimijoita ja ihmisen elämänkaarta.

ISO 9000 -standardin (ISO, 2015) mukaan palvelun tai tuotteen laatu tarkoittaa sitä, missä määrin kohteen ominaisuudet täyttävät siihen liittyvien sidosryhmien vaatimukset. On kuitenkin huomattava, että standardikielessä 'vaatimukset' tarkoittavat lähinnä käyttäjien ja asiakkaiden tarpeita sekä odotuksia. Ohjauksen laadusta kerätään jatkuvasti tietoa osana esimerkiksi koulujen ja oppilaitosten, työ- ja elinkeinotoimistojen (TE-toimisto) sekä kuntien nuorisotyön palveluiden laadunhallinta- ja arviointijärjestelmiä, mutta kerätyn tiedon sisältö ja laajuus vaihtelevat paikallisesti. Lähtökohtaisesti ohjauksen säännöllinen paikallinen arviointi on kuitenkin edellytys erilaisten haasteiden tunnistamiselle, ohjauksen toimintatapojen kehittämiselle sekä tiedolla johtamiselle. (OPH 2023, s. 20.)

Tuloksellisuus (tai suorituskyky) on laaja käsite, joka pitää sisällään toiminnan tavoitteen ja sen saavuttamisen asteen (Manka, Heikkilä-Tammi & Vauhkonen, 2012). Yksilönäkökulmasta ohjauksen tuloksellisuutta on mahdollista arvioida erilaisten palveluiden käyttäjien kokemuksia kartoittavien kyselyjen avulla: esimerkkeinä

työllisyyspalveluiden koulutusten ja valmennusten Opal-palautekysely, etsivän nuorisotyössä ja työpajatoiminnassa käytetty sosiaalisen vahvistumisen mittari Sovari, Nuorisobarometri, Amisbarometri, Lukiolaisbarometri, Kouluterveyskysely ja PISA-tutkimus. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi puolestaan tuottaa järjestelmätason arviointitietoa esimerkiksi ohjauksen laadusta ja saatavuudesta tiettynä tarkasteluajankohtana tai -ajanjaksona koulutussektorilla. (OPH 2023, s. 20.)

Vaikuttavuudella tarkoitetaan panosten ja tuotosten avulla aikaansaatuja pitkäkestoisia vaikutuksia. Esimerkiksi koulutuspalvelujen tavoitteena on yksilöiden oppiminen ja terveyspalvelujen tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin edistäminen. (Kangasharju, 2008.) Määttä ja Ojala (2005, s. 59) jakavat vaikuttavuuden käsitteen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen sekä asiakasvaikuttavuuteen sen mukaan, kuinka julkisen organisaation tehtävä kohdistuu kansalaisiin asiakkaina/käyttäjinä tai yhteiskunnalliseen vastuuseen liittyvänä tehtävänä.

Yleensä mitä välillisempi suhde on, sitä enemmän painottuu yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Esimerkiksi ministeriöillä on lähinnä yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen liittyviä tehtäviä, joihin ei liity suoraa asiakkuussuhdetta. Vaikuttavuus liittyy organisaation toiminta-ajatuksen strategisiin vastuisiin ja niiden toteutumiseen suhteessa poliittisten päätöksentekijöiden sekä kansalaisten odotuksiin ja tarpeisiin. (Määttä & Ojala 2005, s. 59–60.) Työvoiman tarjonnan ja kysynnän kohtaanto, koulutukseen kiinnittyminen, osallisuus ja hyvinvointi ovat esimerkkejä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden toteutumista. Käytännössä tätä voidaan mitata esimerkiksi työllistymisenä, koulutustason nousemisena, NEET-nuorten määrän vähenemisenä, oppivelvollisuuden suorittamisena, koulutusten keskeyttäneiden määrän vähenemisenä.

Asiakasvaikuttavuus taas perustuu asiakkaiden/käyttäjien tarpeiden tyydyttämisen asteeseen. Tässä tapauksessa keskeistä on arvioida palvelun laatua ja sen parantamista. Edellytyksenä on asiakasryhmien tarpeiden mukaisen palveluvalikoiman kehittäminen. (Määttä & Ojala 2005, s. 59.)

Onnistuneella ohjauksella on merkittäviä ohjauspalveluiden asiakkaisiin kytkeytyviä vaikutuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi parantuneina oppimis-, urasuunnittelu ja työelämätaitoina (OPH 2023, s. 21). Näillä on puolestaan yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi tuottavuuden ja kilpailukyvyn kasvuna, elintason nousuna sekä köyhyyden vähenemisenä (Hooley & Dodd, 2015). Onkin ilmeistä, että oikeaaikaisilla ja oikein suunnatuilla ohjauspalveluilla voidaan yksilötasolla edistää osallisuutta sekä siitä seuraavien välittömien taloudellisten hyötyjen kautta edistää laajempien yhteiskunnallisten vaikutusten saavuttamista (ELO-foorumi, 2020, s. 24). On kuitenkin huomattava, että etenkin ohjauksen pitkän aikavälin vaikutuksiin heijastuvat myös esimerkiksi työmarkkina-, nuoriso- ja koulutuspoliittiset ratkaisut

sekä laajemmat globaalit virtaukset (OPH 2023, s. 21). Vuorisen (2019, s. 3) mukaan ohjauksen vaikuttavuutta voidaan tarkastella esimerkiksi asiakkaiden työllistyvyyden, urasuunnittelutaitojen, osaamisen kehittämisen, työnhakutaitojen ja työpaikan pysyvyyden kautta.

Laadukas, tuloksellinen ja vaikuttava elinikäinen ohjaus on laaja ja monitahoinen ilmiö: sen arvioiminen edellyttää väistämättä tarkastelun keskittämistä tiettyihin, keskeisiksi arvioituihin näkökulmiin kokonaisuuden jäsentämiseksi. Vaikka raporttimme on kokonaisesitys elinikäisen ohjauksen tilasta, arvioimme sitä erityisesti palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden sekä palveluiden tuottajien ja käyttäjien näkökulmista. Jälkimmäisessä jaottelussa tuottajien näkökulma painottaa palvelujärjestelyiden ja käyttäjien näkökulma asiakkaille näkyvien palveluiden toimivuutta.

Ensimmäisen näkökulman mukaisesti elinikäisen ohjauksen palveluiden olemassaolo ei vielä ole tae kaikkien yksilöiden yhdenvertaiselle palveluihin pääsylle. Saavutettavuus (accessibility) on eri asia kuin saatavuus (availability). Jokin palvelu voi olla saatavilla, mutta se ei automaattisesti tarkoita, että se olisi saavutettavissa, etenkään yhdenvertaisesti kaikille sitä tarvitseville. (Vanjusov, 2022; Rantanen ym., 2012.) Palveluiden yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden kysymyksiin liittyy myös palveluiden hyväksyttävyys (acceptability) ja sopivuus (appropriateness). Hyväksyttävyyden kysymykseen liittyy kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä, joita käyttäjän on hyväksyttävä päästäkseen osaksi palveluita. Sopivuuden kysymykset puolestaan kytkevät saatavuuden ja saavutettavuuden osaksi palveluiden oikea-aikaisuutta ja riittävyyttä. (Karvonen ym., 2017.)

Saatavuudella tarkoitetaan tässä raportissa esimerkiksi lakisääteisiä velvoitteita elinikäisen ohjauksen järjestämisessä. Elinikäisen ohjauksen palvelut ovat saatavilla silloin, kun niitä järjestetään eri toimintoja koskevan lainsäädännön ja erilaisten sopimusten mukaisesti. Saavutettavuudella tarkoitetaan puolestaan tässä raportissa kenen tahansa mahdollisuutta saada elinikäisen ohjauksen palveluita riippumatta asuinpaikasta, elämäntilanteesta tai henkilökohtaisista rajoitteista. Saavutettavuuden haasteet eivät välttämättä ole hahmotettavissa selkeästi ja tyhjentävästi yksittäisiin tekijöihin perustuviksi. Ongelmallista kuitenkin on, jos saavutettavuuden esteitä ei pyritä selvittämään ja sitä kautta reagoimaan niihin. (ks. Vanjusov, 2022.) Palvelujen kehittämisessä tärkeä rooli onkin palvelujen saatavuutta koskevalla kokemustiedolla.

Eurooppalaisen elinikäisen ohjauksen toimintapoliittisen verkoston tulkinnan (ELGPN, 2016; Kettunen ym., 2023, s. 9) mukaan ohjauksen saatavuus tarkoittaa keinoja ja olosuhteita, jotka mahdollistavat yksilöille tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen sekä erilaisten ohjauksellisten työvälineiden käytön urasuunnittelussa

elämän eri vaiheissa. TNO-palveluja ovat muun muassa itsenäisesti käytettävät urasuunnittelun palvelut, tuettu asiakaspalvelu ja henkilökohtainen ohjaus. Tarjolla oleva työmarkkinatieto sekä erilaiset itsearviointivälineet ovat työvälineitä, jotka on suunniteltu auttamaan yksilöitä muodostamaan käsityksen siitä, mitä he tietävät itsestään, saatavilla olevista vaihtoehdoista ja omista päätöksentekotavoistaan.

Toisen näkökulman mukaisesti Suomessa elinikäisen ohjauksen palveluja tuottavat erilaiset julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat: Esimerkiksi koulut, oppilaitokset, työllisyyspalvelut, Ohjaamot, kuntien nuorisotyö sekä maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalvelut ovat tärkeitä palveluiden tuottajia niin nuorille kuin aikuisillekin. Myös järjestöt ja ammattiliitot tarjoavat neuvontaa ja ohjausta jäsenilleen. Käyttäjänäkökulma (tai käyttäjälähtöisyys) puolestaan tarkoittaa kokonaisvaltaista käyttäjien huomioimista. Siihen liittyy tiiviisti käyttäjien kuunteleminen ja pyrkimys ymmärtää heidän tarpeitaan. (Heikkanen & Österberg, 2012.) Käyttäjälähtöisyys erotetaan asiakaslähtöisyydestä esimerkiksi siksi, että asiakaslähtöisyydessä yksi tärkeimmistä toiminnoista on asiakassuhteen hoitaminen. Käyttäjälähtöisyydessä pyritään puolestaan siihen, että tuote tai palvelu vastaa käyttäjien tarpeita ja mielikuvia sen hyödyistä. (De Mooij ym., 2005.)

Raportin esitystapa etenee seuraavasti: Luvussa kaksi tarkastelemme elinikäisen ohjauksen koordinaatiota, strategiatyötä ja tiedontuotantoa. Luvussa kolme kuvaamme elinikäisen ohjauksen laajaa palvelukokonaisuutta. Luvussa neljä esitellään elinikäisen ohjauksen tutkimuskatsauksen tulokset. Luvussa viisi tarkastellaan elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumista. Luvussa kuusi arvioidaan osatyö- ja osaopiskelukykyisten sekä kohdennetun nuorisotyön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita. Rakenne noudattelee karkeasti verkostomaisesti järjestettyjen ohjauspalvelujen mallia (Nykänen ym. 2007; Kettunen & Vuorinen, 2018).

Kuvio 1. Verkostomaisesti järjestettyjen ohjauspalvelujen malli (VOP-malli) (Nykänen ym., 2007; Kettunen & Vuorinen, 2018, muokattu)

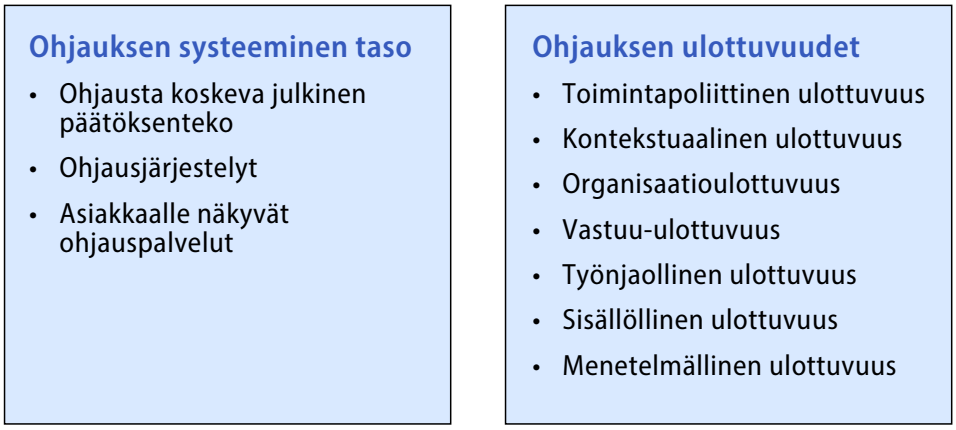

Verkostomaisesti järjestettyjen ohjauspalvelujen mallin (VOP-malli, Nykänen ym., 2007; Kettunen & Vuorinen, 2018, ks. kuvio 1) jäsennyksen mukaisesti ohjaukseen sisältyvät 1) ohjausta koskeva julkinen päätöksenteko, 2) eri organisaatioiden osapuolten tuottamat moniammatilliset palvelut (ohjausjärjestelyt) sekä 3) asiakkaalle näkyvät palvelut.

Ohjausta koskeva julkinen päätöksenteko tarkoittaa tavoitteiden asettamista ja palvelujen toimintaedellytysten luomista esimerkiksi koordinaation ja strategiatyön avulla. Julkinen päätöksenteko on kansallista, alueellista ja organisaatiokohtaista.

Ohjausjärjestelyt sisältävät moniammatillista suunnittelua, koordinointia ja yhteistyötä, jota tehdään ohjauspalveluita tuottavissa yksiköissä ja niiden välisessä verkostoyhteistyössä. Niihin sisältyvät myös tieto- ja viestintäteknologian käyttöön liittyvät kysymykset. Ohjausjärjestelyjen taso muodostuu kontekstuaalisesta, organisaatio-, vastuu- ja työnjaollisesta ulottuvuudesta.

Asiakkaalle näkyvillä ohjauspalveluilla tarkoitetaan niitä ohjauksellisia palveluita, joita kansalainen käyttää esimerkiksi kouluissa, oppilaitoksissa, Ohjaamoissa tai työllisyyspalveluissa, nuorten ohjauspalveluissa tai yksityisten, järjestöjen ja ammattiliittojen tuottamissa ohjauspalveluissa. Mallissa tämä taso muodostuu työnjaollisesta, sisällöllisestä ja menetelmällisestä ulottuvuudesta.

Luvussa 7 vedämme yhteen havaintojamme ensin elinikäisen ohjauksen toimivuudesta: Ensin eriteltynä koulutuksessa, työllisyyspalveluissa ja nuorten ohjauspalveluissa. Sitten jäsennettynä Elinikäisen ohjauksen strategian kautta. Luvussa 8 esitämme suosituksia elinikäisen ohjauksen kehittämiseksi.

2 Elinikäisen ohjauksen koordinaatio ja kehittäminen

Samira Harjula, Mira Kalalahti ja Janne Varjo

Tässä luvussa tarkastelemme elinikäisen ohjauksen koordinaatiota ja kehittämistä Suomessa. Näillä viittaamme erilaisiin (elinikäisen ohjauksen) suunnittelun, päätöksenteon ja arvioinnin prosesseihin sekä käytäntöihin. Luvun tavoitteena on muodostaa kuva elinikäisen ohjauksen koordinaation, strategiatyön ja tiedontuotannon kentästä, sen toimijoista ja toimijoiden välisestä dynamiikasta, politiikkainstrumenteista, joilla toimintaa ohjataan sekä peilata havaintoja muihin Pohjoismaihin.

Elinikäisen ohjauksen koordinaatio, strategiatyö ja kehittämistoimet kuvataan luvussa 2.1. Luvun aluksi tarkastellaan kentän keskeisiä toimijoita, joiden tehtävänä on koota yhteen ja koordinoida laajan ja monialaisen kentän toimijoita ja toimintaa. Tärkein väline koordinointityölle on strategiatyö, jonka avulla linjataan suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen kehittämiselle. ELO-strategian tavoitteet ja alatavoitteet muutetaan toiminnaksi tyypillisesti erilaisten kehittämistoimien (esimerkiksi kehittämishankkeet ja erilaiset kriteeristöt) avulla. Luvussa 2.2 kuvataan elinikäisen ohjauksen nykyistä tiedontuotantoa: viimeaikaisia tutkimuskohteita, tutkimuksen tekijöitä sekä käytettyjä aineistoja ja menetelmiä. Luvussa 2.3 nostetaan esille havaintoja elinikäisen ohjauksen koordinaation ja yhteistyön dynamiikasta pohjoismaisessa kontekstissa.

Elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuus – ohjausta tuottavat toimijat ja heidän tarjoamansa palvelut – kuvataan luvussa 3.

2.1 Elinikäisen ohjauksen koordinaatio, ELO-strategia ja kehittämistoimet

Suomessa elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikka ja hallinnollinen vastuu jakautuvat useamman ministeriön alaisuuteen kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Ohjausta sisältyy julkisella sektorilla perusopetukseen, toisen asteen lukio- ja

ammatilliseen koulutukseen, korkea-asteen koulutukseen, työllisyyspalveluihin, sekä nuoriso- ja sosiaalipalveluihin. (Vuorinen, 2019.) Elinikäisen ohjauksen järjestelmän laaja-alaisuudesta ja monitoimijaisuudesta johtuen sitä ohjaava hallinnollinen rakenne on laaja ja monitahoinen: vastuullisia viranomaisia on useita. Elinikäisen ohjauksen koordinaatio, strategia ja kehittämistoimet on hahmoteltu kuviossa 2.

Kuvio 2. Elinikäisen ohjauksen koordinaatio, strategia ja kehittämistoimet

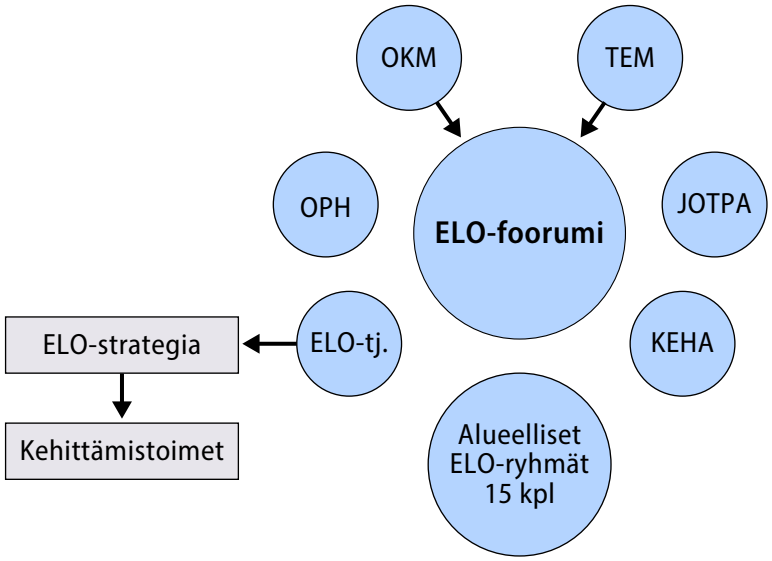

Kansallinen ELO-foorumi. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö ovat rakentaneet perinteiset hallintorajat ylittävää yhteistoimintaa jo 2010-luvun alkupuolelta alkaen *valtakunnallisen elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmän* kautta. Tuolloin perustetun ELO-ryhmän tehtävänä oli kehittää kansallista elinikäisen ohjauksen strategiaa. Lähes 15 vuoden kokemuksellaan Suomi onkin kansainvälisesti tarkasteltuna edelläkävijämaa poikkihallinnollisen elinikäisen ohjauksen kokonaisuuden luomisessa ja koordinoinnissa. (Kettunen & Vuorinen, 2018.)

ELO-ryhmän työtä jatkoi keväästä 2020 alkaen työ- ja elinkeinoministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön asettama *ELO-foorumi*, jonka tehtävänä oli kehittää strategisesti elinikäistä ohjausta Suomessa, valmistella ehdotus elinikäisen ohjauksen strategiaksi sekä toimenpiteiksi sen toteuttamiseksi sekä tukea pääministeri Marinin hallitusohjelman toimeenpanoa erityisesti koskien elinikäisen ohjauksen kehittämistä, jatkuvan oppimisen uudistusta ja työllisyyden edistämisen valmistelua sekä oppivelvollisuuden laajentamista. ELO-foorumin jatkokausi jatkuu tammikuun 2028 loppuun saakka. Foorumissa on edustettuna ohjauksen toimijoita eri

hallinnon aloilta sekä esimerkiksi työmarkkina- ja opiskelijajärjestöistä. Puheenjohtajuus vuorottelee edelleen työ- ja elinkeinoministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kesken.

KEHA-keskus, JOTPA, OPH ja ELO-työjaosto ovat ELO-foorumiin tiiviisti kytkeytyneitä kansallisen tason toimijoita, jotka osallistuvat käytännössä elinikäisen ohjauksen yhteistoimintaan.

TE-hallinnossa ohjaukseen liittyvät yhteistyö- ja koulutusasiat on pääosin keskitetty valtakunnalliseen *KEHA-keskukseen*, joka on elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskus. KEHA tarjoaa muun muassa työllisyyspalveluiden henkilöstölle ohjausosaamista tukevaa koulutusta. KEHA:n tehtäviin kuuluu esimerkiksi myös TE-palvelujen sekä virastojen digitalisaation kehittäminen ja järjestäminen, työllisyys- ja kotoutumispalveluiden seuranta ja tiedolla johtaminen sekä tietojärjestelmien (esimerkiksi Työmarkkinatori) ylläpito ja kehittäminen. (KEHA-keskus, n.d. -b.) KEHA:ssa on myös monialaisten palveluiden tuki, ja KEHA on hallinnoinut osaa elinikäisen ohjauksen valtakunnallisista RRF-hankkeista

Laissa jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta (L 682/2021) säädetään, että palvelukeskuksen tehtävänä on toimialaansa liittyvä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kehittäminen ja koordinointi. *Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus* (Jotpa) hoitaa tehtäväänsä tukemalla työikäisten kattavien elinikäisen ohjauksen palvelujen luomista. Käytännössä Jotpa esimerkiksi tuottaa ennakointitietoa työelämän osaamistarpeista ja hakevasta toiminnasta, valvoo, että rahoituksen saajat huomioivat ohjaukselliset toimet osaamispalveluiden toteuttamisessa ja toimii laajasti elinikäisen ohjauksen työryhmissä ja verkostoissa.

Opetushallitus (OPH) on kansallinen varhaiskasvatuksen, koulutuksen, elinikäisen oppimisen ja kansainvälistymisen asiantuntijavirasto, kehittäjä ja palveluntuottaja. Oppilaanohjaus perusopetuksessa, tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus sekä opinto-ohjaus lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa ovat OPH:n tehtävien ydinaluetta. Se on myös julkaissut *Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen* -suosituksen (OPH, 2023).

Vuonna 2023 ELO-foorumi linjasi, että strategiaa on aiheellista päivittää, mutta aiemmin laaditut painopisteet ja pitkän tähtäimen tavoitteet ovat päteviä edelleen. ELO-foorumin alainen *ELO-työjaosto* asetettiin tarkastelemaan painopisteiden alle täsmennettyjä alatavoitteita pääministeri Orpon hallitusohjelman ja toimintaympäristön muutosten mukaisesti. Samalla pyrittiin tiivistämään ja selkiyttämään tavoitteita. (ELO-foorumi, n.d.) ELO-työjaostossa on kattava edustus elinikäisen ohjauksen

toimijoista. Se valmistelee ELO-foorumille ehdotukset ja materiaalit. ELO-työjaoston kokousten ja materiaalien valmistelu tehdään ministeriöiden virkahenkilötyönä. ELO-strategia kuvataan myöhemmin tässä luvussa.

Alueelliset ELO-ryhmät. ELO-foorumin alaisuudessa toimii yhteensä 15 *alueellista ELO-ryhmää*, jotka koordinoivat elinikäisen ohjauksen palveluita ja varmistavat niiden saatavuutta. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) johtavat ja koordinoivat ryhmiä TEM:n ja OKM:n tulosohjauksessa. ELO-ryhmät ovat monialaisia yhteistyöfoorumeja, joiden tehtävänä on kehittää laadukasta elinikäistä ohjausta, koordinoimalla ja kehittämällä asiakkaille tarjottavien palvelujen kokonaisuutta. Verkostomaisella ELO-toiminnalla edistetään ensisijaisesti nuorten ja aikuisten ohjauspalvelujen laatua. Monialaisella verkostoyhteistyöllä tavoitellaan eri sektoreiden ja erilaisilla toimialoilla toimivien asiantuntijoiden toimintaa yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. (Kettunen & Vuorinen, 2018.) Yhteisistä tavoitteista huolimatta alueelliset ELO-ryhmät toimivat suhteellisen itsenäisesti vaihtelevilla resursseilla.

ELO-ryhmien kokoaminen käynnistyi vuonna 2013, jolloin koordinointivastuu annettiin vuonna 2010 perustetuille ELY-keskuksille. ELO-toiminnassa ELY-keskukset järjestävät lyhytkestoista täydennyskoulutusta, ajankohtaisinfoja, verkostoitumistapahtumia ja edistävät yhteistyötä ja tiedonkulkua paikallisten tieto-, neuvonta- ja ohjausalan toimijoiden kesken. (ELY, 2024.) Ruotsinkielisiä ELO-ryhmiä (LIV-verkostot) on kaksi kappaletta ja myös yksi kaksikielinen ryhmä. Ne toimivat länsi- ja sisä-Suomen aluehallintoviraston koordinoimina.

Strategiatyö on toimintapoliittinen työkalu, jonka avulla elinikäisen ohjauksen tavoitteita sanallistetaan ja kootaan yhteen. Se asettaa tavoitteet sekä kansallisella että paikallisella tasoilla. OKM ja TEM julkaisivat *Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023*-nimisen dokumentin joulukuussa 2020 (ELO-foorumi, 2020). Strategiassa tarkasteltiin ohjausta koko elinkaaren mittaisena jatkumona, joka on vuoropuhelua yksilön ja hänen omien urasuunnittelutaitojensa sekä niitä tukevan tiedon, neuvonnan ja ohjauksen välillä. Elinikäistä ohjausta linjattiin edistettävän kokonaisuutena, jossa huomioidaan niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tavoitteet.

ELO-strategian mukaan hallituskauden 2020–2023 aikana tultaisiin parantamaan ohjauksen saatavuutta, vahvistamaan elinikäisiä urasuunnittelutaitoja ja edistämään työelämässä tapahtuvaa osaamisen tunnistamista, hankkimista ja urasuunnittelua. Tavoitteena oli saada aikaan toimiva jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus, jossa hyödynnetään paremmin yhteistä koulutus-, työmarkkina- ja osaamistietoa. Eri hallinnonalojen monialaista yhteistyötä

tehostettaisiin ja koottaisiin valtakunnallinen pysyvä rakenne koordinoimaan elinikäisen ohjauksen tietoon perustuvaa laadun ja vaikuttavuuden kehittämistä sekä tukemaan valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia toimijoita. Palvelujen laatua pyrittäisiin edistämään ohjausalan koulutusrakenteiden kokonaisarvioinnilla sekä laatimalla kansalliset ohjaustyön ydin- ja erikoisosaamisten kuvaukset.

Vuonna 2023 ELO-foorumi linjasi, että strategiaa on aiheellista päivittää, mutta aiemmin laaditut painopisteet ja pitkän tähtäimen tavoitteet olivat päteviä edelleen. ELO-foorumin alainen *ELO-työjaosto* lähti tarkastelemaan painopisteiden alle täsmennettyjä alatavoitteita pääministeri Orpon hallitusohjelman ja toimintaympäristön muutosten mukaisesti. Samalla pyrittiin tiivistämään ja selkiyttämään tavoitteita. Verrattuna vanhaan, uusissa, nyt voimassa olevissa tavoitteissa korostuu alueiden ja organisaatioiden rooli tunnistaa ohjauspalveluidensa asiakaskunta ja kehittää palveluita heidän tarpeidensa pohjalta, vastuullisuus ja eettisyys osana kaikkea ohjausta sekä entistä systemaattisempi kehitystoimien toteutus ja seuranta. (ELO-foorumi, 2023.) ELO-foorumi seuraa säännöllisesti strategian toteutumista ja huolehtii, että elinikäiselle ohjaukselle asetetaan strategisia tavoitteita myös seuraavalle hallituskaudelle.

Kehittämistoimet ovat konkreettisia ja fokusoituja toimenpiteitä elinikäisen ohjauksen kehittämiseksi esimerkiksi hallitusohjelman tai ELO-strategian tavoitteiden mukaisesti. Elinikäisen ohjauksen kokonaisuus ja sen tietyt osa-alueet ovat voimakkaan kehittämistyön kohteena 2020-luvulla. Osaa kehittämistoimista on rahoitettu EU:n elpymis- ja palautumistukivälineellä (Euroopan komissio, n.d.).

Osana oppivelvollisuuden laajentamista toteutettiin *opinto-ohjauksen kehittämisohjelma* (OKM, 2020b) perusopetuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja lukiokoulutuksessa. Kehittämisohjelma jatkui pääministeri Marinin hallituskauden loppuun. Ohjelman tarkoituksena oli vahvistaa oppilaan- ja opinto-ohjauksen toteutumista, toimintatapoja, yhteistyötä, systemaattisuutta sekä jatkumoa etenkin peruskoulusta toiselle asteelle, mutta myös siitä eteenpäin jatko-opintoihin tai työelämään.

Kehittämisohjelman osana päivitettiin hyvän ohjauksen kriteerit, jotka tukevat oppivelvollisuuden laajentamista siten, että kriteerit tukevat perusopetuksen ja toisen asteen yhteistyötä, yhteistyötä sidosryhmien ja työelämän kanssa sekä ohjauksen kehittämisen systemaattisuutta kunta- ja oppilaitostasolla. *Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen* (OPH, 2023) on Opetushallituksen julkaisema suositus ohjauksen laadun kehittämistä ja varmistamista varten. Valtakunnallisten kriteerien tavoitteena on varmistaa lasten ja nuorten ohjaus tasapuolisesti ja saavutettavasti asuinpaikasta ja olosuhteista riippumatta sekä tukea lasten ja nuorten ohjauksen laatua, yhdenvertaisuutta ja

tasa-arvoa sekä huomioida ohjauksen kasvava merkitys oppivelvollisuuden laajentamisen myötä. Suosituksissa on määritelty kriteerit nivel- ja siirtymävaiheisiin sekä ohjaukseen, joka tukee koulutus- ja uravalintoja.

Osana oppivelvollisuuden laajentamista (L 1214/2020) Opetushallitus täsmensi opetussuunnitelman perusteita syyslukukauden 2021 alusta alkaen perusopetuksen oppilaanohjauksen osalta. Uusina lisäyksinä mukaan tulivat tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus ja jatko-ohjaus perusopetuksen jälkeisiin opintoihin. (OPH, 2021.) Hyvän ohjauksen kriteerien mukaisesti opetuksen järjestäjällä on ohjaussuunnitelma, joka on tarkennettu koulukohtaisesti. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPH, 2014) mukaan ohjaussuunnitelmassa kuvataan oppilaanohjauksen järjestämisen rakenteet, toimintatavat, työnjako, vastuunjako, työskentely monialaisissa verkostoissa, kodin ja koulun yhteistyö ohjauksessa, työelämäyhteistyö sekä työelämään tutustumisen järjestelyt.

Opinto-ohjauksen kehittämisohjelman mukaisesti kehitettiin myös *työelämään tutustumisjaksoja* (TET). Valtioneuvoston TEAS-hankkeena toteutetussa TETTI-hankkeessa tutkittiin TET-jaksojen toteutusta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja saavutettavuutta perusopetuksen aikana. (Mayer ym., 2022.)

OKM on myöntänyt avustusta myös vähintään neljän opetuksen järjestäjän muodostamien alueellisten kehittämisverkostojen yhteistoimintaan. Avustuksen tavoitteena on kannustaa kuntia yhteistyöhön perusopetuksen oppilaanohjauksen kehittämisessä. Avustusta käytetään myös oppivelvollisuuden laajentumisen yhteydessä käyttöön otettavan tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen paikallisten käytänteiden ja toteutuksen suunnitteluun. (OKM, 2021a.)

Lukiokoulutuksen opinto-ohjauksen kehittäminen toteutettiin osana *Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmaa* (2021–2022) (OKM, 2021b). Tavoitteena oli kehittää ohjauksen toimintatapoja ja käytänteitä valtakunnallisesti systemaattisiksi ja opiskelijoita yhdenvertaisesti kohteleviksi. Kehittämisohjelman avulla vahvistettiin erityisesti eniten tukea ja ohjausta tarvitsevien nuorten, kuten oppimisvaikeuksia kokevien tai psyykkisesti oireilevien nuorten sekä maahanmuuttotaustaisten ja vieraskielisten nuorten saaman ohjauksen laatua ja riittävyyttä. Opetushallitus myönsi helmikuussa 2022 hankerahoitusta 38 hankkeelle, jotka tarkastelivat esimerkiksi oppimisen ja koulunkäynnin tehostettua tai erityistä tukea perusopetuksessa saaneiden opiskelijoiden ohjauksen erityiskysymyksiä lukiokoulutuksessa, maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden ohjaukseen ja jatko-ohjaukseen liittyviä erityiskysymyksiä tai lukio-opintojen aikaista jatko- ja uraohjausta sekä ilman jatko-opintopaikkaa jääneiden ohjausta. (OKM, 2021b.)

Ammatillisen koulutuksen *Oikeus osata* -ohjelmaan (2020–2022) (OKM, n.d -b.) sisältyi opinto-ohjauksen kehittämisen ja ohjauksen laadun parantamisen osakokonaisuus, jonka painopisteet olivat hakeutumisvaiheen ohjauksen kehittäminen (erityisesti nivelvaiheen ohjauksen toimintamallit), opintojen aikaisen ohjauksen kehittäminen, jatko-ohjauksen kehittäminen, vaativan erityisen tuen valtakunnalliset ohjausmallit ja hyvän ohjauksen kriteerien uudistaminen (OKM, 2021). Opetushallitus myönsi valtionavustusta kymmenelle hankkeelle sekä valtakunnalliselle koordinaatiohankkeelle. Hankkeiden tavoitteissa ja toiminnassa korostuvat ohjauksen saavutettavuus ja tasa-arvoisuus, etäohjauksen kehittäminen ja digitaalisen alustojen hyödyntäminen sekä yhteisöllisyyden vahvistaminen kaikissa oppimisympäristöissä. (OPH, n.d. -d.)

Viime vuosina ministeriöissä on kiinnitetty huomiota monialaisten ohjauspalveluiden tukemiseen aikaisempaa systemaattisemmin. KEHA-keskuksessa toimii *monialaisten palvelujen valtakunnallinen tukirakenne*, joka on suunniteltu mahdollistamaan monialaisten palvelujen kehittäminen sekä moniammatillisen työn tuki ohjausalan asiantuntijoille. Tehtävänä on tukea verkostomaisesti Ohjaamojen, työllistymistä edistävien monialaisten yhteispalvelujen (TYP), maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalvelujen sekä maahan muuttaneiden osaamiskeskusten toimintaa. Rakenne on osa laajempia toimia, joilla monialaisia palveluja kehitetään ja tuetaan valtakunnallisesti lähivuosien aikana. Yhteistyöverkostoihin kuuluu toimijoita esimerkiksi Kelasta, kunnista, oppilaitoksista, järjestöistä ja yrityksistä. Tavoitteena on esimerkiksi kehittää monialaisten palvelujen työkulttuuria, määritellä yhdessä kumppaneiden kanssa osaamisen tavoitteita ja luoda mahdollisuuksia vertaisoppimiseen ja tarjota välineitä keskinäiseen tiedonvaihtoon. (KEHA-keskus, n.d. -a.)

Vuoden 2025 alusta voimaan astuvassa laissa työllistymisen monialaisesta edistämisestä (L 381/2023) on oma pykälänsä *nuorten työllistymistä edistävälle monialaisen tuen yhteispalvelulle*, jolla viitataan nykyisen Ohjaamon kaltaiseen matalan kynnyksen palveluun. Työvoimaviranomaisten tulee laatia arvio nuorten palvelutarpeesta sekä järjestää toimintaedellytykset näille yhteispalveluille, jotta Ohjaamo-toiminnan säilyminen ja kehittäminen voidaan varmistaa. Ohjaamo-toiminnasta voi jatkossakin vastata muukin taho kuin työvoimaviranomainen, esimerkiksi nuorten palvelut. (Vainikka, 2024.)

Jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus -hankkeen (JOD) tavoitteena on rakentaa valtakunnallinen digitaalinen palvelukokonaisuus *Osaamispolku* tukemaan yksilöiden urasuunnittelua työelämän vaihtelevassa maastossa sekä sujuvia siirtymiä koulutuksen ja työelämän välillä eri elämänvaiheissa. Palvelussa yksilöt voivat kartoittaa kiinnostuksiaan ja osaamistaan, ja peilata näitä tarjolla oleviin

työ- ja koulutusmahdollisuuksiin, rajaten pois ne mitkä eivät kiinnosta tai ole mahdollisia. Lisäksi rakennetaan ohjauspalvelukartta, jotta jonka avulla yksilöt voivat löytää ohjausta tarjoavan tahon, mikäli tarpeet ovat omaehtoista digipalvelua laajemmat.

Yksilöiden lisäksi kehitettävä digitaalinen palvelukokonaisuus tarjoaa laaja-alaisesti tietoja työelämätoimijoille ja viranomaisille työmarkkinoista, työvoima- ja osaamistarpeista, koulutus- ja työmahdollisuuksista. Palvelukokonaisuuteen tulee myös oma osio ohjausalan ammattilaisille, josta löytyy avointa ja julkista materiaalia (esimerkiksi tietosisältöjä, työvälineitä ja ohjausosaamisen kehittämisen välineitä). Yhteishanketta toteuttavat työ- ja elinkeinoministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö. Kehittämistyössä mukana ovat OPH, KEHA-keskus, korkeakoulut Digivisio 2030 -ohjelman kautta ja Jotpa. Hanke on käynnistynyt vuonna 2021 ja palvelut valmistuvat yleisön käyttöön vuoden 2025 loppuun mennessä.

Osa kehittämistoimista pyrkii rakentamaan monialaisia elinikäisen ohjauksen palveluita: *Elinikäisen ohjauksen tiedolla johtamisen, laadun ja koordinoinnin kehittämisen* hankkeessa koordinoitiin valtakunnallisesti eri sektoreilla tapahtuvien tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kehittämistä. Hankkeessa toteutettiin kansallinen ohjauksen tilan arviointi ja luotiin malli ja kehikko elinikäisen ohjauksen laadunvarmistukseen määrittelemällä poikkisektoriset laadun seurantakriteerit ja mittarit. Hanke myös kerää ja analysoi tietoa ohjauspalveluista sekä tarjoaa koottua tietoa ja työvälineitä ohjaustoimijoiden käyttöön toiminnan tueksi ja valtakunnallisten elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumiseksi. (TEM, n.d. -a.)

Osa viimeaikaisista kehittämistoimista pyrkii määrittelemään ja jäsentämään elinikäistä ohjausta, siihen liittyvää osaamista ja tulosten seurantaa: *Urasuunnittelutaitojen edistämishankkeessa* laadittiin kansallinen urasuunnittelutaitojen viitekehys. *Urasuunnittelutaidot – Ehdotus kansalliseksi viitekehykseksi* (KEHA-keskus, 2023) -dokumentti lokakuulta 2023 kuvaa mitä urasuunnittelutaidot ovat, miten niitä opitaan ja millaisissa elämäntilanteissa niitä erityisesti tarvitaan. Viitekehyksen lähtökohtana on ajatus, että ohjaajilla, ohjauspalveluiden järjestäjillä sekä ohjausta kehittävillä tahoilla tulisi olla yhteinen kokonaiskuva urasuunnittelutaidoista. Urasuunnittelutaitojen jäsentämistä on selvitetty jo Koulutuksen tutkimuslaitoksen taustaraportissa (Vuorinen ym., 2023b).

Suomessa perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa toimivien opinto-ohjaajien ja oppilaanohjaajien sekä TE-toimistojen psykologien kelpoisuudet on tarkasti määritelty (Toni & Vuorinen, 2020). Näiden nimikkeiden rinnalla eri hallinnonalojen kelpoisuusvaatimuksista tai työehtosopimuksista löytyy Suomesta lähes viisikymmentä ammattinimikettä, joihin sisältyy muodossa tai toisessa sana

ohjaus. Näihin tehtäviin hakeudutaan eri koulutusohjelmista, joiden nimissä on sana ohjaus, mutta koulutukset eivät ole yhtä suoraan yhteydessä tehtävien kelpoisuuksia koskeviin normeihin. (Vuorinen & Kettunen, 2020.)

Ohjausosaamisen kehittämiskokonaisuudessa arvioidaan ohjaajakoulutusten kokonaisrakennetta, laaditaan ohjausosaamisen ydin- ja erikoisosaamisen kuvaukset ja järjestetään ohjaajille täydennyskoulutusta. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos julkaisi marraskuussa 2023 yhteiskehittämisprosessin tuloksena tuotetut valtakunnalliset *Ohjausalan ammattilaisten osaamiskuvaukset* (Vuorinen ym., 2023a). Osaamiskuvausten tarkoitus on tehdä näkyväksi ohjaukseen tarvittavaa ammattitaitoa riippumatta siitä, missä kontekstissa ohjausta tarjotaan. Ne pyrkivät osaltaan parantamaan ohjauksen laatua ja vahvistamaan alan ammattimaisuutta.

Kansainväliset verkostot

Elinikäisen ohjauksen kenttä ja sen toimijat on tyypillisesti hahmotettu kansainvälisen, kansallisen ja paikallisen tason kautta: Kansainvälisen tason muodostavat erilaiset verkostot, jotka toimivat lähinnä EU:n, OECD:n ja pohjoismaisen yhteistyön kautta. (ELO-foorumi, 2020.) Suomi on mukana ainakin seuraavissa keskeisissä verkostoissa (Cedefop, n.d.; IAG WGCG, 2024; OPH, n.d. -c):

- Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training) on EU:n ammatillisen koulutuksen kehittämiskeskus. Cedefop tuottaa tietoa myös koulutus- ja uravalinnoista. Toiminta liittyy työmarkkinoihin ja osaamista koskevan tiedon hankintaan sekä työpaikkojen, osaamisen ja tutkintojen väliseen suhteeseen. Tavoitteena on parantaa ja ylläpitää oppijoiden ja työntekijöiden työllistyvyyttä ja yritysten kilpailukykyä. Kehittämiskeskuksen yhteydessä toimii myös elinikäisen ohjauksen asiantuntijoita yhteen kokoava CareersNet-verkosto.
- The International Agency Working Group on Career Guidance (IAG WGCG) on yhteistyöfoorumi, johon kuuluvat Cedefop, Euroopan komissio, ETF, ILO, OECD, Unesco ja Maailmanpankki. IAG on käynnistänyt sarjan webinaareja, jotka sisältävät keskusteluja kansainvälisten elinikäisen ohjauksen asiantuntijoiden kanssa.

- Kansainvälinen ohjausalan järjestö International Association for Educational and Vocational Guidance (IAEVG) järjestää suurimman ohjausalan konferenssin vuosittain. Järjestö edistää parhaita käytänteitä, jotta ohjaus ja neuvonta olisivat kaikkien saatavilla.
- Euroguidance-palvelut on suunnattu tieto-, neuvonta- ja ohjausalan ammattilaisille tukemaan heitä koulutuksen, työelämän ja nuorisoalan kansainvälistymiseen liittyvissä kysymyksissä esimerkiksi tarjoamalla koulutusta.
- European Association for Career Guidance (EACG) edistää ohjauksen ja neuvonnan näkyvyyttä Euroopan tasolla.
- International Centre for Career Development and Public Policy (ICCDPP) on ohjauspolitiikan kansainvälinen tutkimusverkosto, jonka tarkoituksena on jakaa tietoa ja neuvoja kansallisten ja alueellisten uraohjausjärjestelmien kehittämiseksi.
- Network for Innovation in Career Guidance and Counselling in Europe. Eurooppalaisen uraohjauksen tutkimuksen verkosto uraohjauksen parissa työskenteleville. Verkostoon kuuluu tällä hetkellä eri puolilta Eurooppaa yli 50 korkeakoulua, jotka kouluttavat ohjausalan ammattilaisia.
- Eurooppalainen elinikäisen ohjauksen politiikkaverkosto The European Lifelong Guidance Policy Network, ELGPN perustettiin vuonna 2007. Sen tavoitteena oli auttaa jäsenmaitaan ja Euroopan komissiota kehittämään elinikäistä ohjausta koskevaa eurooppalaista yhteistyötä sekä koulutus- että työllisyyssektoreilla. Verkosto edisti elinikäistä ohjausta erityisesti avoimen koordinointimenetelmän avulla vuosina 2007–2015. ELGPN:n koordinaatio tapahtui Suomesta, Koulutuksen tutkimuslaitoksesta käsin.

2.2 Elinikäisen ohjauksen tiedontuotanto

Elinikäiseen ohjaukseen liittyvät teemat ja osa-alueet ovat olleet voimakkaan ja systemaattisen kehittämisen kohteina erityisesti 2020-luvulla. Samoin arviointitoiminta on ollut laajaa viime vuosina. Ennen 2020-lukua kattavat ohjauksen tilaa koskevat arvioinnit ovat 2000-luvun alkupuolelta (Numminen ym., 2002). Viime vuosina on julkaistu toistakymmentä elinikäisen ohjauksen tilaa jostain näkökulmasta tarkastelevaa arviointia. Tämän lisäksi viimeisen viiden vuoden aikana on toteutettu yli sata elinikäistä ohjausta koskevaa tutkimusta tai selvitystä. Arvioinnit, tutkimukset ja selvitykset ovat välineitä tuottaa elinikäistä ohjausta koskevaa tietoa.

Luvussa 2.2 kootaan yhteen elinikäisen ohjauksen tiedontuotantotapoja vuodesta 2018 alkaen. Luvun aluksi esittelemme merkittävimmät elinikäistä ohjausta käsitelleet *arvioinnit*, ja lopuksi siirrymme kuvaamaan *tutkimuksia ja selvityksiä* tietokatsauksen (ks. luku 4) aineiston pohjalta.

Elinikäinen ohjaus julkisen vallan tiedontahdon kohteena

Arvioinnit ovat tyypillisesti monimenetelmällisiä, suhteellisen laajoja hankkeita, jotka kohdentuvat tiettyyn elinikäisen ohjauksen kokonaisuuteen tai teemaan. Niiden tilaajana toimii joku julkisen vallan organisaatio, tyypillisesti ministeriö. Toteuttajina puolestaan esimerkiksi Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi, korkeakoulu, tutkimuslaitos, Nuorisotutkimusseura tai konsulttiyritys. Tutkimusstrategioiltaan ne ovat suhteellinen laajoja, useita eri aineistoja ja analyysimenetelmiä hyödyntäviä hankkeita. Aineistot ovat tyypillisesti poikittaisaineistoja, joiden avulla tarkastellaan arviointikohdetta tiettynä hetkenä.

Arviointien tavoitteena on tuottaa tietoa kohteestaan päätöksenteon pohjaksi tai vaihtoehtoisesti tarkastella jonkin uudistuksen toteutumista ja sen vaikutuksia. Niiden taustalla on usein osoitettavissa jokin merkittävä ja laaja-alainen yhteiskunnallinen ilmiö, johon päättäjät haluavat vaikuttaa elinikäisen ohjauksen – tai jonkun sen osa-alueen – kautta.

Olemme tietokatsauksen aineistosta paikantaneet 20 laaja-alaista ja monimenetelmällistä arviointia, joista olemme tunnistaneet kaksi laajaa yhteiskunnallista ilmiötä. Nämä ilmiöt ovat osaltaan suunnanneet elinikäistä ohjausta koskevaa arviointitoimintaa Suomessa 2020-luvulla:

Ensimmäinen elinikäisen ohjauksen arviointitoimintaa kohdentanut ilmiö liittyy suomalaisen yhteiskunnan muuttumiseen yhä tietoperusteisemmaksi ja osaamisintensiivisemmäksi. *Osaamisyhteiskunta* on yhteiskunta, jossa osaaminen ja

taitotieto ovat keskeisessä asemassa taloudellisessa, sosiaalisessa ja poliittisessa toiminnassa. Tässä yhteiskuntamallissa painotetaan ihmisten osaamista, jatkuvaa oppimista ja taitojen kehittämistä, mikä mahdollistaa yksilöiden ja yhteiskunnan menestymisen globaalissa kilpailussa sekä sopeutumisen muuttuviin olosuhteisiin.

Osaamisyhteiskunnassa korostetaan jatkuvaa oppimista ja itsensä kehittämistä. Koulutus ei rajoitu vain lapsuuteen ja nuoruuteen, vaan aikuiset jatkavat oppimista läpi elämänsä, jotta he voivat joustavasti päivittää osaamistaan ja sopeutua työelämän muutoksiin. Osaamisyhteiskunta tunnistaa ja arvostaa erilaisia taitoja sekä osaamisia. Tämä edellyttää eriarvoisuuden vähentämistä ja kaikkien ryhmien, myös heikommassa asemassa olevien, huomioimista koulutuksessa ja työelämässä.

Tarkasteltaessa 2020-luvun taitteessa tehtyjä elinikäisen ohjauksen palveluja koskevia arviointeja käy ilmi, että esimerkiksi oppivelvollisuuden laajentaminen, joustavuus ja yksilöllisyys ammatillisessa koulutuksessa, aktiivinen työvoimapolitiikka osaamisen kehittäjänä, jälkiohjaus, osatyökykyisten ja vammaisten henkilöiden ohjauskysymykset ovat kohteita, joita on arvioitu elinikäisen ohjauksen tasa-arvoisuuden ja osaamisyhteiskuntakehityksen näkökulmista.

Toinen laaja yhteiskunnallinen, osittain osaamisyhteiskuntakehitykseen kytkeytyvä kehityslinja, joka ilmenee elinikäisen ohjauksen arviointitoiminnan taustalla, liittyy maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Suomalainen yhteiskunta on *kansainvälistynyt* merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana monilla eri tasoilla. Kansainvälistyminen näkyy niin taloudessa, koulutuksessa, kulttuurissa kuin arkipäivän elämässäkin. Maahanmuutto Suomeen on kasvanut viime vuosikymmeninä, mikä on tuonut mukanaan kulttuurista moninaisuutta. Samalla Suomi on pyrkinyt kehittämään maahanmuuttajien kotouttamista ja työelämään osallistumista edistäviä toimia.

Myös suomalainen työelämä on kansainvälistynyt monella tapaa. Yhä useammat suomalaiset yritykset toimivat globaaleilla markkinoilla, ja työpaikoilla on yhä enemmän kansainvälisiä työntekijöitä. Samoin Suomen koulutusjärjestelmä on kansainvälistynyt monin tavoin. Yliopistot ja korkeakoulut ovat lisänneet kansainvälisiä opiskelija- ja tutkijavaihtoja, ja Suomessa opiskelee nykyään tuhansia ulkomaalaisia opiskelijoita. Ulkomaalaiset korkeakouluopiskelijat ja maahanmuuttajille tarjottavat ohjaus- ja neuvontapalvelut ovat kansainvälistymiseen liittyviä elinikäisen ohjauksen kysymyksiä, joita on arvioitu 2020-luvulla.

Kun osaamisyhteiskuntakehityksen ja kansainvälistymisen kaltaiset ilmiöt, joihin koetaan tarvetta vaikuttaa elinikäisen ohjauksen keinoilla, on tunnistettu ja tunnustettu, päättäjien on muotoiltava niitä koskeva tavoite julkisesti. Tämä tahtotila

ilmaistaan tyypillisesti jonkin strategisen tavoitteen kautta. Edellisessä luvussa kuvatun ELO-strategian tavoitteet ja alatavoitteet sekä hallitusohjelmat ja EU:n linjaukset ovat esimerkkejä ohjausasiakirjoista, joissa ilmaistaan, mikä on tavoiteltu asian tila ja mitä sen saavuttamiseksi tullaan tekemään.

Ilmiön nousemisesta strategiseksi tavoitteeksi seuraa tarve hahmottaa sitä tuottamalla tietoa ja arvioimalla. Arviointien merkitys strategiatyössä rakentuu kahtalaiseksi: Yhtäältä ne voivat tuottaa tietoa tarkastelemastaan ilmiöstä esimerkiksi päätöksenteon pohjaksi (esim. Mayer ym., 2020; Kettunen ym., 2023; Tuononen, 2021). Toisaalta niitä on mahdollista käyttää osoittamaan jonkin uudistuksen vaikutuksia (esim. Jokio ym., 2023, 2024; Alasalmi ym., 2022). Elinikäisen ohjauksen palveluja voidaan arvioida myös toimijoiden omista lähtökohdista ja tavoitteista käsin. Tällöin kysymys tyypillisesti kuuluu: Miten jokin tietty palvelu toimii ja/tai millaisia vaikutuksia sillä on? (Esim. Valtakari ym., 2020).

Kun ilmiön merkitys on saatu tunnistettua ja tunnustettua sekä muotoiltua siihen liittyvä toimintastrategia, ilmiö on tarkennettava ja muotoiltava spesifiksi arviointikohteeksi:

Osaamisen hankkimisen ja päivittämisen joustavoittaminen osana osaamisyhteiskuntakehitystä on arvioitu ’Suomen jatkuvan oppimisen koulutusmarkkinoiden toimijoiden, ominaispiirteinä ja volyyminä’ (Siltanen ym., 2022); ’yksilöllisten opintopolkujen toteutumisena ammatillisessa koulutuksessa’ (Kiesi ym., 2022); ’lukioiden ja korkeakoulujen välisen yhteistyön kehittämisenä’ (OKM, 2019); sekä ’laaja-alaisen kokonaiskuvan luomisena ’osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käytännöistä ja toimijoista (Karinen ym., 2020).

Osana osaamisyhteiskuntakehitystä erityisryhmien osallistumista työelämään on arvioitu yhtäältä ’osatyökykyisten tilanteena työmarkkinoilla sekä palveluina, joiden avulla edistetään työllistymistä’ (Oivo & Kerätär, 2018) tai toisaalta ’rakenteellisina tai lainsäädännöllisinä esteinä, jotka asettavat vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan työelämäosallisuudessa’ (Kyröläinen, 2020).

Oppivelvollisuuden laajentaminen on 2020-luvun merkittävin suomalaisten koulutustason nostamiseen pyrkivä järjestelmätason uudistus. Osana osaamisyhteiskuntakehitystä oppivelvollisuuden laajentamisen vaikutuksia on arvioitu ’opinto-ohjauksen kokonaisuuden sekä uusien ohjauksen muotojen toteutumisena ja toimivuutena’ (Jokio ym., 2023); ’kouluun ja opintoihin kiinnittymisenä ja sen tukemiseen liittyvinä tekijöinä’ (Myllykoski-Laine ym., 2024); ’vastuina ja yhteistyönä oppivelvollisten ohjauksessa, nuorten kokemuksina koulutusvalintoihin vaikuttavista tekijöistä sekä oppivelvollisuusikäisten sijoittumisena eri koulutuksiin’ (Jokio

ym., 2024); 'jatko-ohjauksen/jälkiohjauksen nykytilana ja tulevaisuutena' (Vehviläinen, 2020); ja 'miten toimivaa ohjaus jatko-opintoihin ja uravalintoihin on perusopetuksessa sekä miten opintojen alkuvaiheen ohjaus toimii toisella asteella ja nivelvaiheen koulutuksissa' (Goman ym., 2020).

Viimeaikaisten arviointien kohteita tarkasteltaessa käy ilmi, että nuoret ovat erityinen painopistealue osaamisyhteiskuntakehitykseen kytkeytyvien elinikäisen ohjauksen arviointien kokonaisuudessa 2020-luvulla. Nuorison ohjauspalveluita on arvioitu 'nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön yhteistyönä Ohjaamojen kanssa' (Määttä & Piironen, 2022); 'Ohjaamoiden toiminnan vaikutuksina sekä Ohjaamoiden monialaisen toimintamallin käytäntöinä) (Valtakari ym., 2020).

Kaiken kaikkiaan osaamisyhteiskuntakehitys on haastanut elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmät arvioimaan toimintansa erilaisista näkökulmista. Työllisyyspalveluissa on viime vuosina arvioitu 'elinikäistä ohjausta ja urasuunnittelua tukevien TE-hallinnon palveluiden saatavuutta, laatua ja vaikuttavuutta' (Mayer ym., 2020); ja 'ammatillisen työvoimakoulutuksen toimivuutta ja vaikuttavuutta sekä mahdollisia kehitystarpeita' (Alasalmi ym., 2022). Koulutussektorilla on puolestaan arvioitu 'lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyyttä sekä resursoinnin keskeisiä puutteita ja kehittämiskohteita' (Kettunen ym., 2023); 'työelämään tutustumisjaksojen toteutusta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja saavutettavuutta' (Mayer ym., 2022); sekä 'tuottamalla tietoa korkeakoulupedagogiikan nykytilasta' (Toom ym., 2023).

Kansainvälistymistä ja sen vaikutuksia elinikäiseen ohjaukseen on arvioitu 'maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapisteiden tarjontana, toimijoiden osallistumisena ohjaus- ja neuvontatyöhön ja palveluiden kohdentamisena eri maahanmuuttajaryhmille' (Karinen ym., 2020); 'SIMHE-palveluita (*Supporting Immigrants in Higher Education in Finland)* tarjoavien korkeakoulujen tuottamina tietoina' (Airas ym., 2023); ja 'suomalaisissa korkeakouluissa opiskelevien ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden integraationa suomalaiseen yhteiskuntaan, erityisesti työelämään' (Tuononen ym. 2021).

Elinikäinen ohjaus tutkimuksen ja selvitysten kohteena

Edellä kuvattujen arviointien lisäksi elinikäisen ohjauksen piiriin kuuluvat hyvin moninaiset ilmiöt ovat myös erilaisten tutkimusten ja selvitysten kohteita. Osana arviointitutkimusta toteutettu tutkimuskatsaus kuvaa viimeisen viiden vuoden aikana tehdyissä elinikäistä ohjausta koskevissa tarkasteluissa käytettyjä tiedontuotantomenetelmiä ja tiedontuottajia. Aineistona toimii 194 elinikäisen ohjauksen toimintaa tarkastellutta selvitystä, katsausta, raporttia, tutkimusta ja arviointia (ks.

myös liite 1). Tutkimusten ja selvitysten tekijät heidän tiedonintressinsä ovat hyvin vaihtelevia: Mukana on niin korkeakouluissa tehtäviä tutkimuksia ja opinnäytetöitä kuin erilaisten organisaatioiden tekemiä selvityksiä. Kerätyt tutkimusaineistot ja käytetyt analyysimenetelmät vaihtelevat huomattavasti.

Elinikäistä ohjausta koskevaa tietoa tuotetaan yleisimmin palvelujärjestelyistä eli ohjauspalveluiden tuottamisesta (39 % selvityksistä ja tutkimuksista, ks. taulukko 1). Tarkasteluissa pyritään tällöin selvittämään esimerkiksi palveluiden tarkoituksenmukaisuutta tai hankkeiden onnistumista tavoitteissaan. Asiakkaan näkökulma eli sen palvelutason tarkastelu, jossa asiakas on mukana, on yleisesti ottaen harvemmin tarkastelukohteena. Kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa ohjausta tarkastellaan kuitenkin lähes yhtä usein (30 %) oppilaiden ja opiskelijoiden kuin ohjauspalveluiden järjestämisen näkökulmista. Asiakkaan näkökulmasta tutkimus- ja selvitystoiminta kohdistuu tyypillisesti ohjausprosesseihin liittyviin kokemuksiin tai näkemyksiin. Ohjausta työllisyyspalveluissa ja nuorten ohjauspalveluita tarkastellaan tutkimus- ja selvitystoiminnassa yleisimmin palvelujärjestelyiden näkökulmasta.

Julkista päätöksentekoa koskevaa tarkastelua, kuten strategiatyötä ja niihin liittyviä selvityksiä, on tuotettu viiden vuoden aikana elinikäisen ohjauksen alueella kohtalaisen paljon: 21 prosenttia kaikista tarkasteluista (41 julkaisua). Ohjauksen asiantuntijuutta ja työotetta tarkastellaan useimmin koulutuksen alueella, kun taas ohjausasiantuntijuuden tarkastelu käytännössä puuttuu nuorten ohjauspalveluista ja Ohjaamoista. Koosteen perusteella nuorten ohjausosaamiseen ja ohjauksen työotteeseen kohdennettuja tarkasteluja ei juuri ole. Yleisesti ohjausosaamisesta ja ohjauksen hallinnasta on kohtalaisen monta tarkastelua, jotka vahvistavat tietopohjaa luvussa 2.1 kuvatun strategiatyön ja ohjausosaamisen alueilla.

Taulukko 1. Elinikäistä ohjausta koskeva tiedontuotanto tarkasteltavan arviointikohteen ja ohjauspalvelun mukaan (n = 194, %)

Ohjauspalvelu	Palvelujärjestelmän kokonaisuus	Palvelujärjestelyt	Asiakkaan näkökulma	Ohjaustyö, ohjauksen asiantuntijuus	Yhteensä
Kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuva ohjaus	16	30	30	23	99
	16 %	30 %	30 %	23 %	100 %
Nuorten ohjauspalvelut ja Ohjaamot	4	19	8	1	32
	13 %	59 %	25 %	3 %	100 %
Ohjaus työllisyyspalveluissa	9	22	6	6	43
	21 %	51 %	14 %	14 %	100 %
Muu (yleinen ohjausosaaminen, ohjauksen hallinta)	12	4	1	3	20
	60 %	20 %	5 %	15 %	100 %
Yhteensä	41	75	45	33	194
%	21 %	39 %	23 %	17 %	100 %

χ^2=38,27(9), p>0.001

Tutkimuskatsaus kuvaa myös niitä tahoja, jotka tuottavat elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmää koskevaa tietoa (taulukko 2). Suurimman yksittäisen tietokokonaisuuden muodostavat ministeriöiden ja niiden alaisten tutkimuslaitosten julkista päätöksentekoa vahvistavat julkaisut (n=28). Nämä hallinnon toimijat tuottavat myös tietoa palvelujärjestelyistä, mutta vähemmän asiakkaan tai ohjausosaamisen näkökulmista. Palvelujärjestelmä ja asiakaspinta ovat useimmin sen sijaan säätiöiden ja tutkimuslaitosten tarkastelukohteena. Tieteellinen tutkimustoiminta jakautuu kaikille palvelutoiminnan tasoille. Muita tutkimuksia tehdään tyypillisesti palvelujärjestelyistä. Niistä suurin osa on erilaisten hankkeiden raportteja.

Tutkimus- ja selvitystoiminta on vilkkainta kouluissa ja oppilaitoksissa annettavan ohjauksen alueilla ja vähäisintä nuorten ohjauspalveluiden alueella. Tieteellisiä tutkimuksia elinikäisestä ohjauksesta tehdään tasaisesti jokaisella alueella, mutta opinnäytteet painottuvat koulutuksen alueelle.

Elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmää koskevaa tiedontuotantoa tuotetaan pääasiassa erilaisin kyselyin ja haastatteluaineistoin (50 % tutkimus- ja selvitysjulkaisuista, kuvio 3). Nämä ovat tiedontuotantomuotona kohdennettuja ja yleisimmin yhteen aineistonkeruuhetkeen sidottuja tarkasteluja. Kolmanneksi yleisin tiedontuotantomuoto ovat erilaiset pilottien ja hankkeiden kuvaukset (14 % julkaisuista). Näitä tarkasteluja tehdään tyypillisimmin kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvasta ohjauksesta. Työllisyyspalveluissa tapahtuvaa ohjausta tarkastellaan laaja-alaisimmin erilaisilla tiedontuotantomenetelmillä, joskin asiantuntijaryhmien työskentelyyn perustuvia tutkimus- ja selvityshankkeita työllisyyspalveluiden osalta ei ole. Tämä tiedontuotantomuoto tarkoittaa esimerkiksi erilaisten selvitystyöryhmien tuottamia julkaisuja, joita käytetään erityisesti kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvan ohjauksen tiedontuotannossa. Huomattavaa on erilaisten rekisteri- ja tilastoaineistojen käytön vähäisyys kaikilla ohjauspalveluiden alueilla. Laajimmin rekisteri- ja tilastoaineistoja hyödynnetään nuorten ohjauspalveluita koskevissa selvityksissä. Vaikka tilastoja ja rekistereitä käytetään toisinaan julkaisujen taustoituksissa, varsinaisia ajallista seurantaa koskevia tarkasteluja ei juuri ole.

Taulukko 2. Elinikäistä ohjausta koskeva tiedontuotanto tarkasteltavan arviointikohteen ja tiedontuottajatahon mukaan (n = 194, %)

Tiedontuottaja	Palvelujärjestelmän kokonaisuus	Palvelujärjestelyt	Asiakkaan näkökulma	Ohjaustyö, ohjauksen asiantuntijuus	Yhteensä
Hallinto (ministeriöt, valtioneuvosto ja niiden alaiset laitokset)	28	16	8	3	55
	51 %	29 %	15 %	5 %	100 %
Säätiöt ja tutkimuslaitokset	2	7	5	1	15
	13 %	47 %	33 %	7 %	100 %
Tiedekustantamot (vertaisarvioidut ja väitöstutkimukset)	7	9	13	8	37
	19 %	24 %	35 %	22 %	100 %
Muut korkeakoulujen opinnäytteet	0	14	11	7	32
	0 %	44 %	34 %	22 %	100 %
Muut tiedejulkaisut (ei vertaisarvioidut)	3	27	8	14	52
	6 %	52 %	15 %	27 %	100 %
Ylikansalliset organisaatiot	1	2	0	0	3
	33 %	67 %	0 %	0 %	100 %
Yhteensä	41	75	45	33	194
	21 %	39 %	23 %	17 %	100 %

χ^2=61,26(15), p<0.001

Kuvio 3. Elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmää koskevassa tiedontuotannossa käytetyt menetelmät ohjauspalveluiden alueiden mukaan (n = 194, %)[1]

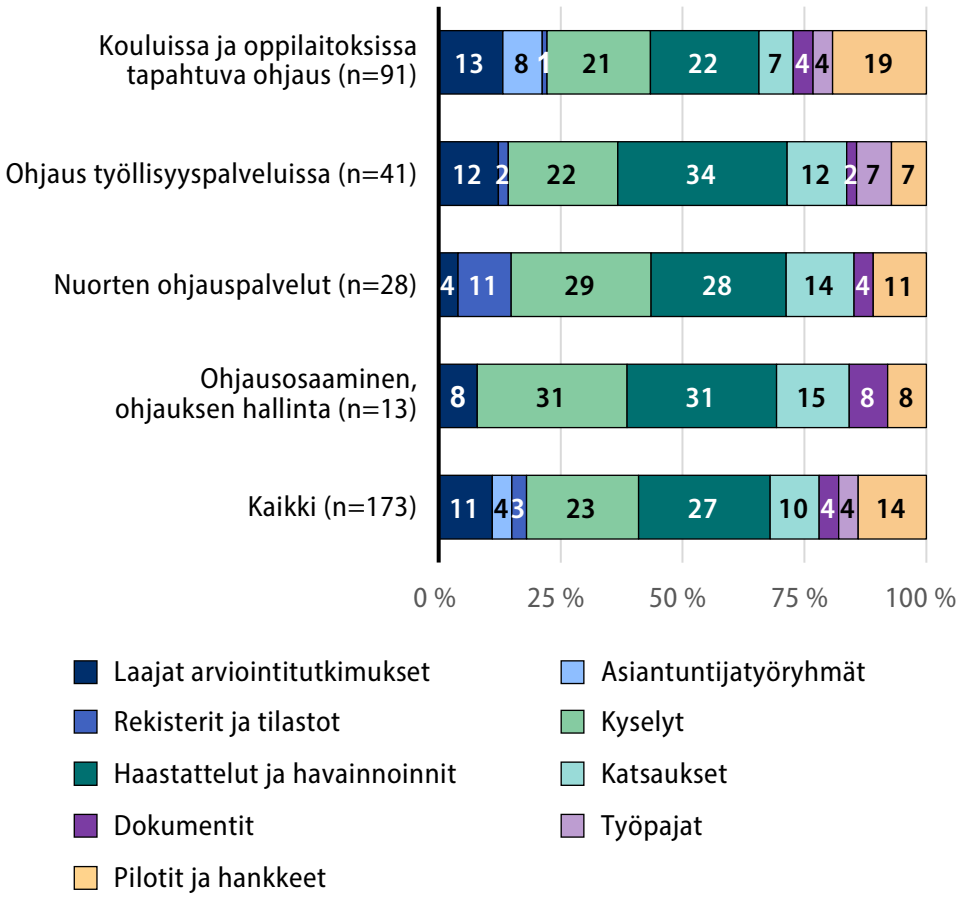

Elinikäisen ohjauksen tiedontuotantoa on kuvattu hajanaiseksi esimerkiksi tietojärjestelmien sekä eri hallinnonalojen erilaisten arviointimenetelmien osalta (Wallenius ym., 2022). Tietojärjestelmiin liittyvien puutteiden vuoksi esimerkiksi monialaisen työn vaikuttavuuden arviointi on jäänyt vähäiseksi, ja esimerkiksi Ohjaamoiden kohdalla asiakastiedon hajanaisuus ja toiminnan epäyhtenäisyys on tehnyt vaikuttavuuden arvioinnista haastavaa (Valtakari ym., 2020). Myös TYP-toiminnan (työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu) seurannan on todettu olevan vähäistä ja siitä on saatavilla heikosti luotettavaa tietoa (VTV, 2023).

1 21 dokumentissa ei ollut erityistä metodologiaa.

Monialaisten maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluiden kohdalla ei nykyisellään ole olemassa yhtenäistä tapaa arvioida ohjauksesta ja neuvonnasta saatuja hyötyjä (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020).

Pitkäaikaisen ja toistuvan elinikäisen ohjauksen seurantajärjestelmän perustaksi on ELONTILA-arviointitutkimuksen yhteydessä toteutettu ehdotus elinikäisen ohjauksen seurantakehikoksi. Seurantakehikko on kokonaisvaltainen esitys tietolähteistä ja seurannan kohteista, joiden avulla elinikäisen ohjauksen tilaa ja sen muutoksia ajan kuluessa olisi mahdollista arvioida.

2.3 Havaintoja elinikäisen ohjauksen koordinaation ja yhteistyön tilasta

Luvun aluksi pohdimme yleisesti elinikäisen ohjauksen järjestelmien hajautumista eri hallinnonaloille, tämän jälkeen esittelemme suomalaisen tavan koordinoida eri toimijoiden tarjoamia elinikäisen ohjauksen palveluita yhteistyöryhmien ja strategiatyön avulla, lopuksi nostamme esille esimerkin tavoista tuottaa elinikäisen ohjauksen palveluja monialaisesti ja -toimijaisesti. Peilaamme havaintojamme tekemiimme Pohjoismaisiin asiantuntijahaastatteluihin (ks. liite 1).

Lähtökohta: elinikäisen ohjauksen sektoripohjainen järjestäminen

Järjestelmien *sektoroituminen* tarkoittaa yleisesti toimintojen organisoimista erilaisten osastojen, hallinnonalojen tai vastaavien avulla. Liian pitkälle sektoroituneiden järjestelmien potentiaalinen uhka on sisäinen fragmentoituminen, joka saattaa aiheuttaa haittaa järjestelmän kokonaisvaltaiselle toiminnalle (Cilliers & Greyvenstein, 2012).

Elinikäisen ohjauksen koordinaatiota ja yhteistyötä Suomessa määrittävät useamman ministeriön ja hallinnonalan muodostama kokonaisuus sekä niiden erilaiset, toisistaan poikkeavat vastuualueet ja tehtävät. Valtiontalouden tarkastusviraston (VTV, 2015; ks. myös Wallenius, Kalalahti & Varjo, 2022; Wallenius & Varjo, 2024) mukaan 2010-luvun puolivälissä elinikäisen ohjauksen palvelut olivat lähtökohtaisesti sektoroituneita.

Suomalaisessa elinikäisen ohjauksen järjestelmässä toimivalta ja velvoittavuus ovat lähtökohtaisesti erilaisia eri sektoreilla (kuvio 4). Työllisyyspalveluiden tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut ovat hyvin säädeltyjä: niitä määrittävät yksityiskohtaiset säädökset, asiakkaan saamat palvelut, etuisuudet ja sanktiot. Erityisesti

perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilaan- ja opinto-ohjaus on säädös-, opetussuunnitelma- ja tutkintotavoitepohjaista. Ohjaus on vahvasti institutionalisoitunut osaksi suomalaisen koulutusjärjestelmän rakenteita. Väljimmin hallinnoitu on nuorten palvelut, jossa nuorten kokonaisvaltaisen kohtaamisen eetoksen takia toimivalta ja velvoittavuus ovat muista poikkeavia. (Helander, 2017; Lilja ym., 2021b.)

Kuvio 4. Palveluntuottajien ja ammattilaisten toimivalta elinikäisissä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa

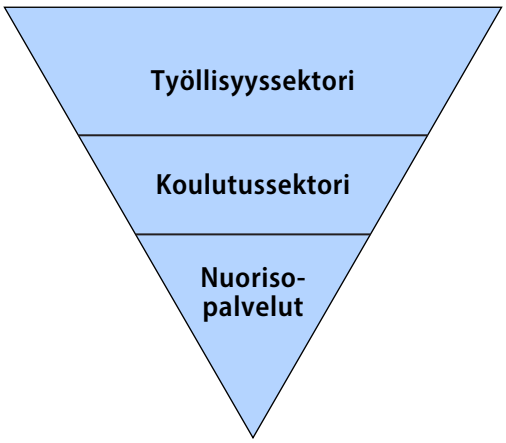

Elinikäisen ohjauksen sektoripohjainen järjestäminen on yleispohjoismainen ilmiö. Toteuttamiemme asiantuntijahaastattelujen perusteella Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa sektoroitumisen koettiin haastavan yhteistyötä eri viranomaisten välillä sekä esimerkiksi hankaloittavan tiedonkeruuta elinikäisen ohjauksen palveluista ja niiden tuloksellisuudesta. Monet haastattelemamme asiantuntijat tunnistivat ja tunnustivat Suomen pitkäkestoisen ja tavoitteellisen toiminnan ministeriöiden välisen, sektorirajat ylittävän yhteistyön kehittämisessä. (Ks. myös Haug ym., 2020.)

Haastattelemamme ruotsalaiset asiantuntijat kuvailivat maansa elinikäistä ohjausta desentralisoituneeksi järjestelmäksi, jossa ohjauksen parissa työskentelee kokonainen verkosto erilaisia toimijoita omista lähtökohdistaan käsin. Elinikäisen ohjauksen palveluiden järjestäminen miellettiin lähinnä kuntien ja koulujen vastuulle. Eri ministeriöllä ja virastoilla on omat painopisteensä; myös kuntien toiminnassa on eroja johtuen esimerkiksi poliittisista voimasuhteista.

Vastuuministeriöiden välinen yhteistyö koettiin Ruotsissa hankalaksi, ministeriöiden tahtotilasta riippuvaksi, esimerkiksi pyrittäessä rakentamaan kansallista strategiaa ohjaukselle:

> *Kaikki riippuu loppujen lopuksi ministeriöistä ja siitä, ovatko ne valmiita hyväksymään tämänkaltaisen yhteisen hankkeen; jotain, joka koskettaa sekä koulutus- että työllisyyssektoria. Ja kuten hyvin tiedätte, eri ministeriöt eivät ole aina niin valmiita tekemään yhteistyötä – eivätkä myöskään keskusvirastot tai paikalliset viranomaiset. Se on haaste*. (Asiantuntija 3, suom. tekijät)

Kansallinen ohjauspalveluiden strategia nähtiinkin ruotsalaisten asiantuntijoiden puheessa tarpeellisena ja tavoiteltavana tavoitteena elinikäisen ohjauksen liiallisen sektoroitumisen näkökulmasta. Strategiatyön avulla ruotsalaista järjestelmää on pyritty kehittämään avoimemmaksi ja koordinoidummaksi, aikaisempaa paremmin koordinaatiota ja yhteistoimintaa mahdollistavaksi. Toteutuessaan ruotsalainen ohjausstrategia näkyisi haastateltavien mukaan myös ohjauspalveluiden asiakkaille, jotka eivät enää esimerkiksi 'putoaisi' eri organisaatioiden vastuualueiden väliin. Kokonaisuudessaan strategiatyö näyttäytyi pyrkimyksenä parantaa yhteistyötä ja koordinaatiota eri toimijoiden välillä. Haastateltavat mainitsivat myös, että suomalainen ELO-strategia on toiminut mallina ruotsalaista vastaavaa politiikkainstrumenttia työstäneelle työryhmälle.

Tanskalaisesta ja norjalaisesta näkökulmasta sektoroituminen vaikeutti eri toimijoiden välistä yhteistyötä erityisesti tiedonkeruun ja käytön näkökulmista. Tanskalainen asiantuntija nosti esille ministeriöiden toisistaan poikkeavia näkemyksiä seurantatiedon keruun tarpeellisuudesta: Millaista tietoa tulisi olla käytettävissä? Miten sitä tulisi kerätä? Onko sen kerääminen edes mahdollista EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (GDPR) määrittämissä puitteissa? Myös Norjassa tiedonkeruun haasteet liittyivät ministeriöiden ja virastojen eriäviin traditioihin ja käsityksiin arviointitiedon keräämisen merkityksestä sekä sen jakamisen esteistä.

Asiantuntijahaastattelujen perusteella elinikäistä ohjausta ei arvioida kovin järjestelmällisesti tai kokonaisvaltaisesti kolmessa tarkastellussa Pohjoismaassa. Asiantuntijoiden mukaan arviointi on yhteismitatonta, hajanaista, epäsäännöllistä – eikä siitä olla poliittisella tasolla edes kovin kiinnostuneita. Arviointeihin osallistuminen perustuu usein vapaaehtoisuuteen tai esimerkiksi kunnan päätökseen. Hyvin yhtenäisesti asiantuntijat kuitenkin näkivät, että arvioinnilla on ilmeinen yhteys ohjauksen laadun varmistamiseen erityisesti asiakkaiden näkökulmasta. Jonkinlainen yhtenäisen elinikäisen ohjauksen arviointimalli vaikutti Ruotsissa ja Tanskassa hankalalta ajatukselta vahvojen kansallisten käytäntöjen vuoksi.

Ratkaisu: koordinaatio elinikäisen ohjauksen keskeisenä kysymyksenä

Edellä hahmotelluissa olosuhteissa on *koordinaatiosta* muodostunut eräs elinikäisen ohjauksen keskeisimmistä kysymyksistä. Suomessa OKM ja TEM ovat rakentaneet hallintorajat ylittävää yhteistoimintaa jo 2010-luvun alkupuolelta alkaen valtakunnallisen elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmän kautta. Tuolloin perustetun ELO-ryhmän tehtävänä oli kehittää kansallista elinikäisen ohjauksen strategiaa. ELO-ryhmän työtä on jatkanut keväällä 2020 asetettu ELO-foorumi. ELO-foorumissa on laajasti edustettuna eri hallinnonalat ja organisaatiot. (Toni & Vuorinen, 2020; Zacheus ym., 2021.)

Alueelliset ELO-ryhmät ovat luonteeltaan kehittäviä ja keskustelevia foorumeja. Niissä ovat tyypillisesti edustettuina ELY-keskukset, TE-toimistot, korkeakoulujen ja ammatillisen koulutuksen edustajat, maakuntaliitto, aluehallintovirasto, vapaa sivistystyö ja edunvalvontajärjestöt. Vaihtelevasti myös kuntien nuorten palvelut sekä sosiaali- ja terveystoimi, yritykset, kolmas sektori ja erilaiset kehittämishankkeet.

ELO-foorumi, alueelliset ELO-ryhmät ja ELO-strategia ovat suomalaisia koordinoivia politiikkainstrumentteja, joiden avulla on luotu onnistuneesti koordinaatiota ja yhteistyötä elinikäisen ohjauksen toimijoiden kesken.

Kaikkia pohjoismaisia asiantuntijahaastatteluja yhdisti näkemys edellä kuvatun kaltaisten koordinoivien mekanismien löyhyydestä, jopa puuttumisesta heidän omassa maassaan. Norjassa valtakunnallista ohjausjärjestelmän kokonaisuutta on työstetty vuodesta 2011 alkaen. Työ antanut muun muassa sysäyksen kansallisten digitaalisten ohjauspalveluiden perustamiselle, tuottanut kansallisen elinikäisen ohjauksen laatukehikon sekä nostanut maakuntien vastuulla olevat kaikille tarkoitetut urakeskukset osaksi lainsäädäntöä vuonna 2021. Koordinaatiopyrkimyksistä huolimatta erityisesti yliopistojen ohjauspalveluiden vaihtelevuus nähtiin ongelmallisena. Melkein kaikkien muiden ohjauspalveluita tarjonta on lakisääteistä, mutta yliopistojen kohdalla velvoitetta ei ole kirjattu lakiin. Tarjonta voikin vaihdella isojen ja pienempien yliopistojen välillä: isoilla saattaa olla kokonaisia urakeskuksia, mutta pienimmissä yliopistoissa ohjauspalvelut ovat vähäisempiä.

Ruotsalaiset asiantuntijat nimesivät lainsäädännön ja muut normit keskeisimmiksi ohjauksen järjestämistä sääteleviksi tekijöiksi. Ohjausta koulutusjärjestelmässä sekä työllisyyspalveluissa säätelevät omat lainsäädäntönsä. Ne sisältävät yleiset suuntaviivat ohjauspalveluiden laadukkaalle järjestämiselle. Ruotsalainen asiantuntija totesi kuitenkin säädöspohjan olevan paikoitellen epäselvä: esimerkiksi kuntapäättäjät tai koulujen rehtorit eivät aina priorisoi ohjauspalveluja, eikä heillä ole tarpeeksi tietoa erilaisista ohjaukseen liittyvistä velvoitteista.

Kansallisen ohjauksen strategiatyön esteenä nähtiin Ruotsissa viranomaisten kiinnostuksen puute. Elinikäinen ohjaus ei ole tällä hetkellä myöskään erityisen kuuma poliittinen kysymys. Tästä huolimatta haastatellut asiantuntijat näkivät kansallisen strategian yleisellä tasolla ja periaatteessa vahvistavan elinikäisen ohjauksen koordinaatiota, yhteistyötä ja laadun varmistamista.

Tanskassa haastateltavien asiantuntijoiden mukaan elinikäistä ohjausta ei perinteisesti hahmoteta yhtenäisenä järjestelmänä – eikä elinikäisen ohjauksen kokonaisuus näyttäydy erityisenä painopisteenä. Erityisenä ongelmana nähtiin, ettei aikuisille ole yhtenäistä ohjausjärjestelmää, vaan he saavat tyypillisesti ohjausta esimerkiksi ammattiliitoista.

Tanskalaiset asiantuntijat korostivat myös maansa paikallisen itsehallinnon perinnettä. Kaikkien 98 kunnan katsotaan tietävän parhaiten, miten ohjauspalvelut tulee järjestää esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa, eikä niitä haluta säädellä liikaa keskushallinnon toimesta.

> *Tanskassa on vahva kunta-autonomian painotus. Kunnat tietävät parhaiten, joten meidän ei pidä säädellä liikaa. Heidän pitää itse löytää se, mikä toimii juuri heille. On selvä ero, jos kyseessä on Kööpenhamina, jossa on 140 koulua tai pieni Jyllannin kunta, jossa on kolme koulua. Me annamme kehykset, ja se on siinä. Meidän ei tarvitse – eikä pidä – säädellä enempää. Se on vallitseva näkemys parlamentissa tällä hetkellä.* (Asiantuntija 5, suom. tekijät).

Paikallisen autonomian määrittämässä tilanteessa lainsäädäntöä tulkitaan eri tavoin eri kunnissa. Huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva pieni kunta ei voi panostaa samalla tavalla ohjauspalveluihin kuin isommat. Palvelut eroavat niin kuntien, kuin julkisten ja yksityisten koulujen välillä. Julkisessa koulussa oppilasta ohjaavat kunnan ohjauspalvelut. Yksityinen koulu voi puolestaan päättää, tarjoaako ohjausta itse vai antaako se kunnalle vastuun siitä.

Asiantuntijat painottivat Tanskan verkko-ohjausjärjestelmää (*eGuidance*) elinikäisen ohjauksen palveluita kokoavana järjestelmänä: saatavuuden näkökulmista kenen tahansa on helppo saada apua päteviltä ohjaajilta verkko-ohjauksessa. Ihmiset myös käyttävät palvelua runsaasti, sillä se on helposti saavutettavissa. Yksi asiantuntija mainitsi kuitenkin, etteivät verkko-ohjauksen mahdollisuudet ole täysin avautuneet aikuisväestölle varteenotettavana vaihtoehtona ohjauksellisen avun hankkimiseen.

Käytännön toteutus: elinikäisen ohjauksen idea monialaisena ja -toimijaisena palveluna

Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomuksen mukaan monialainen yhteistyö on edellytys elinikäisen ohjauksen palveluiden tulokselliselle järjestämiselle:

> *Mikäli opintojen ohjaus mielletään ensisijaisesti koulujen ja oppilaitosten opinto-ohjaajien työksi, voidaan pitää ylioptimistisina toiveita siitä, että opinto-ohjauksella voitaisiin ratkaista koulutukseen ja uravalintojen tiedonhankintaan liittyviä haasteita. Jos taas ohjauksellisilla toimilla viitataan laajempaan toiminnalliseen kokonaisuuteen, joka sisältää toimenpiteitä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja yhteiskuntatakuun toteuttamiseksi, voidaan ohjauksella katsoa olevan paremmat edellytykset vastata esitettyjä toiveita. Ohjaustoimintaan osallistuvat tällöin oppilaitosten lisäksi muun muassa kunnan nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimi sekä valtion työvoimahallinto.* (VTV 2015, s. 7.)

Elinikäisen ohjauksen monialainen ja -toimijainen kokonaisuus edellyttää lähtökohtaisesti hallintorajat ylittävää yhteistyötä eri toimijoiden kesken (Wallenius, Kalalahti & Varjo, 2022; Wallenius & Varjo, 2024). Elinikäisen ohjauksen palveluiden järjestämisen näkökulmasta monialaisen yhteistyön keskiössä ovat ohjauspalveluja tuottavien organisaatioiden ja sidosryhmien verkostot, organisaatioiden tehtävien eriytyminen sekä palvelujärjestelyjen liittymäpinnat ja yhteiset palvelut. (Vuorinen ym., 2023a, s. 66.) Ohjauksen ammattilaisten sekä asiakkaiden näkökulmasta tämä ilmenee puolestaan monialaisen ohjauksen ja yhteistyön korostumisena käytännön ohjaustyössä (Pukkila, 2023).

Suomeen on 2010-luvun puolivälistä alkaen rakennettu monialaista, eri palveluja ja toimijoita linkittävää Ohjaamo-toimintaa (ks. luku 3.1). Kehittäminen alkoi ESR- hankkeena, ja toimintaa on sen menestyksen myötä lähdetty laajentamaan ja vakiinnuttamaan. Vuoden 2025 alusta toiminnalla on kansallinen budjetti ja lainsäädäntö, tuki ja seurantamenetelmät. Ohjaamo-toiminta on esimerkki konkreettisesta ja pitkäkestoisesta toimenpiteestä kehittää onnistuneesti elinikäisen ohjauksen palveluja yhä monialaisemmaksi ja -toimijaisemmaksi.

Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjausten (VN, 2020) mukaisesti elinikäistä ohjausta kehitetään myös jatkossa entistä moniammatillisemmaksi ja koordinoidummaksi. Ohjaus tuodaan myös työssä olevien ulottuville. Ohjauksessa tunnistetaan monialaisen yhteistyön tarpeet tilanteissa, joissa asiakkaan elämäntilanne sitä vaatii. Erityisesti aliedustettujen ryhmien osallistumisen lisääminen edellyttää monialaisia ohjaus- ja palvelupolkuja. Samalla edistetään myös aikuisten urasuunnittelutaitoja ja ohjaustoimijoiden osaamista.

3 Elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuus

Nina Humalisto, Emmi Kaila, Mira Kalalahti ja Janne Varjo

Tarkasteltaessa elinikäisen ohjauksen *palvelukokonaisuutta* viitataan tyypillisesti tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluihin, joiden avulla kaikenikäiset pystyvät tunnistamaan osaamisensa ja kiinnostuksensa sekä pohtimaan osaamisensa kehittämistä ja mahdollisuuksiaan työelämässä. Palveluista on saatavilla tukea koulutukseen, uraan, vapaa-aikaan ja myös toimeentuloon liittyvien suunnitelmien ja päätösten tekemiseen sekä tavoitteiden asettamiseen. Luvussa 3.1. kuvaamme elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuutta esittelemällä keskeisiä ohjauspalvelujen tuottajia ja heidän tarjoamiaan ohjauspalveluita. Luvussa 3.2 pohdimme elinikäisen ohjauksen moninaisia näkökulmia arviointitutkimuksen tutkimuskatsauksen aineistojen avulla.

3.1 Elinikäisen ohjauksen palvelut ja niiden tuottajat

Tässä luvussa kuvaamme elinikäisen ohjauksen toimijakenttää ja sen toimijoita: palveluntuottajia, asiakkaalle näkyviä palveluita ja asiakkaan kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Esitystapa jaottelee toimijakentän kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavaan ohjaukseen, työllisyyspalveluissa tarjottavaan ohjaukseen, työllisyyttä tukevaan ohjaukseen sosiaali- ja terveyspalveluissa, työllistämistä edistävään monialaiseen ohjauspalveluun (TYP) ja monialaisen tuen yhteistoimintamalliin, monialaisiin maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluihin, nuorten ohjauspalveluihin ja Ohjaamoihin, aikuisten ohjauspalveluihin, yksityisiin ohjauspalveluihin, yhdistysten ja järjestöjen tarjoamiin ohjauspalveluihin, ammattiliittojen ja työttömyyskassojen tarjoamiin ohjauspalveluihin, työpaikoilla tapahtuvaan ohjaukseen, sekä Rikosseuraamuslaitoksen ja puolustusvoimien tarjoamiin ohjauspalveluihin.

Ohjaus kouluissa ja oppilaitoksissa

Perusopetuslain (L 628/1998) mukaan oppilaalle tulee antaa oppilaanohjausta: perusopetukseen osallistuvalla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea. *Perusopetusasetuksen* (A 852/1998) mukaan opetus järjestetään

luokanopettajien antamana opetuksena, eri oppiaineiden opettajien antamana aineenopetuksena, oppilaanohjaajien antamana oppilaanohjauksena sekä erityisopettajien antamana erityisopetuksena. Perusopetuksen tuntijaon mukaan oppilaanohjaukseen osoitetaan perusopetukseen käytettävästä ajasta vuosiluokilla 7–9 yhteensä kaksi vuosiviikkotuntia.

Perusopetuksen vuosiluokilla 1–6 oppilaanohjauksen päävastuu on luokanopettajalla. Luokilla 7–9 oppilaanohjaus on oma oppiaine, jonka opettajana toimii oppilaanohjaaja eli opo. Myös luokanvalvoja ja aineenopettajat ohjaavat oppilasta osana peruskoulun opetus- ja kasvatustehtävää. Kaikki oppilaat saavat tarvittaessa oppilaanohjauksen tuntien lisäksi neuvontaa ja ohjausta henkilökohtaisesti tai pienryhmissä. Lisäksi oppilaita ohjataan erilaisten tiedonhankintavälineiden sekä yhteiskunnan tarjoamien neuvonta- ja ohjauspalveluiden käytössä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPH, 2014) mukaan oppilaanohjauksella kehitetään oppilaiden valmiuksia selviytyä muuttuvissa elämäntilanteissa, opintojen nivelvaiheissa sekä työuran siirtymissä. Oppilaanohjauksen tehtävänä on yhdessä muiden oppiaineiden kanssa selkeyttää opiskeltavien oppiaineiden merkitystä jatko-opintojen ja työelämätaitojen kannalta sekä laajentaa oppilaiden käsityksiä työelämästä, työtehtävistä, yrittäjyydestä ja tulevaisuuden osaamistarpeista. (Ks. myös Varjo, Kalalahti & Silvonen, 2020.)

Uusi oppivelvollisuuslaki (L 1214/2020) tuli voimaan elokuussa 2021. Nykyisin oppivelvollisuus päättyy, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai hän on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Muutoksella on ollut vaikutusta koulutussektorilla tarjottavaan ohjaukseen: Koulutuksen järjestäjän on seurattava oppivelvollisen opintojen edistymistä ja ilmoitettava oppivelvollisen huoltajalle, jos oppivelvollinen ei suorita opintojaan opiskelusuunnitelmansa mukaisesti. Jos oppivelvollinen on aikeissa keskeyttää opintonsa, koulutuksen järjestäjän on selvitettävä yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa kanssa mahdollisuudet suorittaa opintoja muussa oppimisympäristössä tai hakeutua muuhun koulutukseen. Tarvittaessa vaihtoehdot selvitetään yhteistyössä toisen koulutuksen järjestäjän kanssa.

Perusopetuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu päättyy, kun oppivelvollinen aloittaa opintonsa seuraavassa oppilaitoksessa. Tällöin ohjaus- ja valvontavastuu siirtyy seuraavalle koulutuksen järjestäjälle. Jos oppivelvollinen nuori on vielä kesän jälkeen ilman opiskelupaikkaa, perusopetuksen järjestäjän tulee ilmoittaa tästä nuoren asuinkunnalle, ja vastuu ohjauksesta ja valvonnasta siirtyy asuinkunnalle.

Uuden oppivelvollisuuslain myötä Opetushallitus täsmensi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden määräyksiä liittyen oppilaanohjauksen järjestämiseen (Muutosmääräys OPH-557-2021). Nykyisin opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa opetussuunnitelmassa myös, miten tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus sekä jatko-ohjaus perusopetuksen jälkeisiin opintoihin järjestetään oppilaanohjauksessa.

Oppivelvollisuuden laajennuksen myötä oppilaan tulee hakea perusopetuksen jälkeen joko toiselle asteelle suorittamaan tutkintoa, toiselle asteelle valmentavaan koulutukseen tai muuhun oppivelvollisuuslaissa määriteltyyn koulutukseen. Jos oppilas tarvitsee tukea hakeutuessaan perusopetuksen jälkeisiin jatko-opintoihin, on hänellä Perusopetuslain (L 1216/2020) mukaan oikeus saada oppilaanohjauksen lisäksi tarpeidensa mukaista *tehostettua henkilökohtaista oppilaanohjausta* vuosiluokilla 8 ja 9. Tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen painopisteenä on kehittää oppilaan jatko-opintovalmiuksia sekä ohjata oppilas hänelle sopiviin jatko-opintoihin. Tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen tarpeen arvioi ensisijaisesti oppilaanohjaaja.

Täsmennettyjen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan *jatko-opintoihin liittyvä ohjaus* on aloitettava riittävän varhain. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon oppilaan yksilölliset taipumukset, oppimisen ja opiskelun tuen tarve ja minkälaisen työllistymisen koulutus mahdollistaa. Tavoitteena on, että jokaiselle oppilaalle löytyy jatko-opiskelupaikka, jossa oppilas jatkaa oppivelvollisuuden suorittamista perusopetuksen jälkeen.

Oppivelvollisuuden laajentumisen yhteydessä myös aiemmat valmentavat koulutukset (VALMA, LUVA ja perusopetuksen lisäopetus) yhdistyivät *tutkinto-koulutukseen valmentavaksi koulutukseksi* (TUVA). TUVA-koulutusta tarjoavat perusopetuksen, lukiokoulutuksen sekä ammatillisen koulutuksen järjestäjät, mukaan lukien myös vapaan sivistystyön oppilaitokset. (OPH, n.d. -e.; Jokio ym., 2023.)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA) on suunnattu oppivelvollisille erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, jotka eivät sairauden tai vamman vuoksi kykene osallistumaan tutkintoon johtavaan koulutukseen. TELMA-koulutuksessa jokaisen opiskelijan opintopolku on yksilöllinen ja se suunnitellaan aina opiskelijan henkilökohtaisten valmiuksien ja tavoitteiden mukaan. (OPH, n.d. -i.)

Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä kansanopistojen tarjoamasta koulutuksesta on tullut yksi tapa suorittaa oppivelvollisuutta, jos nuori ei jatka perusopetuksen jälkeen suoraan lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa. *Opistovuosi oppivelvollisille* -koulutusta järjestetään kansanopistoissa, jotka ovat vapaan sivistystyön oppilaitoksia. Koulutus on suunnattu nuorille, jotka eivät jatka lukio- tai ammatilliseen koulutukseen peruskoulun jälkeen. Koulutuksen tavoitteena on kehittää yksilön taitoja ja valmiuksia suoriutua toisen asteen koulutuksesta ja se on suunnattu erityisesti nuorille, jotka tarvitsevat esimerkiksi lisäohjausta jatko-opintosuunnitelmien selkeyttämiseen. (OPH, n.d. -f.)

Oppilaitoksissa tarjottavan ohjauksen lisäksi Opetushallitus tarjoaa hakuneuvontaa *Opintopolku*-palvelun kautta kaikille lukioon, ammatilliseen oppilaitokseen tai perusopetuksen jälkeiseen valmentavaan koulutukseen hakeutuville. OPH ei tarjoa haku- ja koulutusneuvontaa korkeakouluhakijoille, vaan neuvonta on hajautettu korkeakouluihin ja on korkeakoulukohtaista. (Opintopolku, n.d.)

Lukiolain (L 714/2018) mukaan opiskelijalle tulee antaa opintojen ohjausta. Lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaneella henkilöllä, joka ei ole saanut jatko-opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, on oikeus saada opintoihin hakeutumiseen ja urasuunnitelmiin liittyvää ohjausta oppimäärän suorittamisvuotta seuraavan vuoden aikana. Ohjauksesta vastaa koulutuksen järjestäjä, jonka oppilaitoksessa oppimäärä on suoritettu. *Lukioasetuksessa* (A 810/2018) säädetään, että koulutuksen tulee ohjata, innostaa ja luoda edellytyksiä jatkuvaan oppimiseen sekä parantaa opiskelijan tulevaisuuden hallinta- ja valintataitoja sekä valmiuksia ura- ja elämänsuunnitteluun. Tavoitteena on, että opiskelija kykenee hyödyntämään saamaansa opinto-ohjausta ja muuta ohjausta ja perehtyy monipuolisesti jatko-opintovaihtoehtoihin sekä osaa tehdä mielekkään jatko-opinto- ja urasuunnitelman lukio-opintojen aikana.

Opinto-ohjauksen tulee muodostaa koko lukiokoulutuksen ajalle kestävä jatkumo, jonka aikana opiskelija saa riittävät perustiedot ja -taidot. Näiden tietojen ja taitojen avulla opiskelijan on mahdollista suunnitella lukio-opintojaan, jatko-opintojaan sekä pohtia urasuuntautumistaan. Ohjauksen tulee tukea opiskelijan hyvinvointia, kasvua ja kehitystä, tarjota aineksia itsetuntemuksen ja -ohjautuvuuden lisääntymiseen sekä kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen. Lukion aikana opiskelija saa henkilökohtaista ohjausta, ryhmämuotoista ohjausta / aineensisäistä ohjausta sekä pienryhmä- ja vertaisohjausta. Nämä ohjauksen muodot tukevat opiskelijaa kiinnostusten kartoittamisessa, vahvuuksien tunnistamisessa, urasuunnittelussa sekä valinta- ja ongelmatilanteiden ratkaisemisessa. Henkilökohtaisessa ohjauksessa opiskelijan tulee voida keskustella lukio-opintoihinsa, urasuunnitteluunsa, jatko-koulutusvalintoihinsa sekä elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteensa liittyvistä

kysymyksistä. Pienryhmissä opiskelijalla on mahdollisuus käsitellä asioita, jotka ovat jaettavissa muiden opiskelijoiden kanssa, ja joiden esille ottaminen ryhmässä on mielekästä.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden (OPH, 2019b) mukaan opiskelijoiden henkilökohtainen opiskelusuunnitelma koostuu opiskelu- ja ylioppilastutkintosuunnitelmista sekä jatko-opinto- ja urasuunnitelmasta. Ohjaustoiminta tukee opiskelijoiden hyvinvointia, kasvua ja kehitystä, tarjoaa aineksia itsetuntemuksen ja -ohjautuvuuden lisääntymiseen sekä kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen. Opiskelijoiden yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja toimijuutta kehitetään ja pidetään yllä lukio-opintojen ajan. Ohjauksen merkitys korostuu koulutuksen nivel- ja siirtymävaiheissa (ks. myös Jokio ym., 2024). Oppilaitos antaa tietoa lukiokoulutuksesta perusopetuksen oppilaille, heidän huoltajilleen, oppilaanohjaajille ja opettajille sekä tarjoaa heille mahdollisuuksia tutustua opetukseen lukiossa. Lukio-opintonsa aloittavat opiskelijat perehdytetään oppilaitoksen toimintaan sekä opiskelun käytänteisiin. Vuonna 2021 lukion opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin velvoite henkilökohtaisen opintosuunnitelman kirjaamisesta sekä aineenopettajien velvoitteiden täsmentäminen korkeakoulujen ja työelämän kanssa tehtävän yhteistyön osalta.

Koulun ulkopuoliset ohjauspalvelut täydentävät koulun palveluja tarvittaessa. Esimerkiksi TE-toimistojen psykologi on palvelu, jota koululla ei ole tarjolla, ja etsivään nuorisotyöhön ohjaudutaan, mikäli opiskelija keskeyttää opintonsa.

Lain ammatillisesta koulutuksesta (L 531/2017) mukaan opiskelijalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ja opinto-ohjausta. Opinto-ohjauksella tuetaan opiskelijaa opiskelu- ja työelämätaitojen kehittämisessä, opintojen aikaisissa valinnoissa sekä jatko-opintoihin ja työelämään siirtymisessä tai työuralla etenemisessä. Opintoihin liittyvää ohjausta ja tukea antavat ryhmänohjaaja, opettajat, opinto-ohjaaja, ammatillinen ohjaaja sekä erityisopettaja. Ohjausta annetaan sekä yksilöllisesti että ryhmässä. Opinto-ohjauksella tuetaan opiskelijaa opiskelu- ja työelämätaitojen kehittämisessä, opintojen aikaisissa valinnoissa (esimerkiksi omien tavoitteiden mukaisset tutkinnon osien valinta), sekä jatko-opintoihin ja työelämään siirtymisessä tai työuralla etenemisessä. Ammatillisiin perustutkintoihin kuuluu opintoja, joilla vahvistetaan opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiuksia. Opintojen tavoitteena on, että opiskelija tunnistaa omia kiinnostuksen kohteitaan ja osaa tehdä opiskeluaan ja uraansa koskevia valintoja.

Asetuksen ammatillisesta koulutuksesta (A 673/2017) mukaan opiskelijalle laadittavaan *henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan* (HOKS) kirjataan sovitut, ohjaukseen ja tukeen liittyvät asiat. Lisäksi kehittämissuunnitelmaan kirjataan

opiskelijan urasuunnitelma. Urasuunnitelman tekeminen aloitetaan koulutuksen alussa ja sitä täydennetään opintojen edetessä. Ammatillisten perustutkintojen yhteisten tutkinnon osien (OPH, 2019a) tavoitteena on varmistaa opiskelijoille työssä ja elämässä tarvittavat perustaidot sekä yhtäläiset valmiudet jatko-opintoihin ja elinikäiseen oppimiseen.

Opiskelijat saavat hyvinvointiin liittyvää ohjausta ja tukea opiskeluhuollon kautta terveydenhoitajalta, kuraattorilta ja psykologilta. Opiskeluhuolto on opiskelijan tukena erityisesti silloin, kun opiskelija tarvitsee apua terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä. Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää opiskeluhuolto yhdessä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen opiskeluhuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa. Mikäli opiskelijan perustaidot eivät ole riittävät opinnoissa selviämiseksi ja tutkinnon suorittamiseksi, voidaan opiskelijalle järjestää opiskeluvalmiuksia tukevia opintoja, joiden lisäksi opiskelijaa voidaan tukea myös elämänhallinnan kehittämisessä. Opiskeluvalmiuksia tukeviin opintoihin voi osallistua yhteensä enintään kuuden kuukauden ajan. Opiskelijalla on oikeus myös erityiseen tukeen oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi. Erityisen tuen tavoitteena on tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon ja osaamisen saavuttaminen.

Ammatillisen perustutkinnon suorittaneilla on myös oikeus saada ohjausta jatko-opintoihin hakeutumiseen liittyen. Ohjausta on oikeus saada valmistumisen jälkeen vuoden ajan siitä oppilaitoksesta, jossa perustutkinto on suoritettu. (OPH, n.d. -g.)

Opiskeluhuollolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä. Opiskeluhuoltoa on sekä perusopetuslaissa tarkoitettu oppilashuolto että lukiolaissa ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitettu opiskelijahuolto. Opiskeluhuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhuoltona. Lisäksi opiskelijoilla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhuoltoon siten kuin tässä laissa säädetään. Opiskeluhuoltoon sisältyvät koulutuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen opiskeluhuolto sekä opiskeluhuollon palvelut, joita ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut. (L 1287/2013.)

Laissa oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta (L 377/2022) mukaan opiskeluhuoltoa toteutetaan opetustoimen sekä hyvinvointialueen monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa sekä tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa. Koulutuksen järjestäjän on laadittava opiskeluhuollon kokonaisuuden toteuttamiseksi koulutuksen järjestäjän

opiskeluhuoltosuunnitelma. Koulutuksen järjestäjän opiskeluhuoltosuunnitelman tulee sisältää opiskeluhuollon toteuttamisen tavoitteet ja keskeiset periaatteet sekä toimenpiteet opiskeluhuollon toteuttamiseksi ja seuraamiseksi.

Myös *laki vapaasta sivistystyöstä* (L 632/1998) säätää, että koulutuksen kansalaisopistossa, kansanopistossa, kesäyliopistossa, liikunnan koulutuskeskuksessa ja opintokeskuksessa aloittavalle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, johon kirjataan yksilölliset koulutusta ja kehittymistä koskevat tavoitteet sekä ohjaus- ja tukitoimia koskevat tiedot. Oppivelvollisuuden laajentamisen mukanaan tuoman 'opistovuoden' – peruskoulun päättäneille oppivelvollisille tarkoitetun yhden lukuvuoden mittaisen koulutuksen – myötä vapaan sivistystyön ohjauspalveluiden merkitys on korostunut entisestään.

Ohjauksesta ei ole *korkea-asteella* säädetty laissa samalla tavalla kuin perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Korkeakouluissa on yleisesti ottaen tarjolla urapalveluita, urasuunnitteluun liittyviä kursseja ja opintopsykologien palveluita. Ohjaustyö korkeakouluissa on kuitenkin vaihtelevaa: ammattikorkeakouluissa ohjauksen rakenteet ovat tyypillisesti systemaattisempia kuin yliopistoissa, joissa ohjaus- ja tukipalvelut ovat hajautuneita. Ammattikorkeakouluissa ohjaus on rakennettu opiskelijan opintoihin koko opintopolun ajan, kun taas yliopistoissa ohjaus nähdään enemmän yksittäisenä toimenpiteenä, kuten esimerkiksi opinnäytetöiden ohjauksena. (Sillanpää ym., 2021; Isosuo & Karttunen, 2021.)

Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden korkeakoulutukseen liittyviä kysymyksiä ratkotaan myös ohjauksellisin keinoin erityisesti maahanmuuton vastuukorkeakouluissa, joiden työ on opetus- ja kulttuuriministeriön tukemaa SIMHE-toimintaa (*Supporting Immigrants in Higher Education in Finland*). Toiminnan tavoitteena on sujuvoittaa korkeasti koulutettujen, eri statuksilla olevien maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista sekä korkeakoulutukseen ohjautumista, tutkinnon suorittamista sekä työllistymistä suomalaisille työmarkkinoille kansallisesti ja alueellisesti. (OPH, n.d. -h.)

Ohjaus työllisyyspalveluissa

Laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (L 916/2012) säädetään, että työ- ja elinkeinotoimisto, työ- ja elinkeinohallinnon asiakaspalvelukeskus sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) tarjoavat julkisia työvoima- ja yrityspalveluita: työnvälityspalveluita, tieto- ja neuvontapalveluita, osaamisen kehittämispalveluita sekä yritystoiminnan käynnistämis- ja kehittämispalveluita. Työ- ja

elinkeinoviranomainen voi myös lain mukaan tarjota ammatinvalinta- ja uraohjausta ammatinvalinnassa, ammatillisessa kehittymisessä, työelämään sijoittumisessa ja elinikäisessä oppimisessa.

Julkisten työvoimapalvelujen järjestämisvastuu siirretään vuoden 2025 alussa TE-toimistoilta kunnille ja työllisyysalueille. Nykyiset TE-toimistot lakkautetaan. Työvoimapalveluiden järjestämisvastuu muodostaa kunnille samalla myös uuden valtionosuustehtävän. (L 380/2023.)

Järjestämisvastuun siirtämistä on ennakoitu *työllisyyden kuntakokeilulla* (2021–2024), johon osallistuvat kunnat vastaavat osin alueensa työ- ja elinkeinopalveluiden tarjoamisesta. Kokeiluissa tavoitellaan vahvempaa vaikuttavuutta työllisyyden edistämisessä sovittamalla yhteen valtion ja kuntien resursseja, osaamista ja palveluja. Kokeiluun on osallistunut yhteensä 118 kuntaa. Kokeilun kohderyhmää ovat työttömät ja työvoimapalveluissa olevat työnhakijat, jotka eivät ole oikeutettuja ansiopäivärahaan. Lisäksi kohderyhmään kuuluvat kaikki alle 30-vuotiaat työnhakijat sekä kaikki maahanmuuttajat ja vieraskieliset, jotka ovat joko työttömänä tai työvoimapalveluissa kokeilualueiden TE-toimistoissa. Kokeilukunta vastaa näiden asiakasryhmien julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden tarjoamisesta. (TEM, n.d. -b.)

Valtakunnallinen työ- ja elinkeinohallinnon asiakaspalvelukeskus hoitaa julkisia työvoima- ja yrityspalvelujen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja. Näihin palveluihin kuuluvat TE-puhelinpalvelut, Yritys-Suomi-puhelinpalvelu ja Yrittäjän talousapu -palvelu. Palvelut ovat saatavilla puhelimen, chatin, sähköpostin, sosiaalisen median ja muiden sähköisten viestintävälineiden välityksellä. TE-asiakaspalvelukeskus palvelee suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi sekä henkilöasiakkaita myös venäjäksi.

Työllisyyspalvelut tarjoavat asiakkailleen valtakunnallista neuvontaa esimerkiksi koulutukseen ja työttömyysturvaan liittyen. Työ- ja elinkeinotoimistoista saa ohjausta työnhakuun, työllistymiseen ja koulutukseen liittyvissä asioissa. Työllisyyspalveluiden ohjauspalvelut (psykologien uraohjaus paikallisesti ja valtakunnallisesti, valtakunnallinen koulutusneuvonta) ovat tarjolla kaikille – ei siis vain työnhakijoille, eikä ainoastaan työnhakijaksi rekisteröityneille työllisyyspalveluiden asiakkaille.

TE-toimiston psykologit tarjoavat ammatinvalintapalvelua esimerkiksi koulutus- ja uravaihtoehtojen pohtimiseen. Lisäksi TE-toimistoissa sekä valtakunnallisesti puhelimitse ja videoyhteyksin on saatavilla psykologin tarjoamaa uraohjausta. Ammatinvalinta ja uraohjaus on asiakkaan ja psykologin välistä yhteistyötä. Lähtökohtana ovat asiakkaan toiveet, edellytykset ja työalojen tarjoamat mahdollisuudet. Psykologi auttaa asiakasta etsimään vaihtoehtoja ja vertailemaan niitä. Psykologin ohjaus sisältää tarvittaessa soveltuvuustestejä, kotitehtäviä, työ- ja

koulutuskokeiluja tai terveydentilan tutkimuksia. Tavoitteena on löytää asiakkaan vahvuuksien, kykyjen, kiinnostusten kohteiden ja terveydentilan kannalta sopiva ratkaisu. (Työmarkkinatori, 2024; Mayer ym., 2020.)

TE-toimistoissa työskentelee myös *työkykykoordinaattoreita*, joiden tehtävänä on kehittää käytäntöjä ja luoda toimintamalli osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi ja työssä pysymisen mahdollistamiseksi. Työkykykoordinaattorit ovat osatyökykyisten työnhakijoiden palvelujärjestelmän asiantuntijoita. He etsivät yhdessä osatyökykyisten kanssa tilanteeseen sopivia palveluja ja räätälöityjä ratkaisuja työllistymisen mahdollistamiseksi tai työelämässä pysymiseksi.

Työkykykoordinaattorit myös kannustavat työnantaja- ja yritysasiakkaita huomioimaan osatyökykyiset henkilöt potentiaalisina työnhakijaehdokkaina. He auttavat hahmottamaan osatyökykyisten työnhakijoiden työllistämisen mahdollisuuksia ja tehtäviä, joihin osatyökykyiset soveltuvat osana työyhteisöä. Työkykykoordinaattorit jakavat tietoa osatyökykyisten työllistämiseen liittyvistä tukipalveluista (esimerkiksi palkkatuki, työolosuhteiden järjestelytuki ja työhönvalmennuspalvelut).

TE-toimisto voi myöntää yhdistykselle, säätiölle, kunnalle tai kuntayhtymälle työllisyyspoliittista avustusta hanketoimintaan, joka tähtää työttömien työnhakijoiden työllistymisen edistämiseen. Avustuksella rahoitettava toiminta voi sisältää esimerkiksi työmahdollisuuksien järjestämistä työttömille työnhakijoille yhdistettynä työllistymisen tukitoimiin. (TEM, n.d. -c.)

Osa TE-toimistojen tarjoamasta ohjauksesta on viranomaispalveluita (esimerkiksi työnhakukeskustelut), joita koskee Hallintolain (L 434/2003) 26§ määrittelemä vaatimus käyttää tarvittaessa tulkki- ja käännöspalveluja asian ymmärrettävyyden varmistamiseksi. Palveluja tarjotaan myös ostopalveluina yksityisiltä tai kolmannen sektorin palveluntarjoajilta tilaaja–tuottaja-mallin mukaisesti. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi:

Uravalmennus, josta saa tietoa, ohjausta ja tukea ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen selkeyttämiseen, koulutukseen hakeutumiseen ja työelämävalmiuksien kehittämiseen. Valmennuksen aikana laaditaan ura- ja työllistymissuunnitelma. TE-palveluihin ilmoittautuneille työnhakijoille tarkoitettu valmennus on pääsääntöisesti ryhmämuotoista, mutta tarjolla voi olla myös yksilöllistä ohjausta enimmillään 40 päivän ajan. Uravalmennus sisältää usein oppilaitoksiin ja työhön tutustumista. Palveluun on mahdollista yhdistää myös erikseen järjestettävä työkokeilu jollakin työpaikalla.

Työkokeilussa selvitetään asiakkaan ammatinvalinta- ja uravaihtoehtoja tai mahdollisuuksia palata työmarkkinoille. Enintään 12 kuukauden mittainen työkokeilu voidaan järjestää esimerkiksi, jos henkilöltä puuttuu ammatillinen koulutus tai hän suunnittelee alan tai ammatin vaihtoa. Jos henkilö on ollut poissa työmarkkinoilta esimerkiksi työttömyyden tai lastenhoidon takia, työkokeilulla voidaan selvittää, onko hänen osaamisensa ajan tasalla ja minkälaista tukea hän tarvitsee päästäkseen takaisin työhön. Työkokeilun järjestäjänä voi olla yritys, yhteisö (esimerkiksi kunta tai yhdistys), säätiö, valtion virasto tai työpaja. Työkokeilussa henkilö tekee työpaikalla yleisesti työsuhteessa tehtäviä töitä. Työkokeilun järjestäjä vastaa ohjauksesta ja valvonnasta. (Työmarkkinatori, n.d.)

Työhönvalmennus on henkilökohtainen ohjauspalvelu tilanteessa, jossa työttömyys on pitkittynyt ja/tai työllistymiseen tarvitaan erityistä tukea. Työhönvalmentajalta saa tukea esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan etsimiseen, työhakemuksen laatimiseen, työhaastatteluun valmistautumiseen.

Työnhakuvalmennus tarjoaa tukea ja ohjausta työnhakuun. Valmennuksessa harjoitellaan hakemaan työtä tavoitteellisesti ja itsenäisesti, käyttämään erilaisia työnhakukanavia, arvioimaan omaa osaamista ja muotoilemaan sen työhakemukseksi ja ansioluetteloksi. Työnhakuvalmennuksiin voivat osallistua kaikki työnhakijat, joilla on työnhaku voimassa. Maksuttoman valmennuksen kesto on yhdestä kymmeneen päivää. Niitä järjestetään verkossa ja lähiopiskeluna joko TE-toimistojen toimipaikoissa tai yksityisten palveluntarjoajien tiloissa. (Työmarkkinatori, n.d.)

Työnhakuvalmennuksessa vertaistuki on tärkeä lisä valmentajien antamalle tuelle sekä kannustukselle. Toiset valmennettavat tukevat, jakavat kokemuksiaan ja kertovat vinkkejään työnhakua varten. Vertaistuki toimii monipuolisesti hyvinvoinnin ja oppimisen edistäjänä. Vertaistuen yksi hyöty on vertaisoppiminen, jota ryhmien heterogeenisyys ja vertaisjakaminen edistävät. (Kauppila, 2019; Piikki, 2023.)

Työvoimakoulutus on etupäässä ammatillista koulutusta, kuten perus- tai ammattitutkintoon valmistavaa koulutusta tai ammatillista lisäkoulutusta. Useimmiten työvoimakoulutus on jatko- ja täydennyskoulutusta jo aiemmin hankitulle ammattitaidolle. Koulutus voidaan liittää myös osaksi muita työllistämistoimenpiteitä, kuten tukityöllistämistä tai kuntoutusta, jotka lisäävät mahdollisuuksia päästä töihin. Työ- ja elinkeinotoimistot (TE-toimisto) valitsevat hakijat koulutukseen.

Ammatinvalinta- ja uraohjausta voidaan tarjota myös Ohjaamoissa TE-toimistojen ja kuntien yhteistoimintana. Ohjaamon TE-asiantuntija neuvoo alle 30-vuotiaita nuoria työnhakuun, työttömyysetuuksiin, TE-toimiston palveluihin sekä koulutukseen liittyvissä asioissa. Työllisyyden kuntakokeilussa kuntien omavalmentajat hoitavat työnhakuun, työllistymiseen ja koulutukseen liittyviä ohjaustehtäviä.

Työllisyyttä tukeva ohjaus sosiaali- ja terveyspalveluissa

Työhön ja elinkeinoon kytkeytyvää ohjausta on tarjolla myös sosiaali- ja terveyspalveluiden kautta. Työterveyshuollon tulee *työterveyshuoltolain* (L 1383/2001) mukaisesti antaa tietoja, neuvontaa ja ohjausta työtä aloitettaessa sekä työuran eri vaiheissa tarpeiden mukaisesti (Työterveyslaitos, n.d.). *Työterveyspsykologit* käsittelevät yleisesti työkykyyn ja työhyvinvointiin liittyviä kysymyksiä, esimerkiksi stressiä ja työssä jaksamista.

Työeläkelaitokset ja Kela järjestävät *ammatillista kuntoutusta* työkyvyttömyyden estämiseksi. Ammatillinen kuntoutus auttaa sopivan ammattialan valinnassa, työllistymään, pysymään työelämässä tai palaamaan sinne sairaudestasi huolimatta. Kela järjestää ammatillista kuntoutusta työttömille, opiskelijoille ja vasta vähän aikaa työelämässä olleille. Pidempään työsuhteessa olleille on tarjolla *Kiila-kuntoutusta*, jonka tavoitteena on parantaa työkykyä ja tukea pysymistä työelämässä. Kuntoutuksessa arvioidaan kattavasti asiakkaan kuntoutustarvetta ja työssä selviytymistä. (STM, n.d. -a.)

Hyvinvointialueet järjestävät *sosiaalihuoltolain* (L 1301/2014) mukaisesti erilaisia sosiaalipalveluja. *Sosiaalityössä ja -ohjauksessa* tarjotaan ohjausta ja neuvontaa käytettävissä olevista palveluista ja niiden saamisen ehdoista sekä tukea arkielämän sujuvoittamiseksi (STM, 2024; 2023). *Kuntouttava työtoiminta* on tarkoitettu niille henkilöille, jotka eivät työ- ja toimintakykynsä asettamien rajoitusten vuoksi voi osallistua julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön. Toiminnan järjestäminen perustuu aktivointisuunnitelmaan, jonka työ- ja elinkeinotoimisto ja hyvinvointialue laativat asiakkaan kanssa. Asiakkaalle suunnitellaan palvelukokonaisuus, joka kirjataan aktivointisuunnitelmaan. Suunnittelussa otetaan huomioon asiakkaan henkilökohtainen tilanne, joka määrittelee sen, mitä palveluita asiakkaalle tarjotaan. (STM, n.d. -a.)

Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) ja monialaisen tuen yhteistoimintamalli

Osa työllistymistä edistävistä palveluista on suunniteltu alusta lähtien toteutettavaksi yhteispalveluna. Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) on lakisääteinen yhteistoimintamalli, josta säädetään *laissa työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta* (L 1369/2014). Laissa säädetään yhteistoimintamallista, toimintamallissa mukana olevien toimijoiden tehtävistä, asiakkaille tarjottavista palveluista ja asiakaskriteereistä. Keskeisenä asiakaskriteerinä on monialaisen yhteispalvelun tarve. Tällä tarkoitetaan työllisyyspalvelujen, sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittamista työllistymisen edistämiseksi. TYP-mallissa työ- ja elinkeinotoimisto, hyvinvointialue ja Kansaneläkelaitos arvioivat yhdessä työttömien palvelutarpeet, suunnittelevat työttömien työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet sekä vastaavat työttömien työllistymisprosessin etenemisestä ja seurannasta.

TYP-laki on voimassa vuoden 2024 loppuun. Vuoden 2025 alusta käynnistyvä monialaisen tuen yhteistoimintamalli sovittaa yhteen työvoimapalveluita, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä kuntoutuspalveluita työvoimaviranomaisen, hyvinvointialueen ja Kansaneläkelaitoksen (Kela) toimesta. Mallista säädetään *laissa työllistymisen monialaisesta edistämisestä* (L 381/2023). Monialaisen tuen yhteistoimintamallin tavoite on edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heille palvelutarpeensa mukaisia työvoimapalveluja, sosiaali- ja terveyspalveluja sekä Kelan kuntoutuspalveluja sekä muita palvelutarpeen mukaisia työllistymistä tukevia palveluita.

Monialaiset maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalvelut

Myös maahanmuuttajien ja kotoutuja-asiakkaiden ohjauspalveluita on kehitetty monialaisen tuen yhteispalveluna. *Lain kotoutumisen edistämisestä* (L 681/2023) mukaan kunnan on huolehdittava maahanmuuttajien ja kotoutuja-asiakkaiden yleisestä ohjauksesta ja neuvonnasta. Kunta vastaa siitä, että sen alueella on tarvetta vastaavasti toimipisteitä tai palveluita, joissa maahanmuuttaja voi saada henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa riippumatta maahanmuuton syystä ja maassaolon kestosta. Ohjausta ja neuvontaa voi toteuttaa kunta tai esimerkiksi kolmannen sektorin palveluntuottajat. Kunnan on myös tarvittaessa annettava maahanmuuttajalle tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, palvelu- ja koulutusjärjestelmästä, työelämästä sekä maahanmuuttajan oikeuksista ja velvollisuuksista Suomessa. Näitä erilaisia palveluita tarjotaan tyypillisesti maahanmuuttajien matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelut -nimikkeen alla (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020).

Suomessa toimi muutamia, tyypillisesti *Maahanmuuttaneiden osaamiskeskus* -nimellä toimineita maahanmuuttotaustaisille henkilöille suunnattuja hanke-muotoisia palvelukokonaisuuksia. Esimerkiksi Jyväskylän maahanmuuttaneiden osaamiskeskus -hanke (ESR) edisti maahanmuuttaneiden työllisyyttä ja osaamisen tunnistamista Jyväskylän seudulla 1.12.2020–31.5.2023. Maahanmuuttaneet asiakkaat saivat yksilöllistä ohjausta ja neuvontaa, jossa tunnistettiin asiakkaan omaa osaamista ja tuettiin työnhaussa (työnhaun asiakirjat, apu yhteydenotoissa työnantajiin, työkokeilu- ja piilotyöpaikkojen etsiminen), ryhmävalmennusta ja tapahtumia, jossa lisättiin tietoja ja taitoja, joita tarvitaan työnhaussa ja suomalaisessa työelämässä (esim. työnhaun kanavat ja paperit, työhaastattelut, työelämätieto, työelämän oikeudet ja velvollisuudet) ja valmennusta työelämän suomen kielen taidoissa yksilöllisesti tai ryhmissä. (Jyväskylä, n.d.)

Nuorten ohjauspalvelut ja Ohjaamot

Nuorisolain (L 1285/2016) mukaan paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön yleistä suunnittelua ja toimeenpanon kehittämistä varten kunnassa on oltava ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Verkoston tai muun yhteistyöryhmän tulee toimia vuorovaikutuksessa nuorisoalan järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorten palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa.

Nuorisolaissa säädetään myös *etsivästä nuorisotyöstä* nuorten palveluiden tukemisessa. Etsivän nuorisotyön tarkoituksena tavoittaa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat sekä tuen tarpeessa oleva nuoret ja auttaa heidät sellaisten palveluiden ja tukimuotojen piiriin, joilla edistetään kasvua ja itsenäistymistä sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille.

Nuorten työpajassa parannetaan nuoren mahdollisuuksia siirtyä koulutukseen tai työhön tai muuhun palveluun valmennuksen avulla. Pajassa voi saada tukea työn tai opiskelupaikan haussa sekä tehdä opintokäyntejä työpaikoille tai oppilaitoksiin. Nuorten työpajatoimintaa löytyy noin 90 prosentissa Suomen kunnista pääosin kunnan, järjestöjen tai säätiöiden järjestämänä. Valmentautujat ovat työpajalla yleensä toimintaan ohjanneen tahon toimenpiteessä, esimerkiksi työkokeilussa. (Opintopolku, n.d; OKM, n.d. -a.)

Nuorten tieto- ja neuvontatyön toimijat kunnissa ja järjestöissä tuottavat nuorille suunnattuja matalan kynnyksen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja. Työmuodolla tuetaan nuorten kasvua, itsenäistymistä ja hyvinvointia. Palveluita toteutetaan fyysisissä palvelupisteissä ja -keskuksissa sekä verkkopalveluissa, jotka toimivat joko paikallisesti, alueellisesti tai valtakunnallisesti. Nuoret voivat myös itse toimia

palveluissa vertaistiedottajina ja -neuvojina toisilleen. Tieto- ja neuvontapalveluissa selvitettävät kysymykset voivat liittyä esimerkiksi asumiseen, työllisyyteen, opiskeluun, ulkomailla työskentelyyn, kursseihin, vaihto-opiskelumahdollisuuksiin, matkailuun, terveyteen, ihmissuhteisiin, harrastuksiin ja oikeuksiin.

Suomeen on rakennettu 2010-luvun puolivälistä alkaen monialaista, eri palveluja ja toimijoita linkittävää *Ohjaamo*-toimintaa. Kyse on alle 30-vuotiaille nuorille suunnatusta hyvinvointia, koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksia edistävästä ja ongelmia ehkäisevästä monialaisesta palvelusta, joka tukee esimerkiksi opiskeluun, työllistymiseen, asumiseen ja hyvinvointiin (esimerkiksi Onni-palvelut, Ohjaamo, n.d.) liittyvissä kysymyksissä samassa palvelupisteessä. Ohjaamoja on noin 70 eri puolilla Suomea, ja toiminta ulottuu jokaisen maakunnan alueelle. (Määttä & Souto, 2020; Kettunen & Felt, 2020.) Vuonna 2018 laadittiin Ohjaamon perusteet -dokumentti (TEM, OKM & STM, 2018) asettamaan valtakunnallisia tavoitteita toiminnalle.

Ohjaamoiden taustalla on eri hallituskausien ja nuorisotakuusta vastaavien ministeriöiden päätökset liittyen nuorisotakuun toteuttamiseen. Niin ikään Euroopan sosiaalirahaston (ESR) vuosien 2014–2020 nuorten työllistymistä edistävän rahoituksen suuntaamisen Ohjaamojen rakentamiseen ja kehittämiseen merkitys on huomattava. (Määttä & Souto, 2020; Kettunen & Felt, 2020.) Nykyisin Ohjaamot voivat hakea EU:n elpymisrahaston rahoittamaa valtiontukea palveluiden monialaisuuden vahvistamiseksi. Kannustinmalli kannustaa Ohjaamoita palkkaamaan lisää sosiaali-, terveys- tai koulutuspalveluiden asiantuntijoita tarkoituksena vahvistaa Ohjaamoiden omia resursseja ja monialaisuutta. Rahoitusta voivat hakea kunnat, kuntayhtymät ja hyvinvointialueet, joissa sijaitsee Ohjaamo. (VM, 2023.)

Vuoden 2025 alussa astuu voimaan *laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä* (L 381/2023). Laissa oman pykälän on saanut nuorten työllistymistä edistävä monialaisen tuen yhteispalvelu. Lain mukaan työvoimaviranomainen järjestää toiminta-edellytykset nuorten työllistymistä edistävälle monialaisen tuen yhteispalvelulle. Nuorten työllistymistä edistävällä monialaisen tuen yhteispalvelulla tarkoitetaan viranomaisten ja muiden toimijoiden alle 30-vuotiaille nuorille tarjoamaa monialaista neuvontaa, ohjausta ja palveluita, joiden tarkoituksena on edistää nuorten opiskelumahdollisuuksia, työllistymistä, toimintavalmiuksia ja hyvinvointia.

Aikuisten ohjauspalvelut

Myös aikuiset voivat saada erityyppistä ohjausta, riippuen omasta elämäntilanteestaan. Aikuisille suunnatut TNO-palvelut edistävät elinikäistä oppimista, aktiivista kansalaisuutta ja työelämän toimivuutta (Rantamäki ym., 2010; Vuorinen, 2013). Ohjauspalveluiden tarve perustuu työelämän nopeiden muutosten tuomiin haasteisiin, osaavan työvoiman saatavuuteen sekä jatkuvan oppimisen tukemiseen.

Aikuisopiskelijat saavat tyypillisesti ohjausta oppilaitoksissa ja työnhakijat työllisyyspalveluissa. Työllisyyspalveluiden tieto-, neuvonta- ja neuvontapalvelut ovat kuitenkin avoimia kaikille. Aikuisten ohjauksen kohderyhmiä on yleisesti ottaen pyritty laajentamaan. Esimerkiksi Sanna Marinin hallitusohjelmassa korostettiin ura- ja ohjauspalveluiden kehittämistä työttömien lisäksi pitkään perhevapailla olleille, ikääntyneille työntekijöille, työssäkäyville ja yrittäjille (VN, 2019).

Ohjaamo-mallin mukaista ohjauspalvelua on suunniteltu aikuisväestölle eli yli 30-vuotiaille. Vuonna 2023 päättynyt *Osaamo*-hanke on pyrkinyt etsimään ratkaisuja työelämän kohtaantohaasteisiin ja työllisyysasteen nostamiseen kehittämällä Ohjaamoiden mukaisia toimintoja. Konkreettisina tuloksina hankkeesta on syntynyt joitakin paikallisia ohjauspalveluita ja palvelupisteitä. Myös muita alueellisia, yhden luukun aikuisten ohjauspalveluita ja kokeiluja on tehty. Nyt jo toimintansa lopettanut *Koppaamo*-kokeilu tarjosi samalla kaavalla matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalveluita kaikenikäisille Haminassa. Kuusamossa toimiva monialainen työllisyyspalvelupiste *Kieppi* on tarkoitettu työhön, opintoihin tai uudelle paikkakunnalle asettautumiseen liittyviin tilanteisiin. Kieppi välittää myös työntekijöitä kaupungille, yhdistyksille ja yrityksille sekä palvelee työnantajia ja yrittäjiä. Aikuisten Ohjaamoiden kaltainen toiminta onkin lähinnä hankerahoitteista ja paikalliseen tarpeeseen tehtyä.

Edellä kuvattujen lisäksi aikuisille on tarjolla esimerkiksi yksityisiä ohjauspalveluita, työnantajan, ammattiliiton, työttömyyskassan tai työterveyshuollon tarjoamia ohjauspalveluita.

Yksityiset ohjauspalvelut

Opinto- ja uraohjaus on yhtäältä kaupallista toimintaa, jossa yksityishenkilöille tai erilaisille organisaatioille tarjotaan erilaisia ohjauspalveluita. Yksityiset palvelun-tuottajat tuottavat myös ohjauspalveluja julkisen sektorin toimijoille tilaaja–tuottaja-mallin mukaisesti.

Yksityiset palveluntarjoajat ovat erikoistuneet tarjoamaan erilaisia ohjauspalveluja. Ne ovat luonteeltaan esimerkiksi keskusteluapua ja tilannekartoituksia. Palvelut keskittyvät esimerkiksi uravalintaan, opiskelupaikan löytämiseen ja alan vaihtoon. Yksityiset ohjauspalvelujen tarjoajat tuottavat myös yrityksille koulutuksia, luentoja sekä valmennusta liittyen vaikkapa työhyvinvointiin. Yksityisten palveluntarjoajien ammattinimikkeitä ovat esimerkiksi opinto-ohjaaja, uravalmentaja, uraohjaaja, työnohjaaja, motivaatiovalmentaja tai työkykykoordinaattori.

Yksityisen sektorin tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluihin voidaan lukea myös yritysten ylläpitämät sivustot, jotka sisältävät tietoa esimerkiksi koulutustarjonnasta ja opiskeluun hakeutumisesta. Jotkut sivustot sisältävät myös ohjauksellisia palveluita kuten ammatinvalintatestejä, materiaaleja opinto-ohjaajille sekä tietoa työelämästä, yhteishausta ja valintakokeista. Myös erilaisissa valmennusyrityksissä on ohjauksellisia elementtejä. Ne tarjoavat asiakkailleen valmennuskursseja korkeakoulutukseen hakeutumiseen sekä abikursseja ylioppilaskokeisiin.

Myös vakuutusyhtiöt tarjoavat ammatillista kuntoutusta. Ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu henkilöille, joiden työkyky on heikentynyt työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon seurauksena, tai jotka ovat menettäneet ammattinsa näiden syiden vuoksi. Vakuutusyhtiöt voivat tehdä toimeksiannon ulkopuolisille asiantuntijoille kuten ammatillisen kuntoutuksen palveluntuottajille. Myös työeläkelaitokset järjestävät ja tukevat ammatillista kuntoutusta eli työeläkekuntoutusta, johon kuuluu esimerkiksi työkokeilut, työhönvalmennus ja uudelleen koulutus. Työeläkekuntoutus on työeläkevakuuttajien järjestämää ja kustantamaa. Tavoitteena on ehkäistä työkyvyttömyyttä ja mahdollistaa työssä jatkaminen vammasta tai sairaudesta huolimatta.

Yhdistysten ja järjestöjen tarjoamat ohjauspalvelut

Kolmannen sektorin keskeisimpiä ohjauspalveluiden tuottajia ovat erilaiset yhdistykset, järjestöt osuuskunnat ja säätiöt. Säätiöiden harjoittama ohjauksellinen toiminta on tyypillisesti tarkoitettu säätiöiden omille kohderyhmille. Ne myös toimivat yhteistyössä julkisen sektorin toimijoiden kanssa, esimerkiksi työvoimapoliittisten avustusten kautta.

Esimerkiksi potilasjärjestöjen työelämä- ja opiskelupalvelut sisältävät yksilöohjausta työhön, opiskeluun ja ammattiin liittyen sairastumisen jälkeen. Ohjaus on maksutonta eikä edellytä esimerkiksi lähetettä. Kolmannen sektorin työelämäpalvelut täydentävät julkisia ja työterveyshuollon palveluja, ja on mahdollista olla useamman

kolmannen sektorin toimijan tarjoamien ohjauspalveluiden asiakkaana samanaikaisesti. Järjestöt järjestävät myös toimintakykyä ja itsenäistymistä tukevia ohjaus- ja valmennuspalveluita omille kohderyhmilleen.

Kolmannen sektorin ohjauspalveluita järjestetään kohdennetuista ryhmistä myös maahanmuuttajille. Yhdistykset voivat myös tehdä yhteistyötä sosiaaliviranomaisten, kasvatusalan ammattilaisten ja maahanmuuttajien kanssa syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Muutamia ohjaukseen erikoistuneita osuuskuntia löytyy myös. Esimerkkinä yksi on profiloitunut erityisesti maahanmuuttajien ja monikulttuurisuuden parissa työskentelevien koulutukseen sekä maahanmuuttajien opinto-, ura- ja työelämäohjaukseen. Maahanmuuttajille tarkoitetut yhdistysten palvelut koskevat kuitenkin useammin heidän kokonaisvaltaista tilannettaan, ei suoraan opinto- ja uraohjausta. Ohjausta ja neuvontaa saa esimerkiksi arkielämään, lupa-asioihin, harrastusmahdollisuuksiin ja kansalaisuusasioihin.

Ammattiliittojen ja työttömyyskassojen tarjoamat ohjauspalvelut

Ammattiliitot antavat jäsenilleen yleisesti apua ja neuvontaa työelämään liittyvissä kysymyksissä sekä koulutuksia uran tueksi. Ammattiliitoilla on tarjolla verkkosivuillaan kaikkien saatavilla olevaa työelämätietoa. Ohjauspalvelut paikantuvat ammattiliitoissa tyypillisesti uravalmennuksen alle. Tarjolla on esimerkiksi verkkovalmennuksia, pienryhmätoimintaa sekä henkilökohtaista uravalmennusta. Uravalmennusten kuvataan tyypillisimmin pitävän sisällään neuvontaa henkilökohtaisen uran suunnitteluun sekä työnhakemiseen liittyen. Uravalmennuksen lisäksi osassa ammattiliitoista on tarjolla myös hyvinvointivalmennusta arjessa jaksamiseen. Hyvinvointivalmennus toteutetaan tyypillisesti verkossa tai puhelimitse. Lisäksi osa ammattiliitoista järjestää mentorointiohjelmia. Osa ammattiliitoista on koostanut sovellukseen tai erilliselle verkkoalustalle palvelukokonaisuuksia, jotka pitävät sisällään kursseja sekä harjoituksia. Ammattiliitot ovat osallistuneet myös erilaisiin ura- ja työllisyyshankkeisiin rahoittajatahoina, joissa kehitetään uraohjausta (esimerkiksi Optimum-hanke, www.optimumweb.fi/).

Kesästä 2024 alkaen myös työttömyyskassat ovat voineet tukea jäsentensä työllisyyttä tarjoamalla työnvälitystä, tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita, asiantuntija-arviointeja ja valmennuksia. (L 421/2024).

Työpaikoilla tapahtuva ohjaus

Ohjaus työpaikoilla tarkoittaa yleisesti työntekijöille tarjottavaa tukea ja neuvontaa, joka auttaa heitä kehittämään urapolkujaan organisaation sisällä tai laajemmin työmarkkinoilla. Se voi kattaa monenlaisia toimintoja ja palveluita, kuten

urasuunnittelua, osaamisen kehittämistä, mentorointia, koulutusmahdollisuuksia ja uranvaihdon tukemista: Ohjaus auttaa työntekijöitä tunnistamaan omat vahvuutensa, kehityskohteensa ja uramahdollisuutensa. Työnantajat voivat tukea työntekijöitään suunnittelemaan urapolkuja, jotka vastaavat sekä työntekijän omia tavoitteita että organisaation tarpeita. Uraohjaukseen voi sisältyä mentorointiohjelmia, joissa kokeneemmat työntekijät tai johtajat tukevat uransa alussa olevia tai uusia työntekijöitä. Ohjausta voidaan tarjota myös niille, jotka harkitsevat uranvaihtoa, joko organisaation sisällä tai sen ulkopuolella. Ikääntyneiden työntekijöiden työuraa voidaan pidentää esimerkiksi urakeskusteluilla, työkyvyn ylläpidolla, joustavilla työajoilla ja muuttamalla työtehtäviä, jos toimintakyky alenee. (STM, n.d. -b.)

Rikosseuraamuslaitoksen ja puolustusvoimien tarjoamat ohjauspalvelut

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. Vankiloiden ohjaustyön tavoitteena on tukea vankia kokonaisvaltaisesti ja varmistaa, että vangilla on tukipolkuja hänen siirtyessään vankeudesta vapauteen.

Vankiloissa ohjaajat suunnittelevat ja järjestävät vankien toimintakyvyn ylläpitämiseksi tähtäävää kuntouttavaa ja valmentavaa työtoimintaa. *Ohjaajat* toimivat vankien päivittäistukena neuvoen ja avustaen heitä erilaisissa arjen tilanteissa sekä elämäntilanteiden haasteiden ratkaisemisessa. Ohjaajat osallistuvat myös vankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen ja auttavat heitä erilaisten palvelujen hakemisessa. *Erityisohjaajien* tehtävänä on lisätä vankien valmiuksia päihteettömään ja rikoksettomaan elämään sekä edistää heidän sijoittumistaan yhteiskuntaan. Päihdetyön erityisohjaajien tehtäviin kuuluu esimerkiksi yksilö- tai ryhmämuotoisen päihdekuntoutuksen toteuttaminen vankilassa sekä yhteistyö vankilan ulkopuolisten päihdehoitoa ja -kuntoutusta tarjoavien toimijoiden kanssa. Sosiaalityön erityisohjaajien tehtävä sisältää monipuolisia sosiaalityön ohjaus- ja neuvontatehtäviä, asiakkaan sosiaalisen tilanteen selvittämistä ja arviointia sekä sosiaalista kuntoutusta. (RISE, n.d.)

Vapautuville vangeille on myös tarjolla kohdennettuja ohjauspalveluita. Esimerkiksi valmennusyhdistyksen tarjoama ohjaus vapautuville vangeille alkaa vankilassa ja päättyy integroitumiseen yhteiskuntaan sekä työllistymiseen tai koulutukseen. Valmennusyhdistyksen palvelut tarjotaan samalta luukulta, samojen henkilöiden ja organisaatioiden toimesta. Rikoksilla oireileville ja tuomituille on tarjolla myös digiohjausta, oppimisvalmennusta sekä tukea oppimiseen ja opiskeluun.

Puolustusvoimien *sosiaalikuraattorien* tehtävänä on tukea varusmiehiä sosiaalisen ja henkisen hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja parantamisessa. Yksilökohtaiseen asiakastyöhön liittyen sosiaalikuraattorit tekevät tarvittaessa yhteistyötä myös muiden viranomaisten kanssa niin puolustusvoimien sisällä kuin siviilisektorilla. He tekevät varuskunnissa myös opetustyötä eli pitävät oppitunteja varusmiehille erilaisiin sosiaalietuuksiin sekä opintoihin hakeutumiseen liittyvistä asioista. (Maavoimat, n.d.)

Aikalisä-toiminnassa tarjotaan tukea ja ohjausta kaikille kutsunta-, varusmies- ja siviilipalvelusikäisille nuorille. Etsivä nuorisotyö toteuttaa Puolustusvoimien, siviilipalveluskeskuksen, valtiokonttorin ja kuntien yhteistyölle perustuvaa Aikalisä-toimintaa osana perustyötään ja vastaa toiminnasta kaikissa Suomen kunnissa. (Into, n.d.)

3.2 Näkökulmia elinikäiseen ohjaukseen

Elinikäinen ohjaus tutkimuskatsauksen valossa

Elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuus perustuu laaja-alaiseen ymmärrykseen elinikäisestä ohjauksesta. Ohjauksen laaja-alaisuus tarkoittaa myös ohjauksen määrittymistä vaihtelevin näkökulmin eri sektoreiden, toimijoiden ja tavoitteiden kokonaisuuksissa. Osana arviointitutkimuksia tarkastelimme elinikäisen ohjauksen määritelmiä viimeisen viiden vuoden aikana julkaistuissa elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuutta tarkastelleissa tutkimuksissa, katsauksissa ja selvityksissä (n = 188; ks. luku 4 ja liite 1). Jäsennämme seuraavassa näissä julkaisuissa esiintyneitä näkökulmia, joiden perusteella palvelut ovat määrittyneet. Jäsennämme aineistolle tehtyä dokumenttianalyysiä myös kolmen suurimman elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuuden alueen – kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa sekä nuorten palveluissa ja Ohjaamoissa annettavan ohjauksen mukaisesti tehdäksemme näkyväksi palvelualakohtaisia eroja elinikäisen ohjauksen näkökulmissa.

Elinikäistä ohjausta koskevissa tutkimus- ja selvitysjulkaisuissa elinikäinen ohjaus määrittyy erityisesti kolmen laajemman näkökulman mukaisesti (kuvio 5). Kaikkein yleisimmin elinikäisen ohjauksen näkökulma kohdentuu yksilöille annettavan ohjauksen tavoitteisiin ja keinoihin (45 % määritelmistä). Yksilön näkökulma tarkoittaa sitä, että ohjausta kuvataan asiakas- tai oppilasnäkökulmasta ja ohjaus palveluna määrittyy kohdennukseksi siihen, mitä ohjataan (esimerkiksi uraohjaus tai koulutussiirtymien ohjaus). Ohjauksen tavoitteet asetetaan yksilön näkökulmasta (esimerkiksi työelämään siirtyminen tai osallisuuden vahvistuminen).

Kuvio 5. Elinikäisen ohjauksen näkökulmia viimeaikaisissa tutkimus- ja selvitysjulkaisuissa (n = 188)[2]

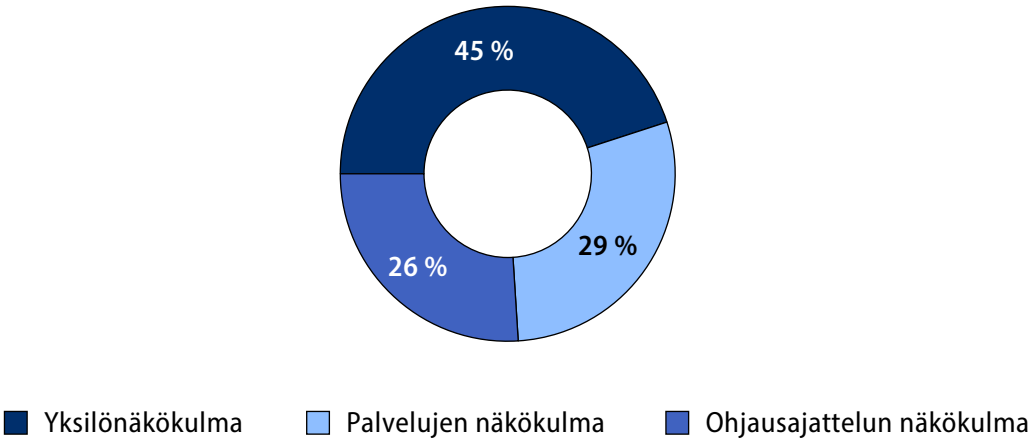

Toiseksi yleisimmin (29 %) elinikäisen ohjauksen näkökulma määritellään *palvelujen* kuvauksena. Tässä näkökulmassa elinikäinen ohjaus muotoillaan palveluksi (esim. työllisyyspalvelut), erityisryhmän ohjaukseksi (esim. maahanmuuttajien ohjauspalvelut) tai organisaation (esim. oppilaitokset) piirissä annettavaksi ohjaukseksi. Elinikäisen ohjauksen näkökulman kohdistuessa palveluun myös sen lähtökohdissa ja tavoitteissa korostuvat palvelujärjestelmän painotukset ja palvelun piiriin kuulumisen tarkkarajaisempi määrittely.

Kolmanneksi temaattiseksi kokonaisuudeksi määritelmistä muodostui näkökulma, jota kehysti jokin teoreettinen, määritelmällinen tai menetelmällinen ymmärrys ohjauksesta. Nimesimme tämän *ohjausajattelun* näkökulmaksi. Ohjausajattelun

2 Näkökulmien tulkinnat perustuvat arviointitutkimuksen tutkimuskatsauksen aineistoihin, ks. liite 1.

näkökulma elinikäiseen ohjaukseen esiintyi 26 % tutkimuskatsauksen julkaisuissa. Näissä elinikäinen ohjaus saa perustansa ja muotonsa kuvaamalla sitä, miten ohjataan tai millaiseen ohjausajatteluun kiinnitytään. Ohjausajattelun ja -menetelmien kirjo on laaja, mutta tyypillisesti lähtökohdaksi nimetään holistinen ohjausajattelu. Usein tietyn ohjauspalvelun määrittelyssä hyödynnetään vakiintuneita määritelmiä, kuten elinikäisen ohjauksen strategiaa, tai opetussuunnitelmatekstejä.

Näkökulmat elinikäiseen ohjaukseen painottuvat eri tavoin kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavaa ohjausta, työllisyyspalveluissa annettavaa ohjausta sekä nuorten ohjauspalveluja koskevissa tutkimus- ja selvitysjulkaisuissa (kuvio 6). Ohjaamot sisältyvät tarkastelussa nuorten ohjauspalveluihin.

Kuvio 6. Elinikäisen ohjausajattelun näkökulma koulujen ja oppilaitosten, työllisyys- ja nuorten ohjauspalveluiden alueilla (n = 266 määritelmää, %)[3]

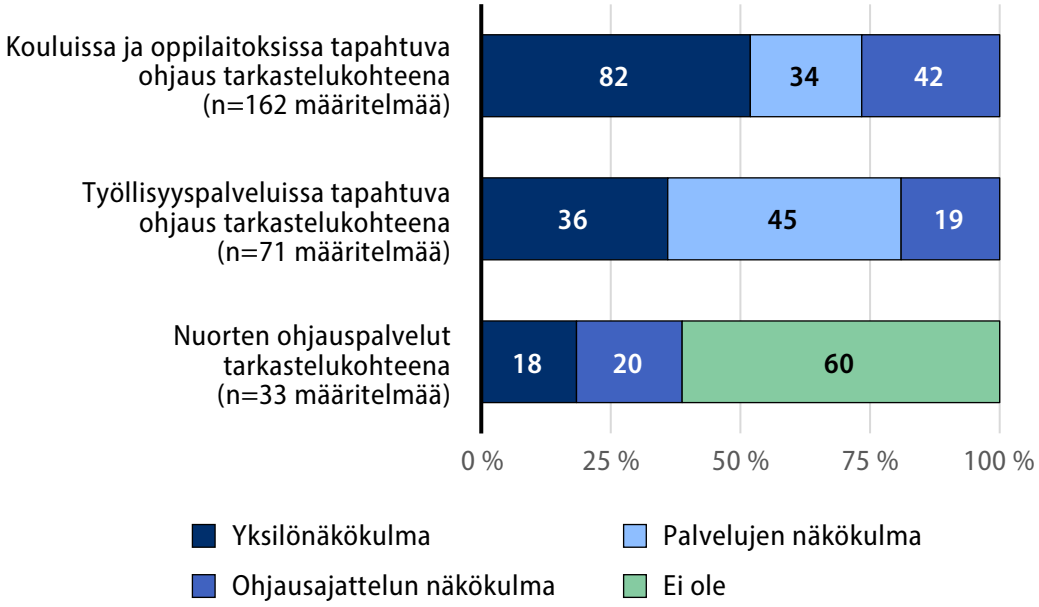

3 Koulujen ja oppilaitosten ohjausta koskevien julkaisujen (n = 97) määritelmien n = 162; työllisyyspalveluiden ohjausta koskevien julkaisujen (n = 60) määritelmien n = 71 ja nuorten ohjauspalveluiden julkaisujen (n = 28) määritelmien n = 33. Määritelmien määrällinen esiintyvyys on julkaisuja suurempi, koska samassa julkaisussa saattoi esiintyä useampia määritelmä.

Kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa ohjausta koskevissa julkaisuissa elinikäistä ohjausta kuvataan muita useammin yksilöiden eli oppilaiden ja opiskelijoiden näkökulmasta. Ohjauksen kohteeksi asettuu siten tyypillisesti yksilöohjauksen keinoin toteuttava ohjaus, jonka tavoitteena ovat yksilöille näkyvät kohteet, kuten koulutusvalinta, opintojen sujuminen tai hyvinvoinnin lisääntyminen. Ohjauksen lähtökohdissa ilmenee myös muita useammin ohjausajattelu eli ohjaustyön lähtökohdat määritellään tarkastelussa.

Työllisyyspalveluita koskevissa julkaisuissa elinikäisen ohjauksen näkökulma kuvataan muita useammin nimenomaisesti tarkasteltavan palvelun kautta. Ohjaus määrittyi näissä tarkasteluissa palvelukokonaisuuden osana esimerkiksi erityisryhmille kohdennetuksi palveluksi tai vaikkapa matalan kynnyksen palveluksi. Näin ollen myös ohjauksen tavoitteet suhteutuivat palvelun tavoitteisiin ja ohjausajattelu jäi usein kuvaamatta. Palveluihin kiinnittyvä näkökulma tarkoittaa myös ohjauksen rajautumista palveluiden piiriin kuuluville yksilöille muita tyypillisemmin juuri työllisyyspalveluissa. Tämän näkökulman merkityksiä arvioidaan tässä tutkimuksessa erityisesti osatyökykyisten ohjauspalveluiden kohdennetulla tarkastelulla luvussa 6.

Elinikäisen ohjauksen muotoutuminen palvelukokonaisuuden osana ja elinikäisen ohjauksen näkökulman muotoilu puuttuu toisaalta lähes kokonaan nuorille suunnattua ohjausta koskevista julkaisuista. Nuorille suunnatun ohjauksen ohjauksellinen näkökulma, kun se muotoillaan, seurailee julkaisuissa laajemminkin nuorten palveluiden nuorilähtöistä työtapaa ja kiinnittyi holistiseen ohjausajatteluun. Ohjausajattelun näkökulman eräänlainen muotoilemattomuus selittynee kuitenkin ohjauspalveluiden sijoittumisella pääosin monialaisten palveluiden kokonaisuuteen, Ohjaamoihin (ks. luvut 3.1, 4.3 ja 4.4). Ohjaamoiden kaltaiset monialaiset ohjauspalvelut pyrkivät löytämään eri toimijoiden näkökulmia yhdistävän tasapainon ja ne sijoittuvat siten elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuuden rajapinnoille. Olemme kuvanneet näitä muutoksia luvussa 2. Kokonaisuutena elinikäisen ohjauksen näkökulman jääminen nuorten ohjauspalveluita ja Ohjaamoita koskevissa tutkimuksissa ja selvityksissä muita määrittymättömäksi edellyttää kuitenkin myös tarkempaa tarkastelua, jota teemme luvussa 6 kohdennettujen nuorisopalveluiden ohjauskysymysten myötä.

4 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva

Nina Humalisto, Mira Kalalahti, Sanni Majander, Kiia Tyni ja Minna Vilkman

Elinikäisen ohjauksen tutkimuskatsaus

Tässä luvussa tarkastellaan elinikäisen ohjauksen kentän toimivuutta tutkimuskatsauksen perusteella. Tutkimuskatsauksen tavoitteena oli kartoittaa olemassa olevaa tietoa ja tiedon tuotantoa sekä paikantaa syventävää arviointitutkimusta edellyttävät kohteet. Tutkimuskatsaus toteutettiin tietohakujen ja Webropol-lomakkeella toteutetun tietopyynnön avulla (ks. liite 1). Katsauksen aineistona toimivat 194 julkaisua, joista 99 paikantui erityisesti koulujen ja oppilaitosten ohjauksen alueelle, 43 työllisyyspalveluihin, 32 nuorten ohjauspalveluiden sekä Ohjaamoiden alueille ja 20 yleisesti muihin ohjauspalveluita koskeviin teemoihin, kuten ohjauksen hallintaan ja ohjausosaamiseen. Katsaus rajattiin vuosien 2018–2023 ajanjaksolle, mutta muutamia keskeisiä arviointeja nostettiin mukaan myös vuodelta 2024.

4.1 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva ohjauksesta kouluissa ja oppilaitoksissa

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteutti vuosina 2022–2024 Opinto-ohjauksen uusia muotoja koskevan arvioinnin (OHJA) osana OKM:n opinto-ohjauksen kehittämisohjelmaa. Arviointi kohdistui oppivelvollisuuden laajentamisen mukanaan tuomiin uusiin tai vahvistettuihin opinto-ohjauksen muotoihin. Muutos oppivelvollisuuslaissa muutti myös ohjausta ja sen resursointia, ja perusopetuksessa ryhdyttiin toteuttamaan tehostettua henkilökohtaista oppilaanohjausta. OHJA-arviointi kattoi oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvän opinto-ohjauksen jatkumon perusopetuksesta aina toisen asteen tutkinnon suorittamisen jälkeiseen opinto-ohjaukseen. Karvin arvioinnin aineistoina ovat toimineet mm. OPH:n Koski-tietokanta, opiskelijavalintarekisteri, koulujen ylläpitämät rekisterit ja Tilastokeskuksen rekisteripohjaiset tutkimusaineistot. Arvioinnin kohteena ovat olleet ohjauksen kokonaisuuden toteutuminen, toisen asteen

tutkinnon suorittamisen tukeminen, ohjauksen resurssit, tutkinnon suorittamisaste, keskeyttämisen ehkäisy sekä opinto-ohjauksen ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämisen rooli oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteiden edistämisessä. Mittavan arviointihankkeen tuloksia on julkaistu kolmessa väliraportissa (Jokio ym., 2023; Myllykoski-Laine ym., 2024; Jokio ym., 2024). OHJA-hankkeen loppuraportti julkaistaan syksyllä 2024. Käytämme arvioinnin tuloksia pohjana myös tälle arviointitutkimukselle.

Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osalta on niin ikään toteutettu hiljattain laaja selvitys (Kettunen ym., 2023), jota hyödynnetään myös tämän arviointitutkimuksen osana. Arvioinnissa tarkasteltiin lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällistä saatavuutta ja riittävyyttä sekä resursoinnin keskeisiä puutteita ja kehittämiskohteita opiskelijoiden, ohjausta toteuttavan henkilöstön ja koulutuksen järjestäjien näkökulmista.

Näiden lisäksi koulutuksen alueella tapahtuvaa ohjausta tarkastellaan arviointitutkimuksessa 99 katsauksen dokumentissa (taulukko 3). Rikkainta kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän ohjauksen tarkastelu on palvelujärjestelyjen ja asiakkaan näkökulman tasoilla. Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävästä ohjauksesta tehdään myös erityisen paljon tutkimuksia sekä hallinnon päätöksentekoa vahvistamaan toteutettuja ministeriöiden ja niiden alaisten laitosten tutkimus- ja selvitysjulkaisuja.

Taulukko 3. Kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottava ohjaus arviointikohteen ja tiedontuottajatahon mukaan (n = 99, %)

Tiedontuottaja	Palvelujärjestelmän kokonaisuus	Palvelujärjestelyt	Asiakkaan näkökulma	Ohjaustyö, ohjauksen asiantuntijuus	Yhteensä
Hallinto (ministeriöt, valtioneuvosto ja niiden alaiset laitokset)	14	2	6	2	24
	58 %	8 %	25 %	8 %	100 %
Säätiöt ja tutkimuslaitokset	0	4	1	1	6
	0 %	67 %	17 %	17 %	100 %
Tiedekustantamot (vertaisarvioidut ja väitöstutkimukset)	1	2	7	4	14
	7 %	14 %	50 %	29 %	100 %
Muut korkeakoulujen opinnäytteet	0	4	9	4	17
	0 %	24 %	53 %	24 %	100 %
Muut tiedejulkaisut (ei vertaisarvioidut)	1	18	7	12	38
	3 %	47 %	18 %	32 %	100 %
Yhteensä	16	30	30	23	99
	16 %	30 %	30 %	23 %	100 %

χ^2=57,42(12), p<0.001

Kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvan ohjauksen selvitys- ja tutkimustoiminnan ollessa taulukon 3 osoittamana runsasta, julkaisuille tehtiin temaattinen sisällönanalyysi, jonka perusteella alueen toimintaa kuvataan systemaattisesti joka luvussa saman rakenteen mukaisesti. Taulukko 4 kuvaa paikannettuja saatavuuden ja saavutettavuuden ydinkysymyksiä sekä samalla raportin rakennetta kouluissa ja oppilaitoksissa annettavan ohjauksen osalta.

Taulukko 4. Kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavan ohjauksen saavutettavuuden ja saatavuuden keskeiset ydinteemat

Saatavuus	Saavutettavuus
Ohjauksen sisällöt	Ohjauspalveluista viestiminen
Oikeanlaiset ohjausmuodot	Ohjauspalveluihin hakeutuminen
Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus	Tarkoituksenmukaiset työtavat
Resurssit	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
Riittävyys	–
Ohjausyhteistyö	–

4.1.1 Perusopetus

Perusopetuksessa annettavan ohjauksen sisältöjä ja ohjauksen toimijoiden rooleja kuvataan valtakunnallisissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Perusopetuksen vuosiluokilla 1–6 ohjauksesta vastaa luokanopettaja yhdessä muiden opettajien kanssa. Vuosiluokilla 3–6 oppilaanohjaukselle voidaan varata myös erillisiä oppitunteja. Vuosiluokilla 7–9 ohjauksen päävastuu on oppilaanohjaajalla. Ohjausta toteutetaan monipuolisesti niin, että oppilaiden yksilölliset ja ryhmäkohtaiset tarpeet ja valmiudet huomioidaan. Ohjausmuotoina käytössä ovat yksilöllisiin kysymyksiin syventyvä henkilökohtainen ohjaus, pienryhmäohjaus sekä luokkamuotoinen ohjaus. Osana vuosiluokkien 7–9 ohjausta järjestetään myös työelämään tutustumisjaksoja (TET). Vuosiluokkien 8–9 aikana opiskelijoilla on oikeus saada tarvittaessa tarpeidensa mukaista tehostettua henkilökohtaista oppilaanohjausta (L 1216/2020). Huoltajille tarjotaan tarvittaessa tilaisuus keskustella oppilaanohjauksesta yhdessä opettajan, oppilaanohjaajan ja oppilaan kanssa. (OPH, 2014.)

4.1.1.1 Ohjauksen saatavuus perusopetuksessa

Perusopetuksen osalta ohjauksen saatavuuden on arvioitu toteutuvan pääosin hyvin eri alueilla, erikokoisten järjestäjien keskuudessa sekä eri kieliryhmien näkökulmista (Goman ym., 2020). Erityisesti yksilöohjausta on oppilaanohjaajien, oppilaiden ja koulutuksen järjestäjien näkökulmista hyvin saatavilla (Goman ym., 2020; Jokio ym., 2023). Perusopetuksen oppilaanohjaajat arvioivat Karvin arvioinnissa palveluja olevan hyvin saatavilla, mutta myös oppilaat kokivat pääosin tuen ja ohjauksen olevan saatavilla helposti sekä matalalla kynnyksellä (Jokio ym., 2023). Sama tulos on luettavissa myös Karvin vuoden 2020 arvioinnista, jossa koulutuksen järjestäjien mukaan oppilaiden mahdollisuudet yksilöohjaukseen olivat hyvät (Goman ym., 2020).

Ohjauksen sisällöt. Vaikka enemmistö oppilaista koki itsetuntemuksensa ja tiedonhankinta- sekä päätöksentekotaitojensa kehittyneen peruskoulussa (Goman ym., 2020), tulokset viittaavat tarpeeseen vahvistaa työelämätietoutta ja urasuunnittelua (Jokio ym., 2023). Oppilaat toivat esiin tarvetta lisätä erityisesti nivelvaiheen koulutuksia koskevaa tietoa (Goman ym., 2020). Suurin osa oppilaista kokee tarvitsevansa enemmän ohjausta ja neuvontaa lukioon tai ammatilliseen koulutukseen hakeuduttaessa; vain joka viides (20 %) kaikista kyselyyn vastanneista koki saaneensa jo riittävästi nivelvaiheen ohjausta. Siinä missä 42 prosenttia kertoi haluavansa lisää tietoa eri vaihtoehdoista ohjauksen oppitunneilla, noin joka neljäs oppilas toivoi tutustumisjaksoja toisen asteen oppilaitoksiin (27 %) tai työpaikoille (26 %) ja neljännes toivoi toisen asteen opiskelijoiden tulevan kertomaan opinnoistaan koululle (25 %). Hieman vajaa viidennes (18 %) ilmoitti kaipaavansa lisää yksilöohjausta. (Sarasjärvi & Murto, 2020.)

Erityisesti lukiolaiset olisivat toivoneet aikanaan peruskoulun ohjauksessa enemmän tietoa opiskelijoiden omista kokemuksista. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat puolestaan toivoivat peruskoulun oppilaanohjaukseen enemmän tutustumisjaksoja eri työpaikkoihin. 26 prosenttia lukiolaisista olisi toivonut saaneensa enemmän henkilökohtaista ohjausta nivelvaiheessa. (Sarasjärvi & Murto, 2020.) Yksilöohjauksen rooli on siirtymävaiheen ohjauksessa oleellinen, jotta opiskelijat saavat tilaisuuden keskustella mahdollisista ongelmatilanteista tai vaikeista päätöksistä hakeutumisessa (Ylikoski, 2019). On ilmeistä, että opiskelijat kaipaavat konkreettista tietoa siitä, millaista opiskelu käytännössä on toisen asteen oppilaitoksissa. Miten eri koulutuspolut rakentuvat ja millaisia sisältöjä niissä on? Miten toinen aste eroaa käytännössä peruskoulusta? Millaisia vaihtoehtoja on opintojen suorittamisessa? Millä tahdilla edetään? Miten opiskelijan arki etenee? (Valtari & Lähdeniemi, 2022.)

Peruskoulun ohjaus-, opetus- ja johtohenkilöstö sen sijaan pääosin arvioi, että oppilaat saavat hyvin tietoa nivelvaiheen ja toisen asteen koulutuksista – erityisesti opiskelusta ammatillisessa ja lukiokoulutuksessa (Jokio, ym., 2024). Arvioinneissa on noussut kuitenkin esiin tarve kehittää ja selkeyttää aineenopettajien roolia oppilaanohjauksen osana annettavassa uraohjauksessa ja oppiaineiden merkityksiä koskevan tiedon välittämisessä (Havu, 2021; Goman ym., 2020). Aineenopettajat kokevat mahdollisuutensa toteuttaa uraohjausta hyviksi, mutta kiire, isot oppilasryhmät, rajallinen tai hahmoton käsitys uraohjauksesta sekä ohjausyhteistyön vähäisyys heikentävät aineenopettajien ohjausmahdollisuuksia (Havu, 2021).

Oikeanlaiset ohjausmuodot. Suurin osa oppilaista kokee, että oppilaanohjaus vastaa heidän ohjaustarpeitaan. Vaikka osa opiskelijoista toivoi katsauksen perusteella perusopetuksen ohjaukseen enemmän pienryhmäkeskusteluja (Goman ym., 2020), joidenkin mielestä oppilaanohjaajan ryhmätunteja oli jo liikaakin, erityisesti jos oppilaan hakusuunnitelma oli jo valmis (Jokio ym., 2023). Pienryhmäohjausta toivotaankin kehitettävän erilaisten mielenkiinnon kohteiden ja tavoitteiden pohjalta (Goman ym., 2020). Oppilaiden näkemyksissä yksilöllisiä tapaamisia oppilaanohjaajan kanssa tulisi olla enemmän erityisesti epävarmojen valintojen tilanteessa. Karvin arvioinnissa suurimmassa osassa kouluja oppilaat kävivät tapaamassa oppilaanohjaajaa henkilökohtaisesti vain kerran tai kaksi yläkoulun aikana. (Jokio ym., 2023.) Onkin ilmeistä, että ohjaus ei huomioi oppilaiden erilaisia ja muuttuvia elämäntilanteita ja ohjauksen tarvetta riittävän kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti (Goman ym., 2020).

Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. Perusopetuksen oppilaanohjaus painottuu päättöluokalle, jolloin osa oppilaista on jo tehnyt jatko-opintopäätöksensä, ja osa tekee sen vasta yhteishakuvaiheessa. Usein oppilaat kokevat, että jatko-opintovaihtoehdoista aletaan puhua liian myöhään ja sen myötä valinta tulee eteen liian nopeasti. Yhteishaun jälkeen oppilaanohjauksen tunneille ei ole enää niin suurta tarvetta. (Goman ym., 2020; Jokio ym., 2023.) Erityisesti vaativan erityisen tuen oppilaiden oppilaanohjaus ei kykene tukemaan parhaalla mahdollisella tavalla toisen asteen siirtymiä, jos toimintakyvyn tunnistaminen aloitetaan vasta nivelvaiheen kynnyksellä (Niemeläinen, 2022).

Työelämään tutustumisjaksot paikantuvat oppilaanohjaukseen vaihtelevin tavoin kunnittain ja kouluittain. Osassa kouluista oppilaat suorittavat ensimmäisen TET-jakson jo seitsemännellä luokalla. Tällöin kyseessä on tyypillisesti yhden tai kahden päivän mittainen tutustuminen työelämään. Joissain kouluissa seitsemännen luokan TET-jaksot suoritetaan oman koulun ruokalassa, mutta osassa kouluista hankitaan jo tuolloin työpaikka koulun ulkopuolelta. Osassa kouluista ensimmäinen TET-jakso on kahdeksannella luokalla, jolloin sen kesto on yleensä viikon. Joissain

kouluissa taas kahdeksannen luokan TET-jaksot on korvattu vaihtoehtoisilla toteutustavoilla, kuten intensiivisellä työpaikkojen hakuun tähtäävällä harjoittelulla ja hakutilanteiden simulaatioilla. (VN, 2022.)

Resurssit. Opetus-, ohjaus- ja johtohenkilöstö arvioivat opinto-ohjauksen organisoinnin, työnjaon ja yhteistyön pääosin selkeäksi ja toimivaksi, mutta nostavat esiin tarpeen kehittää työajallista ja henkilöstöresursointia (Jokio ym., 2023). Vuoden 2020 Karvin arvioinnissa perusopetuksen järjestäjien mukaan 28:lla perusopetuksen järjestäjällä oli yli 250 oppilasta yhtä ohjaaja kohden silloin, kun järjestäjillä oli yksi koulu. Näistä koulutuksen järjestäjistä yli 60 prosenttia piti resursseja riittävinä. (Goman ym., 2020.) Oppilaanohjaajien kokemukset ohjauksen henkilöstömäärän riittävyydestä olivat yhteydessä myös koulun kokoon: oppilasmäärältään pienemmissä kouluissa (alle 200 oppilasta) työskentelevät oppilaanohjaajat arvioivat koulunsa henkilöstömäärän riittävyyden suhteessa oppilasmäärään myönteisemmin kuin keskikokoisten ja suurempien koulujen (200–400 tai yli 400 oppilasta). Myös nuoret ovat tuoneet esiin pienen oppilaitoksen tai yhteisön myönteisen merkityksen esimerkiksi riittävän tuttujen opettajien, keskustelukulttuurin ja tuen saamisen näkökulmista (Myllykoski-Laine ym., 2024).

Resurssien vähäisyys haastaa yksilöllisen ohjauksen toteuttamista. Henkilöstön mukaan *tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen* tarpeessa olevat oppilaat tunnistetaan kuitenkin melko hyvin ja heillä arvioidaan olevan yhdenvertaiset mahdollisuudet ohjaukselle. Keskeistä tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen toteuttamisessa ovat riittävät resurssit yksilölliselle ohjaukselle, toimiva yhteistyö henkilöstön kesken sekä henkilöstön tietoisuuden lisääminen tehostetusta henkilökohtaisesta oppilaanohjauksesta. (Jokio ym., 2023.) Koulutuksen järjestäjät ovat kuitenkin kantaneet huolta riittävistä resursseista ohjata *tehostetun tuen* ja *erityistä tukea tarvitsevia* oppilaita (Goman ym., 2020).

Resurssien vähäisyys vaikeuttaa myös monialaista yhteistyötä, osaamisen kehittämistä sekä esimerkiksi osallistumista oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvän oppivelvollisuuden seuranta ja valvonta (Valpas) -toimijoiden väliseen yhteistyöhön (Jokio ym., 2024). Asuinkuntien ohjaus- ja valvontatyötä tehdään vaihtelevista tehtävistä käsin, eikä työlle ole valtakunnallisesti yhdenmukaisia ja aina riittäviä resursseja. Ohjaus- ja valvontatyö sisältää paljon ennakoivaa työtä, mikä ei näy ohjattavien oppivelvollisten tilastollisissa määrissä. Ennakoiva ohjaus oli vastaajien mukaan merkittävässä roolissa nuorten ohjauksessa ja heidän tarpeitaan vastaavien ratkaisujen löytämisessä. (Jokio ym., 2024.)

Riittävyys. Oppilaat kokevat peruskoulun ohjauspalvelut pääosin riittäviksi: esimerkiksi Karvin tutkimuksissa 74 prosentin mielestä oppilaanohjaajilla oli ollut heille riittävästi aikaa. Kuitenkin 12 prosenttia opiskelijoista oli kokenut ajan riittämättömäksi ja 7 prosenttia opiskelijoista kertoi, ettei ollut keskustellut ohjaajan kanssa kahden kesken päättöluokan aikana kertaakaan. (Goman ym., 2020.) Kaiken kaikkiaan yksilöllisiä tapaamisia kaivataan lisää (Jokio ym., 2023; Valtari & Lähdeniemi, 2022).

Ohjausyhteistyö. Ohjauksen saatavuuteen paikantuu myös ohjausyhteistyöhön liittyviä havaintoja. Yhteistyö turvaa palvelujen tarkoituksenmukaisen kohdentamisen, ohjausvastuun jakautumiseen sekä yksilöllisten tilanteiden huomioimisen.

Perusopetuksen henkilöstö koki Karvin arvioinnissa oppilaanohjauksen organisoinnin sekä siihen liittyvän yhteistyön niin muun henkilöstön kuin huoltajien kanssa toteutuvan melko hyvin. Yhteistyössä oli kuitenkin kehittämisen tarvetta erityisesti psykologipalvelujen kanssa: Yhteistyön arvioitiin kaikissa koulutuksissa toimivan heikommin psykologipalvelujen kanssa verrattuna koulu-/opiskeluterveydenhuoltoon ja kuraattoripalveluihin. Kaikkineen Karvin arviointi oppivelvollisuusikäisten oppilaanohjauksen yhteistyön toimivuudesta viittaa tarpeeseen selvittää psykologipalvelujen saatavuutta tarkemminkin. (Jokio ym., 2023.)

Myös perusopetuksen 9.-luokkalaiset kertoivat saaneensa oppilaanohjausta (ohjausta nykyisiin opintoihin, opiskelutaitoihin ja jatko-opintoihin) monilta eri tahoilta. Keskeisin ohjaaja oli oppilaanohjaaja. Jaetun vastuun vahvistamisen tarpeesta kertoo kuitenkin Karvin arvioinnin oppilaiden kertomuksiin perustuva tulkinta siitä, ettei koulun henkilöstöllä olisi yhteistä linjaa, jonka mukaan aineenopettajat ohjaustyötä toteuttaisivat (Jokio ym., 2023). Ohjausyhteistyön ja ohjausvastuun kysymykset toistuvatkin kehittämiskohteena useissa tutkimuskatsauksen havainnoissa.

Yhteistyön perustana oleva tiedonsiirto perusopetuksesta toiselle asteelle on ilmeisen haasteellista: tietojen ei koeta siirtyvän riittävissä määrin tai riittävän nopeasti. Karvin arvioinnin perusteella perusasteen yhteistyötahoilla on myös virheellistä tietoa siitä, mitä tietoja perusopetuksesta toiselle asteelle saa siirtää. Perusopetuksessa erityistä tukea saaneiden opiskelijoiden tietojen siirron olisi tärkeää tapahtua esimerkiksi yhteistyötapaamisten muodossa. Asiantuntijoiden välillä liikkuva tieto olisi erityisen merkityksellistä tilanteessa, jossa nuoret itse eivät välttämättä välitä itsestään kertovaa negatiiviseksi kokemaansa tietoa. (Jokio ym., 2024.)

Yhteistyön kehittämistä on tapahtunut laajamittaisesti erityisesti nivelvaiheen opinto-ohjauksessa (ns. NOPO-ohjaus). NOPO-ohjaus on esimerkki oppilaitosrajat ylittävästä yhteistyöstä. Se täydentää peruskoulun oppilaanohjausta ja tarjoaa oppilaalle yksilöllisen mahdollisuuden pohtia omaa koulutuspolkuaan. Perusopetuksen opinto-ohjaajan keskittyessä laajemmin oppilaanohjaukseen liittyviin asioihin pystyy hänen työparinaan toimiva NOPO-ohjaaja keskittymään yksilöllisemmin oppilaiden kanssa jatko-opintoihin liittyviin pohdintoihin ja käytännön kokemusten hankkimiseen. Esimerkiksi koulutuskuntayhtymä OSAO:n ja Oulun kaupungin välisessä yhteistyössä nuoria ohjataan peruskoulun kahdeksannelta luokalta toisen asteen opintojen syyslukukaudelle saakka. (Peltola & Laajala, 2021.)

4.1.1.2 Ohjauksen saavutettavuus perusopetuksessa

Yleisesti ottaen opinto-ohjauksen saavutettavuus perusopetuksessa näyttää toteutuvan varsin hyvin (Jokio ym., 2023; Goman ym., 2020). Valtaosa oppilaista kokee saavansa tarvitsemaansa henkilökohtaista yksilöohjausta, ja oppilaanohjaajat sekä perusopetuksen järjestäjät arvioivat yksilöohjauksen toteutuvan hyvin (Goman ym., 2020). On kuitenkin huomattava, että yksilöllistä ohjausta kaipaavien tarpeet voivat liittyä moniin tekijöihin, joita oppilaitoksissa olisi tärkeää selvittää tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen takia. Esimerkiksi hyvän ohjauksen kriteereissä (OPH, 2023) painotetaan ohjauksen yhdenvertaisuuden toteutumista sekä sitä, että oppijoiden eri kouluasteilla tulee aina tarvitessaan saada hyvää ohjausta.

On ilmeistä, että oppilaitosten toimintakulttuureilla on merkitystä. Toimijuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen sekä käsitykset ohjauksen saavutettavuudesta ja resurssien riittävyydestä ovat positiivisesti toisiinsa yhteydessä: niissä oppilaitoksissa, joissa resurssia ohjaukseen on suunnattu riittävästi, myös toimijuutta ja yhteisöllisyyttä koetaan tuettavan parhaiten (Myllykoski-Laine ym., 2024). Kokoamme seuraavassa saavutettavuuden teemoja viestinnän, ohjauspalveluihin hakeutumisen, ohjauksen työtapojen sekä ohjauksen tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmista.

Ohjauspalveluista viestiminen. Perusasteella ohjauspalveluista koetaan viestittävän oppilaille ja vanhemmille kohtalaisen hyvin: vain 9 prosenttia koulutuksen järjestäjistä on kokenut tiedottamisen oppilaille ja huoltajille enintään kohtalaiseksi (Goman ym., 2020). Osa ohjauspalveluista viestintää ja ohjauspalvelujen näkyväksi tekemistä on ohjaussuunnitelman laatiminen. Karvin vuoden 2020 arvioinnissa 84 prosentilla ohjaussuunnitelma oli laadittu ja se puuttui 16 prosentilta perusopetuksen järjestäjistä. Ohjaussuunnitelma tehdään tyypillisesti yhteistyössä opetus- ja ohjaushenkilöstön ja opiskeluhuoltohenkilöstön kanssa, ja harvemmin muiden

tahojen, kuten muiden koulutuksen järjestäjien, nuorten palveluiden tai huoltajien kanssa. (Goman ym., 2020; Jokio ym., 2023.) Mahdollisimman laaja-alainen yhteistoteutus kuitenkin vahvistaisi paremmin ohjauspalvelujen viestintää.

Ohjauspalveluihin hakeutuminen. Oppilashaastattelujen perusteella oppilaanohjausta on yleisesti ottaen hyvin tarjolla ja apua saatavilla. Kuitenkin oppilaat kokevat, että mikäli esimerkiksi jatko-opinnot tai opintovalinnat mietityttävät, täytyy heidän itse olla aktiivisia avunpyytäjiä. Oppilaat katsovat, että enemmän tukea tarvitsevat oppilaat, jotka eivät uskalla tai muusta syystä hakeudu (esim. eivät tunnista tarvetta) oppilaanohjaajan luo, jäävät koulussa helposti huomaamatta. (Jokio ym., 2023.) Toisaalta omaehtoinen ja vapaaehtoinen hakeutuminen ohjaukseen saattaa vahvistaa oppilaiden toimijuutta ja edistää ohjauksen ottamista vastaan myöhemminkin (Niemi, 2022; Kokko, 2023).

Myös työelämään tutustumisjaksot edellyttävät aktiivisuutta oppilailta. Siinä missä TET-jaksoihin valmistautuminen vaikuttaa olevan kouluissa johdonmukaista ja suunniteltua, näyttäytyy TET-jaksojen aikainen tuki ja ohjaus vähäisenä. Nuoret suorittavat TET-jaksot itsenäisesti ja käytännössä ilman kontaktia opinto-ohjaajaan tai kouluun. Toisaalta nuorten yhteydenoton kynnystä opinto-ohjaajan pyrittiin pitämään matalana. (VN, 2022.)

Tarkoituksenmukaiset työtavat. Oppilaiden mukaan oppilaanohjaus koostuu pääasiassa oppitunneista, joita on vaihteleva määrä 7., 8. ja 9. luokkien aikana, sekä yhdestä tai kahdesta kaikille pakollisesta kahdenkeskisestä tapaamisesta oppilaanohjaajan kanssa yläkoulun aikana. Tämän lisäksi yksilöllisiä ohjauskertoja saa lisää, mikäli niille arvioidaan olevan tarvetta tai oppilas hakeutuu itse aktiivisesti yksilöohjaukseen. Kokonaisuutena yksilöohjausta kaivataan perusopetuksen ohjaukseen lisää. (Jokio ym., 2023.)

On kuitenkin myös huomattava, että yksilöohjauksen vastapainoksi yhteisöllisiä työtapoja, joilla voidaan esimerkiksi kehittää vertaistukea sekä kohdata kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä (Kalalahti, 2023; Leskinen, 2021), toivotaan enemmän (Goman ym., 2020). Ryhmä- ja luokkamuotoisen ohjauksen toteutumisen ja vertaistuen hyödyntämisen puutteet tulivat esiin useissa arvioinneissa (Goman ym., 2020; Myllykoski-Laine ym., 2024).

Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä säädetty oikeus saada tarpeidensa mukaista oppilaanohjausta on tuonut ohjaukseen tehostetun henkilökohtaisen oppilaanohjauksen, jonka tavoite on turvata jokaiselle nuorelle mielenkiintonsa ja vahvuuksien mukainen jatkokoulutuspaikka peruskoulun jälkeen (Niemi, 2022). Tehostetusta henkilökohtaisesta oppilaanohjauksesta on vielä saatavilla vähän

tutkimustietoa, mutta vaikuttaa siltä, että sen avulla pystytään tunnistamaan tehostetun ohjauksen tarpeessa olevia oppilaita varsin hyvin (Jokio ym., 2023). Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus on nähty myös rehtoreiden näkökulmasta mahdollisuutena toteuttaa moniammatillista yhteistyötä (Forsström & Gao, 2023). Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus ei kuitenkaan ole vielä työmuotona ja resurssoinneiltaan vakiintunut selkeäksi ja yhdenmukaiseksi ohjauksen käytännöksi (Forsström & Gao, 2023; Kokko, 2023; Jokio ym., 2023).

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Oppilaanohjauksella on vahvat odotukset erilaisissa elämäntilanteissa elävien oppilaiden opintojen tukemiseen. Useat palvelumuodot, kuten tehostettu oppilaanohjaus ja koulun opiskeluhuolto tähtäävät ohjauksen saavutettavuuteen ja erityisten ryhmien tukemiseen ohjauksen keinoin. Erilaisin interventioin on pystytty vähentämään koulunkäynnin keskeytymistä ja oppilaiden syrjäytymistä (Rotko & Kauppinen, 2020). Tutkimuskirjallisuudessa on kuitenkin pitkään tunnistettu tarve turvata aiempaa paremmin erityisten ryhmien kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöjen ohjauksellliset tarpeet (Jahnukainen ym., 2019).

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävien, konkreettisten ja koulun tasolla määriteltyjen toimintamallien puute asettaa vastuun myös TET-jaksojen suunnittelusta ja toteutuksesta oppilaanohjaajalle. Tämä aiheuttaa koulukohtaista eriytymistä. Tällä hetkellä TET-jaksojen toteutumisen, käytäntöjen ja kokemusten seurantaan ei ole olemassa valtakunnallista seurantajärjestelmää tai indikaattoreita. Myöskään paikallisella tasolla TET-jaksojen toteutumista tai nuorten kokemuksia TET-jaksoista ei järjestelmällisesti seurata oppilaiden sukupuolen, sosioekonomisen taustan, oppimisen tuen tarpeen tai muun ominaisuuden perusteella. (VN, 2022.)

Sukupuolen mukaan eriytyneet TET-valinnat kytkeytyvät nuorten perhetaustaan ja asuinalueiden elinkeinorakenteisiin. Tulokset viittaavat siihen, että osalle nuorista sukulaisuus- ja läheissuhteet ovat merkittävin tekijä TET-valintojen kohdistumisessa. Perhetausta voi asettaa nuoria eriarvoiseen asemaan TET-paikkojen valinnan mahdollisuuksien suhteen, sillä läheissuhteiden kautta nuorille avautuu erilaisia mahdollisuuksia riippuen läheisten koulutus- ja työmarkkinataustasta. Kerätyissä aineistoissa tuli ilmi vain vähän oppilaiden kieli-, kulttuuri- tai maahanmuuttotaustaan liittyviä kysymyksiä. Toisaalta aineistosta kävi ilmi, että TET-paikoilla ei välttämättä aina olla valmistauduttu kohtaamaan erityistarpeisia tai vammaisia nuoria. (VN, 2022.)

4.1.1.3 Ohjauksen saatavuus ja saavutettavuus perusopetuksen jälkeisissä nivel- ja siirtymävaiheiden koulutuksissa

Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä erityistä tutkimuksellista huomiota ja kehittämistoimia on kohdennettu perus- ja toisen asteen nivelvaiheeseen ja niihin liittyviin nivel- ja siirtymävaiheiden koulutuksiin. Yleisesti ottaen peruskoulun oppilaanohjauksen havainto edellisestä luvusta kertoo, että nivelvaiheeseen ja tuleviin toisen asteen opintoihin kaivataan enemmän ohjausta ja konkreettista tietoa. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön kyselyn perusteella 42 prosenttia lukiolaisista koki, että olisi peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa kaivannut enemmän opetustilanteissa jaettavaa tietoa erilaisista vaihtoehdoista. 26 prosenttia olisi toivonut saaneensa enemmän henkilökohtaista ohjausta. (Sarasjärvi & Murto, 2020.) Henkilökohtaisen ohjauksen rooli on siirtymissä oleellinen, jotta opiskelijat voivat keskustella mahdollisista siirtymävaiheiden ongelmatilanteista tai vaikeista päätöksistä (Ylikoski, 2019).

Toisen asteen siirtymään liittyvien nivelvaiheen koulutusmuotoja uudistettiin oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä. Aiemmat valmentavat koulutukset (VALMA, LUVA ja perusopetuksen lisäopetus) yhdistyivät tutkintokoulutukseen valmentavaksi koulutukseksi (TUVA). TUVA-koulutusta tarjoavat perusopetuksen, lukiokoulutuksen sekä ammatillisen koulutuksen järjestäjät, mukaan lukien myös vapaan sivistystyön oppilaitokset. (OPH, n.d. -e.; Jokio ym., 2023). Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA) on suunnattu oppivelvollisille erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, jotka eivät sairauden tai vamman vuoksi kykene osallistumaan tutkintoon johtavaan koulutukseen. TELMA-koulutuksessa jokaisen opiskelijan opintopolku on yksilöllinen ja se suunnitellaan aina opiskelijan henkilökohtaisten valmiuksien ja tavoitteiden mukaan. (OPH, n.d. -i.) Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusta järjestetään kansanopistoissa, jotka ovat vapaan sivistystyön oppilaitoksia. Koulutus on suunnattu nuorille, jotka eivät jatka lukio- tai ammatilliseen koulutukseen peruskoulun jälkeen. Koulutuksen tavoitteena on kehittää yksilön taitoja ja valmiuksia suoriutua toisen asteen koulutuksesta ja se on suunnattu erityisesti nuorille, jotka tarvitsevat esimerkiksi lisäohjausta jatko-opintosuunnitelmien selkeyttämiseen. (OPH, n.d. -f.) (Ks. myös luku 3.1.)

Uusien tai uudistettujen TUVA-, TELMA- ja Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten toimintamuodoista on jo jossain määrin olemassa arviointietoa, joita kootaan tässä yhteen edellä esiteltyjen teema-alueiden mukaisesti.

Saatavuus perusopetuksen jälkeisissä nivel- ja siirtymävaiheen koulutuksissa

Ohjauksen sisällöt. Karvin toteuttamassa arvioinnissa erityisesti TUVA-koulutuksissa oli herännyt kysymyksiä siitä, saavatko kaikki opiskelijat riittävästi tietoa jatko-opintosuunnitelmien tueksi. Tähän liittyi muun muassa opiskelijoiden ryhmittely lukioon ja ammatilliseen koulutukseen liittyvien tavoitteiden perusteella, jolloin opiskelijat eivät välttämättä saaneet tietoa toisesta vaihtoehdosta. Opiskelijat olivat epävarmoja siitä, olivatko he saaneet TUVA-koulutukselta sen tavoitteiden mukaista osaamista työelämätietouden ja -taitojen kasvattamiseen. Yksittäisten opiskelijoiden mukaan he eivät olleet käyneet keskustelua tai saaneet lainkaan tietoa työelämästä, eri ammateista tai työelämän vaatimuksista TUVA-koulutuksen aikana. Henkilöstön mukaan lukiossa toteutettavassa TUVA-koulutuksessa saatettiin keskittyä oppimistaitovalmennuksen ja hyvinvoinnin lisäämisen sijasta enemmän muun muassa perusopetuksen arvosanojen korotukseen. Myös opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten opiskelijat olisivat toivoneen enemmän neuvontaa ammatinvalintaan ja työelämätietouteen liittyen. Opiskelijat toivoivat esimerkiksi monipuolisemmin tietoa eri ammateista sekä työelämään tutustumiskokeiluja. (Jokio ym., 2023.)

Oikeanlaiset ohjausmuodot, oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. TUVA-koulutuksessa ohjauksen kuvattiin olevan jatkuvaa ja osana arkea olevaa. Opiskelijoiden tyytyväisyys saatuun ohjaukseen kuitenkin vaihteli. Opiskelijat kokivat pääsääntöisesti saaneensa tarvitsemaansa yksilöllistä ohjausta, mutta osa opiskelijoista olisi toivonut ryhmäohjauksen sijaan enemmän yksilöohjausta. Henkilöstön mukaan suuret ryhmäkoot tekivät erityisesti erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden yksilöllisen huomioimisen vaikeaksi. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa haasteena tuotiin esiin myös opiskelijoiden motivaation puute, luottamussuhteen rakentaminen ja yksilöllisen opintopolun rakentaminen. TELMA-koulutuksessa puolestaan koettiin mahdolliseksi rakentaa yksilöllistettyjä opiskelu- ja työllistymispolkuja opiskelijoiden vahvuudet huomioiden. Opiskelijoiden kokemusten mukaan heidän ohjaustarpeisiinsa vastattiin hyvin. Erityisenä huomiona TUVA-koulutusten henkilöstö nosti kuitenkin esiin yleisesti tai alueellisesti ilmenevät puutteet riittävää tukea tarjoavista koulutusmahdollisuuksista sekä vähäiset opiskelupaikkojen määrät maahanmuuttajataustaisille sekä erityistä tukea vaativille opiskelijoille. (Jokio ym., 2023.)

Resurssit. TUVA- ja Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten ohjaus- ja opetushenkilö koki pääsääntöisesti, että työaika pääosin riitti opiskelijoiden yksilöohjaukseen ja henkilöstöä oli riittävästi. Kuitenkin viidesosa henkilöstöstä koki, ettei aikaa tai henkilöstöä ole riittävästi (TUVA-koulutus) tai että ajalliset resurssit riittävät korkeintaan kohtalaisesti (Opistovuosi oppivelvollisille -koulutus). Henkilöstön mukaan oppilaitoksen johto ei aina tunnista TUVA-ryhmien opetuksen ja ohjauksen resurssitarpeita. TELMA-koulutusten henkilöstöllä oli kriittisempi näkemys ajallisiin

resursseihin; yli kolmasosa henkilöstöstä koki työaikansa riittävän yksilöohjaukseen korkeintaan kohtalaisesti. Lähes yhtä usein henkilöstön riittävyys koettiin huonoksi. Henkilöstön mukaan vuoden mittainen intensiivinen ohjaus Opistovuosi oppivelvollisille -koulutuksessa ei aina riittänyt selkiyttämään opiskelijoiden jatkotoiveita. Haasteena olivat myös opiskelijoiden valmiudet päätöksentekoon sekä vaativan tuen tarpeisiin liittyvät rajoittuneet koulutus- ja ammatinvalintamahdollisuudet. (Jokio ym., 2023.)

Ohjausyhteistyö. Henkilöstön näkemyksiin perustuen TUVA-, TELMA- ja Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten ohjaushenkilöstön välinen työnjako ja yhteistyö on selkeää ja toimivaa. Karvin arvioinnin perusteella erityisesti TUVA-koulutuksen erityispiirteenä on verkostoyhteistyön toimintamallien rakentamisen haasteet: esimerkiksi opintonsa päättävien opiskelijoiden ohjausvastuu oli epäselvää (Jokio ym., 2024).

Henkilöstön ja opiskelijoiden mukaan TUVA-koulutuksessa ohjausta toteuttaa pääsääntöisesti ryhmäohjaaja. Nivel- ja siirtymävaiheessa myös opinto-ohjaaja osallistuu toisinaan yksilöohjaukseen. Lukiossa toteutettavassa TUVA-koulutuksessa nostettiin esiin ohjauksen intensiivisempi ote lukion opinto-ohjaukseen verrattuna sekä erityisopettajan osallistuminen ohjaukseen opinto-ohjaajien lisäksi. (Jokio ym., 2023.) TELMA-koulutusten henkilöstön mukaan opiskelijat saavat yksilöohjausta useamman eri ammattiryhmän edustajalta: esimerkiksi nivelvaiheessa merkityksellisessä roolissa ovat opinto-ohjaajan sijaan omaopettajat ja -ohjaajat. Opinto-ohjaaja oli tarvittaessa mukana myös TELMA-koulutukseen siirryttäessä. Henkilöstön sekä opiskelijoiden mukaan ohjaustyö on opettajavetoista, vaikkakin ohjaajat ja avustajat osallistuvat myös haasteellisiin ja vastuullisiinkin ohjauksen työmuotoihin, kuten ryhmäohjaukseen sekä työpaikalla oppimisen ohjaukseen. Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten opiskelijoiden mukaan ryhmäohjaaja oli keskeisin ohjausta antava taho. (Jokio ym., 2023.)

Saavutettavuus perusopetuksen jälkeisissä nivel- ja siirtymävaiheen koulutuksissa

Ohjauspalveluista viestiminen ja ohjauspalveluihin hakeutuminen. Kaikkineen perusopetuksen jälkeisissä nivel- ja siirtymävaiheen koulutuksissa opinto-ohjaaja on opiskelijoiden saavutettavissa usein eri viestintävälinein. Erityisesti TELMA-opiskelijat eivät kuitenkaan välttämättä tiedä, kuka oppilaitoksen opinto-ohjaajana toimii tai millaisissa asioissa häneen voisi olla yhteydessä. Kuten muissakin kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavan ohjauksen tarkasteluissa, myös TELMA-opiskelijat toivat esiin, että ohjauksen saamiseksi tuli olla oma-aloitteellinen. (Jokio ym., 2023.)

Tarkoituksenmukaiset työtavat. TUVA-opiskelijoiden mukaan ohjausta ammatin- ja koulutusvalintaan liittyen toteutetaan pääosin ammatillisiin oppilaitoksiin ja lukiokoulutuksiin tehdyillä tutustumiskäynneillä. TELMA-koulutuksen henkilöstön mukaan opiskelijat saavat yksilöllistä ohjausta useamman eri ammattiryhmän edustajalta; opiskelijat kokevat kuitenkin saavansa yksilöohjausta pääasiassa opettajalta. Ryhmänohjaajan johdolla opiskelijat kertoivat tutustuvansa eri työnantajiin, yrityksiin ja perustutkintokoulutusaloihin työskentely- ja koulutuskokeilujen muodossa. Opistovuosi oppivelvollisille -koulutuksen opiskelijat eivät tuoneet esiin, että ohjausta toteutettaisiin lainkaan erillisten opinto-ohjaustuntien muodossa. Erilaiset opinto-ohjauksen teemat näyttivät sisältyvän osaksi oppitunteja. Opiskelijoiden mukaan osana opintoja opeteltiin omien vahvuuksien ja valmiuksien tunnistamista ja työstämistä. Henkilöstön mukaan opinto-ohjausta järjestettiin yksilö- ja ryhmämuotoisena. Opistovuosi oppivelvollisille -koulutusten henkilöstö piti yksilöllisyyttä opiskelijan kokonaisvaltaisen etenemisen lähtökohtana, joka näkyi esimerkiksi mahdollisuutena tutustua ammatteihin ja koulutuksiin yksilöllisten tavoitteiden mukaisesti. Myös opiskelijoiden mukaan heidän yksilölliset tavoitteensa huomioitiin ja he kokivat saaneensa yksilöllistä tukea ja ohjausta jatko-opintoihin toisella asteella. (Jokio ym., 2023.) Yhteen vetäen nivel- ja siirtymävaiheen ohjauksen työtavat vaikuttavat moninaisilta, mutta ohjausvastuun jakaminen vaihtelee ja näyttäytyy erilaisena opiskelijoiden sekä ohjausta antavan ohjaus- ja opetushenkilöstön näkökulmista.

4.1.2 Lukiokoulutus

Lukion opetussuunnitelmien perusteiden mukaan ohjaus toteutuu lukiossa koko henkilöstön yhteistyönä ja yhteistyössä korkeakoulujen ja työelämän kanssa. Opinto-ohjaajan tehtävä on koordinoida ohjausta sekä vastata ohjauksen toteutuksesta käytännössä. Ryhmäohjaajan tehtävä on toimia oman opiskelijaryhmänsä lähiohjaajana. Aineenopettajien tehtäviin kuuluu elinikäisen ohjauksen näkökulmasta opiskelijoiden jatko-opintovalmiuksien tukeminen sekä työelämätuntemuksen kehittäminen oman oppiaineensa osalta, yhteistyössä korkeakoulujen sekä työelämän kanssa. Ohjausta annetaan henkilökohtaisesti, ryhmämuotoisesti, oppiainekohtaisesti, pienryhmässä sekä vertaisohjauksena. Opiskelija laatii opetus- ja ohjaushenkilöstön tuella opintojen alussa henkilökohtaisen opintosuunnitelman. Henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan sisällytetään muun muassa jatko-opinto- ja urasuunnitelma. (OPH, 2019b.)

4.1.2.1 Ohjauksen saatavuus lukiokoulutuksessa

Ohjauksen sisällöt. Lukio-opinnoissa korostuu erityisesti tarve saada oikea-aikaista, toisen asteen siirtymiin liittyvää tietoa koulutus- ja työelämämahdollisuuksista. Lukio-opiskelijoiden kokemukset jatko-opinnoista ja työelämämahdollisuuksista saadusta tiedosta vaikuttavat vaihtelevan. Osa opiskelijoista kokee saaneensa riittävästi tietoa, kun taas aikuislukio-opiskelijat kaipaavat enemmän neuvontaa. Tähän saattaa liittyä erilaiset ja yksilölliset tarpeet saada työelämää ja ammatteja koskevaa konkreettista tietoa. Opiskelijoiden mukaan tarjottu tieto keskittyi pääsääntöisesti korkeakouluihin, eikä ammatillisia tutkintoja esitelty aitona vaihtoehtona lukion jälkeisille opinnoille. (Jokio ym., 2023.)

Opiskelijat toivovat yleisesti enemmän tietoa eri ammateista sekä erilaisista koulutuspoluista ja työllistymismahdollisuuksista. Myös opinto-ohjaajat korostavat runsaan tiedonjaon merkityksellisyyttä lukion ja korkeakoulun nivelvaiheessa. Opinto-ohjaajat kokevat kuitenkin tehtäväkseen tarjota opiskelijoille mahdollisuuksia löytää hyviä tietolähteitä erilaisista aloista ja korkeakouluista, eikä niinkään jakaa itse yksityiskohtaista tietoa (Virtanen, 2023). Opiskelijat tuovat kuitenkin esiin tarvetta saada henkilökohtaista kannustamista sekä vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kartoittamista erityisesti alaa tai oppilaitosta vaihtaessa (Valtari & Lähdeniemi, 2022).

Oikeanlaiset ohjausmuodot. Opiskelijoiden mukaan ohjaus lukiossa keskittyy pääosin lukio-opintojen suorittamiseen (Jokio ym., 2023; Kettunen ym., 2023). Opiskelijat kaipaavat enemmän ohjausta erityisesti jatko-opintoihin, työllistymiseen ja tulevaisuuden työelämään liittyen (Valtari & Lähdeniemi, 2022; Kettunen ym., 2023). Lukiolaissa ja valtakunnallisissa opetussuunnitelmien perusteissa edellytettyihin jatko-opintoihin ja uraan liittyviin teemoihin ei opiskelijoiden mukaan keskitytä riittävästi. Valtaosa opinto-ohjaajista kuitenkin tuo esiin jatko-opintoihin ja työelämään liittyvän ohjauksen toteutuvan vähintään melko hyvin, vaikkakin työelämään liittyvän ohjauksen arvioidaan toteutuvan muita osa-alueita heikommin. (Kettunen ym., 2023.) Myös aikuislukion ohjauksen osalta uraohjaus on koettu puutteelliseksi. Yksilöllinen tiedon tarve tarkoittaa kuitenkin myös sitä, etteivät kaikki aikuisopiskelijat kaipaa uraohjausta; itseohjautuville opiskelijoille itsenäinen asioiden selvittäminen sekä omista verkostoista saatu tieto vaikuttavat riittävän, tai uratavoitteet ovat selkeitä jo esimerkiksi aikuislukioon tultaessa (Vihtari, 2021). Erityisesti aikuislukioiden ohjauskokemuksissa näkynee opiskelijoiden erilaiset työelämä- ja koulutustaustat.

Yksilöohjaamisen lisäämisen toive tulee esiin myös lukion opinto-ohjausta koskevissa selvityksissä. Vaikka opinto-ohjauksen tunnit koetaan hyödyllisiksi, opiskelijat kokevat tarpeelliseksi saada sen rinnalle enemmän yksilöllisempää ohjausta. Samansuuntaisesti kolmasosa opinto-ohjaajista katsoi, ettei opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita huomioida riittävästi. (Jokio ym., 2023.)

Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. Lukiokoulutuksessa ohjauksen saatavuus opintojen alkuvaiheessa on pääosin hyvällä tasolla, ja opiskelijat saavat tarvitsemaansa tietoa opintojen tavoitteista ja sisällöistä. Opiskelijoiden mukaan ohjauksen ajoitus opintojen ajalle on suunniteltu järkevästi. Esimerkiksi jatko-opintoihin ja työelämään liittyviä asioita aletaan käsitellä enenevästi ensimmäisen vuoden jälkeen. Lukioiden välillä on kuitenkin vaihtelua yksilöohjauksen saatavuudessa. Toisissa lukioissa tapaamiset ovat säännöllisiä, kun taas toisissa pakollisia tapaamisia ei ole. (Jokio ym., 2023.) Opiskelijoille suunnatun kyselyn mukaan vain 38 prosentille lukiolaisista oli tehty henkilökohtainen opintosuunnitelma. Suurten lukiokoulutuksen järjestäjien opiskelijoista 40 prosentille oli tehty opintosuunnitelma, kun taas pienillä järjestäjillä osuus oli 29 prosenttia. (Goman ym., 2020.) Vaikka opiskelijoiden tarpeita ja tavoitteita huomioidaan melko hyvin opintojen suunnittelussa, heidän elämäntilannettaan tulisi arviointien mukaan huomioida kokonaisvaltaisemmin; oppimisen vaikeuksiin ja oppimistaitoihin liittyvässä tarvelähtöisessä tuessa on osoitettu olevan kehitettävää.

Resurssit. Vaikka lukion opinto-ohjauksen resurssit koetaan pääosin riittäviksi, henkilöstön määrä ja ohjaukseen käytettävä aika koetaan korkeintaan kohtalaisen riittäviksi (Jokio ym., 2023). Eduskunnan sivistysvaliokunnan tavoite (yksi opinto-ohjaaja 250:tä opiskelijaa kohden) toteutuu valtaosassa lukioita. Uusimman kartoituksen (Kettunen ym., 2023) mukaan yhtä opinto-ohjaajaa kohden on keskimäärin 186 opiskelijaa, mutta kuitenkin enimmillään 338 opiskelijaa. Enimmäistavoite ylittyi 15 prosenttia lukioista. Vuoden 2020 selvityksessä lukiokoulutuksen järjestäjistä kolme viidesosaa ilmoitti opiskelijoita olevan keskimäärin yli 200 ohjaajaa kohden. Lukumääräisesti 20 lukiokoulutuksen järjestäjää ilmoitti, että ainakin yhdessä sen oppilaitoksessa ylittyy 250 opiskelijan raja ohjaajaa kohden. Suurimmillaan ohjattavien määrä lukiokoulutuksessa oli 450 ohjattavaa opinto-ohjaajaa kohden. (Goman ym., 2020.)

Riittävyys. Vaikka opinto-ohjaajat katsovat ohjausresurssin lisääntyneen, ohjauksessa koetaan olevan puutteita johtuen esimerkiksi runsaista opiskelijamääristä ja epäselvästä työnjaosta. Ohjaukselle resursoidun ajan rajallisuus vaikuttaa suuntaavan ohjausta. Jatko-opintoihin ja työelämään liittyvään ohjaukseen ei arviointien perusteella ole aina riittävästi aikaa, vaan ajalliset resurssit kohdennetaan usein lukio-opintojen ohjaukseen. Myös koulutuksen järjestäjät tunnistavat henkilöstön

esiin tuomat resurssoinnin puutteet. Haasteena on opiskelijoiden lisääntynyt ohjaustarve, työnjaon jäsentymättömyys sekä taloudelliset reunaehdot. Opiskelijat puolestaan toivovat ohjausresurssien parempaa hyödyntämistä sekä lisää opinto-ohjaajia yksilöohjauksen turvaamiseksi. (Kettunen ym., 2023.) Resurssien riittämättömyys koskettaa myös vapaan sivistystyön kentällä toimivia ohjaajia (Pakarinen, 2020).

Valtaosa lukiokoulutuksen opiskelijoista kokee kuitenkin saamansa ohjauksen riittäväksi (Haikkola & Myllyniemi, 2020; Valtari & Lähdeniemi, 2022). Samoin valtaosa opiskelijoista kokee saaneensa tarvittaessa henkilökohtaista ohjausta, eikä opinto-ohjaajien määrällä suhteutettuna opiskelijoiden määrään näytä olevan vaikutusta tähän kokemukseen (Kettunen ym., 2023). Pieni osa opiskelijoista kokee kuitenkin jääneensä täysin ilman opinto-ohjaajan ohjausta, neuvoa tai tukea ja osittain ohjaukselta kaivataan enemmän tukea yksilöllisiin valintoihin (Kettunen ym., 2023). Pääsääntöisesti myös opinto-ohjaajat kuitenkin ovat sitä mieltä, että opiskelijoiden ohjaustarpeita selvitetään riittävästi (Jokio ym., 2023).

Ohjausyhteistyö. Lukiolaisten opinto-ohjauksessa opinto-ohjaajan rooli on keskeisin, vaikka myös ryhmäohjaaja ja opettajat tekevät ohjaustyötä (Jokio ym., 2023; Kettunen ym., 2023). Karvin arvioinneissa 97 prosenttia kaikkien lukion henkilöstöryhmien vastaajista katsoi, että jatko-ohjausta toteuttaa opinto-ohjaaja. Jatko-ohjaukseen katsottiin kuitenkin osallistuvan myös opettajien ja erityisopettajien. Ohjaus- ja opetushenkilöstön työnjako ja yhteistyö on pääosin selkeää ja sujuvaa. (Jokio ym., 2023; 2024). Opinto-ohjaajat kokevat kuitenkin, että ohjauksen tehtävää ja asemaa tulisi selkeyttää erityisesti oppivelvollisuuden laajentamisen takia, eikä opintosuunnitelmaan kirjattu koko koulu ohjaa -periaate näytä käytännössä toteutuvan. Kaikkineen ohjausjärjestelyiden johtaminen vaikuttaa puutteelliselta esimerkiksi oppilaitoksen yhteisen ohjausvastuun ja työnjaon sekä opinto-ohjaajien toimenkuvan selkeyttämisen näkökulmista. (Kettunen ym., 2023.) Ohjausyhteistyöhön vaikuttaa myös kelpoisten opinto-ohjaajien määrä: lukiokoulutuksen järjestäjistä noin puolella (51 %) kaikki opinto-ohjauksen työtehtäviin osallistuvat olivat kelpoisia tehtäväänsä. Vastaavasti 10 prosentilla ei ollut tehtävässä yhtään kelpoisuuden täyttävää henkilöä. (Goman ym., 2020.)

Ohjausyhteistyöhön liittyvän tiedonsiirron osalta lukion opinto-ohjauksessa toistuu nivelvaiheen ohjausyhteistyön havainto tiedonsiirron kehittämistarpeista. Vaikka lukiokoulutuksen näkökulmasta peruskoulussa erityisen tuen tarpeessa olleiden opiskelijoiden tietojen siirto lukiokoulutukseen olisi erityisen tärkeää, näyttää esiintyvän virheellistä tietoa siitä, mitä tietoja perusopetuksesta saa siirtää toiselle asteelle, tai saako tietoja ylipäätään siirtää. (Jokio ym., 2024.) Myös opiskelijoiden siirtyminen päivälukiosta aikuislukioon edellyttäisi yhteistyön lisäämistä (Vihtari,

2021; Raetsaari, 2023). Huomiota on kiinnitettävä tässäkin tilanteessa siihen, että tieto nuoren kokonaisvaltaisesta tilanteesta siirtyy vastaanottavan oppilaitoksen henkilöstön tietoon (Jokio ym., 2024).

4.1.2.2 Ohjauksen saavutettavuus lukiokoulutuksessa

Ohjauspalveluista viestiminen. Ohjauspalveluiden saavutettavuuden kysymyksenä niistä viestimisen muodot ovat erityisen merkittäviä maahanmuuttajataustaisten sekä esimerkiksi kaksoistutkinto-opiskelijoiden kohdalla. Kun tuki- ja ohjaustahoja on useita, on erityisen oleellista viestiä selkeästi eri toimijoiden vastuista ja tehtävistä (Leskinen, 2021). Esimerkiksi kaksoistutkinto-opiskelijoiden kohdalla ohjausta järjestetään usein kahdessa eri oppilaitoksessa: Vihtarin (2021) mukaan opiskelijat kokevatkin toisinaan epäselvänä, mistä ja keneltä ohjausta tulisi hakea. Niin ikään maahanmuuttajataustaiset opiskelijat toivoivat selkeyttä siihen, kuka heidän ohjauksestaan vastaa (Pakarinen, 2020).

Yleisesti ottaen enemmistö lukio-opiskelijoista ei kokenut saaneensa oppilaitokseltaan tietoa oppilaitoksen ulkopuolisista tieto-, neuvonta- ja ohjauspaleluista, kuten TE-toimistosta ja Ohjaamosta. Palvelut siis tunnetaan kohtalaisen heikosti. Kuitenkin yli kolmasosa lukio-opiskelijoista koki, että oli saanut tietoa näistä palveluista. (Kettunen ym., 2023.) Tämä ei ole yllättävää huomioiden edellä kuvatut lukio-opiskelijoiden kokemukset ohjauksen keskittymisestä lukio-opintoihin ja toiveet vahvistaa lukio-opintojen jälkeisten opintojen ja työelämään siirtymisen tuntemusta.

Ohjauspalveluihin hakeutuminen. Lukioiden välillä on eroja siinä, kutsuuko opinto-ohjaaja opiskelijoita keskusteluihin tai hakeutuuko opiskelija itse halutessaan ohjaukseen (Jokio ym., 2023). Opiskelijoiden mukaan opinto-ohjaaja seuraa aktiivisesti heidän opintojaan ja on herkästi yhteydessä opiskelijoihin ohjaustarpeen selvittämiseksi. Toisaalta osa opiskelijoista on kokenut, että aloitteellisuus on opiskelijalla ja heiltä vaaditaan oma-aloitteisuutta ohjauksen saamiseksi. Ohjaukseen hakeutuneet opiskelijat ovat kokeneet ohjauksen olevan helposti saatavilla ja opinto-ohjaajan olevan helposti ja monin eri tavoin saavutettavissa (kuten työhuoneesta, Wilman kautta tai puhelimitse). Huomionarvoista on, etteivät opiskelijat ole kokeneet opinto-ohjaajan tiedustelevan aktiivisesti opiskelijoiden jatko-opinto- ja urasuunnitelmista. (Jokio ym., 2023.) Opiskelijan toimijuudella näyttää olevan yhteys paitsi ohjaukseen hakeutumiseen myös kokemukseen ohjauksen saamisesta (Raetsaari, 2023).

Tarkoituksenmukaiset työtavat. Lukio-opiskelijoille suunnattu opinto-ohjaus on monikanavaista. Opinto-ohjaajan pitämät ryhmätunnit toteutetaan opiskelijoiden mukaan monin eri tavoin, kuten oppituntimuotoisena, itsenäistä

tiedonhakua tai esitelmiä tehden, tai vierailuina. Lisäksi ryhmätunneilla käy myös vierailijoita muun muassa kertomassa ammateistaan. (Jokio ym., 2023.) Vaikka yksilöohjausta on saatavissa myös esimerkiksi puhelimen ja sähköpostin välityksellä, toteutetaan ohjausta pääsääntöisesti perinteisesti kasvokkain tapahtuvana ohjauksena. Chatin tai videoyhteyden kautta saatu ohjaus vaikuttaa olevan vielä vähäistä. Lisäksi Wilma-järjestelmän kautta saatu ohjaus on nostettu yksittäisenä ohjauksen muotona esiin. (Kettunen ym., 2023.) Digitaaliset palvelut eivät ole vielä nousseet laajamittaisesti ja vakiintuneesti lukio-ohjauksen työtavaksi.

Yleisesti ottaen lukio-opiskelijat kaipaavat ohjausta lisää eri muodoissa, mutta erityisesti yksilöohjausta (Jokio ym., 2023; Kettunen ym., 2023). Yksilöllistä ja henkilökohtaista ohjausta toivotaan erityisesti silloin, jos omat suunnitelmat eivät olleet selkeitä (Jokio ym., 2023). Henkilöstöllä ja koulutuksen järjestäjillä on kuitenkin huomattavasti positiivisempi näkemys ohjauksen monipuolisuudesta (Kettunen ym., 2023).

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Yhteisen kielen puute ja kulttuurierot saattavat aiheuttaa haasteita lukion ohjaustilanteisiin. Souto (2020) on tunnistanut suomalaisessa ohjauksessa myös länsimaalaisen yksilökeskeisyyden ideaalin, joka ei ota riittävästi huomioon esimerkiksi perhesuhteita ja ohjattavan elämäntilannetta. Toisaalta esimerkiksi Pakarisen (2020) selvityksessä ohjaajat ovat kokeneet, että yhteinen ymmärrys ohjauksesta ja sen tavoitteista on mahdollista tavoittaa erilaisista taustoista huolimatta. Niin ikään maahanmuuttajataustaiset opiskelijat ovat kokeneet sosiaalisen vuorovaikutuksen ohjauksessa pääsääntöisesti tasavertaisena. Opiskelijoiden näkökulmasta ohjaustilanteet ovat kuitenkin tuntuneet usein kiireisiltä ja kaavamaisilta, jolloin ohjattavan yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ei onnistu (Pakarinen, 2020).

Näkemykset ohjauksen yhdenvertaisesta saavutettavuudesta vaihtelevatkin monin eri tavoin. Valtaosa opinto-ohjaajista kokee, että opiskelijoilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tarpeidensa mukaista ohjausta, vaikkakin viidesosa opinto-ohjaajista näkee yhdenvertaisuuden toteutuvan korkeintaan kohtalaisesti (Jokio ym., 2023; Kettunen ym., 2023). Koulutuksen järjestäjien näkemys yhdenvertaisuudesta on henkilöstöä positiivisempi ja valtaosa katsoo, että opiskelijoiden mahdollisuudet saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta toteutuu hyvin (Kettunen ym., 2023). Ruotsinkieliset koulutuksen järjestäjät arvioivat opiskelijoidensa yhdenvertaiset mahdollisuudet ohjaukseen paremmiksi kuin suomenkieliset. Opiskelijoiden yhdenvertaiset mahdollisuudet vaikuttavat olevan heikoimmat kaksikielisten koulutuksen järjestäjien keskuudessa. (Goman ym., 2020.)

Ohjauskokemusten osalta sukupuolella, oppilaitoksen opiskelijamäärällä, kunnalla tai opinto-ohjaajien määrällä suhteutettuna ohjattaviin opiskelijoihin ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta. Henkilöstö kokee kuitenkin opiskelijoiden mahdollisuudet saada tarvitsemaansa henkilökohtaista ohjausta paremmaksi lukioissa, joissa opinto-ohjaajien ja opiskelijoiden suhdeluku on alle 200 opiskelijaa opinto-ohjaajaa kohden kuin lukioissa, joissa suhdeluku ylittää 200. (Kettunen ym., 2023.)

Ohjauksen erityisenä yhdenvertaisuuden kysymyksenä näyttäytyy myös ohjaaminen suomalaiselle korkeakoulutukselle tyypilliseen itsenäisyyteen opiskelukäytännöissä ja -kulttuurissa. Erilaiseen opiskelukulttuuriin tottuneille opiskelijoille opiskelijoiden itsenäisyys ja suuri vastuu omista valinnoista saattaa näyttäytyä haasteellisena. (Airas ym., 2019.)

4.1.3 Toisen asteen ammatillinen koulutus

Opetushallituksen mukaan ohjausta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa antavat opinto-ohjaajat sekä ryhmänohjaaja ja opettajat. Opiskelijoille laaditaan opintojen alussa henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS), johon kirjataan ohjaukseen ja tukeen liittyvät asiat sekä urasuunnitelma. (OPH, n.d. -a.) Koulutuksen järjestäjä päättää ohjaushenkilöstön tehtävät ja roolit osana henkilökohtaistamista. Myös työpaikan edustaja osallistuu HOKSiin merkittyjen tavoitteiden saavuttamiseen työpaikalla tapahtuvan oppisopimuksen tai osaamisen näytön yhteydessä. (OPH, n.d. -b.) Ohjausta kerrotaan annettavan yksilöllisesti ja ryhmässä. Lisäksi ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy pakollisia opintoja, joiden tavoitteena on opiskelijoiden opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiuksien vahvistaminen. (OPH, n.d. -a.)

4.1.3.1 Ohjauksen saatavuus toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa

Ohjauksen sisällöt. Opiskelijoiden kokemukset saadusta tiedosta liittyen ammatillisen koulutuksen tuomiin mahdollisuuksiin, työelämään ja jatko-opintoihin vaihtelevat paljon. Opiskelijoiden mukaan yleistä tietoa työelämästä saadaan opinto- ja työelämäjaksoilla, mutta joillakin on haasteita tunnistaa opintojaksoihin kuuluvia työelämään liittyviä sisältöjä (Jokio ym., 2023). Opiskelijat kaipaavat tietoa työmarkkinatilanteesta ja tulevaisuuden osaamisvaatimuksista sekä jatko-opiskelumahdollisuuksista (Kettunen ym., 2023; Saksola, 2020). Jatko-opintoihin liittyvä ohjaus painottuu omaan alaan (Juutilainen & Mäkelä, 2018) ja opiskelijat toivovat, että jatko-opintomahdollisuuksia esiteltäisiin myös oman alan ulkopuolelta (Ristikangas & Rajala, 2022). Kokemukset jatko-opintoihin liittyvästä saadusta tiedosta on kahtiajakautuneita: osa kokee saavansa riittävästi tietoa hakukelpoisuudesta,

korkeakoulun tuomista mahdollisuuksista ja jatko-opiskelumahdollisuuksista, mutta suuri osa opiskelijoista kokee, etteivät he saa lainkaan tietoa korkeakouluun hakeutumisesta tai sen tuomista mahdollisuuksista (Juutilainen & Mäkelä, 2018; Ristikangas & Rajala, 2022; Jokio ym., 2023).

Henkilöstön mukaan uraa koskevista valinnanmahdollisuuksista tiedottaminen toteutuu myös pääosin hyvin, vaikkakin pienen osan mukaan korkeintaan kohtalaisesti. Koulutuksen järjestäjät näkevät valintoihin ohjaamisen henkilöstöä hieman myönteisemmin. (Kiesi ym., 2022.) Eri oppilaitoksissa kerrotaan olevan tarjolla erilaisia työkaluja tai ohjeistuksia, joita opiskelijat, kuten myös henkilöstö, voivat hyödyntää uraohjauksen, jatko-opintojen suunnittelun ja työnhaun tukena (Leipälä, 2019; Murtorinne & Salminen, 2019; Suur-Uski ym., 2019).

Oikeanlaiset ohjausmuodot. Enemmistö opiskelijoista kokee saavansa tarvitessaan opinto-ohjaajalta yksilöllistä ohjausta. Opiskelijat kaipaavat kuitenkin yksilöllisempää kohtaamista ja heidän näkökulmiensa huomioimista. Lisäksi opiskelijat toivovat, että heidän tarpeitaan kartoitettaisiin enemmän ennen ohjausta. (Kettunen ym., 2023.) Opiskelijoiden tarpeet voivatkin olla erilaisia ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden erilaisien työ- ja opiskelupolkujen takia. Opiskelijoiden kokemuksia tarkastelevassa tutkimuksissa ilmeni, että valtaosan kanssa oli keskusteltu opintojen jälkeisistä tavoitteista (Kiesi ym., 2022), mutta osan kanssa jatko-opinnoista ei ollut keskusteltu lainkaan (Juutilainen & Mäkelä, 2018; Kiesi ym., 2022; Jokio ym., 2023). Työelämästä ja jatko-opinnoista oli keskusteltu lyhyesti, mutta keskustelua ei välttämättä ollut kirjattu opiskelijan henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan (HOKS) (Kiesi ym., 2022).

Opinto-ohjaajien näkökulmasta opiskelijoiden saama yksilöllinen ja jatko-opintoihin liittyvä ohjaus toteutuu hyvin, mutta työelämään siirtymiseen liittyvän ohjauksen arvioidaan toteutuvan selkeästi heikommin (Jokio ym., 2023). Erityisen tuen kontekstissa tapahtuvaa ohjausta haastaa myös ohjauksen muotojen kirjo ja epävarmuus opetuksen ja ohjauksen suhteesta. Henkilöstöryhmien erilaiset näkemykset ohjauksen luonteesta, sisällöistä ja tavoitteista eivät tue erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden oppimisprosesseja parhaalla mahdollisella tavalla. (Ström & Björk-Åman, 2022.)

Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. Eri oppilaitosten uraohjausta kuvaavassa kokoelmajulkaisussa tuotiin esiin uraohjauksen alkavan joskus jo ennen opintojen alkua opiskelupaikan vastaanottamisen yhteydessä, mutta yleisesti ohjausta tarjottiin opintojen alkuvaiheessa (Leipälä, 2019; Haataja ym., 2019; Yli-Lahti, 2019; Suur-Uski ym., 2019). Uraohjaus ja urasuunnitelman tekeminen yhdistyvät osaksi HOKS:ia, johon perustuen uraohjauksen myös kerrotaan olevan säännöllistä (Pitkänen &

Vartiainen, 2019; Leipälä, 2019; Haataja ym., 2019; Suur-Uski ym., 2019). Opiskelijoiden jatkosuunnitelmat pidetään mukana opintojen ajan muun muassa HOKS-keskusteluiden avulla (Vehviläinen, 2020). Uraohjausta tehdään säännöllisesti myös työelämäjaksoilla työpaikkaohjaajan ohjatessa ja tukiessa urasuunnitelman tekemistä (esim. Haataja ym., 2019). Lisäksi uraohjausta sisältyy opintoihin – yleensä näillä tarkoitetaan yhteisten tutkinnon osiin sisältyviä urasuunnittelutaitoihin tai yrittäjyyteen liittyviä opintojen osia (esim. Leipälä, 2019). Opiskelijat voivat halutessaan valita erilaisia ohjauksellisia opintoja missä opintojen vaiheessa tahansa (esim. Haataja ym., 2019). Vaikka uraohjaus usein alkaa jo opintojen alkaessa, korostuu se erityisesti opintojen loppuvaiheessa (esim. Yli-Lahti, 2019).

Yksilöllisten opiskelupolkujen lisääntyminen ja jatkuva haku haastavat uraohjauksen jatkuvaa saatavuutta, sillä opiskelijat eivät aloita tai päätä opintojaan yhtä aikaa (Murtorinne & Salminen, 2019). Ohjaus siis sijoittuu osin eri vaiheisiin opintopolkua. Karvin arviointitutkimuksessa henkilöstö kuitenkin toi esiin tarpeen aloittaa urasuunnittelu jo opintojen alussa ja kytkeä se opintojen eri vaiheisiin. Myös HOKS-keskustelulle toivottiin säännöllisyyttä. Lisäksi henkilöstön mukaan ohjauksen ajoitusta ja aikataulutusta tulisi päivittää vastaamaan paremmin opiskelijoiden tarpeita. (Kiesi ym., 2022.) Opiskelijoiden näkökulmasta jatko-ohjaus saatettiin kokea satunnaiseksi ja opiskelijan oma-aloitteisuutta vaativaksi (Juutilainen & Mäkelä, 2018; Saksola, 2020).

Resurssit. Opinto-ohjaajaa kohden ammatillisissa oppilaitoksissa oli keskimäärin 412 opiskelijaa (väliltä 212–701) ja sivistysvaliokunnan asettama tavoite 1:250 toteutui viidessä 18:sta selvityksessä mukana olleessa ammatillisessa oppilaitoksessa. Yhtä HOKS-ohjaajaa kohden oli keskimäärin 25 opiskelijaa. (Kettunen ym., 2023.) Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa keskeinen ohjauksen saatavuuden kysymys tiivistyy siis opinto-ohjauksen riittäviin resursseihin.

Ohjaus-, opetus- ja johtohenkilöstön näkökulmia kartoittaneessa tutkimuksessa henkilöstön riittävyyden ja ajallisten resurssien koettiin toteutuvan korkeintaan kohtalaisesti (n. 50 % vastaajista) (Jokio ym., 2023). Vastaavasti henkilöstön riittämättömyys ja ajan puute tuotiin esiin myös muissa tarkasteluissa (esim. Leipälä, 2019; Murtorinne & Salminen, 2019; Suur-Uski ym., 2019; Kettunen ym., 2023; Kiesi ym., 2022). Yleisesti ottaen ajan riittämättömyys ohjaukseen koetaan suuremmaksi ongelmaksi kuin henkilöstön riittämättömyys – ajan puute yhdistyy ammatillisessa koulutuksessa erityisesti opettajan työnkuvan muuttumiseen aiempaa ohjauksellisemmaksi. Oppilaitoskohtaisesti myös ohjaushenkilöstön vaihtuvuus haittaa ohjausta. (Kiesi ym., 2022; Murtorinne & Salminen, 2019; Suur-Uski ym., 2019.)

Henkilöstön mukaan opiskelijoiden määrä opinto-ohjaajaa kohden on liian suuri. Tähän vaikuttaa kuitenkin liittyvän myös työmäärä, jonka nähtiin lisääntyneen oppivelvollisuuden uudistamisen jälkeen (esim. hallinnolliset tehtävät). Puutteellisten resurssien ja liiallisen työmäärän koettiin heikentävän muun muassa ohjausta jatko-opintoihin. (Kettunen ym., 2023.) Myös jatkuva haku vei resursseja ohjaustyöltä (Kettunen ym., 2023); toisaalta jatkuvan haun vuoksi ohjausresursseja kaivattiin lisää myös päättövaiheen ohjaukseen (Vehviläinen, 2020). Jatko-ohjauksen työmäärän ja resurssoinnin arviointi koettiin haastavaksi, sillä jatko-ohjauksen toteutumista tai opiskelijamääriä ei seurata. (Vehviläinen, 2020.)

Resurssien ollessa puutteellisia ohjauksessa keskitytään akuutteihin ohjaustarpeisiin, jolloin niin sanottuihin perusohjaustarpeisiin ei pystytä vastaamaan. Tämä näkyi myös opiskelijoiden tyytymättömyytenä ohjaukseen. (Vehviläinen, 2020.) Henkilöstön riittävyyden nähdään toteutuvan kuitenkin koulutuksen järjestäjien näkökulmasta melko hyvin (vrt. henkilöstön mukaan kohtalaisesti) (Kiesi ym., 2022). Koulutuksen järjestäjien näkökulmasta puutteet resursoinnissa ovat seurausta lisääntyneestä ohjaustarpeesta, oppivelvollisuuden laajentamisesta, epäselvästä työnjaosta sekä erilaisista tarpeista eri toimipisteissä (Kettunen ym., 2023).

Riittävyys. Tuoreimmissa ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemuksia ohjauksen riittävyydestä selvittäneissä tutkimuksissa tulokset ovat melko yhteneväiset: keskimäärin 60 prosenttia opiskelijoista kokee saavansa riittävästi ohjausta (Kiesi ym., 2022; Kettunen ym., 2023). Vuonna 2019 vastaava luku oli 78 prosenttia (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Opiskelijoiden vastauksista ilmenee myös, että pieni, mutta merkittävä osa ei koe saaneensa lainkaan ohjausta, neuvontaa tai tukea opinto-ohjaajalta (Kettunen ym., 2023). Osa opiskelijoista kaipaa myös enemmän aikaa keskustelulle opinto-ohjaajan kanssa (Ristikangas & Rajala, 2022). Tyytymättömyys jatko-opintoihin ohjaukseen näkyy myös ammatillisen koulutuksen jälkeisiä siirtymiä tarkastelleessa tutkimuksessa (Vehviläinen, 2020).

Ohjausyhteistyö. Ammatillisessa koulutuksessa ohjauksen vastuuhenkilöt vaikuttavat vaihtelevan oppilaitoskohtaisesti, vaikkakin ryhmänohjaaja tai HOKS-ohjaaja on opiskelijoiden näkökulmasta usein keskeisin ohjausta antava ammattilainen (ks. Jokio ym., 2023). Ohjauksen saatavuus tulee esiin myös kysymyksinä ohjaushenkilöstön osaamisesta ja ohjauskäytänteistä. Yksittäisissä oppilaitoksissa keskeiseksi havainnoksi nousee yhteisten käytänteiden puuttuminen ja käytäntöjen kirjavuus (Leipälä, 2019; Murtorinne & Salminen, 2019; Suur-Uski ym., 2019). Ohjaus on jäsentymätöntä tai työtehtävät jakautuvat epätasaisesti eri henkilöstöryhmien välillä (Kettunen ym., 2023). Vaikka valtaosa ohjaus- opetus- ja johtohenkilöstöstä kokee

ohjaus- ja opetushenkilöstön välisen työnjaon selkeäksi, osa tuo esiin, että työnjako toteutuu korkeintaan kohtalaisesti (Jokio ym., 2023). Ohjausvastuun sopimisen kysymykset heikentävät myös ohjauksen tarkoituksenmukaista saatavuutta.

Puutteet ohjaustyötä tekevän henkilöstön osaamisessa paikannettiin yhdessä oppilaitoksessa erityisesti ammatillisen koulutuksen reformin jälkeiseen aikaan (ks. esim. Murtorinne & Salminen, 2019). Puutteet ohjausosaamisessa saattoivat koskea erityisesti opettajien ohjausosaamista (Leipälä, 2019; Suur-Uski ym., 2019), ohjauksen omaksumista osaksi opettajan työtä (Murtorinne & Salminen, 2019) tai ohjausvastuun kysymyksiä (Kettunen ym., 2023). Yhdessä oppilaitoksessa osaamisvajeiden nähtiin vaikuttavan opinto-ohjaajien ja opettajien välisen yhteistyön sujumiseen, opiskelijan ohjaustarpeiden tunnistamiseen ajoissa ja siten opiskelijan opintojen mahdolliseen viivästymiseen tai uraohjauksen epäonnistumiseen (Suur-Uski ym., 2019).

Myös opiskelijat toivovat parempaa yhteistyötä eri ohjauspalveluiden välille sekä opinto-ohjaajan ja HOKS-ohjaajien työnjaon selkeyttämistä (Kettunen ym., 2023). Opiskelijat saattavat myös kokea opettajien ohjaustiedon tai -osaamisen heikoksi (Saksola, 2020). Jatko-ohjauksen tilaa selvittäneessä tutkimuksessa yhteisten käytäntöjen puuttuminen oli myös näkyvää: ohjaus perustui ohjaushenkilöstön omiin käytäntöihin. Näin ohjauksen välineet ovat vaihtelevia eikä jatko-ohjauksen malleista tule kokonaisvaltaisia. Lisäksi tutkimuksessa tuotiin esiin ohjauksen ja ohjauspalveluiden olevan alueellisesti osittain päällekkäistä ja ajoittain myös ristiriitaista esimerkiksi TE-toimistojen, Ohjaamoiden ja koulutuksen järjestäjien välillä. (Vehviläinen, 2020.)

4.1.3.2 Ohjauksen saavutettavuus toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa

Ohjauspalveluista viestiminen. Myös ammatillisessa koulutuksessa opiskelijat toivovat enemmän tietoa ohjauspalveluista ja niiden saatavuudesta (Kettunen ym., 2023; Saksola, 2020). Opiskelijat vaikuttavat kuitenkin tietävän oppilaitoksestaan sen henkilön, jolta saada jatko-opintoihin liittyvää ohjausta (Ristikangas & Rajala, 2022). Yli puolet opiskelijoista ei ollut saanut oppilaitokseltaan tietoa oppilaitoksen ulkopuolisista ohjauspalveluista, kuten TE-toimistoista ja Ohjaamoista (Kettunen ym., 2023).

Tieto väyläopintoihin ohjauksesta sekä väyläopintojen aikana saatavasta ohjauksesta oli vaihtelevaa eri koulutuksen järjestäjien verkkosivuilla. Tietoa oli kuitenkin usein saatavilla paremmin ammatillisen koulutuksen järjestäjän sivuilla kuin

ammattikorkeakoulujen sivuilla. Väyläopinnoista viestittiin opinto-ohjaajien haastattelun perusteella muun muassa Wilma-järjestelmän kautta, jonka jälkeen opiskelija hakeutui itse halutessaan väyläopintoihin liittyvään ohjaukseen. (Ahola, 2021.)

Erityisesti valmistumisen lähestyessä opiskelijoille vaikutetaan tiedotettavan keinoista saada uraohjausta tai käyttää hakupalveluita (Leipälä, 2019; Vehviläinen, 2020). Opiskelijat eivät kuitenkaan aina tunnista itselleen sopivaa ohjauspalvelua ja ohjaustyö voi joskus olla päällekkäistä (Vehviläinen, 2020).

Ohjaukseen hakeutuminen. Opiskelijat kokevat, että heidän ohjaustarpeitaan selvitetään, jos he ovat itse aloitteellisia. Opinto-ohjaajien näkemyksissä opiskelijoiden ohjaustarpeita selvitetään riittävästi. (Jokio ym., 2023.) Ohjaukseen hakeutumisen keskeiseksi kysymykseksi saavutettavuuden näkökulmaksi nouseekin ohjaukseen hakeutumisen vaatimus. Opiskelijoiden kokemuksen mukaan opinto-ohjaajaa saattaa tavata vain ohjaukseen itse hakeutuvat opiskelijat. Näkemykset itseohjautuvuudesta kuitenkin vaihtelevat opiskelijoiden oman ohjaustarpeen kokemuksen mukaan. (Jokio ym., 2023; Saksola, 2020.) Saksolan (2020) tutkielmassa yhtäältä osa opiskelijoista oli nähnyt myös olevansa itse vastuussa tiedon hankinnasta ja urasuunnitelmien tekemisestä. Toisaalta osa opiskelijoista oli kuitenkin sitä mieltä, että opiskelijoilta vaadittiin liikaa itsenäistä asioiden selvittämistä. Myös jatko-ohjaus koettiin satunnaiseksi ja opiskelijan oma-aloitteisuudesta riippuvaksi (Juutilainen & Mäkelä, 2018; Saksola, 2020).

Oppilaitosten kuvaukset vaihtelivat jonkin verran siitä, millaisena opiskelijan rooli ohjauksen saamiseksi nähtiin. Mikäli opiskelijat eivät olleet itse aktiivisia ohjauksen saamiseksi, saatettiin heidät pyytää erikseen ohjaukseen, tai heille tarjottiin tehostettua ohjausta urasuunnitelman tekemiseen (esim. Leipälä, 2019; Suur-Uski, 2019). Tarjolla olevan ohjauksen hyödyntämisestä vastuu jätettiin kuitenkin opiskelijalle itselleen ja siihen nähtiin vaikuttavan opiskelijan tarpeet, kiinnostus ja halu (esim. Haataja, 2019; Leipälä, 2019). Yhdessä oppilaitoksessa yhteisten tutkintojen osiin kuuluvan opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiuksien arviointi saattoi jäädä opiskelijalle itselleen, ja opettaja vahvisti arvosanan (Haataja, 2019).

Ohjaajien mukaan muun muassa puutteelliset resurssit rajoittivat mahdollisuuksia tarjota jatko-ohjausta, vaikka palvelun rajallisuus ei aina olisi näkyvää omatoimisuuteen perustuvassa palveluun ohjautumisessa (Kettunen ym., 2023). Vehviläisen (2020) mukaan jatko-ohjaus perustuu opiskelijan aktiivisuudelle, eli sitä saa kysyttäessä. Ohjauksen haasteena onkin se, ettei ohjaustarvetta tunnisteta niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka eivät itse aktiivisesti pyydä ohjausta tai joiden opinnot sujuvat hyvin. Tavoittamattomiin saattavat jäädä juuri ne opiskelijat, joiden ohjaustarve on suurin. (Vehviläinen, 2020.)

Ohjaukseen hakeutuminen on myös viime kädessä ohjauksen saatavuuden kysymys: Yhdessä oppilaitoksessa tapaamista opinto-ohjaajan kanssa saattoi joutua odottamaan jopa kolme viikkoa, jonka nähtiin olevan uhka ohjauksen onnistumiselle ja pahimmillaan opintojen keskeytymiselle (Suur-Uski, 2019). Opiskelijoiden opiskelumotivaation puutteen taustalla on pohdittu myös olevan mahdollinen pitkittynyt ohjauksen puute (Turve, 2019). Ohjauksen periaatteet ammatillisessa koulutuksessa näyttävät suurelta osin pohjautuvan ajatukseen itsenäisesti valintoja tekevistä opiskelijoista (Jahnukainen ym., 2019), jolloin osa nuorista ja erityisesti erityisen tuen tarpeessa olevat opiskelijat eivät saa riittävää tukea ja ohjausta (Niemi & Jahnukainen, 2019; Björk-Åman & Ström, 2023).

Tarkoituksenmukaiset työtavat. Yksilö- ja ryhmäohjausta kerrottiin olevan tarjolla kaikissa tarkastelluissa oppilaitoksissa. Opiskelijoiden näkemyksen mukaan ohjaus painottui ammatillisessa koulutuksessa perinteiseen kasvokkaiseen ohjaukseen, vaikka sitä toteutetaan jonkin verran myös puhelimitse, sähköpostitse tai Wilma-järjestelmän kautta. Henkilöstön ja koulutuksen järjestäjän näkemys ohjauksen monikanavaisesta tarjonnasta oli huomattavasti myönteisempi kuin opiskelijoiden. (Kettunen ym., 2023.) Ammatillisissa oppilaitoksissa ohjaus on sisällytettynä osaksi HOKS-suunnitelmaa tai yhteisiin tutkinnon osiin sisältyvää opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiudet -opinnon osaa.

Ohjauksen työtavat ovat ammatillisessa koulutuksessa moninaiset ja monikanavaiset. Verkossa tapahtuvaksi ohjaukseksi katsotaan erikseen tutkintojen opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiudet -osa, mutta myös yksilöllisen ohjauksen antaminen verkossa sekä verkkosivut, chat-ohjaus tai yleisesti sähköiset ohjauspalvelut (esim. Haataja ym., 2019; Leipälä, 2019; Murtorinne & Salminen, 2019; Suur-Uski ym., 2019; Yli-Lahti, 2019). Etäohjauksen ei kuitenkaan nähty tavoittavan kaikkia opiskelijoita, vaan sen nähtiin hyödyttävän useimmiten aktiivisia opiskelijoita. Toisaalta etäohjauksella koettiin tavoitettavan paremmin esimerkiksi sosiaalisesti arat opiskelijat. (Vehviläinen, 2020.)

Muita ohjauksen muotoja olivat muun muassa rekrytointitapahtumat tai -palvelut, korkeakouluihin tutustumiset, väyläopinnot sekä erilaiset työnhakuun tai jatko-opintoihin liittyvät työpajat. Yhdessä oppilaitoksessa kerrottiin olevan tarjolla neuvontaa myös puhelimitse. Lisäksi ohjausta kuvailtiin saatavaksi ohjaustuntien muodossa, ilman ajanvarausta, sekä vapaaehtoisten opintojen kautta. (esim. Leipälä, 2019 Murtorinne & Salminen, 2019; Pitkänen & Vartiainen, 2019; Suur-Uski ym., 2019.)

Valmistuville ja tukea tarvitseville opiskelijoille oli tarjolla moniammatillisia verkostopalveluja, joissa mukana oli Kelan, TE-toimiston ja aikuissosiaalityön edustajia. Oppilaitokset tekivät yhteistyötä myös varuskuntien kanssa; yleisesti puolustusvoimien merkitys tunnistettiin ammatillisen koulutuksen ohjauksessa. Oppilaitoksissa oli myös käytössä huoliseula tehostetun ohjauksen tarjoamiseksi. Paikallisesti oppilaitoksissa oli myös työskennellyt TE-toimiston työntekijä oppilaitoksen tiloissa tai oppilaitoksen ohjaaja Ohjaamon tiloissa. (Vehviläinen, 2020.)

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Opiskelijoiden kokemukset ohjauksen saatavuudesta vaihtelevat ammatillisessa koulutuksessa erityisesti sukupuolten välillä: naiset arvioivat saaneensa opinto-ohjaajalta miehiä heikommin tukea, neuvontaa ja ohjausta opinto-ohjaajalta. Miehet puolestaan kokivat ohjauksen riittävyyden hieman naisia paremmaksi. (Kettunen ym., 2023.)

Ohjaushenkilöstön näkemykset ohjauspalveluiden yhdenvertaisesta saavutettavuudesta vaihtelevat: Jokion ym., (2023) mukaan valtaosa opinto-ohjaajista arvioi opiskelijoilla olevan yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tarpeittensa mukaista ohjausta, kun taas Kettusen ym. (2023) mukaan ohjaushenkilöstöstä yli puolet katsoi, etteivät opiskelijat eivät ole yhdenvertaisessa asemassa. Opiskelijoiden eriarvoinen asema ohjauksen saatavuudessa oli ohjaushenkilöstön mukaan seurausta muun muassa puutteellisesta johtamisesta, epätasaisesti jakautuvista työtehtävistä ja resurssien puutteesta (Kettunen ym., 2023).

Koulutuksen järjestäjien näkemykset ohjauksen yhdenvertaisesta saavutettavuudesta olivat kaikista positiivisimmat. Toisaalta koulutuksen järjestäjät nostivat yhdeksi keskeisimmäksi kehittämisen kohteeksi opiskelijoiden tasavertaisen mahdollisuuden saada ohjausta. (Kettunen ym., 2023.) Yhdenvertaisuus ohjauksen saatavuudessa näyttäytyi Kettusen ym. (2023) mukaan toteutuvan ammatillisia oppilaitoksia paremmin lukiossa.

Muun muassa kaikille yhdenmukaisten verkko-opintojen tai kaikille tarjottavan opintojen loppuvaiheeseen aikataulutetun HOKS-keskustelun nähtiin tukevan tasa-arvoista ja yhdenvertaista ohjausta (Vehviläinen, 2020; Yli-Lahti, 2019). Kiesin ym. (2022) mukaan henkilökohtaistaminen näyttäytyi kuitenkin usein liian teknisenä ja hallinnollisena toimenpiteenä, eikä opiskelijoiden erilaisia taustoja ja tavoitteita huomioitu riittävästi henkilökohtaistamiseen liittyvässä ohjauksessa.

4.1.4 Korkeakoulutus

Korkeakouluissa tarjottavat ohjauspalvelut vaihtelevat, mutta ovat tyypillisesti urapalveluita, urasuunnitteluun liittyviä kursseja ja opintopsykologien palveluita. Ammattikorkeakoulussa ohjaukseen osallistuu ammattikorkeakoulujen opinto-ohjaajat ja yliopistossa ura- ja rekrytointipalvelut. Ohjaukseen osallistuu opiskelijapalveluiden henkilöstön lisäksi myös opetushenkilökunta. (Guidance System in Finland, 2024.)

4.1.4.1 Ohjauksen saatavuus korkeakoulutuksessa

Ohjauksen sisällöt. Samoin kuin toisella asteella lukio- ja ammatillisissa opinnoissa, myös korkeakouluissa opiskelijat kaipaavat syvällisempää tietoa työelämästä ja työelämän odottamasta osaamisesta (Juutilainen ym., 2021; myös Joensuu, Kopra & Nivalainen, 2020; Ylönen, 2020). Opiskelijat toivovat ohjauspalveluiden konkreettisia neuvoja työnhakuun ja urasuunnitteluun liittyviä taitoja (Sorajoki, 2023). Havaittuja puutteita uraohjauksessa saattaa kuitenkin selittää se, etteivät opiskelijat välttämättä tunnista saamaansa uraohjausta tai uraohjauksen käsitettä ei käytetä heidän oppilaitoksessaan (Knuuttila & Putkonen-Kankaanpää, 2020; Sillanpää ym., 2021; Joensuu, Kopra & Nivalainen, 2020). Uraohjauksen tarve myös vaihtelee ja osa opiskelijoista ei koe tarvitsevansa uraohjausta lainkaan (Juutilainen ym., 2021). Myös henkilöstö vaikuttaa tunnistavan korkeakouluopiskelijoiden erilaiset ohjaustarpeet ja joidenkin opiskelijoiden kohdalla he toivovat jopa enemmän kehittyvää itseohjautuvuutta (Lahtela ym., 2021).

Oikeanlaiset ohjausmuodot. Korkeakouluopintoihin tarkoituksenmukaisen ohjausmuotojen tarkastelussa opiskelijat kokevat saaneensa opintojen aikana eniten ohjausta omien vahvuuksiensa tunnistamiseen ja vähemmän ohjausta niiden soveltamiseen opinnoissa ja työelämässä (Hyvärinen ym., 2020). Ammattikorkeakoulujen opiskelijat vaikuttavat olevansa tyytyväisempiä korkeakoulujen työelämäpalveluihin kuin yliopisto-opiskelijat (Saari ym., 2020). Ammattikorkeakouluihin kaivataan kuitenkin lisää yksilöohjausta; opiskelijat kokevat uraohjauksen palvelut hyödyllisiksi, mutta tyytyväisyys saatuun ohjaukseen saattaa heiketä opintojen edetessä (Haikkola & Myllyniemi, 2020; Joensuu ym., 2020 Ylönen, 2020).

Yliopistoissa opiskelijat kuvaavat ohjaustoimintaa melko monipuoliseksi ja kattavaksi, mutta ohjauksen toivotaan olevan konkreettisempaa (Selkamo, 2018). Opiskelijat tarvitsevat enemmän ohjausta erityisesti urasuunnitteluun ja työelämään, kuten tutkinnon tuomiin mahdollisuuksiin, jatko-opintoihin sekä työelämätaitojen- ja kontaktien kehittämiseen liittyen (Rantanen ym., 2018; Jauhiainen, 2018). Opiskelijat haluaisivat enemmän myös keskustellen tapahtuvaa ohjausta sekä

konkreettista apua ura- ja työelämätaitojen vahvistamiseen (Rantanen ym., 2018). Mikäli opiskelijat saavat tarpeisiinsa nähden riittävästi ohjausta tai heillä on jo tietoa ohjauspalveluista, ohjaukseen ollaan kuitenkin myös tyytyväisiä (esim. Hentilä ym., 2021; Jauhiainen, 2018).

Korkeakouluopiskelijoiden kokemukset työelämään tai urasuunnitteluun liittyvien opintojaksojen tarpeellisuudesta vaihtelee (Bergvall-Kåreborn ym., 2022; Coulie ym., 2022): esimerkiksi yrittäjyyteen keskittyviä opintojaksoja ei aina koeta hyödyllisiksi. Uraohjaukseen liittyvät vapaasti valittavat opintojaksot saattavat tuntua työllistäviltä muiden opintojen päällä. (Rantanen ym., 2018; Sorajoki, 2023.) Opiskelijat kaipaavat myös digitaalisia ohjauspalveluita (Sorajoki, 2023).

Väitöskirjaopiskelijoiden uraohjausta käsitelleessä hankkeessa toteutetut uraohjauskeskustelut koettiin hyödylliseksi opiskelijoiden sekä ohjaajien näkökulmasta. Opiskelijat toivoivat ohjausta opintojen alku- ja loppuvaiheeseen sekä selkeämpää rakennetta ohjaukselle. Ohjaajien haasteena oli keskusteluiden merkityksen ja hyödyllisyyden ymmärtäminen sekä kokemus oman ohjauskompetenssin puutteellisuudesta. (Toivonen, 2019.)

Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. Korkeakouluissa ohjausta on tarjolla osana koko opintopolkua, ja sitä tarjotaan opintojen eri vaiheissa (esim. Ahokallio-Leppälä ym., 2022; Werner ym., 2021; Määttä ym., 2022; Wiklund ym., 2021; Perry ym., 2023). Kokemukset ohjauksen oikea-aikaisuudesta ja jatkuvuudesta kuitenkin vaihtelevat korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa ja osa tuo esiin tarvetta saada koko opinnot kattavaa ohjausta (Hyvärinen ym., 2020). Joissain ammattikorkeakouluissa uraohjaus vaikuttaa ajoittuvan opintojen loppuvaiheeseen, vaikka omaan uraan liittyvät teemat ovat ajankohtaisia jo opintojen aikaisemmassa vaiheessa (Joensuu, Kopra & Nivalainen, 2020; Juutilainen ym., 2021). Esimerkiksi henkilökohtaisten opintosuunnitelmien (HOPS) merkitys saattaa korostua vasta opintojen loppupuolella (esim. Ignatius ym., 2021). Yliopisto-opiskelijoiden mukaan ohjausta vaikuttaa olevan tarjolla enemmän opintojen alku- kuin loppuvaiheessa. Uraan ja työelämään liittyvää ohjausta kaivataankin lisää opintojen edetessä ja loppuvaiheessa (Rantanen ym., 2018). Parhaimmillaan opiskelijoilla on HOPS-tapaamisia säännöllisesti, mutta tapaamisten jatkuvuuden kerrotaan vaihtelevan tiedekuntien ja pääaineiden välillä (Hentilä ym., 2021).

Resurssit. Ohjaustyötä tekevien kokemukset henkilöstön riittävyydestä vaihtelevat korkeakouluissa, mikä selittynee korkeakoulutuksen ohjauspalveluiden erilaisilla toteutusmuodoilla ja ohjaukselle asetettujen tavoitteiden eroilla. Useissa korkeakouluissa toistuu kuitenkin ohjaajien kokemus ohjaajien riittämättömästä määrästä, joka heijastuu paitsi ohjaustarjontaan, myös työhyvinvointiin. Ohjaajat tuovat esiin

huoltaan yhä kasvavista ohjattavien määristä. (Sillanpää ym., 2021.) Ammattikorkeakoulujen henkilöstön näkökulmasta ohjaukseen ei kohdisteta riittävästi resursseja ja erilaisten hallinnollisten töiden kerrotaan vievän aikaa varsinaiselta ohjaukselta. Resurssivajeen nähdään johtavan ohjaushenkilöstön kuormittumiseen tai ajan viemiseen muilta työtehtäviltä. Erityisesti generalistialojen opiskelijoilla nähtiin olevan suurempi ohjaustarve. (Lahtela ym., 2021.)

Riittävyys. Merkittävä osa korkeakouluopiskelijoista ei koe saavansa opintojensa aikana riittävästi ohjausta: keskimäärin noin puolet korkeakouluopiskelijoista ei koe saavansa riittävästi tai lainkaan ohjausta (esim. Hyvärinen ym., 2020; Haikkola & Myllyniemi, 2020; Knuuttila & Putkonen-Kankaanpää, 2020). Kokemukset saattavat kuitenkin vaihdella huomattavasti korkeakoulu- tai alakohtaisesti (esim. Ylönen, 2020). Vuoden 2019 Nuorisobarometrin mukaan yliopisto-opiskelijat ovat vähiten tyytyväisiä ohjauksen riittävyyteen: vain kolmannes yliopisto-opiskelijoista ilmoitti olevansa tyytyväisiä saamaansa ohjaukseen (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Osaopiskelukykyiset opiskelijat vaikuttavat puolestaan olevan muita korkeakouluopiskelijoita tyytymättömämpiä tarjottuihin tukipalveluihin (Saari ym., 2020). Vaikka korkeakouluopiskelijoiden tyytyväisyys saadun ohjauksen määrään vaikuttaa yleisemmältä kuin tyytyväisyys ohjauksen laatuun, tyytyväisyys ohjauksen laadusta on yleisesti olevan kasvamassa (Haikkola & Myllyniemi, 2020).

Vastoin edellä sanottua, henkilöstö saattaa olla eri mieltä siitä, etteivätkö opiskelijat olisi saaneet riittävästi ohjausta, sillä varsinkin ammattikorkeakoulun kerrotaan perustuvan ideologialtaan uraohjaukselle (Knuuttila & Putkonen-Kankaanpää, 2020). Vaikka ammattikorkeakouluopinnot perustuisivat uraohjauksen ideologialle, se saattaa kuitenkin korkeakoulu- tai alakohtaisesti jäädä opinnoista irralliseksi kokonaisuudeksi (esim. Ylönen, 2020).

Ohjausyhteistyö. Ohjausta antavat korkeakoulutuksessa muun muassa opettajatuutorit, opintopäälliköt, koulutussuunnittelijat, opintosuunnittelijat ja opinto- tai uraohjaajat (Sillanpää ym., 2021; Hyvärinen ym., 2020), mutta ohjausta antavien vastuut ja tehtävät vaihtelevat korkeakoulukohtaisesti. Erityisesti opettajatuutorit nostetaan tärkeäksi ohjausta antavaksi ryhmäksi (Hyvärinen ym., 2020). Opiskelijat kokevat kuitenkin, että eniten ohjausta omien vahvuuksien tunnistamiseen ja niiden soveltamiseen opinnoissa ja työllistymiseen liittyen saadaan opiskelijatovereilta (Hyvärinen ym., 2020).

Samansuuntaisista strategisista tavoitteista huolimatta ohjaus toteutuu käytännössä oppilaitoskohtaisesti hyvin eri tavoin vaihdellen muun muassa sen mukaan, miten ohjaustehtävät on jaettu. Eroja korkeakoulujen välillä on esimerkiksi siinä, ketkä toteuttavat ohjaustyötä: yleisimmin ohjaustyötä tekevät opinto-ohjaajat,

mutta ohjaustyötä voivat tehdä myös muut ohjausalan ammattilaiset. Näin ollen myös ohjauspalvelut ja niiden tavoitteet eroavat korkeakoulujen välillä. (Sillanpää ym., 2021.)

Yliopistoihin verrattuna ammattikorkeakouluissa vaikuttaa olevan selvästi systemaattisempi rakenne ohjauksen toteuttamiseksi. Siinä missä ammattikorkeakouluissa ohjaus rakentuu opintopolun mittaiseksi, yliopistossa ohjaus nähdään pikemminkin yksittäisenä toimenpiteenä, kuten opinnäytetyön ohjauksena. Erityisesti yliopistoissa ohjauspalveluiden nähdään usein olevan hajautettuja. (Sillanpää ym., 2021.) Tämä saattaa jättää joitain ohjauksen alueita katveeseen: korkeakoulujen auditoinneissa erityisesti uraohjaus ja ohjauksen toimijoiden roolit on tunnistettu kehittämiskohteeksi (esim. Granlund ym., 2023; Konkola ym., 2022; Mattila ym., 2023; Taatila ym., 2024; Wiklund ym., 2021; Åkesson ym., 2023). Useissa korkeakouluissa järjestetään myös erillisiä urapalveluita, urasuunnitteluun liittyviä kursseja ja opintopsykologien palveluita (esim. Coulie ym., 2022; Vidgrén ym., 2023; Wiklund ym., 2019; Wiklund ym., 2021; Werner ym., 2022).

Ammattikorkeakoulujen henkilöstön mukaan ohjauksen rakenteet ja prosessit on hyvin järjestetty, niitä kehitetään, ja yhteistyö eri toimijoiden välillä toimii. Korkeakoulu- ja alakohtaiset erot ohjauksen toimintakulttuureissa näyttäytyvät pieninä. Ammattikorkeakoulujen henkilöstön näkökulmasta osaamisen kehittämiselle ei pääosin nähdä tarvetta, mutta osaamisen tason koetaan vaihtelevan. Ammattikorkeakoulujen henkilöstö myös kyseenalaistaa ohjaustyön sisällyttämistä opettajien tehtäviin. Toisaalta ohjauksen keskittymistä esimerkiksi opinto-ohjaajille kritisoidaan. Vaikka kokonaiskuva ohjausosaamisesta on hyvä, esiintyy ammattikorkeakouluissa erityiseen tukeen, uraohjaukseen ja digitaalisuuteen liittyvää täydennyskoulutustarvetta. (Lahtela ym., 2021.) Ammattikorkeakouluopiskelijoiden kokemuksissa keskeiseen asemaan nouseekin opettajien uraohjausosaaminen: opettajien ohjausosaamisessa nähtiin olevan suuria ohjauksen laatuun vaikuttavia eroja (Juutilainen ym., 2021).

Vaikka ohjaus koetaan kokoavasti korkeakouluissa jossain määrin profiloitumattomaksi ja erityisesti uraohjauksen osalta näkymättömäksi, yhtenäistä korkeakoulujen ohjaussuunnitelmaa pidetään haasteellisena erilaisten koulutusalakohtaisten tarpeiden takia. Yhtenäisten ohjauksen toteutustapojen ei nähdä huomioivan alakohtaisten erojen lisäksi riittävästi yksilöllisiä ohjaustarpeita. (Juutilainen ym., 2021.)

4.1.4.2 Ohjauksen saavutettavuus korkeakoulutuksessa

Ohjauspalveluista viestiminen. Ne korkeakouluopiskelijat, jotka olivat kokeneet ohjauksen riittämättömäksi, toivat esiin, ettei heillä ollut esimerkiksi tietoa keneltä ohjausta voisi saada tai ohjaajan tavoittaminen ei ollut helposti saavutettavaa. Opiskelijat toivoivatkin, että ohjauspalveluista viestittäisiin paremmin. (Hyvärinen ym., 2020.) Ammattikorkeakouluissa opiskelijat eivät välttämättä tunnistaneet tarjolla olevia uraohjauspalveluita ja yliopisto-opiskelijoiden tietoisuus yliopiston työelämäpalveluista oli välillä vähäistä. Opiskelijat kaipasivatkin selkeämpää määrittelyä ohjauspalveluille sekä aktiivisempaa ja systemaattisempaa tiedottamista tarjolla olevista ohjauspalveluista koko opintojen ajan (Hentilä ym., 2021; Joensuu ym., 2020; Rantanen ym., 2018; Sorajoki, 2023; Åkesson ym., 2023). Esimerkiksi Hietaniemen ym. (2020) mukaan uraohjauksesta tietoa hakevan tulee sitä löytääkseen ymmärtää mitä kaikkea uraohjaukseen sisältyy. Opiskelijoiden hakeutuminen ohjauspalveluihin saattaa estyä sen vuoksi, etteivät opiskelijat ymmärrä tai tunnista niitä tilanteita, jolloin (ura)ohjaukseen voisi hakeutua (esim. Selkamo, 2018; Sorajoki, 2023). Opiskelijoiden vaihteleva tietämys asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan (Rantanen ym., 2018). Myös Kansallinen koulutuksen arviointikeskus on auditoinneissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että ohjauspalveluista ei aina viestitä riittävästi tai tieto ei ole saavutettavaa (esim. Bergvall-Kåreborn ym., 2022; Granlund ym., 2023; Perry ym., 2023).

Ohjauspalveluihin hakeutuminen. Opiskelijoiden kokemuksista kävi ilmi, että heiltä vaadittiin aktiivisuutta ohjauksen saamiseksi: ohjausta kerrottiin saavan, jos sitä osasi pyytää oikealta taholta (Hyvärinen ym., 2020). Opiskelijat ja oppilaitokset korostivat itseohjautuvuuden, aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden merkitystä korkeakouluopiskelussa (esim. Rantanen ym., 2018; Sorajoki, 2023). Esimerkiksi verkkosivuilta välittyi kuva, jossa opiskelijoiden tukemista itsenäiseen urasuunnitteluun tukemista pidettiin tärkeänä. Opiskelijoita kuvattiin täysi-ikäisinä ihmisinä ja siten aktiivisina toimijoina, joilla on ensisijainen vastuu omasta urasuunnittelustaan. (Hietaniemi ym., 2020.) Opinto-ohjaajat saattoivat kuitenkin yksittäisissä ammattikorkeakouluissa seurata opiskelijoiden opintojen etenemistä ja ottaa opiskelijoihin tarvittaessa yhteyttä tarjoten aikaa keskustelulle (esim. Tosteby ym., 2018). Osa opiskelijoista toivoikin myös ohjaushenkilöstöltä aloitteellisuutta ohjauksen tarjoamisesta ilman, että vastuu ohjauksen pyytämisestä ja avun saamisesta jää opiskelijan vastuulle (Hyvärinen ym., 2020). Opiskelijat toivat esimerkiksi esiin, että nuorille sekä aikuisopiskelijoille itsenäisesti uuteen alaan perehtyminen voi olla vaikeaa ja vaatii sen vuoksi ohjausta (Rantanen ym., 2018). Toisaalta opiskelijat saattoivat kokea olevansa itseohjautuvia eivätkä mieltäneet tarvetta ohjaukselle. (Hyvärinen ym., 2020.) Urasuunnittelun koettiin olevan omalla vastuulla, mutta uraohjausta nähtiin olevan haettaessa saatavilla (Sorajoki, 2023).

Tarkoituksenmukaiset työtavat. Ohjausta toteutetaan korkeakouluissa yksilö- ja ryhmäohjauksena. Erilaisia ohjauksen muotoja ovat työelämään valmentavat opintojaksot, mentorointi, harjoitteluun liittyvä ohjaus, kehityskeskustelut, työelämävierailut- ja luennot, alumnitapaamiset, työelämäinfot ja työnhakuun liittyvät koulutukset. Uraohjaus on tyypillisesti sisällytetty muuhun ohjaus- ja opetustyöhön. (Sillanpää ym., 2021.) Tasa-arvoista työelämään siirtymistä ja uralla etenemistä tukevia ohjauskäytäntöjä ovat esimerkiksi erilaiset hankkeet ja mentorointimallit. Saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta edistäviä esimerkkejä ovat puolestaan avoimen yliopiston opintotarjonta, monikulttuurisuuden huomiointi ohjauksessa, opintopsykologien palvelut sekä yksilöllinen ohjaus ja oman osaamisen sanoittaminen. Ohjausta ja ohjauspalveluita koetaan olevan tarjolla tasapuolisesti ja erityistukea tai -järjestelyjä saatavilla tarvittaessa. Kaikissa korkeakouluissa henkilöstöllä ei kuitenkaan välttämättä ole tietoa tasa-arvoiseen työelämään siirtymistä ja uralla etenemistä tukevista käytännöistä. (Mäenpää & Aine, 2021.) Alumnien ja opiskelijatuutoreiden osallistaminen ohjaukseen vaikuttaa toistuvan useissa korkeakouluissa (esim. Breinbauer ym., 2023; Komulainen ym., 2022; Vettori ym., 2023; Wiklund ym., 2019), vaikka näissä palveluiden saavutettavuudessa on havaittu kehittämistarpeita (esim. Bergvall-Kåreborn ym., 2022). Erityisesti tässä toiminnassa korostuu yhteistyö työelämän kanssa (esim. Coulie ym., 2022; Perry ym., 2023; Snellman ym., 2023; Vettori ym., 2023; Åkesson ym., 2023).

Korkeakouluohjauksen työtavoissa on yleisesti tarkastellen eroja ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välillä.

Ammattikorkeakouluissa opiskelijat nimeävät ohjauksen muodoiksi ohjauskeskustelut, harjoittelut ja siihen liittyvät käytänteet, projektityöskentelyn, uratarinat ja erilaiset seminaarit (Joensuu, Kopra & Nivalainen, 2020). Ohjauksen muotoja ovat myös alumnitoiminta, vertaisohjaus ja mentorointi, pienryhmätyöskentelyt, yhteistyöprojektit työelämän kanssa sekä erilaiset messut. Käytössä vaikuttaa olevan monenlaisia digitaalisia työkaluja, kuten rekrytointijärjestelmiä ja uraoppaita. Ohjauksen saavutettavuutta pyritään parantamaan hyödyntämällä digitaalisia ratkaisuja (Khakzar ym., 2023; Lahtela ym., 2021; ks. myös Hietaniemi ym., 2020).

Opiskelijoille yksilöohjaus HOPS-ohjauksena sekä opettajatuutorin tai muiden oman alan opettajien antama ohjaus on keskeistä (Ylönen, 2020; esim. Ahokallio-Leppälä ym., 2022; Breinbauer ym., 2023; Fagerholm ym., 2022; Ignatius ym., 2021; Karttunen ym., 2024; Komulainen ym., 2022; Rissanen ym., 2019; Taatila ym., 2024; Wahlgrén ym., 2022). Opiskelijat ja henkilöstö vaikuttavat pitävän ohjaussuhdetta tärkeänä keinona huomioida yksilöllisyyttä ja yksilöllisiä tarpeita (Juutilainen ym., 2021; Lahtela ym., 2021).

Uraohjaus on ammattikorkeakouluissa koko opintojen läpi jatkuvaa ohjausta, joka kietoutuu opintojen arkeen (Hietaniemi ym., 2020; esim. Ignatius ym., 2021; Komulainen ym., 2022; Rissanen ym., 2019; Wiklund ym., 2019). Uraohjaus sisältyy ammattikorkeakoulujen tutkinto-ohjelmien opetussuunnitelmiin kuitenkin opiskelijoiden ammatillisen kasvun edistäjänä, eikä niinkään tavoitteellisena urasuunnitteluna (Joensuu, Kopra & Nivalainen, 2020). Tätä osin vahvistaa Knuuttilan ja Putkonen-Kankaanpään (2020) näkemys siitä, että opiskelija saa uraohjausta vähimmillään jo silloin kun hän osallistuu itselleen valitsemansa tutkinnon opetukseen, kuten ammatilliseksi kehittymiseksi nimetylle opintojaksolle. Ammattikorkeakoulujen verkkosivujen perusteella uraohjausta toteutetaan ja kehitetään aktiivisesti (Hietaniemi ym., 2020). Karvin auditointien perusteella useissa ammattikorkeakouluissa vaikuttaa olevan käytössä ammatillista kasvua tai opiskelu- ja urasuunnittelutaitoja tukevia opintojaksoja (Fagerholm ym., 2022; Ignatius ym., 2021; Khakzar ym., 2023; Vidgrén ym., 2023) tai opintoihin on yleisesti sisällytetty muun muassa työuran suunnittelun tai uraosaamisen kehittämistä ja siihen liittyvää ohjausta (esim. Ignatius ym., 2021; Rissanen ym., 2024; Wahlgrén ym., 2022; Åkesson ym., 2024).

Myös *yliopistoissa* ohjausta on tarjolla monessa eri muodossa, kuten työelämään ja uraan liittyvien opintojen sekä yksilö- ja ryhmäohjauksen muodossa, ja asiantuntija- ja alumnivierailuina (esim. Bergvall-Kåreborn ym., 2022; Granlund ym., 2023; Perry ym., 2023; Vettori ym., 2023). Lisäksi opiskelijoille tarjotaan muun muassa uravalmennusta, työnhakuneuvontaa tai rekrytointitapahtumia (esim. Hentilä ym., 2021; Sillanpää ym., 2021; Wiklund ym., 2021). Paikoittain opiskelijat kokevat yksilö- ja ryhmäohjaukseen osallistumisen mahdollisuudet vähäisiksi HOPS-ohjausta lukuun ottamatta (Selkamo, 2018). Osassa yliopistoja (esim. Hazelkorn ym., 2018; Bergvall-Kåreborn ym., 2022; Perry ym., 2023) on Karvin auditointien mukaan käytössä kaikille opiskelijoille pakollinen henkilökohtainen opintosuunnitelma, jonka perusteella opiskelija saa muun muassa uraohjausta. Karvin arviointien mukaan tohtorikoulutettaville on yksittäisissä yliopistoissa käytössä henkilökohtainen opintosuunnitelma, joiden perusteella opiskelijat saivat ohjausta. Suunnitelmiin kirjataan esimerkiksi urasuunnitelmia ja ohjaustarpeita (esim. Hazelkorn ym., 2018; Wiklund ym., 2021; Perry ym., 2023). Opiskelijoiden näkökulmasta tarkasteltuna uraan liittyvissä ohjauspalveluissa on kuitenkin vaihtelua tiedekuntien tai laitosten välillä (Åkesson ym., 2023).

Uraohjaus ei vaikuta yliopistoissa olevan erityisen helposti saavutettavaa matalan kynnyksen palvelua (Sorajoki, 2023). Useat yliopistot tarjoavat kyllä työelämä- ja urasuunnittelutaitoja kehittäviä opintoja (esim. Coulie ym., 2022; Bergvall-Kåreborn ym., 2022; Granlund ym., 2023; Wiklund ym., 2021; Rantanen ym., 2018; Sorajoki,

2023), mutta opintojaksojen pakollisuus vaihtelee. Auditointien perusteella ohjausta kehitetään kuitenkin yliopistoissa opiskelijoilta säännöllisesti kerätyn palautteen perusteella (esim. Hentilä ym., 2021; Linna, 2023).

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Huomattava vaihtelu ohjauspalveluiden tunnettuudessa ja saavutettavuudessa korkeakoulujen välillä näyttäytyy keskeisimpänä yhdenvertaisuuden kysymyksenä korkeakoulutuksessa. Esimerkiksi henkilökohtaisen opintosuunnitelman ohjauksessa on eroja eri tiedekuntien välillä, mikä asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan (Hentilä ym., 2021; Rantanen ym., 2018). Korkeakouluopiskelijoiden yhdenvertaiseen kohtaamiseen tarvittavia työvälineitä toivotaan kehitettävän ja resurssia lisättävän (Mäenpää & Aine, 2021).

Maahanmuuttajien korkeakouluohjauksessa huomattavaa työtä on tehty SIMHE (*Supporting Immigrants in Higher Education in Finland*) -palveluiden kehittämishankkeissa (OPH, 2024). Tietoisuus urapalveluista ei kuitenkaan saavuta kansainvälisiä opiskelijoita hyvin, eikä tarjottu ohjaus onnistu aina huomiomaan heidän tarpeitaan (Tuononen ym., 2021). On myös huomattava, että kattavaa tutkimusta suomalaisen korkeakoulutuksen ohjauspalveluiden kyvyistä tunnistaa rodullistavia ja syrjiviä käytäntöjä ei ole (ks. esim. Souto & Lappalainen, 2024).

4.1.4.3 Ohjaus avoimessa korkeakoulussa

Avoimessa yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa ohjausta antavat henkilöt saattavat olla opinto-ohjaajia tai esimerkiksi suunnittelijoita ja ohjausta annetaan pääsääntöisesti vain etämuotoisena. Useimmista korkeakouluista ei löydy strategista linjausta jatkuvan oppijan (kuten avoimessa korkeakoulussa, erikoistumiskoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa olevat opiskelijat) ohjaukseen. Yksittäisissä korkeakouluissa ohjausresursseja on kohdennettu myös ei-tutkintoa suorittaville opiskelijoille, mutta valtaosassa korkeakouluja jatkuvan oppimisen ohjaukseen ja tukeen ei ole strategiaa tai suunnitelmaa, vaan ohjaustyötä saatetaan toteuttaa esimerkiksi hanketyönä. (Sillanpää ym., 2021.)

4.2 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva työllisyyspalveluissa

Työllisyyspalveluissa arviointi- ja selvitystoimintaa on viime vuosina kohdennettu esimerkiksi 'elinikäistä ohjausta ja urasuunnittelua tukevien TE-hallinnon palveluiden saatavuuteen, laatuun ja vaikuttavuuteen' (Mayer ym., 2020); ja 'ammatillisen työvoimakoulutuksen toimivuuteen ja vaikuttavuuteen sekä mahdollisiin

kehitystarpeisiin' (Alasalmi ym., 2022). Työllisyyspalveluiden ohjauspalvelut ovat usein monialaisia ja -toimijaisia. Ohjausprosessin jakautuminen laajalle ja monialaiselle joukolle asiantuntijoita ja toimijoita monimutkaistaa osaltaan elinikäisen ohjauksen arvioinnin kokonaisuutta (Helander & Lilja, 2019; VTV, 2023). Tutkimuskatsauksen aineiston lisäksi viittaamme luvussa myös syventävien arviointikohteiden tarkastelussa esiin nousseisiin havaintoihin (luvut 5 & 6).

Tutkimuskatsaukseen valikoitui työllisyyspalveluissa tapahtuvaa ohjausta käsitteleviä dokumentteja 43 kappaletta (ks. taulukko 5). Niistä valtaosa on hallinnon tarpeisiin tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä, tyypillisesti julkista päätöksentekoa vahvistamaan tai ohjauspalvelujen järjestämistä arvioimaan pyrkiviä.

Taulukko 5. Työllisyyspalveluissa tarjottavan ohjauksen arviointikohde tiedontuottajatahon mukaan (n = 43, %)

Tiedontuottaja	Palvelujärjestelmän kokonaisuus	Palvelujärjestelyt	Asiakkaan näkökulma	Ohjaustyö, ohjauksen asiantuntijuus	Yhteensä
Hallinto (ministeriöt, valtioneuvosto ja niiden alaiset laitokset)	6	7	1	0	14
	43 %	50 %	7 %	0 %	100 %
Säätiöt ja tutkimuslaitokset	1	2	2	0	5
	20 %	40 %	40 %	0 %	100 %
Tiedekustantamot (vertaisarvioidut ja väitöstutkimukset)	1	4	2	4	11
	9 %	36 %	18 %	36 %	100 %
Muut korkeakoulujen opinnäytteet	0	7	0	2	9
	0 %	78 %	0 %	22 %	100 %
Muut tiedejulkaisut (ei vertaisarvioidut)	0	1	1	0	2
	0 %	50 %	50 %	0 %	100 %
Ylikansalliset organisaatiot	1	1	0	0	2
	50 %	50 %	0 %	0 %	100 %
Yhteensä	9	22	6	6	43
	21 %	51 %	14 %	14 %	100 %

χ^2=22,95(15), p>0.05

4.2.1 Ohjauksen saatavuus työllisyyspalveluissa

Elinikäisen ohjauksen saatavuus täsmentyy tutkimuskatsauksen aineistossa pitkälti alueelliseksi kysymykseksi, joka paikantuu pääasiallisesti työllisyyspalveluihin tai laajemmin ELY-alueisiin. Alueellista saatavuutta lähestyttiin usein työllisyyspalvelujen kehittämistarpeiden ja -hankkeiden kautta (Eronen & Välimaa, 2022; Helander & Lilja, 2019; Hämäläinen, 2020; Kangastie, 2018; Kasurinen & Launikari, 2022; Kulmala & Mäkinen, 2022; Laine & Taka-aho, 2023; Luukkonen, 2023; Mayer ym., 2020; Pousi, 2019; Rajavaara ym., 2019; Savolainen, 2021) tai kansainvälisten ohjausstrategioiden tuomisena paikallistasolle (ELO-foorumi, 2020; Kettunen & Vuorinen, 2018; Plant & Haug, 2018; Toni & Karlsson, 2021; VTV, 2023). Tarkastelujen keskeisin havainto on, että yhtäältä asiakkaat ovat yleisesti ottaen tyytyväisiä saamiinsa ohjauspalveluihin esimerkiksi niihin pääsyn osalta; ja toisaalta, että palvelussa on alueellisia eroja esimerkiksi tapaamisten määrissä ja koetussa riittävyydessä. (Esim. Mayer ym., 2020.)

Pitkät välimatkat sekä resurssien riittävyyden ja kohdentamisen haasteet osuvat erityisesti erilaisia työllistymishaasteita kohtaaviin henkilöihin, kuten heikosti suomea puhuviin tai osatyökykyisiin (ks. myös luku 6). Varsinkin erikoistuneet palvelut, kuten kotouttaminen ja monialaiset palvelukokonaisuudet, ovat keskittyneet maakuntien keskuskaupunkeihin, jolloin ratkaisua saatavuuden yhdenvertaiseen toteutumiseen pyritään ratkaisemaan verkkopalveluilla ja etäohjauksella.

Alueellinen työllisyyspalvelujen tarjoama ohjaus kiinnittyy osaltaan myös poikkeuksellisiin tai kokonaan uusiin olosuhteisiin, kuten ukrainalaisille työnhakijoille kohdennettuihin palveluihin (Leveälahti & Hakanen, 2022) tai hyvinvointialueuudistuksen vaikutuksiin elinikäisen ohjauksen palveluissa (Hästbacka ym., 2023). Muutokset ovat tarkoittaneet muun muassa alueellisten käytäntöjen yhtenäistämistä, byrokratian lisääntymistä sekä muutoksia työskentelyalueissa ja asiakas- ja henkilöstömäärissä (Hästbacka ym., 2023).

Lisäksi kotoutumispalvelujen alueellinen saatavuus on oma kokonaisuutensa, jossa tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi kotoutumiskoulutukseen osallistuneiden työllistyminen (Alasalmi ym., 2023) tai palvelujen saatavuuden kunta- ja aluekohtaiset erot (Karinen ym., 2020a, 2020b). Työvoimakoulutuksena annettavan kotoutumiskoulutuksen toimivuuteen ollaan pääosin hyvin tyytyväisiä. Varsinkin vuorovaikutus asiakkaan kanssa, asiakkaan tarkoituksenmukainen ohjaus ja työkyvyn huomioiminen ovat korkealla tasolla. (Karinen ym., 2020a.)

Alueellisia eroja saatavuudessa tarkastellaan myös osatyökykyisille tarjolla olevien ohjauspalvelujen näkökulmasta (Arvila, 2019; Ittonen, 2021; Keyriläinen & Lappalainen, 2023; Kyröläinen, 2020; Oivo & Kerätär, 2018; Tervahauta, 2022). Katsausten

tulokset kuvaavat miten pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden palvelutarvetta, työkykyä ja kuntoutustarvetta ei aina selvitetä riittävän yksilöllisesti ja miten työmarkkinat eivät aina riittävästi tue erilaisten osatyökykyisten työelämäosallisuutta. (Esim. Oivo & Kerätär, 2018.) Osatyökykyisten ohjauspalveluihin palataan tarkemmin syventävänä arviointikohteena luvussa 6.

COVID19-pandemian vaikutuksia työllisyyspalvelujen alueelliseen saatavuuteen on tarkasteltu niukasti: keskeistä on tarve nopeasti saatavilla olevaan ohjaukseen äkillisen työttömyyden osuessa kohdalle sekä etäohjaukseen siirtyminen joko puhelimitse tai verkossa (Vuorinen & Kettunen, 2021a). Pelkästään Suomen työllisyyspalvelujen elinikäisen ohjauksen saatavuutta pandemia-aikana käsitteleviä selvityksiä ei ole saatavilla. Jatkamme teemaa luvussa 6.

Resurssinäkökulma työllisyyspalveluiden saatavuuden kontekstissa kiinnittyy palvelujen rajalliseen saatavuuteen, esim. erillismäärärahalla toteutetun, tietylle kohderyhmälle kohdistetun lisäpalvelun rahoitusjaksoon sidottuna (Hämäläinen, 2020; Kettunen & Vuorinen, 2018; Keyriläinen & Lappalainen, 2023; Luukkonen, 2023; Paananen & Teittinen, 2021) tai rajoitettuna tietyn, paikallisesti järjestettävän ohjauspalvelun asiakkaille (Koivuluhta, 2021; Lilja, Pukkila & Helander, 2021a; Linja & Ranna, 2020).

Resursseja tarkastellaan myös eri käyttäjäryhmille saatavilla olevien ohjauspalvelujen näkökulmasta (Karinen ym., 2020a; Vuorinen & Kettunen, 2021b), työllisyyspalveluissa tarjottavien tukien ja palvelujen merkityksenä elinikäiselle ohjaukselle (Ranki, 2020) sekä yksityisten ohjauspalvelujen saatavuuden rajoittumista maksukykyisille tai ostopalveluina tuotettuihin palveluihin (Siltanen ym., 2022). Erityisesti vaikeasti työllistyvien työttömien työnhakijoiden palveluiden kohdentumattomuutta ja prosessien hitautta on kritisoitu muun muassa Valtiontalouden tarkastusviraston toimesta (VTV, 2023).

Ohjauksen saatavuuden toteutumisen keskeinen kysymys on myös yksittäisten ammattilaisten resurssitehokkuus, eli näiden kyky ohjata asiakas työllistymiseen johtavaan työnhakuun, opintoihin tai toiselle ammattilaiselle, sekä raportoida näistä asianmukaisesti. Aluetasolla tehtävät ratkaisut palveluverkon laajuudesta ja moniammatillisen ohjauksen saatavuudesta luovat kehikon ohjausammattilaisten työlle. Resurssien riittämättömyydellä tarkoitetaan tällöin esimerkiksi liian suuria asiakasmääriä työntekijää kohden (Helander & Lilja, 2019; Karinen ym., 2020a; Rajavaara ym., 2019; Ranki, 2020).

TE-toimistojen psykologien tarjoama ohjaustyö on TE-hallinnon uraohjausselvityksen mukaan koettu hyvin toimivaksi kokonaisuudeksi. Palvelu ei kuitenkaan ole täysin tasalaatuinen, eivätkä kaikki ole kokeneet hyötyneensä siitä. Uraohjausselvityksessä suositellaan, että henkilökohtaista uraohjausta kohdistetaan sitä eniten tarvitseville asiakkaille. Kohdistamisen lisäksi myös resurssit koetaan riittämättömiksi. Psykologien tekemä ohjaustyö näyttäytyy monille TE-toimiston asiantuntijoille paikoin vieraana – moniammatillisen yhteistyön lisäämiselle onkin tarvetta. Psykologien ohjaustyö tulisi yhdistää paremmin muihin ohjauspalveluihin ja heidän ammattitaitoaan tulisi hyödyntää paremmin työllisyyspalvelujen eri osa-alueilla. (Mayer ym., 2020; ks. myös luku 5.) Lisäksi ammatinvalinnan ohjauksen ja uraohjauksen psykologeille järjestettävien koulutusmahdollisuuksien puutteisiin ja ammatillisen kehittymisen tukemiseen tulisi kiinnittää huomiota, sillä TE-toimistojen psykologien työ vaatii jatkuvaa osaamisen päivittämistä (Mayer ym., 2020; VTV 2015).

Työnhakijat kokivat myös työnhakuvalmennusten ohjauksen myönteisesti – työnhakuvalmennusten ohjauksessa korostuu aktiivinen valmennusote. Negatiivista palautetta ohjaajat ja valmentajat saivat työnhakijoilta pääasiassa siitä, että ohjaus ei ole riittävän yksilöllistä. Vertaistuki koettiin tärkeäksi lisäksi valmentajien antamalle tuelle sekä kannustukselle: toiset valmennettavat tukevat, osoittavat myötätuntoa, jakavat kokemuksiaan ja kertovat vinkkejään työnhakua varten. (Kauppila, 2020.)

Ohjauksen saatavuudessa on kysymys myös työllisyyspalveluissa tarjottavien ohjauspalvelujen ylikuormittumisesta ja henkilöstöresurssien riittämättömyydestä, joka hidastaa ohjausprosesseja tai supistaa palveluvalikoimaa (Krigsman, 2021; Rajavaara ym., 2019; Rajavaara, Saikku & Määttä, 2019; Savolainen, 2021; VTV, 2023). Esimerkiksi työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun (TYP) liittyen asiakkaiden tarkoituksenmukainen ohjaus palveluun, monialaisen palvelutarpeen tunnistaminen, palvelujen riittävyys ja yhteensovittaminen sekä palvelun todennettu vaikuttavuus on nostettu esille henkilökohtaisen palvelun edellytyksinä (Rajavaara ym., 2019).

Työllisyyspalveluissa työskentelevien osaamisresurssin puute korostuu varsinkin monialaisia palveluja tarvitsevien työnhakijaryhmien, kuten osatyökykyisten (Arvila, 2019; Oivo & Kerätär, 2018; Tervahauta, 2022) tai maahanmuuttajien (Karinen ym., 2020a; Pakarinen, 2018) kohdalla. Yksilölähtöisen ohjauksen saavutettavuutta rajoittaa myös palvelun lyhytkestoisuus (Koivuluhta, 2021; Pousi, 2019), monialaisen palveluverkoston toimijoiden väliset erot muun muassa työtavoissa (Toni & Vuorinen, 2020; Rajavaara, Saikku & Määttä, 2019; Savolainen, 2021) ja tiedonkulku eri

toimijoiden välillä (Helander & Lilja, 2019; VTV, 2023). Useampi selvitys nosti myös ohjaajien ohjausosaamisen päivittämisen erääksi keskeiseksi resurssikysymykseksi (Krigsman, 2021; Kyröläinen, 2020; Rajavaara ym., 2019; Turunen, 2019).

Päätöksentekoa ja politiikkaa käsittelevät tutkimukset ja selvitykset kuvaavat päätöksenteon tasoja sekä toimintapolitiikkojen jalkauttamista. Tällöin ohjauspalvelujen saavutettavuus nousee keskeiseksi kysymykseksi. Esimerkiksi maahan muuttaneille suunnatut matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelut ovat hajanaisia palvelutarjonnaltaan ja resursoinniltaan. Palveluita ei ole valtakunnallisesti yhdenvertaisesti tarjolla. (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020; ks. myös Mayer ym., 2020; Rajavaara ym., 2019; Ranki, 2020.) Myös osatyökykyisten palvelujen saatavuudessa on osoitettu puutteita (Kyröläinen, 2020; Mattila-Wiro & Tiainen, 2019; Oivo & Kerätär, 2018).

Yhteenvetona raporteissa on ehdotettu esimerkiksi, että psykologien henkilökohtainen ohjaus kohdennetaan sitä selkeästi tarvitseville asiakkaille, lisätään psykologien ja TE-asiantuntijoiden määrää sekä moniammatillista yhteistyötä ja kehitetään uusia tapoja asiakasjonojen purkuun. (Ks. esim. Mayer ym., 2020; ks. myös luku 5). Onkin ilmeistä, että työelämän nopeat muutokset asettavat vaatimuksia ohjaajien ammattitaidolle ja kompetensseille (Lampi ym., 2019; Vuorinen & Kettunen, 2021b).

Valtakunnallista tasoa elinikäisen ohjauksen saatavuudessa käsitellään tyypillisesti strategialähtökohdista käsin (ELO-foorumi, 2020; Toni & Karlsson, 2021) tai elinikäisen ohjauksen valtakunnalliset tavoitteet esitetään taustana alueelliselle, lakisääteiselle palvelujärjestelmälle ja sen kehittämiselle (Alasalmi ym., 2023; Keyriläinen & Lappalainen, 2023; Mattila-Wiro & Tiainen, 2019; Vuorinen & Kettunen, 2021b). Tarkastelut osoittavat, miten palvelujärjestelmän rakenteelliset muutokset, kuten työllisyyden kuntakokeilut sekä työllisyyden ja jatkuvan oppimisen palvelukeskuksen perustaminen, haastavat pohtimaan elinikäisen ohjauksen rakenteita ja työnjakoa uudelleen sekä tarkastelemaan elinikäistä ohjausta kokonaisuutena (Toni & Karlsson, 2021).

Verkko- ja etäohjauspalvelut ovat nousseet viime vuosina esiin elinikäisen ohjauksen uutena palvelumuotona. Niitä koskevia tarkasteluja on kuitenkin olemassa toistaiseksi varsin rajoitetusti. Valtaosassa verkko- ja etäohjauspalveluja koskevien selvitysten taustalla on kansainvälinen aineisto, jossa Suomi on mukana yhtenä vertailumaana. Työllisyyspalvelujen verkko- ja etäohjauspalveluja käsitellään alueellisina sovellustarpeina (Kangastie, 2018), tietopalvelujen kehittämistarpeena (Kettunen & Sampson, 2019), etäohjauksen lisääntyvään kysyntään vastaamisena (Kasurinen & Launikari, 2022; Kettunen, 2021) sekä palvelujen saatavuutta parantavana ratkaisuna (Mouratoglou & Villalba-Garcia, 2022; Vuorinen & Kettunen, 2021a).

Yleisesti ottaen tutkimukset ja selvitykset tuovat esille verkko- ja etäohjauspalveluiden mahdollisuuksia parantaa ohjauksen saavutettavuutta. Tietoa ei löydy esimerkiksi siitä, kuinka suuri osa lakisääteisistä työllisyyspalvelujen ohjauspalveluista tapahtuu etänä ja verkossa tai millaisia alueellisia eroja lähi- ja etäohjauksen saatavuudessa on.

4.2.2 Ohjauksen saavutettavuus työllisyyspalveluissa

Työllisyyspalveluissa tarjottavan ohjauksen saatavuus on tutkimuskatsauksen perusteella yleisesti ottaen hyvällä tasolla. Ohjauksen saavutettavuuden tilanne näyttäytyy hieman toisenlaisena. Keskeiset havainnot kohdistuvat erityisesti ohjauspalvelujen epätasaiseen jakautumiseen eri asiaryhmien kesken sekä resurssien riittävyyteen: osa palveluista on saavutettavia vain tietylle, kohdennetulle ryhmälle tai palvelujen saavutettavuus ei toteudu kaikkien työllisyyspalvelujen asiakasryhmien kohdalla. Tutkimusten ja selvitysten mukaan erityisryhmien ohjauspalvelujen saavutettavuudessa on kehitettävää, jotta ohjaus toteutuu yksilölähtöisesti ja esimerkiksi työtön työnhakija osataan ohjata tarvittavien palvelujen piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Ittonen, 2021; Karinen ym., 2020b; Kulmala & Mäkinen, 2022; Meyer ym., 2020; Oivo & Kerätär, 2018; Hämäläinen, 2021; Turunen, 2019).

Tutkimuskatsauksen paikantamiksi saavutettavuuden haasteiksi nousevat suppea kielivalikoima työllisyyspalveluissa (Airila ym., 2019; Andreassen ym., 2019; Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020; Lampi ym., 2019) sekä kulttuurien kohtaamiseen liittyvät haasteet (Lampi ym., 2019; Leveälahti & Hakanen, 2022; Masoud, 2024; Pakarinen, 2018), esteettömyys (Kyröläinen, 2020; Pärnänen, 2021) sekä asiakkaiden tarve kasvokkaiseen ohjaukseen (Hästbacka ym., 2023; Luukkonen, 2023; Vuorinen & Kettunen, 2021b).

Viimeaikainen erityyppisten verkko- ja etäohjauspalvelujen lisääminen ja kehittäminen on parantanut palvelujen saavutettavuutta (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020; Kettunen & Sampson, 2019; Kettunen & Vuorinen, 2018; Mouratoglou & Villalba-Garcia, 2022; Vuorinen & Kettunen, 2021a). Kansallisesti koordinoitu verkko- ja etäohjaus on esitetty mahdollisuutena kehittää palvelujen kielivalikoimaa laajemmaksi sekä varmistaa, että yleisen tason neuvontaa olisi saatavilla niilläkin alueilla, joissa ei ole vahvoja alueellisia tai paikallisia ohjaus- ja neuvontapalveluja (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020).

Saavutettavuuserot paikantuvat myös asiakkaiden ikärakenteeseen ja oikeanlaisten ohjauspalvelujen löytymiseen. Raporttien mukaan esimerkiksi aikuiset työttömät työnhakijat haluavat ottaa aktiivisemman roolin työnhaussa (Plant & Haug,

2018; Viheräkoski, 2020) ja yli 50-vuotiaat tarvitsevat kohdennettuja työllisyyspalveluja, joiden saavutettavuus on vaihtelevaa (ELO-foorumi, 2020; Ranki, 2020). Väestöryhmien väliset erot heijastuvat palvelutarpeisiin, jolloin varsinkin saavutettavuuden alueellinen merkitys korostuu yksilöllisten ohjaustarpeiden poiketessa toisistaan: Satakunnassa noin 88 prosenttia asiakaskyselyn vastaajista pääsi ohjauspalveluun riittävän nopeasti, vastaava osuus Pohjois-Karjalassa oli 63 prosenttia (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020; ks. myös Kangasmetsä, 2019; Kettunen, 2021; Kulmala & Mäkinen, 2022). Myös tarve lisätä tiedottamista eri kohderyhmille tarkoitetuista palveluista esimerkiksi työllisyyspalveluiden verkkosivuilla tai sosiaalisessa mediassa nousi merkittäväksi havainnoksi (esim. Mayer ym., 2020).

Sukupuolten väliset erot näkyvät muun muassa sukupuolten välisenä segregaationa eri toimialoilla ja siten alueen elinkeinorakenteen mukaisina eriytyneinä ohjaustarpeina (esim. Toni & Karlsson, 2021). Elinikäisen ohjauksen saavutettavuuden tai ohjauspalvelujen hyödyntämisen eroja eri sukupuolten välillä ei ole kuitenkaan tutkittu.

Nuorten työnhakijoiden kohdennettuihin ohjauspalveluihin ja niiden saavutettavuuteen on kiinnitetty huomiota tutkimuksissa ja selvityksissä (Hästbacka ym., 2023; Kangastie, 2018; Koivuluhta, 2021), sillä työllisyyspalvelujen alikäyttö on nuorten työttömien työnhakijoiden kohdalla yleistä (Paananen & Teittinen, 2021). Nuorten uraohjauksen on esitetty kaipaavan erityisesti tulevaisuusohjausta koskien erilaisia koulutukseen ja työllistymiseen liittyvistä vaihtoehdoista (Kangastie, 2018).

Aikuisten työllisyyspalvelujen asiakkaiden on katsottu hyötyvän Ohjaamo-tyyppisestä matalan kynnyksen monialaisesta palvelupistetoiminnasta (Toni & Vuorinen, 2020). Osaamo-hankkeessa käynnistettiin kehittämishankkeita, joissa työllisyyttä edistäviä palveluja on viety kohti asiakaslähtöisempiä, kohtaantoa edistävämpiä ja jatkuvaa oppimista yhteensovittavampia palvelukokonaisuuksia. Näitä ovat olleet esimerkiksi BusinessAseman palvelupiste ja matalan kynnyksen neuvonta- ja ohjauspalvelu (Oulu), vieraskielisten palvelupiste Helsingissä, uraohjaus arabiaksi, somaliksi ja englanniksi (Helsinki), Kurkista, kokeile ja kouluttaudu -konsepti (Tampere), Työpaikka OPO-palvelu (Tampere), Tule töihin -tapahtuma (Turku), konsepti matalan kynnyksen palvelusta (alkupalvelumalli, Turku) sekä matalan kynnyksen palvelupiste Vantaan Tikkurilassa. (Osaamo, n.d.).

Myös Haminassa toimi vuosina 2022–2024 *Koppaamo*-nimellä aikuisille suunnattu matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelu. Koppaamon ohjaus- ja neuvontapalveluita käyttivät eniten 50–79-vuotiaat henkilöt, joiden valmiudet etäasiointiin olivat heikentyneet terveydentilan, taloudellisen tilanteen tai puuttuvan tietoteknisen osaamisen tai etäasiointiin tarvittavien välineiden puuttumisen takia.

Asiakkaiden ohjaus- ja neuvontatarpeet liittyivät tukien hakemiseen, tukien liitteisiin, oman talouden hallintaan ja oikeiden palveluiden löytymiseen. (Luukkonen, 2023.)

Elinikäisen ohjauksen saavutettavuus vaihtelee eri organisaatioiden ja niiden tarjoamien palvelujen välillä. Monialaisessa verkostossa kaikkien toimijoiden palvelut eivät ole yhdenmukaisesti saavutettavia (Helander & Lilja, 2019; Hästbacka, 2023; Rajavaara, Saikku & Määttä, 2019; Toni & Vuorinen, 2020). Varsinkin julkisen terveydenhuollon hoitojonot vaikuttavat ohjauspalveluiden kokonaisvaltaiseen toteutumiseen (VTV, 2023). Haasteeksi muodostuu palvelujen kohdennus ja oikea-aikaisuus (Kettunen, 2021; Kulmala & Mäkinen, 2022) sekä ohjauspalveluja tarjoavien organisaatioiden sitoutuminen ja yhdenmukainen panostus (Mattila-Wiro & Tiainen, 2019; Rajavaara ym., 2019). Yksityisten toimijoiden palvelujen saavutettavuus edellyttää riittävää kysyntää sekä joko työnhakijan rahallista satsausta tai muita rahoitusmalleja, kuten hankeperustaisuutta tai ostopalvelua (Linja & Ranna, 2020; Sillanpää, 2018; Siltanen ym., 2022).

Elinikäisen ohjauksen saavutettavuuskysymykset paikantuvat tavallisesti yksilötason esteellisyyksiin, kuten työllisyyspalveluissa käytettäviin kieliin ja tilojen esteettömyyteen, mutta myös eri asiakasryhmien jakamaan tarpeeseen saada halutessaan kasvokkaista ohjausta. Nämä kysymykset ovatkin olleet voimakkaan kehittämisen kohteina 2020-luvulla. (Luukkonen, 2023; Osaamo, n.d.) Varsinkin vaikeasti työllistyvien on havaittu hyötyvän moniammatillisesta palveluverkostosta, jonka kaikki palvelut ovat yhtäläisesti saavutettavia ilman pitkiä odotusaikoja, paikallisesti ja asiakaslähtöisesti (Kangastie, 2018; ks. myös luku 6).

4.3 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa

Nuorten ohjauspalveluiden tarkastelussa oli 32 dokumenttia. Niistä suurin osa oli hallinnollisia selvityksiä ja tieteellisiä tutkimuksia, mukana oli vähemmän säätiöiden ja tutkimuslaitosten tekemiä dokumentteja (taulukko 6). Kohteena oli useimmin palvelujärjestelyt eli ohjauspalveluiden järjestäminen ja harvemmin julkisen päätöksenteon tarpeisiin tuotettu tieto, kuten linjaukset tai strategiatyö. Keskiöön nousivat Ohjaamot sekä etsivä nuorisotyö.

Etsivä nuorisotyö pyrkii tavoittamaan tuen tarpeessa olevia 15–28-vuotiaita nuoria ja auttamaan heidät sellaisten palveluiden ja tuen piiriin, joilla voidaan edistää heidän kasvuaan, itsenäistymistä, osallisuutta yhteiskunnassa, elämänhallintaa sekä

pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille. Etsivästä nuorisotyöstä säädetään nuorisolaissa (L 1285/2016) sekä laissa nuorisolain 11 § muuttamisesta (L 1232/2020). (Paananen, Piiroinen & Uustalo, 2022.) Ohjaamoiden ja etsivän nuorisotyön lisäksi tarkastelussa on mukana nuorten työllisyyspalveluihin, tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluihin, jalkautuvaan ohjaukseen sekä nuorisosektorin hankkeisiin keskittyviä aineistoja.

Taulukko 6. Nuorten ohjauspalvelujen arviointikohde tiedontuottajatahon mukaan (n = 32, %)

Tiedontuottaja	Palvelujärjestelmän kokonaisuus	Palvelujärjestelyt	Asiakkaan näkökulma	Ohjaustyö, ohjauksen asiantuntijuus	Yhteensä
Hallinto (ministeriöt, valtioneuvosto ja niiden alaiset laitokset)	2	7	1	1	11
	18 %	64 %	9 %	9 %	100 %
Säätiöt ja tutkimuslaitokset	0	1	2	0	3
	0 %	33 %	67 %	0 %	100 %
Tiedekustantamot (vertaisarvioidut ja väitöstutkimukset)	1	3	4	0	8
	13 %	38 %	50 %	0 %	100 %
Muut korkeakoulujen opinnäytteet	0	1	1	0	2
	0 %	50 %	50 %	0 %	100 %
Muut tiedejulkaisut (ei vertaisarvioidut)	1	7	0	0	8
	13 %	88 %	0 %	0 %	100 %
Yhteensä	4	19	8	1	32
	13 %	59 %	25 %	3 %	100 %

χ^2=12,32(12), p<0.05

4.3.1 Ohjauksen saatavuus nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa

Nuorten ohjauspalveluissa tapahtuvan ohjauksen saatavuutta tarkasteltiin etenkin Ohjaamoiden ja etsivän nuorisotyön sisällä sekä näiden kanssa yhteistyössä toimivien palveluiden saatavuuden kysymyksenä, joka nousi esiin etenkin nuorten ohjauspalveluiden tuottajien näkökulmana. Teksteissä nostettiin esiin erityisesti terveydenhuollon palveluiden puutteet saatavuudessa ja yhteistyössä (Valtakari ym., 2020; Kyytsönen, 2020; MDI, 2022; Määttä & Piiroinen, 2022). Myös nuorten toiveissa nousi esiin terveydenhoidon palveluiden saaminen Ohjaamoihin (Vauhkonen, 2022). Erityisesti korostui mielenterveyspalveluiden heikko saatavuus ja tämän heijastuminen nuorten ohjauspalveluihin (Valtakari ym., 2020; MDI, 2022; Bamming & Walldén, 2018; Määttä & Piiroinen, 2022; Bamming & Hilpinen, 2020; Määttä, 2021). Tuloksina tuotiin esiin myös varhaisen puuttumisen merkitys sekä toive sen lisäämisestä (Valtakari ym., 2020; Bamming & Walldén, 2018; Bamming & Hilpinen, 2020).

Ohjauksen oikeanlaisuus nousi esiin asiakkaiden tyytyväisyytenä tarjolla oleviin palveluihin. Erityisesti Ohjaamon asiakkailta kerätyissä itsearviointikyselyissä ohjaukselle annettu arvosana on toistunut vuodesta toiseen korkeana (Määttä & Souto, 2020; Vauhkonen, 2022; Eronen, 2022; Valtakari ym., 2020; Kyytsönen, 2020). Nuoret ovat kokeneet Ohjaamojen tarjonneen heille heidän tarvitsemaansa tietoa ja tukea sekä tulleensa kuulluksi heitä koskevassa päätöksenteossa (Vauhkonen, 2022; Eronen, 2022). Sen sijaan tulevaisuudensuunnitelmat eivät kaikkien nuorten kohdalla selkeytyneet (Vauhkonen, 2022; Valtakari ym., 2020). Myös tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden tarkastelussa nostettiin esiin tarve tulevaisuusohjauksen kehittämiselle osana uraohjausta (Kangastie, 2018). Myös etsivän nuorisotyön palautekyselyissä etsivään nuorisotyöhön on oltu tyytyväisiä ja etsivän nuorisotyön periaatteiden on koettu toteutuvan (Kinnunen, 2021). Kehittämiskohteiden osalta eniten toistui ohjauspalveluiden tunnettuuden ja näkyvyyden parantamiseen liittyvät toiveet (Vauhkonen, 2022; Eronen, 2022; Valtakari ym., 2020; Löf & Riihiniemi, 2018; Kinnunen, 2021).

Nuorten ohjauspalveluita tarkastelevissa teksteissä tuotiin esiin myös yhteisten tietojärjestelmien ja tiedon liikkumisen hajanaisuudet. Esiin nousi yhteisten tieto- ja seurantajärjestelmien puutteet, joiden nähtiin hankaloittavan myös ohjaustyön vaikuttavuuden seurantaa (Valtakari ym., 2020). Teksteissä mainittiin esimerkiksi toisistaan poikkeavien tietojärjestelmien käyttö (Kettunen & Vuorinen, 2020), tiedon hajanaisuus (Valtakari ym., 2020) sekä tiedonkulun puutteet viranomaisten välillä (MDI, 2022; Bamming & Hilpinen, 2020).

Nuorten ohjauspalveluiden kentällä tuotiin jonkin verran esiin myös työnjakoon liittyviä teemoja. Etsivää nuorisotyötä käsittelevissä raporteissa nostettiin esiin työntekijöiden näkökulmasta toive työnjaon sekä tehtävänkuvien selkeyttämisestä (Bamming & Walldén, 2018; Määttä & Piiroinen, 2022). Ohjaamoiden kohdalla tuotiin esiin Ohjaamon roolin selkeyttäminen alueellisesti (Valtakari ym., 2020). Palveluntarjoajien välistä yhteistyötä ja työnjakoa ei aina tehty Ohjaamoissa kirjallisesti (Kyytsönen, 2020).

4.3.2 Ohjauksen saavutettavuus nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa

Saavutettavuuden kysymys paikantuu nuorten ohjauspalveluissa ja Ohjaamoissa etenkin alueellisuuteen liittyviin kysymyksiin. Palveluiden saavutettavuus on maaseuduilla kaupunkeja heikompaa (Lehtonen & Moisala, 2020; Lehtonen & Muilu, 2020; Bamming & Walldén, 2018; Määttä, 2021). Pitkien kulkuyhteyksien sekä heikkojen joukkoliikenneyhteyksien nähdään heikentävän palveluihin pääsemistä (Valtakari ym., 2020; Bamming & Walldén, 2018; Määttä, 2021). Eräänä ratkaisuna aineistossa esitetään Lehtosen ja Muilun (2020) palveluverkon maantieteellinen optimointi yhdessä valtakunnallisen koordinoinnin lisäämisen kanssa. Toisaalta aineistossa tuotiin myös ilmi, että pienillä paikkakunnilla yhteistyö oli tiiviimpää (Bamming & Walldén, 2018) ja palveluiden kysynnän koettiin kohtaavan tarjonnan (Määttä & Piiroinen, 2022). Digitaalisten palveluiden kohdalla esiin nostettiin valokuidun ja nopeiden laajakaistayhteyksien heikompi saatavuus maaseuduilla, jolloin maaseudun nuoret jäävät etäpalveluidenkin katveeseen (Lehtonen & Muilu, 2020; Lehtonen & Moisala, 2020).

Marginaaliryhmistä nousi olemassa olevina palveluina ja käytäntöinä syrjäytymisuhassa olevien nuorten miesten palvelut, kuten Aikalisä-toiminta sekä Auta miestä mäessä -hanke (Bamming & Walldén, 2018; Haapanen, 2019; Haapanen & Peitsalo, 2018). Tarkastelussa oli mukana muitakin hankkeita, kuten Lapissa toteutetut tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kehittämishankkeita (Löf & Riihiniemi, 2018; Kangastie, 2018) sekä hakevaan toimintaan liittyvien hankkeiden tarkastelu (Oja & Korhonen, 2022). Hakevan toiminnan hankkeiden tarkastelussa tuotiin esiin, miten hankkeiden päätyttyä toiminta on saattanut hiipua. Hakevan toiminnan osalta kehittämiskohteeksi nostettiin aliedustettujen ryhmien saavuttamisen näkökulmasta etenkin jalkautuvan ohjauksen kehittäminen. (Oja & Korhonen, 2022.) Teksteissä marginalisoiduista ryhmistä nousi esiin myös esimerkiksi maahanmuuttajat, jotka mainitaan yhtenä Ohjaamo-toiminnan erityisen tuen kohteena (Määttä, 2018). Maahanmuuttajien Ohjaamo-kokemuksia tarkastellaan esimerkiksi Itätalon (2018) pro gradu -tutkielmassa.

Pääsääntöisesti itsearviointikyselyissä nuorten ohjauspalveluissa nuorten taustatekijöistä ei löydy merkittäviä eroja (esim. Kinnunen, 2021; Vauhkonen, 2022). Silti teksteistä oli kuitenkin tunnistettavissa vielä ryhmiä, joiden kohdalla palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta tulisi parantaa. Ryhminä, jotka saattoivat jäädä ilman asianmukaisia palveluja, nostettiin esiin toimintakyvyltään rajoittuneemmat, vammaispalveluiden rajamaille jäävät nuoret, joilla ei kuitenkaan ole vammaispalvelujen asiakkuuteen oikeuttavaa diagnoosia, sekä nepsy-nuoret (Määttä & Piiroinen, 2022). Ohjaamo-palvelujen riittävyyttä tarkasteltaessa vammaisuudesta tai pitkäaikaissairaudesta ilmoittavat asiakkaat kokivat palvelut riittämättömämmiksi (Haikkola ym., 2021). Myös osatyökykyiset ja työkyvyttömyyseläkeläiset tuotiin esiin ryhminä, jotka olisi otettava paremmin huomioon (Määttä, 2018).

Aineistossa tuotiin esiin myös erilaisia kehittämisehdotuksia nuorten ohjauspalveluiden parantamiseksi tehtyjen tutkimusten ja tarkastelujen pohjalta. Niissä nousi esiin etenkin tiedonvaihtoalustojen luonti viranomaisten välillä sekä seurantamittarien luominen (Valtakari ym., 2020; MDI, 2022). Valtakari ym. (2020) nostivat esiin mm. Ohjaamo-toiminnan jatkamisen ja monialaisen toiminnan kehittämisen laaja-alaisemmin nuorten palvelujärjestelmässä, Ohjaamo-lain ja tämän myötä Ohjaamo-rekisterin ja viranomaisrekisterien yhdistämisen, työkalujen kehittämisen systemaattisemman asiakasohjauksen ja tulosten näkyväksi tekemisen tueksi, yksilötason vaikutuksia seuraavan välineen kehittämisen, Ohjaamo-työn tarkemman määrittelyn, psykososiaalisen tuen resursoinnin turvaamisen sekä varhaisen vaiheen puuttumiseen panostamisen. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:n (2022) selvityksessä kehittämisehdotuksina tuodaan esiin mm. moniammatillisen yhteistyön kehittäminen terveyspalveluiden, oppilaitosten ja työllisyyspalveluiden välillä sekä nuorten matalan kynnyksen, rinnalla kulkevien, mutta velvoittamattomien palveluiden kehittäminen. TNO-palveluiden osalta Kangastie (2018) on tunnistanut kehittämiskohteiksi mm. yksilöllisten osaamispolkujen ohjauksen, ohjausosaamisen parantamisen etenkin sisällöllisen ohjausosaamisen näkökulmasta, työelämälähtöisyyden ja -läheisyyden kehittämisen sekä digitaalisten palveluiden kehittämisen.

Aineistossa oli mukana myös nuorten itsearviointikyselyitä, joissa nuoret saivat esittää näkemyksiään kehittämiskohteista. Sovari 2020 -kyselyn tuloksissa etsivän nuorisotyön asiakkaana olevat nuoret toivat kehittämisehdotuksina esiin toiveen paremmista resursseista ja riittävämmästä ajasta, etsivien nuorisotyöntekijöiden osaamisessa, ryhmätoiminnan kehittämisessä osaksi etsivää nuorisotyötä sekä muita työmuotoja ja -menetelmiä, kuten chat-palveluja (Kinnunen, 2021). Ohjaamoissa nuoret tunnistivat kehittämistarpeita mm. aukioloaikojen laajentamisessa,

palvelujen saatavuudessa ja laaja-alaistamisessa, resurssien riittävyydessä, henkilökohtaisten resurssien lisäämisessä sekä ajanvarausjärjestelmien ja puhelinpalvelujen kehittämisessä (Valtakari ym., 2020).

4.4 Elinikäisen ohjauksen tilannekuva monialaisissa ja usealle sektorille sijoittuvissa ohjauspalveluissa kuten aikuisten ja maahanmuuttajien ohjauksessa

Usealle hallinnolliselle sektorille tai usean toimijan toteutettavaksi asettuvien ohjauspalveluiden, kuten nuorten tai aikuisten ohjauspalveluiden, toimintaa on vaikea kattavasti ja yhdellä tarkastelulla arvioida. Osa ohjauspalveluita toteutetaan myös monialaisissa Ohjaamoiden kaltaisissa palvelukokonaisuuksissa.

Yleisesti ottaen monialaisena palveluna tuotettu Ohjaamo-toiminta tarjoaa palvelukokonaisuuden, jossa asiakkaan tilannetta pystytään arvioimaan kokonaisvaltaisesti. Toiminta mahdollistaa tehokkaasti edistettävät asiakasprosessit, laaja-alaisen osaamisen sekä palveluiden tuottamisen. (Valtakari ym., 2020.) Myös nuoret asiakkaat ovat olleet palveluiden saatavuuteen tyytyväisiä, joskin saavutettavuudessa olemme edellisessä luvussa tunnistaneet joitain kehittämiskohteita. Näiden lisäksi keskeisimpiä Ohjaamoiden haasteita ovat yhteistyön ja toiminnan arvioinnin välineiden kehittäminen.

Ohjaamo-mallin mukaista monialaista ohjauspalvelua on suunniteltu myös muille ryhmille. Esimerkiksi aikuisille suunnattuja monialaisia työelämän kohtaantohaasteisiin ja työllisyysasteen nostamiseen tähtääviä sekä 'yhden luukun' palvelupisteitä on kokeiltu (Osaamo-hanke, Koppaamo-kokeilu, Kieppi, ks. myös luku 3.1) ja luku 4.2.2. aikuisten monialaisista ohjauspalveluista). Nämä hankkeet ovat luoneet paikallisia ohjauspalveluita ja palvelupisteitä, mutta toimintaa leimaa toistaiseksi hankerahoitteisuus ja pisteittäisyys.

Erityisryhmistä maahanmuuttajien ja kotoutuja-asiakkaiden monialaisen tuen yhteispalvelua on tarjottu maahanmuuttajien matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelut -nimikkeen alla. Tähänastiset maahanmuuttajien ohjauspalvelut eivät ole onnistuneet tarjoamaan yksilöllisiin elämäntilanteisiin kuten kielitaitoon, erityistarpeisiin, kotoutumiseen, koulutustaustaan ja tarkoituksenmukaisiin palvelupolkuihin sovitettuja palveluita (Pakarinen, 2018; 2020; Karinen ym., 2020a). Palvelujen kokoaminen yhteen varmistaa parhaimmillaan maahanmuuttajien yksilöllisten tarpeiden kohtaamisen. Maahanmuuttajien ja kotoutuja-asiakkaiden yksilöllisten

palvelupolkujen luomiseksi on nostettu esiin tarve turvata riittävät resurssit ja kehittää asiakasprosessia, ohjausosaamista ja yhteistyötä työllisyyspalveluiden ja työnantajien välillä (Karinen, Luukkonen & Oosi 2020). Monialaisella palvelulla pyritään vastaamaan näihin kehittämistarpeisiin.

Monialaista maahanmuuttajien matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalveluita arvioineessa raportissa nousi esiin Ohjaamoiden kaltaisesti tietojen siirtoon liittyvät haasteet sekä toive asiakashallinnan ja -seurannan rekisterien kehittämisestä kansallisella tasolla. Myös tarve kehittää viestintää korostui etenkin hiljattain maahanmuuttaneiden osalta: työ-, opiskelu- sekä perhesyistä maahan muuttaneiden ei nähty olevan yhtä lailla tietoisia palveluista. (Karinen, Luukkonen & Oosi, 2020.)

Aikuisten ohjauspalvelut ovat nuorten ohjauspalveluiden lisäksi palvelukokonaisuus, joka sijoittuu paitsi sektorijaottelun mukaisille hallinnonaloille (koulutus, työllisyyspalvelut), myös monialaisiin palveluihin sekä yksityisten ohjauspalveluiden, järjestöjen ja yhdistysten, ammattiliittojen ja työnantajien ohjauspalveluihin. Palvelujen runsaus tekee niiden laaja-alaisuudesta rikkauden, mutta koordinaation ja suunnittelun kannalta monitahoisen. Aikuisten ohjauspalvelut ovatkin toistuvasti todettu hajanaisiksi (ks. esim. Onnismaa, 2007), eivätkä ne esimerkiksi oppilaitoksissa tarjottavan ohjauksen näkökulmasta huomioi aikuisopiskelijoiden erilaisia ura- ja opinto-ohjauksellisia tarpeita (Vihtari, 2021; Rantanen ym., 2018).

4.5 Johtopäätöksiä elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmän toimivuudesta tutkimuskatsauksen perusteella

Tässä luvussa kokoamme yhteen keskeiset tulokset kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvasta ohjauksesta, työllisyyspalveluissa tapahtuvasta ohjauksesta sekä nuorille suunnatuista ohjauspalveluista ja Ohjaamoista. Tiivistämme tulokset katsauksessa toistuneisiin saatavuuden ja saavutettavuuden havaintoihin sekä muihin yleisiin johtopäätöksiin.

Yhteenveto kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvasta ohjauksesta

Tutkimuskirjallisuuteen perustuen kuva kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavan ohjauksen avulla tuotetusta tasa-arvosta on muuttunut 1990-luvulta alkaen yksilökeskeisemmäksi ja itseohjautuvammiksi kohdentuen erityisesti koulupudokkuuden uhkaamiin nuoriin. Ohjaus on muotoutunut kohti lähtökohtaisesti aktiivisiksi

ja tavoitteellisiksi oletettujen oppilaiden ja opiskelijoiden ohjausta. Samalla tasa-arvoiseksi tavoiteltavien kohteitten (esimerkiksi sukupuoli ja etninen tausta) piiri on laajentunut. (Varjo, Kalalahti & Silvonen, 2020.) Salovaara (2021) kuvaa kuinka nuorten oma toimijuus, perhetausta, aikaisemmat kokemukset ja ihmissuhteet esiintyvät nuorten, vanhempien ja koulun ammattilaisten puheessa nuorten siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle. Oppilaiden ja opiskelijoiden toimijuus nostetaan esiin jonkinlaisena ideaalina, mutta sen rinnalla esiintyy myös tietoisuus perhetaustan vaikutuksesta, ihmissuhteiden ja aikaisempien kokemuksien merkityksestä.

Kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvan ohjauksen kysymykset ovatkin erityisesti yhdenvertaisesti saavutettavien ja oppilaiden tarpeet huomioivien palveluiden kysymys. Potentiaali-hankkeen kyselytutkimuksen tulokset antavat melko hyvän kuvan yläkoulun ja toisen asteen opinto-ohjaajien valmiuksista käsitellä henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä ohjauksessa (Jänkälä, 2021). Valmiudet käsitellä ja kohdata ohjauksessa arkoja aiheita on kuitenkin tutkimuksissa todettu vaihteleviksi ja osin riittämättömiksi. Moninaisuuden ja eriarvoisuuden kohtaamisen käytänteet oppilaitoksessa ovat osin kehittymättömät ja estävät Hyvän ohjauksen kriteerien mukaisen holistisen ohjausotteen omaksumista. (Kekki & Linde; 2022; Souto, 2020; Jänkälä, 2021.) Ohjaajat kokevat valmiutensa käsitellä vaikeita asioita ohjattavien kanssa kohtalaisen hyviksi eriarvoisuuden ja elämäntilanteiden osalta, mutta heikommiksi puhuessaan sukupuolen moninaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, etnisyydestä ja vammaisuudesta (Jänkälä, 2021). Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä käsitteistä vieraimpia ovat saavutettavuus, rodullistaminen, moniperusteinen syrjintä ja intersektionaalisuus. Varsinaisissa oppilaitosten käytännöissä ja toimintamalleissa on kuitenkin suurta vaihtelua ja ohjaajat tuovat esiin tarvetta kehittää koko henkilökuntaa ohjaavia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käytäntöjä. (Jänkälä, 2021.) 'Puheeksi ottamisen' onkin esitetty edellyttävän myös kollegiaalista tukea ja rohkeutta (Vehviläinen & Souto, 2022).

Saatavuuden ja saavutettavuuden kysymykset kouluissa ja oppilaitoksissa kiinnittyvät erityisesti oppilaille ja opiskelijoille tarjottavan ohjauksen kohtaamiseen heidän tarpeiden kanssa joustavilla ja yksilöllisillä ohjauksen muodoilla. Kokoamme seuraavassa yhteen eri koulutusasteiden ohjauksen saatavuuden ja saavutettavuuden ydinhavaintoja.

Saatavuus

- Ohjauksen sisällöt. Oppilaat ja opiskelijat toivovat saavansa enemmän opiskeluun, työelämään ja urasuunnitteluun liittyvää tietoa. Opiskelijat kaipaavat lisää tietoa työmarkkinatilanteista ja tulevaisuuden osaamistarpeista. Erityisesti toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa myös opetus- ja ohjaushenkilöstö lisäisivät ohjauksen sisältöihin työelämä- ja jatko-opintotietoutta.
- Oikeanlaiset ohjausmuodot. Opiskelijat eri koulutusasteilta kokevat yksilöohjauksen hyväksi työtavaksi. Pienryhmäohjauksen potentiaalia ei sen sijaan aina ole saatu käyttöön. Osa oppilaista toivoo perus- ja toiselle asteelle yksilöllisempää ja kokonaisvaltaisempaa ohjausta. Erityisen tuen kontekstissa ohjauksen luonne, sisällöt ja tavoitteet vaihtelevat estäen parhaan mahdollisen ohjauksen ja tuen.
- Oikea-aikaisuus ja jatkuvuus. Perusopetuksen oppilaanohjauksen aikajänne koetaan lyhyeksi ja painottuvan liiaksi päättöluokalle. Uraohjaus ja urasuunnitelman tekeminen yhdistyvät ammatillisessa koulutuksessa pääsääntöisesti onnistuneesti HOKS-prosessiin. Jatkuvan haun ja yksilöllisten opiskelupolkujen yleistyminen haastaa ohjauksen oikea-aikaisuutta. Korkeakouluissa ohjausta kaivataan lisää erityisesti opintojen loppuvaiheeseen.
- Resurssit ja riittävyys. Perusopetuksessa erityisesti oppilasmääriltään suurissa kouluissa ajalliset resurssit ja henkilöstöresurssit koetaan usein riittämättömiksi. Resurssien vähäisyys vaikeuttaa yksilöllistä ohjausta ja monialaista yhteistyötä. Asuinkuntien ohjaus- ja valvontatyötä tehdään vaihtelevista tehtävistä käsin, eikä työlle ole valtakunnallisesti yhdenmukaisia ja aina riittäviä resursseja. Oppilaat pääsääntöisesti kokevat ohjauksen riittäviksi, vaikkakin on myös oppilaita, jotka eivät tapaa oppilaanohjaajaa kahden kesken päättöluokan aikana välttämättä kertaakaan. Lukiokoulutuksessa ohjaavat pitävät resursseja pääsääntöisesti riittävinä, mutta ohjausta on jouduttu kohdistamaan sitä erityisesti tarvitseville ja itse ohjaukseen hakeutuville. Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa resurssien puute on yleistä. Ammatilliseen koulutukseen kohdistuu useita muutostekijöitä (esim. jatkuvan haun yleistyminen, opettajien lisääntynyt ohjausvastuu, oppivelvollisuuden uudistaminen), joita ei ole resursoitu riittävästi. Valtaosa opiskelijoista kokee kuitenkin saaneensa riittävästi ohjausta. Korkea-asteella ohjaus koetaan pääsääntöisesti riittämättömästi resursoiduiksi.
- Ohjausyhteistyö. Perusasteella keskeinen ohjausvastuu on oppilaanohjaajalla, mutta ohjausvastuusta sopimista tulisi vahvistaa varsinkin oppilaanohjaajan ja aineenopettajan välillä. Tiedonsiirto koetaan haasteelliseksi ja tietojen siirrosta on virheellisiä käsityksiä.

Erityisesti tiedonsiirtoa toivotaan lisättävän koulutusten nivelvaiheille. Lupaavaa yhteistyötä eri toimijoiden kesken toteutuu esimerkiksi nivelvaiheen opinto-ohjauksessa. Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa ohjausosaamisessa ja yhteisissä käytännöissä on puutteita esimerkiksi opinto-ohjaajien ja opettajien välisen ohjausvastuun kysymyksissä. Korkeakoulujen ohjauskäytännöille tyypillistä on runsas vaihtelu ja hajanaisuus. Näin ollen myös ohjausosaamisessa ja työvälineissä on paikoittaisia puutteita. Digitaalisten ohjauspalvelujen nähdään parantavan ohjauksen saavutettavuutta.

Saavutettavuus

- Ohjauspalveluista viestiminen. Perusopetuksessa ohjauspalvelut ovat kohtalaisen näkyviä, joskin ohjaussuunnitelman hyödyntämisessä on vaihtelua. Toisella asteella ja korkeakoulutuksessa ohjausta on saatavilla runsaasti, mutta opiskelijat eivät aina tunnista itselleen oikeaa ohjauspalvelua tai oikeaa vaihetta hakeutua palveluiden piiriin. Ohjauspalveluja toivotaan selkeytettävän.
- Ohjauspalveluihin hakeutuminen. Ohjauspalveluita on perusasteella hyvin saatavilla, mutta saadakseen ohjausta oppilaiden on oltava usein itse aktiivisia avunhakijoita. Oma aktiivisuus korostuu myös TET-jaksoilla. Myös toisella asteella ohjaustarpeiden selvittäminen ja jatko-ohjaus edellyttää usein opiskelijan oma-aloitteisuutta opiskelijoiden ja ohjaajien näkökulmista. Ohjaustarvetta ei silloin tunnisteta niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka eivät itse aktiivisesti osaa pyytää ohjausta. Korkeakouluissa ohjausta saa, jos sitä osaa pyytää oikealta taholta ja osaa olla aktiivinen.
- Tarkoituksenmukaiset työtavat. Perusopetukseen kaivataan enemmän yksilöohjausta, mutta myös yhteisöllisiä toimintatapoja, kuten pienryhmä- ja luokkamuotoista ohjausta toivotaan kehitettävän. Erityisesti nivelvaiheisiin tarvitaan enemmän henkilökohtaista ohjausta ja opetustilanteissa jaettavaa tietoa. Ammatillisessa toisen asteen koulutuksessa ohjaus on monikanavaista ja se kiinnittyy HOKS-suunnitelmaan. Digipalvelut koetaan hyödyllisiksi, mutta etäohjaus ja monikanavainen ohjaus ei tavoita kaikkia opiskelijoita. Korkeakoulutuksessa ohjaus hajautuu moniin toimintoihin, jolloin sen rinnalle toivotaan pysyvämpiä ohjaussuhteita.
- Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Ohjaus yhdistyy koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoon, jota on pyritty perusopetuksessa edistämään viime aikoina erityisesti tehostetun

henkilökohtaisen oppilaanohjauksen avulla. Ohjauksen muotona uusi työtapa on lupaava, mutta sen toimintamuodot eivät ole vielä vakiintuneet. Opinto-ohjaajien valmiudet käsitellä ja kohdata ohjauksessa henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä vaihtelevat. Moninaisuuden ja eriarvoisuuden kohtaamisen yhteiset käytänteet edellyttävät vielä kehittämistä sekä oppilaitoksissa, että TET-jaksoilla. Erilaisista taustoista ja elämäntilanteista johtuen opiskelijat eivät vielä saavuta ohjauspalveluita yhdenvertaisesti.

Yhteenveto työllisyyspalveluissa tarjottavasta ohjauksesta

- Työllisyyspalvelujen yksilölähtöisyys ja monialainen 'yhden luukun' palvelupiste nähdään elinikäisen ohjauksen näkökulmasta toimivana. Monialaisten työllisyyspalvelujen kehittäminen on vielä kesken, joten niiden toimivuutta tulee arvioida tulevaisuudessa. Osa ohjauspalveluista toimii hankerahoituksella, jolloin hankkeen päätyttyä paikalliseen käyttöön jalkautuvat sellaiset toiminnot, joihin resurssit riittävät.
- Työllisyyspalveluiden ohjauspalveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa nousee esiin erityisesti alueellisuus: ohjauspalveluja on lakisääteisesti saatavilla, mutta ne eivät ole kaikkien saavutettavissa. Esimerkiksi asiakas ei aina saa palveluista tietoa, kielivalikoima voi tulkkipalveluista huolimatta olla suppea tai palveluissa ei huomioida esteettömyyttä ja muita yksilöllisiä tarpeita.
- Työttömät työnhakijat ovat heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu muun muassa vammaisia, kotoutumispalveluja käyttäviä maahanmuuttajia, nuoria, yli 50-vuotiaita, osatyökykyisiä, digipalveluja heikosti hallitsevia ja pitkäaikaistyöttömiä. Asiakkaiden moninaisuuden tunnistaminen ei kuitenkaan toteudu parhaalla mahdollisella tavalla.

Yhteenveto nuorten ohjauspalveluista ja Ohjaamoista

- Nuoret antavat ohjauspalveluille myönteiset arviot niin numeerisesti kuin sanallisesti. Ohjaamon yhden luukun periaatteella toimiviin palvelupisteisiin ollaan tyytyväisiä. Kehityskohteita kysyttäessä nuoret ovat kuitenkin nostaneet esiin etenkin tunnettuutta ja näkyvyyttä lisääviä tekijöitä, kuten viestinnän.
- Nuorten ohjauspalveluissa tehtävää työtä hankaloittaa puutteet tietojärjestelmissä ja tiedon liikkumisessa. Kentältä puuttuu yhteinen asiakastietojärjestelmä, jolloin asiakkaista olemassa oleva tieto liikkuu hajanaisesti palveluiden välillä. Aineistossa esiintyneiden

kehitysehdotusten perusteella Ohjaamo-toimintaan kaivataan yhtenäisempiä käytäntöjä, tietojärjestelmiä ja seurantakriteerejä, ja nuorisotyön kentällä työnjakoon ja tehtävien rajaukseen liittyvät teemat nousevat esiin.

- Saavutettavuuden kysymys paikantuu nuorten palveluissa erityisesti alueellisuuteen niin palveluiden sijainnin kuin niiden resursoinninkin kautta. Myös erinäiset palvelupuutteet, kuten mielenterveys- ja päihdepalvelujen puute, heijastuu nuorten ohjauspalveluissa tehtävään työhön ja nuorten tuentarpeeseen. Aineistossa tuodaan esiin nuorten ongelmien kasautuminen, jonka vuoksi varhaisen puuttumisen lisäämisellä on suuri merkitys.

Keskeiset nostot tutkimuskatsauksesta

Kouluissa ja oppilaitoksissa ohjauspalveluita on saatavilla monimuotoisesti. Useilla koulutusasteilla on tunnistettu tarve lisätä uraohjausta ja työelämätietoutta. Yksilöohjaukseen ollaan tyytyväisiä, mutta resurssien rajallisuus heikentää sen saatavuutta.

Työllisyyspalveluiden ohjauksessa on käynnissä useita rakenteellisia muutoksia, joiden avulla ohjausta muokataan aikaisempaa monialaisemmaksi ja monitoimijaisemmaksi. Haasteina ovat yhteistyö ja palveluiden saatavuus.

Monialaiset ohjauspalvelut ovat kehittyneet vastaamaan yksilöllisiin tarpeisiin ja hyödyntämään laaja-alaista asiantuntemusta erityisesti nuorten ja maahanmuuttajien näkökulmista.

Aikuisten ohjauspalvelukokonaisuus on hajanainen. Palveluita tarjoavat useat eri toimijat: esimerkiksi viranomaiset, yksityiset palveluntarjoajat, yhdistykset, ammattiliitot ja työnantajat. Hajanaisuus estää aikuisten ohjauspalveluiden kokonaisvaltaista kehittämistä.

Ohjauspalveluihin hakeutuminen edellyttää usein omatoimisuutta, mikä haastaa tunnistettuja puutteita yhdenvertaisessa palveluiden saavutettavuudessa.

5 Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumisen tarkastelu

Päivi Pukkila, Jaakko Helander, Virve Murto, Tina Lauronen, Jukka-Pekka Jänkälä ja Judith Kalervo

Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden osuvuutta arvioitiin paikallisesti kuntatasolla. Strategisia tavoitteita ovat saavutettavuus ja asiakaslähtöisyys, digitaalisuus, laadukkuus, yhdenvertaisuus ja kestävyys, monialaisuus ja koordinointi sekä tietoperustaisuus (ELO-foorumi 2020, s. 14–17). Tarkastelu kohdennettiin kolmeen sektoriin: koulutuksen, työllisyyspalveluiden ja nuorisopalvelujen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluihin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten elinikäisen ohjauksen strategiset tavoitteet toteutuvat eri palveluntuottajien ja -käyttäjien näkökulmista paikallisesti?
2. Miten toteutuksissa on huomioitu tasapuolisesti tiedottaminen, neuvonta ja ohjaus?
3. Miten monialaista yhteistyötä hyödynnetään eri ohjauspalveluissa tuottajien ja käyttäjien näkökulmista?
4. Miten palveluntuottajien käytänteet ja käyttäjien tarpeet kohtaavat strategisten tavoitteiden osalta?

Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus, jonka tavoitteena ei ole tulosten yleistettävyys vaan ilmiöiden mahdollisimman monipuolinen kuvaus ja analyysi. Aineisto kerättiin syksyllä 2023 neljässä auditoinnissa, joissa tapaustutkimukselliseen otteeseen yhdistyi monimenetelmällisyys ja riittävä valtakunnallinen kattavuus. Auditointeihin valitut kunnat olivat Merisalmi, Tukkivesi, Lumijärvi ja Linnala. Kuntien valinta perustui tilastolliseen katsaukseen, joka on esitetty liitteessä 1. Aineistoa täydennettiin palveluiden käyttäjien osalta valtakunnallisilla kyselyaineistoilla.

Tässä luvussa esittelemme ensin neljä tutkimuskuntaa ja kuvaamme kunkin kunnan osalta palveluntuottajien sekä opiskelijoiden ja asiakkaiden tunnistamia elinikäisen ohjauksen vahvuuksia, tarpeita ja erityispiirteitä. Tämän jälkeen analysoimme systemaattisesti kunkin strategisen tavoitteen osuvuutta koulutus-, työllisyys- ja nuorisosektoreilla. Lopuksi kokoamme keskeiset tulokset. Tutkimusmenetelmälliset ratkaisut on esitelty kootusti loppuraportin liitteessä 1.

5.1 Tutkimuskuntien esittely sekä palveluntuottajien ja -käyttäjien tunnistamat elinikäisen ohjauksen vahvuudet, erityispiirteet ja haasteet

Tutkimuksessa mukana oli neljä erityyppistä kuntaa, joita yhdistää TE-toimiston asiakaspalvelun saatavuus lähipalveluna. Koulutustarjonta sen sijaan on kunnissa hyvin erilaista. Samoin väkiluvultaan kunnat ovat erikokoisia ja ne sijaitsevat eri puolilla Suomea. Myös väestö- ja elinkeinorakenteissa on eroa. Tutkituista kunnista *Lumijärvi* on pieni maaseutumainen kunta Pohjois- ja Itä-Suomen suuralueella. Sen koulutustarjonta rajautuu yleissivistävään koulutukseen ja siellä alkutuotannon osuus on muita valittuja kuntia suurempi. *Tukkivesi* taas on taajaan asuttu kunta Länsi-Suomen suuralueella. Kunnasta löytyy peruskoulun lisäksi lukio, ammatillinen oppilaitos, musiikkioppilaitos, kansanopisto ja kansalaisopisto. Kunnasta löytyy selvästi muita valittuja kuntia enemmän jalostuksen työpaikkoja. *Merisalmi* on kaupunkimainen kunta eteläisessä Suomessa ja siellä ruotsinkielisten osuus on muita suurempi. Kunnasta löytyy Lumijärven ja Tukkiveden koulutustarjonnan lisäksi myös ammattikorkeakoulu. Yliopistokaupungeista mukaan valittiin *Linnala*. Sieltä löytyy muista kunnista poiketen myös ammatillinen erikoisoppilaitos, ammatillinen aikuiskoulutuskeskus ja kesäyliopisto. Kaikkiaan kolmessa kunnassa oli käynnissä työllisyyden kuntakokeilu ja Ohjaamo löytyi kahdesta kunnasta. Kuntien erilaisuuden myötä auditoinneilla tavoitettiin kohderyhmät niin kaupunkiseuduilta kuin haja-asutusalueilta huomioiden väestörakenne-, koulutus-, työllisyys- ja osallisuustekijät (ks. taulukko 7).

Taulukko 7. Perustietoja auditointikunnista[4]

Kunta	Lumijärvi	Tukkivesi	Merisalmi	Linnala
Väkiluku	< 5 000	< 20 000	< 100 000	> 100 000
Asukkaita/km^2	1	20	> 50	> 500
15–64-vuotiaiden osuus väestöstä	50 %	55 %	60 %	65 %
Ruotsinkielisten osuus (%)	0 %	0 %	30 %	5 %
Vieraskielisten osuus (%)	2 %	2 %	10 %	15 %
15 vuotta täyttäneillä ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	35 %	30 %	25 %	25 %
Työttömyysprosentti 10/2023	13 %	13 %	9 %	12 %
NEET-nuorten osuus	15 %	19 %	14 %	12 %
Alkutuotanto (työpaikat)	15 %	2 %	1 %	0 %
Palvelut (työpaikat)	70 %	55 %	70 %	85 %
TE-palvelut	Ajanvarauksella	Arkisin joitain tunteja	Arkisin useita tunteja	Arkisin
Ohjaamo	Ei	Ei	Kyllä	Kyllä
Koulutuksen saavutettavuus	Lukio	Edellinen + amm. koulutus	Edelliset + amk	Edelliset + yliopisto

4 Tietoja on karkeistettu kuntien anonymiteetin suojaamiseksi.

Lumijärvi

Koulutuspalvelut Lumijärvellä rajautuvat peruskouluun, lukioon ja kansalaisopistoon. Peruskoulun ja lukion oppilas- ja opiskelijamäärä on yhteensä noin 100. Erityispiirteenä on huomattava ulkomaalaisten opiskelijoiden määrä, joka mahdollistaa kotikansainvälisyyden monipuolisen hyödyntämisen. Lukiossa on tarjolla kaksi erilaista painotuslinjaa ja aikuislukio. Julkisen liikenteen puute ja pitkät välimatkat rajoittavat opinto-ohjauksen tavoitteidenmukaisia oppilaitos- ja yritysvierailuja. Opinto-ohjaaja arvioi pienen koulun vahvuudeksi mahdollisuuden yksilölliseen huomioimiseen ja huolenpitoon – ”tukitoimet on törkeen hyvät” (pienet luokkakoot, erityisluokanopettaja, pienryhmät ja teho-ohjaus). Hän arvioi ohjausresurssiensa olevan hyvällä tasolla. (Ks. myös Saarinen ym., 2023.) Erityisenä kiinnostuksen kohteena hän pohtii oppilaanohjauksen kehittämistä myös alemmilla vuosiluokilla. Koko koulu ohjaa -periaatteen näkökulmasta oppilaiden ja opiskelijoiden ohjaus näyttäytyy jossain määrin hajanaisena rakenteiden puutteena. Toisaalta monialainen yhteistyö opiskeluhuollon, asuntolaohjaajan ja kotouttamiskoordinaattorin kesken on sujuvaa. Nuorten näkökulmasta koulutusvaihtoehtoja on vähän tarjolla. Ammatilliseen oppilaitokseen haluavien on muutettava muualle, ja suuntana ovat isommat kaupungit satojen kilometrien päästä kotoa. Myös osa lukiolaisista haluaa suuremman kaupungin lukioon esimerkiksi harrastusten takia. Aina valintoja ei voidakaan tehdä omien halujen mukaan, vaan valmius muuttaa kotoa ohjaa valintoja. Nuoret kokevat, että opinto-ohjaajan rooli on hyvin korostunut ohjauksessa eikä työelämästä ja jatko-opinnoista puhuta niinkään muilla oppitunneilla.

Työllisyyspalveluihin kuuluvat kunnan alueella TE-palvelut ja kunnan omat työllisyyspalvelut. TE-asiantuntijoiden vastuualue on huomattavan laaja; siitä Lumijärvi muodostaa vain pienen osan. Työttömissä työnhakijoissa painottuvat yli 50-vuotiaat, vaikeasti työllistettävät. Nuoret aikuiset muuttavat asiantuntijoiden mukaan jatko-opintojen ja työn perässä pois paikkakunnalta. Myös nuoret itse toivat esiin kunnan heikot työllisyysnäkymät: vaihtoehtoja nähtiin olevan vain vähän tarjolla. Sen sijaan vanhemman aikuisväestön liikkuvuus on vähäistä, ”ollaan sidoksissa kotikuntaan – on talo, eläimet ja vanhemmat”. Vahvuuksiksi asiantuntijat nimeävät yhteistyön kunnan ja hyvinvointialueen kanssa, muun muassa kuntouttava työtoiminta ja työttömien terveystarkastukset toteutuvat hyvin. Myös säännölliset koulutus- ja työllisyysmessut nimettiin vahvuuksiksi. Tuettuun palkkatyöhön työllistytään erityisesti kuntaan. Osatyökykyisiä on paljon, ja haasteena työllistymiselle on ”tietty leima ohtasa.” Kunnan suurin työllistäjä on suuri tunnettu brändiyritys.

Nuorisopalveluiden etsivä työntekijä kuvailee toimintaympäristöä termeillä ”pieni kunta, pienet volyymit”. Kunta vastaa kohdennetusta nuorisotyöstä, johon kuuluu etsivän nuorisotyön lisäksi kohdennettua ryhmämuotoista työtä ”janttereiden” eli

nuorten poikien kanssa. Kunnan ainoaa nuorisotilaa ylläpitää järjestö. Haasteena ovat pitkät välimatkat kunnan sisällä ja erikoistuneisiin palveluihin ”lähimpään suureen kaupunkiin, joka on päivän reissu.” Etsivä nuorisotyöntekijä nostaa työtään tukevaksi vahvuudeksi kehittämänsä kuukausittaisen verkostokahvimallin, joka on vapaamuotoinen eri sektorien ammattilaisten kohtaamispaikka. Nuorisopalvelut tekevät tiivistä yhteistyötä työllisyyskoordinaattorin kanssa. Pitkät välimatkat ja koulukyytien aikataulut asettavat rajoitteita sille, ketkä pystyvät käymään esimerkiksi nuorisotalolla. Nuorisotilan palveluihin oltiin kuitenkin tyytyväisiä. Nuorten näkökulmasta kunnassa on hyvin rajatut harrastusmahdollisuudet etenkin joukkueurheilulle eikä tekemistä vapaa-ajalle ole. Tekeminen vaatii myös ennakointia ja ”pitää ajoissa sopia ja miettiä kyydit”. Nuorten itsenäistä asumista tuetaan erityisesti arkisin, viikonloppuisin nuoret ovat keskenään.

Tukkivesi

Koulutussektorin työntekijät korostivat toimivaa monialaista yhteistyötä, jolle on syntynyt pysyvämpiä rakenteita ja käytänteitä. Työntekijät puhuivat organisaatiokulttuurisesta ilmiöstä. Sitä tukevat työntekijöiden keskinäinen tuttuus ja se, että hyvinvointialue sallii paikallisten toimivien työtapojen jatkumisen. Psykososiaaliset opiskeluhuollon palvelut ovat niukat. Pienten yksiköiden ongelmaksi työntekijät nimesivät haavoittuvuuden, joka voi vaikuttaa tasa-arvoon ja laatuun. Harvaan asuttu alue haastaa työntekijöiden mielestä koulutuksen saavutettavuutta ja tasalaatuisuutta. Ammatillisen koulutuksen edustajat nostivat esiin toiveen voida toteuttaa tutkinnonosia pienempiä kokonaisuuksia valtionosuusrahalla, jotta osatyökykyiset voisivat hyötyä koulutuksesta ja työllistyä. Lukio-opiskelijat nostivat esiin oman kunnan vahvuutena opettajat ja sen, kuinka yhteisöllisyys tukee opintoja. Toisen asteen opinnot oli mahdollista suorittaa omalla paikkakunnalla, mutta jatko-opintojen vuoksi ajateltiin poismuuttoa. Osa ammatillisen koulutuksen opiskelijoista oli hakeutunut paikkakunnalle suuremmasta kaupungista tietyn tutkinnon perässä.

Työllisyyspalvelut muodostuvat TE-palveluista, kunnallisesta työllisyyskokeilusta ja kunnan työllisyyspalveluista. Vahvuutena työntekijät pitivät säännöllistä yhteydenpitoa kaikkien työllisyystoimijoiden välillä. Työntekijät kuvasivat kuntaansa kehittämishenkiseksi. Hyvinvointialueen palveluita on työntekijöiden mukaan karsittu sosiaaliohjauksesta ja työttömien terveystarkastuksista. Kunnalle ja laajemmin alueelle on leimallista tiivis työelämäyhteistyö, johon myös koulutussektori on sitoutunut. Osatyökykyisten määrä painottuu tietyissä ikäryhmissä, ja työllistyminen on vaikeaa työnantajien suhtautumisen vuoksi. Määräaikaisesti lomautetut teollisuuden työntekijät kuormittavat työllisyyspalveluja, koska heillä ei pääsääntöisesti ole tarvetta palveluille. Työpajalla haastateltujen puheessa korostuivat kunnan

vähäiset työllisyysmahdollisuudet ja verkostojen merkitys – he kokivat, että ilman oikeanlaisia suhteita on mahdotonta päästä ison työantajan palvelukseen. Monet olivat kuitenkin rakentaneet elämänsä paikkakunnalle eikä työn perässä oltu valmiita jättämään kotia ja sosiaalisia verkostoja.

Nuorisopalveluiden erityisyytenä Tukkivedellä on laaja ja keskustan ulkopuolella harvaan asuttu alue, jolle on kuitenkin tarjolla monipuolisia toimintoja. Työntekijät arvioivat, että nuorisotilatyö on päättäjien ja kuntalaisten suunnasta arvostettua, mutta kohdennettu työ ei niinkään. Tämän osalta työntekijät kaipaisivat työhönsä laadullisia arviointikriteerejä määrällisten suoritteiden rinnalle. Työntekijöiden pysyvyys ja käytössä olevat resurssit ovat hyvät. Nuorten määrä on laskussa. Nuorisotyöttömyysaste on korkea. Osa lukiolaisnuorista koki tärkeäksi arjen tuen tarjoamisen, koska he muuttavat asumaan itsenäisesti kunnan keskusta-alueelle opintojen aikana.

Merisalmi

Koulutussektorin ammattilaiset perusopetuksessa ja lukiossa nimesivät paikallisiksi vahvuuksiksi hyvät ohjaukselliset resurssit. Näillä on kyetty vastaamaan muun muassa oppivelvollisuuden laajentamisen haasteisiin. Käytössä on laaja valikoima erilaisiin tarpeisiin vastaavia ohjauksellisia tapoja käydä koulua ja opiskella. Oppilaanohjaukseen on panostettu jo alaluokilla, joille on laadittu kuntakohtainen ohjauksen vuosikello luokanopettajien työn tueksi. Yläluokilla on käytössä mm. teho-ohjaus sekä päättöluokkalaisille suunnatut nivelvaiheen erilaiset ryhmäratkaisut. Lukioissa opinto-ohjaajien työpareina toimivat tiiviisti erityisopettajat. Tutkintoon valmentavaa koulutusta (TUVA) ja työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta (TELMA) on tarjolla riittävästi sekä suomen että ruotsin kielellä. Koko koulu ohjaa -periaate on konkretisoitu koulukohtaisilla suunnitelmilla. Alueelle on leimallista sektorirajat ylittävä verkostomaisuus, kun keskeiset toimijat tuntevat toisensa. Ohjaamon päivystys palvelee aidosti matalalla kynnyksellä nuoria ja nuoria aikuisia. Ammatillisen ja ammattikorkeakoulutuksen ammattilaiset arvioivat, että työelämäyhteistyötä tulisi kehittää työpaikalla tapahtuvan oppimisen, harjoittelujen ja työllistymisen näkökulmista. Työelämäyhteistyön puute heijastui ammattikorkeakoulun opiskelijoilla harjoittelupaikkojen löytymisen vaikeuteen ja muutoinkin pimentoon jäämiseen: opiskelijat kokivat, että heidän olemassaolostaan ei tiedetä tarpeeksi. Opiskelijoiden mielestä TNO-palveluiden järjestämiseen toi haasteita opiskelijoiden haluttomuus muuttaa opintojen vuoksi Merisalmelle. Kunnassa asuvat opiskelijat kaipasivat lähipalveluita, kun taas läheisissä suurissa kaupungeissa asuvat opiskelijat toivoivat etäpalveluita.

Työllisyyspalvelut käsittävät Merisalmen osalta TE-palvelut, työllisyyden kuntakokeilun ja kunnan työllisyyspalvelut. Vahvuuksina nousivat esiin työntekijöiden kokema motivoituneisuus ja sitoutuminen sekä asiakkaiden ohjauksen nopeus ja joustavuus. Tämä näyttäytyi asiakkaiden puheissa tyytyväisyytenä omavalmentajiin. Ammattilaiset korostivat Ohjaamon merkitystä työllisyydenhoidon keskeisenä toimijana. Puutteina työntekijät tunnistivat hyvinvointipalvelujen heikon saatavuuden asiakkaille, muun muassa työttömien terveystarkastukset ja psykiatriset palvelut. Myös omiin palveluihin kaivattiin lisää ammatinvalinnanohjauksen ja uraohjauksen psykologeja.

Nuorisopalvelujen työntekijät nostivat vahvuuksinaan esiin hyvät resurssit ja kuntapäättäjien vahvan tuen nuorisotyölle. Toiminta on laaja-alaista ja näkyvää sekä osaamisen mukaan eriytyvää. Työntekijät korostivat erityisesti sukupuolitietoista työotetta. Nuorisopalveluilla on laajat, toimivat yhteistyöverkostot. Haasteena on nuorten yhdenvertainen tavoittaminen ja palveluntarjonta koko kaupungin alueella.

Linnala

Koulutussektorilla perusopetuksen ja lukion opinto-ohjaajat arvioivat kaupungin vahvuudeksi, että yhteistyö ja kehittäminen toimivat. Kollegoja pidetään ammattitaitoisina. Omaa työtä voi kehittää ja hienosäätää sekä keskittyä ydintyöhön. Koulujen rehtorit suhtautuvat positiivisesti ja luottavat opinto-ohjaajiinsa. Isolle kaupungille ominaisesti resurssien ei koettu jakautuvan tarpeiden mukaan; tämä toisaalta jakoi näkemyksiä. Oppivelvollisuuden laajentamisen koettiin lisänneen ohjauksellisia haasteita lukiossa. Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen osalta ohjauspalveluja kuvaa laaja tarjonta ja toimijoiden määrä. Kaupungin ja sen ympäristökuntien alueella on noin kymmenen ammatillisen koulutuksen järjestäjää, ja tarjonta on monin osin päällekkäistä. Sen sijaan ammatillisia erityisoppilaitoksia on vain yksi, joka lisää erityisen tuen haasteita myös yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Korkeakoulut ovat monitieteisiä ja -alaisia, molemmista löytyy myös kansainvälisiä koulutusohjelmia. Korkeasti koulutetuille maahan muuttaneille aikuisille löytyy kohdennettuja ohjauspalveluja. Toistakymmentä vuotta sitten käynnissä ollut valtakunnallinen aikuisten ohjauksen Opin ovi -hanke[5] on juurtunut alueelle niin hyvin, että sen aikainen verkosto toimii edelleen. Tämä näkyy muun muassa hakijapalveluissa. Lisäksi yhtenä vahvuutena on alueellinen ammattialojen

5 Työministeriön (2006) kehittämisohjelman aikana perustettiin yhteensä 54 Opin ovi -projektia, joissa kehitettiin monialaisiksi kutsuttuja aikuisten ohjauspalveluverkostoja ja -malleja. Projektien päätyttyä vuonna 2014 osa näistä ohjauspalveluista juurtui toistaiseksi pysyviksi toiminnoiksi.

ennakointiakatemia. Ohjaamoa pidetään toimivana lisänä palveluverkostossa, joskin toiminnan jatkuminen on epävarmaa. Opiskeluhuollon resurssit ovat riittävät, mutta erikoissairaanhoidon palvelut eivät vedä.

Työllisyyspalveluita edustivat Linnalassa TE-palvelut, kunnallinen työllisyyskokeilu, yksityinen työllisyyspalveluntuottaja ja Ohjaamo. Alueella on paljon päällekkäistä palvelutuotantoa. Paikalla olleiden toimijoiden lisäksi palveluntuottajia ovat mm. järjestökenttä, vuokratyöyritykset ja hankkeet. Asiantuntijat korostivat työllistymisen rinnalla laajemmin työllisyydenhoitoa ja työnantajanäkökulman merkitystä. Asiantuntijat toivat esiin myös työnantajanäkökulmaa, jossa korostuu kohtaantoongelma. Ruotsinkieliset palvelut ovat asiantuntijoiden mukaan vähissä. Tarvetta vieraskielisille palveluille olisi. Haasteena osin näistä syistä näkyy ”tonttitietoisuus” eli pidetään kiinni omasta reviiristä ja asiakkaista. Yhteistyö aloittaneen hyvinvointialueen kanssa on haastatteluhetkellä vähäistä. Asiakasryhmistä erityisen haastava ovat kielitaidottomat pitkäaikaistyöttömät maahanmuuttajat, joille ei ole tarjolla sopivaa palvelua. Osatyökykyiset työnhakijat ”lilluu, heitä ei tunnisteta, koska työttömien terveystarkastuksia ei ole tarjolla”.

Linnalassa opiskelijat ja työllisyyspalveluiden käyttäjät korostivat kaupungin sopivaa kokoa. Kaupunki ajateltiin riittävän kompaktiksi, jotta palvelut ovat lähellä, mutta riittävän suurena tarjotakseen hyvät opiskelu- ja työllistymismahdollisuudet. Opiskelijoiden oli pääasiallisesti helppo löytää harjoittelupaikkoja, vaikka tietyiltä aloilta suunnattiinkin etenkin valmistumisen jälkeen pääkaupunkiseudulle töihin.

Kunnalliset nuorisopalvelut Linnalassa muodostuvat kolmesta toiminnallisesta kokonaisuudesta, joita ovat alueellinen nuorisotyö, kohdennettu nuorisotyö ja kulttuurinen nuorisotyö. Työntekijöitä on yli sata. Kaupungin taloudessa lapset ja nuoret ovat keskiössä, mihin työntekijät olivat tyytyväisiä. Vahvuudeksi työntekijät nostavat kaupunkitasoisen tilannekuvatoiminnan, joka auttaa kohdentamaan eri palveluja. Kohderyhmä on laaja, alkaen 0-vuotiaista ja perheistä ulottuen aina nuoriin aikuisiin. Laajuudesta huolimatta ongelmaksi nähdään, että palvelut eivät tavoita kohderyhmää. Etenkin nuorten aikuisten palveluissa on haasteita, palvelut eivät kohtaa käyttäjiä Linnalan opiskelijakaupunkiluonteesta huolimatta. Haastatellut opiskelijatkaan eivät olleet käyttäneet nuorisotilaa, vaikka nuorille aikuisille suunnattu nuorisotila oli säännöllisesti auki. Kunnallisia nuorisopalveluita korvasi tältä osin korkeakoulujen opiskelijatoiminta. Erityisen haastavaksi kohderyhmäksi työntekijät nostavat kotiin jäävät nuoret sekä erilaisia tarpeita omaavat ryhmät: rikoksilla oireilevat nuoret, saaristossa asuvat nuoret, romaninuoret ja vammaiset nuoret. Kyseiset asiakasryhmät tarvitsevat muita enemmän aikaa, jolloin työntekijät puhuvat ”nuorisotyön roolin venyttämisestä”. Työntekijät puhuivat myös

nuorisokulttuurin pirstoutuneista ryhmistä sekä ala-alakulttuureista (esimerkiksi äärioikeistolaisuus eri muotoineen), joiden tavoittaminen ja palvelutarpeiden tunnistaminen on vaikeaa.

5.2 Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden osuvuus paikallistasolla

Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023 julkaistiin joulukuussa 2020 (ELO-foorumi, 2020) ja sitä päivitettiin joulukuussa 2023 (ELO-foorumi, 2023). Uudessa versiossa päätavoitteet ovat pysyneet samoina. Analyysissa pidättäydytään alkuperäisessä vuoden 2020 strategiassa, koska tutkimuksen empiirinen osa eli paikalliset auditoinnit toteutettiin jo loka–joulukuussa 2023.

Seuraavassa analyysissa edetään tavoitteittain siten, että ensin esitellään strategiassa mainitut keskeiset tavoitteet siltä osin, kun niitä on mahdollista tutkia kuntatasolla. Tämän jälkeen tavoitteiden osuvuutta tarkastellaan kunkin kolmen sektorin – työllisyys, koulutus ja nuoriso – näkökulmasta ja huomioiden kuntien väliset erot.

5.2.1 Asiakaslähtöisyys ja saavutettavuus

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että jokaisella on mahdollisuudet ja taidot tehdä tietoisesti suunnitelmia sekä koulutus- ja työurapäätöksiä muuttuvassa työn maailmassa. Hallituskauden 2020–2023 aikana parannetaan kaikenikäisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia hyödyntää tarvitsemiaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita koko elämänkaaren ajan lisäämällä ohjausresursseja eri sektoreilla huomioiden asiakaslähtöinen erityisryhmien tavoittaminen sekä edistämällä monikanavaista ohjausta ja kannustamalla ohjauksen järjestäjiä monipuolistamaan asiointikanavia ja -tapoja. (ELO-foorumi 2020, s.14–15.)

Asiakaslähtöisyys toteutuu tässä aineistossa kaikilla kolmella tutkitulla sektorilla työntekijätasolla kantavana tavoitteena. Käytännössä työntekijät kuvasivat tätä muun muassa huomion kiinnittämisenä asiakkaan omiin tavoitteisiin ja työskentelynä niiden suuntaisesti. Huolimatta ohjauksen mahdollisesta velvoittavasta merkityksestä – esimerkiksi oppivelvollisuuden laajentaminen tai työttömän työnhakijan velvoitteet – asiakkaan tavoitetta haluttiin kuljettaa ohjausprosessissa. Nuorisotyössä painotettiin kaikissa tutkituissa kunnissa nuorilähtöisyyttä ja nuoren etua toimintaa ohjaavana periaatteena. Linnalan kaupungin nuorten palveluissa asiakaslähtöisyys oli nostettu keskeiseksi arvoksi.

Asiakkaiden näkökulmasta asiakaslähtöisyys oli ensisijaisen tärkeää, ja palveluissa halutaan tulla kohdatuksi yksilönä. Asiakaslähtöisyyden toteutumiseen palveluissa vaikutti tutkittujen mielestä suuresti niin olemassa olevat resurssit kuin myös ammattilaisten kyky kohdata ihminen. Luottamuksellisen suhteen syntyminen nähtiin tärkeäksi jokaisella sektorilla.

Työllisyyspalveluiden asiakkaat korostivat sitä, kuinka tärkeää on ollut omavalmentajan tai muun ammattilaisen kyky kohdata asiakas arvokkaana ja tärkeänä juuri itsenään. Merisalmella ja Linnalassa asiakkaat kritisoivat TE-toimistojen palveluita yksilöllisyyden puutteesta, kun taas kuntakokeilun myötä omavalmentajilla on ollut mahdollisuus huomioida asiakkaan yksilölliset tarpeet paremmin. Linnalassa yksityisen palveluntuottajan asiakkaiksi ohjatut kokivat niin ikään, että heidän henkilökohtaisiin tarpeisiinsa keskityttiin yksityisellä sektorilla paremmin kuin julkisen puolen palveluissa. Palveluista oli voinut valita itselle sopivat aiempaa paremmin, eikä asiakasta ole nähty niinkään vain lukuna tai täytettävänä tavoitteena, vaan ihmisenä. Useampi henkilökohtaista ja yksilöllistä ohjausta saanut koki, että ammattilainen on auttanut poistamaan työttömyyden stigmaa ja auttanut näkemään sellaista osaamista, jota itse ei ole tunnistanut.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden ja työpajoilla palkkatuella olevien asiakaslähtöisyyden kokemukseen vaikutti se, oliko asiakkaalla mahdollisuus vaikuttaa itse sopimuksiin. Merisalmella ja Tukkivedellä enemmistö pystyi vaikuttamaan omiin työaikoihinsa ja tehtäviinsä. Linnalassa vaikutusmahdollisuudet vaihtelivat enemmän ja erilaisia vaihtoehtoja työpajatoimintaan oli saatavilla useampia kuin muualla. Kuitenkin myös Linnalassa useampi etenkin nuoremmista asiakkaista koki, että sopimuksiin ei aina voinut juurikaan vaikuttaa. Sopimus oli saatettu uusia asiakasta kuulematta, eivätkä kaikki tienneet oman sopimuksensa eli osallistumisoikeutensa kokonaiskestoa. Erityisesti Linnalassa osa kertoi ahdistuvansa ja stressaantuvansa siitä, että kuntouttavan työtoiminnan läsnäolopäivien määrää kasvatetaan nopeammin kuin mihin he itse kokivat olevansa valmiita.

Liian tavoitteelliseksi koetun etenemisen ja sopimuksiin liittyvän epätietoisuuden lisäksi ammattilaisten jatkuva vaihtuvuus heikensi kuntouttavan työtoiminnan ja työpajojen asiakkaiden kokemusta yksilöllisestä huomioimisesta. Vaihtuvuus ei ollut vähentynyt hyvinvointialueiden myötä. Työpajoilla korostui se, että asiakkaiden käytännön arjessa työskentelevät ammattilaiset pystyivät huomioimaan yksilöt paremmin kuin hallinnossa työskentelevät ammattilaiset. Asiakkaiden mielestä ylätasolla työskentelevät ammattilaiset ja päättäjät eivät ymmärtäneetkään asiakkaiden todellista tilannetta, mikä heijastui negatiivisesti asiakkaiden arkeen. Tältä osin työllisyyspalvelut erottuivat koulutus- ja nuorisopalveluista.

Eräs työllisyyspalveluissa asiakaslähtöisyyteen vaikuttava tekijä liittyi koulutustaustan huomiointiin ja siihen, ohjattiinko työtöntä työnhakijaa uudelleenkouluttautumaan. Tukkivedellä monen kokemus oli, että työllisyyspalveluissa uudelleenkouluttautuminen nostetaan toistuvasti esiin asiakkaan toiveiden vastaisesti. Uudelleenkouluttautumisen esteeksi mainittiin useammalla paikkakunnalla taloudelliset tekijät. Muita esteitä olivat Tukkiveden rajalliset koulutusmahdollisuudet ja Linnalassa sekä Merisalmessa esiin noussut kysymys korkeasta iästä. Paikallinen koulutustarjonta rajaa mahdollisuuksia, mikäli asiakkaalla ei ole valmiuksia tai halua muuttaa suurempaan kaupunkiin opiskelemaan, ja uuden tutkinnon opiskeleminen ei näytä välttämättä houkuttelevalta yli 50-vuotiaille. Moni asiakas olisikin toivonut palveluissa keskityttävän työllistymisen edistämiseen muutoin kuin alanvaihdolla tai koulutuksella. Oma tilanne nähtiin olevan kuitenkin erilainen kuin heillä, joilla ei ollut jo suoritettua tutkintoa. Kouluttautumisvelvoitteen koettiin vähenevän, mikäli asiakas oli suorittanut minkä tahansa toisen asteen ammatillisen tutkinnon.

Koulutussektorilla eri tasoilla opiskelijat olivat pääasiallisesti hyvin tyytyväisiä ohjaustilanteiden yksilöllisyyteen ja ammattilaisten osaaminen erilaisten oppilaiden ja opiskelijoiden kohtaamiseen arvioitiin hyväksi. Korkeakouluissa puutteeksi koettiin erityisesti massoille suunnattu tiedotus ja neuvonta, jonka vuoksi omien erityistarpeiden huomioimisesta tuli itse ottaa selvää. Toisaalta henkilökohtaiset opintosuunnitelmat mahdollistivat yksilöllisyyden huomioimisen opiskelijoiden mielestä riittävällä tavalla. Toiminnassa kritisoitiinkin enemmän erilaisia toimintamahdollisuuksia, kuten opinto-ohjaajien ja opetushenkilökunnan työnjakoa, kuin esimerkiksi opinto-ohjaajien osaamista. Aiemmilla opiskeluasteilla annettua ohjausta kritisoitiin jälkikäteen siitä, että arvosanat ohjasivat liiaksi sitä, millaisia opiskelumahdollisuuksia suositeltiin, jolloin oppilaan ja opiskelijan oma kiinnostus sai vähemmän painoarvoa. Korkeakouluopiskelijat kritisoivat myös hakupainealojen saamaa suurempaa huomiota ja niihin keskittymistä.

Nuorisopalveluissa nuorisotilojen luonne vapaa-ajanviettopaikkana korostui eivätkä tiedottaminen, neuvonta ja ohjaus olleet niin suuressa roolissa kuin työllisyyspalveluissa tai oppilaitoksissa. Henkilökunta toi esiin, että nuoria on mahdollisuus ohjata heidän tarpeistaan käsin, ja koulutukselliset valinnat korostuivat keskusteluissa erityisesti yhteishaun lähestyessä. Nuorisotiloilla 'hengailu' mahdollisti pienten ja yksittäisten kysymysten esittämisen; kynnys hakea tieto- ja neuvontapalveluita ajanvarauksella tai muulla erillisellä yhteydenotolla tuntui korkealta, mikäli selvitettävänä oli vain pieniä asioita.

Palvelujen saatavuuden näkökulmasta eri sektoreilla toimintaedellytykset eli resurssit koettiin hyvin vaihtelevasti. Erityisesti tutkittujen kuntien työllisyyden kuntakokeiluissa todellisuus ei resurssien osalta vastannut työntekijöiden mukaan niin sanottua pohjoismaista mallia (esim. Arnkil, 2022; HE 167/2021), sillä asiakkaita saattoi olla 150–160 yhdellä omavalmentajalla. Yksi omavalmentaja kiteytti tilanteen sanoihin "mennään kipurajalla…jotenkin pärjäillään". Kiintoisaa oli, ettei kuntakokeilun kuormittavuus heijastunut suuremmin palveluiden käyttäjien puheisiin – niin Merisalmella kuin Linnalassakin enemmistö oli varsin tyytyväisiä omavalmentajien ja yksityisen palveluntarjoajan tarjoamaan palveluun. Esimerkiksi Merisalmella kiiteltiin omavalmentajien nopeaa yhteydenottoa eikä odotusaika ollut liian pitkä. Toisilla taas oli kokemusta siitä, että työllisyyspalveluiden aikana yhteydenpitoa oli ollut enemmän kuin nyt kuntakokeilun aikana. Asiakkaat kuitenkin ymmärsivät uusien toimintatapojen mukanaan tuomaa kiirettä ja stressiä. Saatavuutta heikensi työpajoilla yksilövalmennuksen puute, joka osaltaan heikensi myös kokemusta yksilöllisyydestä.

Koulutussektorilla opinto-ohjaajat nostivat paikoin esiin ohjattavien määrää koskevat Suomen opinto-ohjaajat ry:n suositukset. Tämä näyttäytyi osin ristiriitaisena siten, että osa opinto-ohjaajista koki saman resurssin riittävänä, ja osa taas koki vaikeuksia selviytyä työmäärästään annetulla resurssilla. Oppilaat ja opiskelijat olivat tyytyväisiä ohjauksen saatavuuteen ja yleinen mielikuva oli, että ohjausta on saatavilla, mikäli sille olisi tarvetta. Opinto-ohjaajien koettiin olevan varsin helposti tavoitettavissa. Sen sijaan korkeakouluissa ohjaustyötä tekevien opettajien tavoittaminen oli haastavampaa kuin opinto-ohjaajien. Erityisesti opettajilta olisi kaivattu tietoa käytännön asioista. Korkeakoulujen sisältä löytyi myös eroavaisuuksia, ja TNO-palvelut oli järjestetty hieman eri tavoin riippuen koulutusalasta tai tiedekunnasta. TNO-palveluiden saatavuus ei näin ollut samanlaista kaikille opiskelijoille yksittäisen korkeakoulun sisälläkään. Korkeakoulujen tieto- ja neuvontapalveluissa korostui myös enemmän opiskelijoiden oma-aloitteisuus ja vastuu ottaa itse asioista selvää kuin perusopetuksessa tai toisella asteella.

Urapalvelut näyttäytyivät korkeakouluopiskelijoille vieraina, eikä esimerkiksi ammattikorkeakoulun uravalmentajaa osattu nimetä. Merisalmella opiskelijat kertoivat turvautuvansa mieluummin ammattiliiton tarjoamiin urapalveluihin kuin oman korkeakoulun liian yleisluontoiseksi miellettyyn palveluun. Linnalassa yliopisto-opiskelijat korostivat yliopisto- ja ammattikorkeakouluopintojen eroa, eivätkä he nähneet samanlaista uraohjausta tarpeelliseksi yliopistoissa kuin ammattikorkeakouluissa. Toisaalta siirtymä yliopistosta työelämään ahdisti osaa yliopisto-opiskelijoista. Harjoittelupaikoista oli saatavilla verrattain hyvin tietoa, mutta vastuu tiedon etsinnästä oli opiskelijalla itsellään.

Kriittisiä kommentteja haastateltavat antoivat siirtymävaiheen ohjauksesta, joista monella oli turhauttavia kokemuksia. Erilaisista opiskelumahdollisuuksista oli jaettu tietoa, mutta peruskouluista ja lukioista oli käyty tutustumassa pääasiallisesti lähialueen oppilaitoksiin. Peruskoulussa opinto-ohjauksessa oli korostunut vain siirtymä toiselle asteelle eikä ohjauksessa ollut keskitytty elinikäisen ohjauksen hengessä miettimään valintoja seuraavaa askelta pidemmälle. Yleisemmin oppilaitoksissa keskitytään vain opintojen suorittamiseen eikä laajemmin tulevaisuuteen.

Useammalla työpajanuorella oli kokemus järjestelmän ulkopuolelle putoamisesta – siirtymät eri sektoreiden välillä eivät ole välttämättä sujuvia reitin ollessa perinteisestä, lineaarisesta mallista poikkeava. Län nähtiin myös tuottavan haasteita TNO-palveluissa. Monet asiakkaista olisivat halunneet käydä töissä, mutta työllisyyspalveluissa ei aina ollut osattu huomioida etenkään osatyökykyisten potentiaalia.

Sosiaali- ja terveyssektoreiden perus- ja erikoistason palvelujen saatavuuden vaikeus näkyi kaikkien neljän kunnan alueella. Hyvinvointialueiden työntekijät olivat hankalasti tavoitettavissa. Työllisyyssektorilla sekä työllisyyspalveluissa että kuntakokeiluissa koettiin hankalaksi tavoittaa hyvinvointialueen psykiatrisia palveluja ja auttaa asiakkaita pääsemään työttömien terveystarkastuksiin. Koulutussektorilla puutteita oli erityisesti psykologi- ja kuraattoripalveluissa. Koulutus- ja työllisyyssektorien työntekijät Tukkivedellä kuvasivat tilannetta siten, että ”psykologipalvelujen heikko saatavuus ’kaatuu’ meidän ohjaustoimijoiden tehtäväksi ja tarvitsemme tähän päivittäin työkaluja” ja ”opot ja kuraattorit joutuvat tekemään psykologista ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä”.

Saatavuuden näkökulmasta nuorisopalveluihin liittyi kohtaanto-ongelma etenkin hieman vanhempien nuorten kohdalla. Esimerkiksi Tukkivedellä nuoret toivoivat palveluita myös vanhemmille nuorille, mutta työntekijöiden silmin Tukkivedellä ja Merisalmella osallistuminen K16- ja K18-iltoihin oli vähäistä. Linnalassa sen sijaan nuorten toiveista käsin vanhemmille nuorille suunnattua talotoimintaa oli laajennettu 20–25-vuotiaisiin ja toiminta oli säännöllistä. Sen kautta nuorten aikuisten

oli mahdollista saada matalalla kynnyksellä TNO-palveluita, vaikkei se ollut heidän käyntiensä fokuksessa samalla tavoin kuin maksuton ajanviettopaikka. Työntekijöiden kanssa pystyttiin kuitenkin puhumaan arjesta, ja apua oli saatavilla esimerkiksi Kelan lomakkeiden täyttämisen kanssa. Tukkivedellä sen sijaan useampi lapsuudenkodistaan pois muuttanut nuori olisi kaivannut enemmän tukea, neuvontaa ja ohjausta itsenäiseen asumiseen. He eivät kuitenkaan tienneet, mistä apua olisivat etsineet. Lumijärvellä lukion asuntolassa asuvilla nuorilla TNO-palvelut taas olivat helpommin saatavilla, koska asuntolassa oli aikuinen arkisin läsnä.

Saavutettavuuden näkökulmasta asiakkaiden haastattelujen perusteella TNO-palveluissa oli haasteita ja alueellisia eroja joka sektorilla. Työllisyyspalveluissa eroja oli sekä kuntien että hyvinvointialueiden välillä. Työpajatoimintaa oli pääasiallisesti tarjolla useilla eri sisällöillä ja työpajat olivat fyysisesti saavutettavissa. Esimerkki erityistarpeisiin räätälöidystä työpajasta oli Tukkivedellä järjestetty nuorten starttivalmennus, joka sai asiakkailta kiitosta. Työllisyyspalveluiden saavutettavuuden haaste oli pienempien kuntien kyky tarjota erityisesti nuorille suunnattua työpajatoimintaa, minkä myös ammattilaiset nostivat esille Lumijärvellä.

Koulutussektorilla erityistarpeet otettiin opinnoissa huomioon sekä Merisalmen ja Linnalan korkeakouluopiskelijoiden että Tukkiveden ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden mielestä. Korkeakouluopiskelijat kritisoivat sitä, että erityistarpeiden perusteella annettavia tukitoimia tulee hakea jokaisella kurssilla erikseen. Mielekkäämpää olisi, että esimerkiksi tentteihin myönnetty lisäaika kirjattaisiin järjestelmään kaikkien henkilöä opettavien opettajien tiedoksi. Toisaalta osa korkeakouluopiskelijoista epäili, että liian helposti saatavat mukautukset voisivat lisätä väärinkäytösten riskejä. Saavutettavuuden näkökulmasta ongelmallista oli myös se, että tietoa annettiin paljon heti opintojen alussa, jolloin suuren tietomäärän omaksuminen koettiin haastavaksi. Näin esimerkiksi tieto erityisjärjestelyjen mahdollisuudesta voi jäädä huomaamatta ja itsenäisesti selvitettäväksi.

Korkeakouluissa oikean henkilön löytämiseen ja lähipalveluiden saavutettavuuteen liittyi opiskelijoiden mukaan haasteita. Merisalmella opinto-ohjaaja ei voinut auttaa esimerkiksi hyväksilukemisissa, vaan opettajan tuli päättää asiasta. Oikean henkilön löytämisen haasteet saivat korkeakoulun prosessit näyttämään hierarkkisilta, koska asioita piti selvittää monen ihmisen kanssa. Lähipalveluiden saavutettavuuden kohdalla iltaisin opiskeleville monimuoto-opiskelijoille ei ollut tarjolla samanlaisia TNO-palveluita kuin päiväopiskelijoille. Esimerkiksi palveluiden pariin hakeutumisen kynnystä madaltanut ’walk in’ -palvelu ei huomioinut monimuoto-opiskelijoita. Korkeakoulujen TNO-palvelut olivat kuitenkin saavutettavissa etänä.

Isoissa kunnissa nuorisotilat olivat etäisyyksien puolesta saavutettavampia ja esimerkiksi Tukkivedellä nuoret pitivät hyvänä, että nuorisotaloja oli muuallakin kuin kunnan keskustassa. Lumijärvellä monet nuorista taas asuivat kaukana, jolloin he olivat riippuvaisia läheisten aikuisten kuljetusaikatauluista. Toisaalta kiinnostavaa oli, etteivät lumijärveläisnuoret nostaneet asiaa esiin ongelmana nuorisopalveluiden saavutettavuuden näkökulmasta.

TNO-palvelujen **monikanavaisuus** näyttäisi toteutuvan tässä aineistossa pääosin kullekin sektorille tyypillisin ja perinteisin työmuodoin. Pandemia-aika muodosti poikkeuksen, joka pakotti palvelut ja ammattilaiset digitaalisiin kanaviin. Kuitenkin työntekijät kertoivat varsin yhtenevästi, että pandemia-ajan jälkeen on palattu sitä edeltäviin työtapoihin. Asiakkaita palvellaan etenkin puhelimitse, sähköpostitse ja kasvokkain sekä yksilöllisesti että ryhmissä. TNO-palveluiden monikanavaisuus vastasi monelta osin asiakkaiden toiveisiin, vaikka kasvokkainen kohtaaminen ja sen merkitys korostuivat. Kasvokkaisten ohjaustilanteiden vahvuudeksi nähtiin henkilökohtaisuuden lisäksi myös se, että ammattihenkilöstö tuli tutuksi, ja kynnys avun pyytämiseen oli matalampi.

TE-palveluiden ja kunnallisten työllisyyskokeilujen lisäksi kaikkien neljän tutkitun kunnan työllisyyspalvelut tarjosivat monikanavaisuuden näkökulmasta kunnan kokoon ja tarpeeseen nähden monipuolisesti muun muassa työpajoja ja muuta ryhmätoimintaa.Työllisyyspalveluiden asiakkaat toivoivat, että palvelusuhde alkaisi kasvokkaisilla kohtaamisilla, joiden jälkeen on helpompi toimia puhelimessakin. Puhelut olivatkin varsin käytetty työmuoto työllisyyspalveluissa; monet asiakkaista kokivat tämän palvelun toimivaksi. Lisäksi TNO-palveluissa hyödynnettiin virallisia verkkopalveluita kuten Työmarkkinatoria.

Koulutussektorilla, erityisesti perusopetuksessa ja toisella asteella, oppilaan- ja opinto-ohjaus ovat vahvasti institutionalisoituneita ja niillä on vakiintuneet toteutuskanavansa kasvokkaisena toimintana. Sen sijaan esimerkiksi Linnalan kaupungissa korkeakoulusektorilla ”jopa 2/3 tiedotuksesta ja neuvonnasta hoidetaan sähköisesti”, vaikka opiskelijoiden toiveena olisivat kasvokkaiset kohtaamiset.

Korkeakouluopiskelijoiden puheissa Teamsin tai muun viestintäsovelluksen välityksellä tapahtunut ohjaus tuntui kadottavan yksilöllisyyden, jolloin ”oltiin vain yksi kasvoton opiskelija massasta”. Toisaalta opiskelijat näkivät digitaaliset ohjauspalvelut tarpeellisiksi niille opiskelijoille, jotka eivät asuneet opiskelupaikkakunnalla. Merisalmella korkeakouluopiskelijat pitivät etäopiskelijoiden suurta osuutta haasteena lähi-TNO-palveluiden järjestämiselle. Sähköposti tai Wilma-viesti oli opiskelijoilla yleinen lähestymistapa ennen kasvokkaista kohtaamista ja kysyttäessä neuvoa

tai selvitettäessä asioita. Toiset hyödynsivät myös WhatsApp-viestejä, mikä oli opiskelijoista hyvä käytännön kysymyksissä. Tiedotuksessa hyödynnettiin myös erilaisia ryhmämuotoisia tapaamisia.

Merisalmen ja Linnalan korkeakouluopiskelijoita yhdistävä tekijä oli kritiikki korkeakoulujen intrapalveluja kohtaan. Ne koettiin epäkäytännöllisiksi, koska sivustoille oli koottu liikaa tietoa, tai tieto oli jäsennelty opiskelijoiden mielestä epäselvästi. Opiskelijoiden oli vaikea keksiä osumia tuottavia hakusanoja, ja parempana tieto- ja neuvontalähteenä pidettiin opiskelutovereita ja opiskelijatuutoreita. Vertaiset korostuivat tietolähteenä myös Tukkiveden ammatillisessa oppilaitoksessa ja Lumijärvellä.

Sosiaalisen median rooli tiedon etsinnässä erotti selvästi nuoria ja vanhempia palveluiden käyttäjiä. Nuoret etsivät tietoa eri opiskelumahdollisuuksista sosiaalisen median kanavilta, mutta käytetty palvelu riippui vastaajan iästä. Perusopetuksen 9-luokkalaiset kertoivat etsivänsä oppilaitosten internetsivujen lisäksi tietoa oppilaitosten TikTok-kanavilta ja Tukkivedellä lukiolaiset hyödynsivät myös YouTubea. Merisalmen AMK-opiskelijat näkivätkin nämä kanavat juuri nuorempien käytössä, kun taas Instagram ja Jodel olivat korkeakoulussa opiskelevien käyttämiä somekanavia.

Nuorisotyö Tukkiveden ja Lumijärven työntekijöiden kiteyttämänä näyttäisi poikkeavan koulutus- ja työllisyyssektoreista siten, että siinä johtava ajatus ”on mennä sinne missä nuoret ovat ja liikkuvat”. Linnalan etsivä nuorisotyöntekijä kertoi useamman nuoren kokeneen, että ”kun tavataan kahvilassa, niin me nuoretkin voidaan olla kuin ihmiset”.

Osatyö- ja osaopiskelukykyiset erityisenä TNO-palvelujen kohderyhmänä esiintyivät kaikissa neljässä tutkitussa kunnassa. Välittömästi tämä ilmeni työllisyys- ja koulutussektoreilla. Työllisyyspalveluissa erityisenä ongelmana näyttäytyi työnantajien ns. eläkeriskiajattelu, joka koettiin työllistymisen esteenä. Koulutussektorilla oli tunnistettu Linnalan lukioissa myös erityinen uusi ryhmä ’uupuneet nuoret pärjääjät’ (ks. myös Huhta, 2023). Nuorisosektorin osalta se näkyi välillisesti kohdennetussa nuorisotyössä sekä erityisnuorille suunnatussa tilatyössä.

Myös palvelurakenteet voivat luoda tarpeetonta palveluiden ja resurssien käyttöä. Tukkivedellä työllisyyspalvelujen asiantuntijat kokivat, että lomautetut teollisuuden toimialan työntekijät kuormittavat palveluja ja vääristävät tilastoja, koska heidän työsuhteensa kuitenkin jatkuu eikä tarvetta intensiivisille toimille ole. Tilalle asiantuntijat ehdottivat kevyempiä ratkaisuja ja päätöksiä: näin resursseja voitaisiin kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin niitä enemmän tarvitseville.

Palveluntarjoajien ohella keskusteluissa palveluiden käyttäjien kanssa nousi esiin oma osittainen työ- tai opiskelukyky. Monet työttömistä (sisältäen palkkatuella olevat) ja kuntouttavassa työtoiminnassa olevista korostivat oman tilanteensa ristiriitaisuutta. Toisaalta he olivat liian hyväkuntoisia suurempaan tukeen, mutta todellisuudessa heillä ei ollut mahdollisuutta kokoaikaiseen työskentelyyn erilaisten haasteiden vuoksi. Suurelta osin haasteet olivat terveydellisiä.

Osatyö- ja osaopiskelukykyisten ohjaus näyttäytyi pirstaleisena eikä se muodostanut systemaattista jatkumoa. Eri toimijat laativat esimerkiksi vaativan erityisen tuen, kuntoutuksen ja työllistymisen suunnitelmia. Kokonaisvastuu opiskelijan tai asiakkaan tilanteesta jää monesti epäselväksi. Myös erilaiset osatyö- ja osaopiskelukykyisten ryhmät tulisi tunnistaa (ks. Poutanen ym., 2023). Kaikkiaan tähän ryhmään kuuluvien ihmisten TNO-palvelut ja työllistymismahdollisuudet kaipaavat systemaattisempaa selvittelyä ja valtakunnallista huomiota.

Saavutettavuutta ja asiakaslähtöisyyttä voidaan lähestyä myös **palvelujärjestelyjen avoimuuden ja läpinäkyvyyden** näkökulmasta. Osana auditointeja selvitettiin, miten palveluja määrittäviä asiakirjoja on julkisesti saatavilla. Työllisyyspalvelujen osalta verkkosivustolla on tarjolla sekä yleisen tason että paikallista tietoa. Varsinaisia palveluprosesseja ei ole kuitenkaan kuvattu asiakaslähtöisesti eikä saavutettavasti. Työllisyyden kuntakokeilujen osalta verkkosivustot olivat puutteellisia ja suppeimmillaan sisälsivät lähinnä yhteystiedot. Koulutuspalvelujen osalta kaikkien tutkimuskuntien perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen opetus- ja ohjaussuunnitelmat olivat helposti löydettävissä verkkosivustoilta, joilla oli yleensä myös arkikielisempi kuvaus ohjauspalveluista. Sen sijaan korkeakoulujen osalta tilanne vaihteli, ja osa ohjausprosessien kuvauksista oli vain intranet-tyyppisillä sivuilla, joihin tutkijoilla ei ollut pääsyä. Nuorisopalvelujen verkkosivuilla kerrottiin mm. etsivästä nuorisotyöstä ja työpajoista paljolti toiminnan ja rakenteiden kuvauksina, mutta mainintoja elinikäisestä ohjauksesta tai tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluista ei ollut tarjolla.

5.2.2 Digitaalisuus

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on toimiva jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus, jossa ohjaus ja urasuunnittelunäkökulma ovat keskiössä palvellen sujuvasti elinikäistä oppijaa mm. tekoälyä hyödyntäen. Hallituskauden 2020–2023 aikana edistetään yksilöiden ja ohjaustyötä tekevien digitaitoja osana elinikäisen ohjauksen ja ohjauspalvelujen käytäntöjä. Ennakointitietoa hyödynnetään nykyistä paremmin ohjauspalveluissa, jotta ajantasainen ja helposti saavutettava työmarkkinatieto toimii yksilöiden, koulutuksen järjestäjien ja ohjauspalvelujen tukena. (ELO-foorumi 2020, s. 15.)

Digitaaliset tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut ymmärrettiin tutkituissa kunnissa kapea-alaisesti riippumatta sektorista. Kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen digitalisaatiota ei tutkituissa kunnissa ilmennyt. Tyypillisesti painotettiin jonkin palvelun, työtavan tai välineen merkitystä ja käyttöä. Näistä useimmin puhuttiin joko tiedotuskanavista, kuten sosiaalinen media ja verkkosivut, tai viestintäsovelluksista, kuten pikaviestit ja videotapaamiset. Digitaaliset palvelut asemoituivat tässä aineistossa ohjauksen sijaan tietopalveluihin ja tiedottamiseen sekä neuvontatyöhön.

Kaikilla kolmella sektorilla työntekijät toivat esiin suurta vaihtelua asiakkaiden digitaalisten palvelujen käyttötaidoissa kohde- ja ikäryhmästä riippumatta (ks. myös Nygren ym., 2021). Lumijärven kunnan työllisyyspalvelujen asiantuntijat korostivat asiakasnäkökulmaa: ”Asiakkaiden digitaidot, etenkin iäkkäämmillä, ovat heikot eikä kaikilla ole edes sähköpostia eikä toimivaa verkkoyhteyttä.” Linnalan kaupungin TE-palvelujen asiantuntijat ja työllisyyden kuntakokeilun omavalmentajat muistuttivat, että ”digitaaliset palvelut eivät tavoita eivätkä ole mahdollisia pitkäaikaistyöttömille, suomen kieltä osaamattomille maahanmuuttajille”. Asiakkaiden kerronnassa heidän omat digitaitonsa eivät nousseet TNO-palveluiden käytön esteeksi, mutta digitaalisten palveluiden kehittäminen nähtiin tärkeäksi.

Useammalla alueella korostettiin tarvetta joko yhteiselle tai sektorikohtaiselle valtakunnallisesti ylläpidetylle sähköiselle, tietoturvalliselle etäohjausvälineelle asiakkaan ja ammattilaisten välille. Lisäksi työllisyyspalvelujen asiantuntijat ja

kuntakokeilujen omavalmentajat toivoivat nykyisten valtion ylläpitämien digitaalisten palvelujen säilyvän ja niitä edelleen kehitettävän keskitetysti TE-uudistuksen jälkeenkin. Nämä tarpeet kohtaavat ELO-strategiassa (ELO-foorumi, 2020) mainitun tavoitteen kehittää jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus.

Merisalmen kaupungin koulutussektorilla työskentelevät oppilaan- ja opinto-ohjaajat korostivat, että ”välineet ja laitteet kyllä löytyvät, mutta ei ole aikaa digitaitojen kehittämiseen”, ja edelleen he yksilöivät ”tekoälyosaamisen erityisen tarpeelliseksi” tieto-, neuvonta- ja ohjaustyössä. Saman kaupungin nuorisotyöntekijät taas arvioivat, että heillä on riittävästi tukea ja koulutusta digitalisaatiosta.

Paikoin uusien hyvinvointialueiden mukanaan tuomat muutokset yhteistyössä ovat johtaneet yhteiskäytössä olleiden tietojärjestelmien käytön lopettamiseen. Pahimmillaan tämä on johtanut esimerkiksi oppilaitoksissa yhteydenpitoon perinteisinä tekstiviesteinä.

Työllisyyspalveluiden asiakkaille järjestelmien moninaisuus aiheutti paikoin hankaluuksia, ja tilalle olisi kaivattu yhtä selkeää järjestelmää. Osa asiakkaista kritisoi sitä, etteivät Työmarkkinatori ja Paikkavahti tunnistaneet toivottuja hakusanoja, minkä vuoksi tietoa avoimista työpaikoista ei löytynyt. Osalla oli vaikeuksia saada hakujen tuloksia vastaamaan omaa osaamista. Koulutuspalveluiden puolella uudistettu Opintopolku puolestaan sai kritiikkiä siitä, ettei sen avulla enää löytynyt yhtä hyvin tietoa opiskelumahdollisuuksista kuin aiemmin.

Digitaalisuuteen liittyvä ennakointitiedon hyödyntäminen nousi esiin vain harvojen haastateltujen asiakkaiden kanssa. Tukkivedellä haastatellut tietyn tutkinnon suorittaneet työllisyyspalveluiden miesasiakkaat olivat pettyneitä siihen, etteivät ammattilaiset olleet riittävästi tuoneet esiin heidän opiskelemansa alan työllistymismahdollisuuksia. Tutkinnon työllistymismahdollisuudet olivat heikot ja oma osaaminen arvioitiin puutteelliseksi, mutta osaamisen päivittämiseen ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia. Korkeakouluopiskelijat puolestaan toivoivat tietoa eri aloista ja niiden työllistymismahdollisuuksista jo toisella asteella ja peruskoulussa. Osa tosin koki, että alojen työllisyysnäkymät ohjasivat yläkoulussa ja lukiossa annettua ohjausta liikaa. Voidaankin tulkita opiskelijoiden toivovan tasapainoa ennakointitiedon hyödyntämisen ja opiskelijan kiinnostuksen kohteiden huomioimisen välillä. Ajantasainen ennakointitieto on erityisen tärkeää ohjaajille, jotka osaavat viestiä siitä yksilölle merkittävällä tavalla.

Korkeakouluopiskelijoiden mielestä työelämätietoa voisi käyttää ja jakaa opintojen yhteydessä nykyistä enemmän. Merisalmella opettajilta kyllä sai pyydettäessä erilaista tietoa työpaikoista, mutta ammattiliittoja pidettiin korkeakouluja keskeisempänä työelämää koskevan tiedon lähteenä. Linnalassa opiskelijat muistelivat, että ainakin opintojen alussa tietoa oli jaettu.

5.2.3 Yhdenvertaisuus ja kestävyys

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että ohjaus edistää tasa-arvoista, oikeudenmukaista ja monimuotoista yhteiskuntaa Suomessa. Hallituskauden 2020–2023 aikana ohjauksella edistetään kansallista ja kansainvälistä ammatillista ja alueellista liikkuvuutta sekä varmistetaan, että kaikki ohjaus on eettisten periaatteiden mukaista ja siinä huomioidaan niin antirasistiset, kieli- ja sukupuolitietoisuuden edistämiseen, väestörakenteen muutokseen kuin ilmastoon ja kestävään kehitykseen liittyvät tavoitteet. Lisäksi kiinnitetään huomiota ohjauksen tarvevastaavuuteen (esim. neurokognitiivisia vaikeuksia omaavat, matalan koulutustason omaavat sekä vammaiset ja pitkäaikaissairaat), ohjausosaamiseen ja ohjauksen toimintatapoihin. Edelleen lisätään eri kielillä annettavaa ohjausta ja varmistetaan, että ohjausta on saatavilla sekä suomen että ruotsin kielillä. (ELO-foorumi 2020, s. 16.)

Seuraavassa tarkastellaan strategiseen painopisteeseen sisältyvää **liikkuvuutta** kansainvälisellä, kansallisella ja paikallisella tasolla.

Kansainvälinen liikkuvuus toteutuu tutkimusaineiston perusteella tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa vaihtelevasti. Työllisyyssektorilla kansainvälistä työperäistä liikkuvuutta edustavat asiakkaat eivät nousseet esiin työntekijöiden haastatteluissa – tämä johtaa pohtimaan, missä määrin kansainvälisesti orientoituneet työntekijät tarvitsevat suomalaisia TNO-palveluita. Yksittäiset TE-asiantuntijat kuitenkin tunnistivat tarpeen edistää myös kansainvälistä liikkuvuutta.

Linnalassa haastateltujen, koulutettujen maahan muuttaneiden arviot ohjauksen onnistumisesta tuntuivat olevan yhteydessä työllistymisen onnistumiseen. Sopivantasoiselle kielikurssille ohjaaminen koettiin tärkeäksi, mutta näkemykset vaihtelivat siitä, onko maahan muuttavia järkevämpi ohjata helposti työllistäville opiskelualoille vai heitä motivoiville aloille. Linnalassa ohjausta oli saatu hyvin englanniksi, mutta tiedonpuutetta ja virallisen tiedon epäselvyyttä kompensoitiin tukeutumalla lähipiiriin tai jakamalla kokemuksia sosiaalisen median ryhmissä.

Perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa kansainvälisyysohjauksessa painottuvat ryhmämuotoiset, lyhytkestoiset oppilas- ja opiskelijavierailut. Ammatillisessa koulutuksessa hyödynnetään kansainvälistä liikkuvuutta myös työpaikalla tapahtuvan oppimisen jaksoilla. Ison kaupungin lukioissa on suunnitelmallista, vakiintunutta ja aktiivista kansainvälistä yhteistyötä ja opiskelijavaihtoa. Korkeakouluissa kansainvälisyysohjauksessa opiskelijavaihdot toteutetaan ensisijaisesti yksilöllisesti. Korkeakouluissa kansainvälisten vaihtojen organisointia tukee usein erillinen yksikkö ja erikoistuneet työntekijät.

Ammatillisen koulutuksen osalta Tukkivedellä opinto-ohjaajan puheista kävi ilmi, että paikoin työntekijät tekevät arviointia asiakkaan 'kyvyistä' lähteä kansainväliseen vaihtoon tai vierailulle hänen puolestaan. Tällaista lähestymistapaa voi kyseenalaistaa yhdenvertaisuuden näkökulmasta ammattieettisesti arveluttavana.

Kansainvälinen liikkuvuus oli keskustelun aiheena pitkälti vain opiskelijoiden kanssa painottuen korkeakouluopintoihin. Tukkivedellä ammatillisessa koulutuksessa ei liikkuvuudesta ollut puhuttu eikä opettajakaan muistanut alallaan opiskelijoiden olleen kiinnostuneita suorittamaan opintoja osin ulkomailla. Sen sijaan toisissa oppiaineissa kansainvälisellä yhteistyöllä ja ulkomailla opiskelulla oli vuosien perinteet. Korkeakouluopiskelijoilla ilmeni samaa alasidonnaisuutta, ja osalla aloista kansainvälisyys oli koulutukseen sisäänrakennettua. Yhteinen näkemys korkeakouluopiskelijoilla oli siitä, että tietoa, neuvontaa ja ohjausta vaihto-opiskeluun oli tarjolla ja aiheesta puhuttiin opintojen aikana. Myönteisestä ilmapiiristä huolimatta monien kohdalla esteeksi nousivat taloudellisten kysymysten kaltaiset käytännön syyt.

Nuorisopalveluissa kansainvälisyysohjausta ei käytännössä ollut yhdessäkään tutkitussa kunnassa. Merkittäväksi käytännön esteeksi nuorisotyöntekijät kertoivat alansa virka- ja työehtosopimuksen soveltamisen, joka ei korvaa täysimääräisesti nuoren kanssa lähtevän työntekijän työtunteja. Tämä saattaa rajoittaa mahdollisesti erilaisiin ohjelmiin ulkomaille lähtevien nuorten suunnitelmia.

Tutkituissa kunnissa ei juurikaan esiintynyt työperäistä **kansallista liikkuvuutta**. Poikkeuksen tähän muodostivat osa työllisyyspalvelujen maahan muuttaneista asiakkaista. Koulutussektorilla kansallinen liikkuvuus toteutui tässä aineistossa eniten korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta huomioitavaa on, että tutkimusaineistossa Merisalmen perusopetuksen päättävät, äidinkieleltään ruotsinkieliset ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevat nuoret joutuvat hakeutumaan pitkälle kotikaupungistaan ammatillisen erityisopetuksen perässä. Eräs tavatuista nuorista kertoikin valinneensa osin siksi suomenkieliset opinnot, jotta mahdollisuus opintoihin olisi omassa kaupungissa. Nuorisotyössä kansallinen liikkuvuus on tarkoittanut erityisesti retki- ja leiritoimintaa, jota aiemmin mainittu työsopimuskysymys rajoittaa.

Kiintoisa ja jokaisessa tutkitussa kunnassa tehty havainto koskee **paikallista liikkuvuutta:** Työllisyyssektorin TE-asiantuntijat ja kuntakokeilujen omavalmentajat toivat esiin, että ”heikoimmassa asemassa olevat työttömät työhakijat eivät liiku yli viittä kilometriä iästä riippumatta”. Selitykseksi työntekijät arvioivat osin työnhakijoiden toimintakyvyn, osin julkisen liikenteen puutteen. Toimintakyky nousi keskiöön myös palvelujen käyttäjillä. Työpajoilla haastatelluista useat toivat esiin kotoa lähtemisen haasteellisuuden ja monille itsenäinen kulkeminen oli tärkeää. Tämän vuoksi ei nähty mahdolliseksi hakeutua kuin lähellä sijaitsevalle työpajalle.

Paikkakunnasta riippumatta työelämässä olevien haastatteluissa korostui halu työskennellä lähellä perhettä ja muita sosiaalisia verkostoja. Oli rakennettu elämää omalle paikkakunnalle tai muutettu jo kertaalleen pieneltä paikkakunnalta isommalle, jolloin työn takia muuttoa ei nähty itselle mahdolliseksi. Tutkittavien kokemusten mukaan heitä toisaalta kannustettiin ja osin myös velvoitettiin etsimään töitä muilta paikkakunnilta. Osa oli valmis pidempääkin työmatkaan, mutta osa iäkkäämmistä haastatelluista ei ollut enää valmis pidemmän työmatkan kuluttavuuteen. Osalla autottomuus esti työn haun kauempaa.

Nuorten tutkittavien puheissa sosiaalisten suhteiden ohella korostuivat asuinkunnan työmahdollisuudet. Tukkivedellä työpajalla ollut nuori ammattitutkinnon suorittanut mies kertoi harkinneensa monesti muuttoa työn takia läheiseen suurempaan kaupunkiin tai etelämmäksi suuriin kaupunkeihin. Hän totesi kavereidensa jo muuttaneen, koska Tukkivedellä ei ollut töitä. Toisaalta taas tietyllä alalla työllisyystilanne oli Tukkivedellä hyvä, ja osa lukiolaisista ajatteli voivansa korkeakouluopintojensa jälkeen palata takaisin. Lumijärven työllisyystilanne ei nuorten mielestä ollut hyvä, mikä osaltaan oli työntämässä nuoria muualle viimeistään lukion jälkeen. Yhdeksäsluokkaisten kokemuksen mukaan nuoria kannustettiin lähtemään, ja osa oli suorittanut jo TET-jaksonsa muualla. Kunnan koko ei monien kokemuksien mukaan mahdollistanut opiskelukaupunkiin jäämistä. Merisalmen

ammattikorkeakouluopiskelijoiden mielestä alueellinen työelämäyhteistyö oli heikkoa, eikä kaupungin työelämä tiennyt riittävästi AMK-opiskelijoiden potentiaalista. Linnalassa korkeakouluopiskelijoiden tilanne oli monilla aloilla päinvastainen, ja moni oli jo kesken tutkinnon suorittamisen siirtymässä työelämään. Linnalassakin toisilla aloilla työtilanne johti liikkuvuuteen, koska oman alan harjoittelu- tai työpaikkoja ei löytynyt Linnalasta riittävästi. Tietyiltä aloilta suunnattiinkin valmistumisen jälkeen erityisesti pääkaupunkiseudulle.

Koulutus- ja nuorisosektorien näkökulmasta pienten kuntien ja haja-asutusalueiden nuorten ja nuorten aikuisten liikkuvuutta rajoittavat infrastruktuurin ja julkisen liikenteen puutteet. Esimerkiksi Lumijärven kunnan rajalta kuntakeskukseen on noin 50 kilometrin välimatka, julkista liikennettä ei ole, ja koulukyydit koteihin lähtevät jo iltapäivällä. Lumijärven kunnan etsivä nuorisotyöntekijä korosti paikoin myös ”syrjäseutuilmiötä, jossa iäkkäät vanhemmat pitävät aikuisesta lapsestaan kiinni – ja toisinpäin: työssäkäyvät ovat sidoksissa kotipaikkaan perhesiteiden ja omaisuuden vuoksi”.

Koulutukseen hakeutumiseen kytkeytyi useiden nuorten puheissa koulutuspolittiisiin päätöksiin perustuva pakko, ja esimerkiksi Lumijärvellä nuorten oli hakeuduttava muihin kuntiin ammatillisiin opintoihin. Toisaalta kokemusta oli myös paluusta, jolloin oman kunnan joustavuus ja opinto-ohjaaja olivat auttaneet vaihtamaan muualla aloitetut ammatilliset opinnot lukio-opintoihin Lumijärvellä. Tukkivedellä taas osa tutkituista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei halunnut opintojen takia muuttaa kokonaan Tukkivedelle lähikunnista, vaan he matkustivat säännöllisesti opiskelupaikan ja asuinkunnan välillä.

Lukio-opintoja suoritettiin nuorten kertoman mukaan pääasiallisesti paikallisesti. Lumijärveltä osa lähti – tai ainakin suunnitteli lähtevänsä – toiselle paikkakunnalle lukioon kaverien ja harrastusten, ei niinkään koulutuksellisten syiden takia. Tukkivedeltä ei nuorten puheiden perusteella lähdetty juurikaan suuremman kaupungin lukioihin, koska niiden keskiarvorajoja pidettiin korkeina. Nuorisotilassa kohdatut nuoret kuvasivat näitä lukioita elitistisiksi, vaikka nuorisotyöntekijät toivat esiin elitismin vähentymistä. Merkityksellistä oli heidän mielestään vanhempien mahdollisuudet tukea opintoja suuremmassa kaupungissa.

Liikkuvuudesta keskusteltaessa korkeakouluopiskelijat esittivät kritiikkiä hakupainealojen markkinoinnin ohella siitä, että nuoria ohjataan liian usein oman maakunnan tai seudun oppilaitoksiin. Erilaisista vaihtoehdoista tulisi heistä kertoa laajemmin. Samaa mieltä oli eräs Lumijärvelle muualta tullut opiskelija, joka haaveili opinnoista Etelä-Suomessa.

Sukupuolitietoisuus ja antirasismi aiheuttivat joissain haastateltavissa ilmiöinä hämmennystä ja väistelyä. He vetosivat yhdenvertaisuuteen, jonka mukaisesti ”kaikkia ohjataan samalla tavalla”. Tukkiveden koulutuspalveluissa arveltiin, että pienemmillä paikkakunnilla sukupuolitietoisuus ja antirasismi eivät vielä ole näkyvissä erityisesti huomioitavina näkökulmina ohjauksessa. Linnalan kaupungin nuorten palveluissa antirasismin koettiin olevan osa kaikkien luontaista työotetta, jonka vuoksi siihen ei tarvita erillisiä ohjeita tai koulutusta.

Havaittavissa oli myös selviä ristiriitaisuuksia. Merisalmen koulutussektorin ja Tukkityöllisyyssektorin asiantuntijat tunnistivat ja myönsivät, että alat ovat sukupuolittuneita ja se näkyy myös ohjauksessa. Linnalan ammatillisen ja yliopistokoulutuksen sekä työllisyyspalveluiden edustajat kertoivat, että sukupuoliroolit ovat edelleen vahvat ja jopa edelleen vahvistuvat monilla aloilla johtuen esimerkiksi maahan muuttaneiden ja muiden vähemmistöryhmien perinteistä sekä työnantajapuolen käsityksistä, joihin on ohjauksella vaikea vaikuttaa. Tukkiveden työllisyyspalveluissa työntekijät pohtivat rakenteellisen rasismin purkamista esimerkiksi siten, että maahan muuttaneille ei olisi erillisiä palveluita.

Yhdessä perusopetuksen ja lukiokoulutuksen haastattelussa koulutuksen ja työelämän sukupuolittuneisuudesta puhuminen sai aikaan voimakkaan vastareaktion ja kysymyksen: ”eikö enää saa olla naisten ja miesten ammatteja”? Työntekijät eivät nähneet sukupuolittuneessa ohjauskäytännössä ongelmaa, vaan kokivat ennemminkin työelämän palkkarakenteen sukupuolittumisen syyksi. Kiintoisaa olikin, että korkeakouluopiskelijat nostivat sukupuolittuneet alat aiheeksi, josta tulisi enemmän keskustella nuorten kanssa jo varhaisessa vaiheessa.

Kestävä kehitys ymmärrettiin elinikäisen ohjauksen näkökulmasta verrattain kapea-alaisesti, pääosin ekologisena kestävyytenä. Kestävä kehitys yhdistettiin digitaalisuudesta johtuvaan ’paperittomuuteen’ ja matkustamisen vähenemiseen sekä kierrätykseen. Kuitenkin kaikilla paikkakunnilla työntekijät tiedostivat kestävän kehityksen merkityksen, ja että sen tulisi näkyä käytännön toiminnassa enemmän. Tällä hetkellä teema näkyy toimintaa ja puheita enemmän ’paperilla’, esimerkiksi Tukkiveden kaupungin arvoissa.

Työllisyyspalveluissa ohjauksessa pidettiin tärkeänä rakentaa asiakkaille jatkumoa oikeisiin palveluihin asiakkaan tilannetta aidosti arvostaen. Kestävän kehityksen huomioimista ohjauksessa pidettiin hyvinvointia ja lopulta hyvää elämää tukevana. Niin ikään Linnalan ammatillisen koulutuksen edustajat nimesivät kestävän kehityksen osaksi yhteiskuntavastuuta kaikkien yhteiseksi vastuuksi ja arvolähtökohdaksi.

Paikoin myös laajempia kestävyyden näkökulmia nostettiin esiin. Tukkivedellä ammatillisen koulutuksen sektorilla korostettiin ohjaustoiminnan vastuullisuutta laaja-alaisesti kulttuurisen, sosiaalisen, ekologisen, eettisen ja taloudellisen kestävyyden näkökulmista.

Koulutussektorilla Merisalmen ammatillisen ja ammattikorkeakoulutuksen asiantuntijat korostivat, että ”opiskelijoita ei kouluteta työttömiksi”. Toisaalta tätä heidän mukaansa haastaa oppivelvollisuuden laajentumisesta johtuvat ’hätäiset valinnat’. Linnalan yliopistokoulutuksen edustajat nimesivät ’green guidance’ -ohjauksen osana opiskelijoiden uraohjausta.

Asiakkaiden näkökulmasta kestävä kehitys näyttäytyi kapea-alaisesti ja opiskelijat kytkivät sen enemmänkin omiin opintoihinsa kuin TNO-palveluihin. Esimerkiksi matkailualalla kestävä kehitys oli opinnoissa puhuttu aihe.

Kaksikielisissä kunnissa tämän aineiston perusteella palveluita oli erinomaisesti tarjolla suomeksi ja ruotsiksi. Merisalmen kaksikielisissä työllisyyspalveluissa oli suomen ja ruotsin lisäksi erityisen laaja muu kielitarjonta (mm. ukraina, venäjä, viro, arabia murteineen) sekä säännöllinen tulkkipalvelu. Koulutussektorilla haasteena oli aikaisemmin mainittu vaativan erityisen tuen ammatillisen koulutuksen ruotsinkielinen saatavuus. Nuorisosektorilla haasteita asetti rekrytointisääntö, jonka mukaan tietty määrä työntekijöistä tulee olla ruotsinkielentaitoisia. Linnalan kaupungissa oli niin ikään käytössä laaja kielivalikoima.

Tämän aineiston suomenkielisissä kunnissa palvelut ovat saatavissa pääosin suomeksi. Englanniksi asioiminen on tarvittaessa mahdollista, ja myös tulkkipalveluita käytetään tilanteen mukaan.

Asiakkaille kaksikielisyys näyttäytyi arjen kaksikielisyytenä eikä siitä puhuttu negatiivisesti. Merisalmella monella oli itsellään jo kaksikielinen tausta, jolloin kieltä oli sujuvasti totuttu vaihtamaan. Tämän vuoksi myös esimerkiksi opiskelut toisella kielellä nähtiin mahdolliseksi. Palveluita voitiin käyttää myös molemmilla kielillä ja esimerkiksi Merisalmella niin nuorisopalveluissa kuin myös työpajalla puhuttiin sekä suomea että ruotsia.

Kulttuurinen tausta heijastui toiveisiin Tukkivedellä, jossa maahan muuttaneilla oli suuria odotuksia omavalmennusta kohtaan. He kaipasivat omavalmentajalta konkreettisia toimia työnhaussa puutteellisen kielitaitonsa takia. Maahan muuttaneiden kokemuksensa mukaan heidän omiin työhakemuksiinsa ei vastattu, vaikka heillä olisi ollut kovasti halua työllistyä. Samanlaista puhetta ei esiintynyt Linnalan kansainvälisillä työnhakijoilla.

Palveluntuottajien ja ammattilaisten **osaaminen ja asiantuntemus** ei ollut suoraan kuntakohtaisten auditointien teemana. Yleisesti ohjaustyötä tehdään kullakin sektorilla toisistaan poikkeavalla koulutustaustalla, joka vastaa juuri kyseisen sektorin ja asiakastyön tarpeisiin. Välillisesti osaaminen esiintyi keskusteluissa esimerkiksi huolena rekrytoida riittävä määrä ruotsinkielentaitoisia työntekijöitä.

5.2.4 Monialaisuus ja koordinointi

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että ohjausta toteuttavien sektoreiden yhteistyö on sujuvaa ja työnjako selvää. Eri sektoreilla valmisteltavat ohjauksen kehittämistoimet suunnitellaan ja tehdään yhä enemmän monihallinnollisena, eri hallinnonalojen yhteistyönä. (ELO-foorumi 2020, s. 16.)

Monialaista yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa pidettiin yleisesti ohjaustoiminnan perustana kaikilla alueilla. Sitä pidettiin toimivana erityisesti hyvien henkilösuhteiden ansiosta. Tämä tarkoittaa käytännössä toisten toimijoiden tuntemista ja siitä juontuvaa yhteydenpidon helppoutta. Toisaalta tämä johtaa myös henkilöitymiseen eli siihen, että toisten henkilöiden kanssa yhteistyön koetaan sujuvan helpommin kuin toisten. Henkilösuhteiden varaan rakentuvan yhteistyön haasteena näyttäytyivät jatkuvat henkilöstömuutokset, jotka väistämättä vaikuttavat yhteistyön sujuvuuteen. Pienimmässä kunnassa, Lumijärvellä, yhteistyötä pidettiin erityisen haavoittuvana työntekijöiden pienen määrän vuoksi.

Monialaisen yhteistyön **koordinointi** osoittautui työntekijöille pääosin vieraaksi alueeksi, ja sen ymmärrettiin olevan esihenkilöiden ja lähijohdon vastuulla. Pienessä Lumijärven kunnassa koordinointi jäi työntekijöiden omaksi tehtäväksi. Työntekijöiden näkökulmasta koordinoinnin kysymykset kertovat systemaattisuuden ja monialaisen toimintakulttuurin puutteesta. Tämä kertoo monialaisen yhteistyön rakenteiden vahvistamisen tarpeesta. Linnalan kaupungissa tämä sanoitettiin toiveena yhteiseen suunnitteluaikaan, jossa käsiteltäisiin työn yhteisiä arvoja ja tavoitteita. Ainoastaan Tukkijoen koulutus- ja työllisyyspalveluiden edustajat korostivat monialaisuuden rakenteellista toimivuutta ja yhteistyötä tukevaa koordinointia.

Monialaista yhteistyötä tekevissä TNO-palveluissa tunnistettiin sekä puutteita että päällekkäisyyttä. Suurimmat puutteet koskivat hyvinvointialueiden palveluita, mistä kertoivat kaikkien kuntien toimijat yhtenevästi. Tämä näkyi siinä, että työntekijöillä ei ollut tietoa hyvinvointialueella toimivista yhteistyökumppaneista, ja heidän tavoittamisensa vaatii omaa aktiivisuutta. Linnalassa oli nähtävissä myös opiskeluhuollon ja lukiokoulutuksen opinto-ohjaajien erilainen näkemys lukio-opiskelijan ohjauksellisista tavoitteista ja tarpeista. Hyvinvointialueiden ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä hankaloitti myös toimiminen eri tietojärjestelmissä ja vetoaminen tietosuojasyihin. Tukkijoella paikallinen Ohjaamo-toiminta oli lakkautettu päällekkäisten palveluiden tuottamisen vuoksi.

Kysyttäessä tärkeimmistä elinikäisen ohjauksen verkostoista palvelun tuottajat ja ammattilaiset nostivat esiin sektorin sisäisiä yhteistyökuvioita, sektorirajat ylittävää monialaista yhteistyötä sekä yksittäisiä alueellisia ja kansallisia verkostoja. Yhdessäkään tutkitussa kunnassa esiin eivät nousseet alueelliset ELO-ryhmät.

Tietosuojasyyt olivat asiakkaiden näkökulmasta suurin este monialaiselle yhteistyölle, minkä vuoksi monialainen yhteistyö koettiin ennemmin epätoimivaksi kuin sujuvaksi ja asiakkaan tarpeita edistäväksi. Erityisesti kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat toivat esiin turhautumisensa samojen asioiden jatkuvaan toistamiseen eri ammattilaisille. Asiakkaat kokivat lisäksi, että heidän tuli itse vaatia monialaisia tapaamisia, jotta tieto siirtyisi viranomaiselta toiselle. Tiedonkulun katkeamisia ja asioiden toistamista lisäsi suuri henkilöstön vaihtuvuus ja sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille.

Eri sektoreilla ja toisaalta sektorien sisällä oli toisinaan hyvin tiukkoja rajauksia työnjaossa. Työpajojen asiakkaita yhdisti kokemus siitä, ettei omavalmentajasta tai vastaavasta ollut kuulunut sen jälkeen, kun työpajajakso oli alkanut. Toiset eivät kaivanneetkaan yhteydenpitoa, toisista olisi ollut tärkeää pitää jonkinlainen yhteys myös työpajajakson aikana. Monilla usko työllistymiseen oli hyvin heikko: työpajalta palattaisiin kuitenkin työllisyyspalveluiden asiakkaaksi. Kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevilla oli vastaavanlaisia kokemuksia myös sosiaaliohjaajan tai -työntekijän osalta eikä työtoiminnan aikana ollut toimivaa yhteyttä. Toiset asiakkaista puhuikin, että työpajan myötä heidät oli saatu hetkeksi siivottua tilastoista. Merisalmella vammaispalveluiden asiakkailla sen sijaan tilanne vaikutti toimivalta: yhteydenpito oli säännöllisempää työpajalla olosta huolimatta.

Koko koulu ohjaa -periaate toteutui koulutuspalveluissa työntekijöiden näkökulmasta pääosin laajasti, myös alempien vuosiluokkien kohdalla. Kuitenkaan pienen Lumijärven kunnan perusopetuksessa tämä ei haastattelun perusteella toteudu. Myös tiedonkulussa nähtiin Lumijärvellä haasteita.

Opiskelijoiden kokemus oli päinvastainen kuin ammattilaisten. Oppilaiden ja opiskelijoiden kyselyvastauksissa ja kerronnassa korostui selkeästi opinto-ohjaajan rooli, eikä opettajia mainittu niin usein. Yhdeksäsluokkalaisten kokemus oli, ettei opetusta kytketä työelämään tai jatko-opintosuunnitelmiin muualla kuin opinto-ohjaajan tunneilla. Lukiolaiset niin Lumijärvellä kuin Tukkivedelläkin nostivat esiin esimerkillisen innostavina sellaiset opettajat, jotka kertoivat aktiivisesti opettamansa aineen jatko-opinnoista. Samalla tavoin korkeakouluopiskelijat kuvasivat omien lukiovuosiensa ohjausta. He kaipasivat enemmän ohjausta työelämään heidän kanssaan arjessa toimivilta opettajilta pelkkien käytännön opintoasioiden lisäksi.

5.2.5 Tietoon perustuvuus

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että ohjauksen järjestämistä koskevat päätökset perustuvat tietoon. Kansallisella, sektorirajat ylittävällä palvelujen ja vaikuttavuuden seurannalla voidaan tehostaa tiedolla johtamista sekä paikallisesti että kansallisesti. (ELO-foorumi 2020, s. 16–17.)

Tutkittuun tietoon perustuvat tilastot ja järjestelmät ovat päivittäisessä seurantakäytössä kaikilla työntekijäryhmillä. Työllisyyspalveluissa käytössä ovat etenkin Ura-järjestelmä, Työmarkkinatori ja sen teemasivut koskien työvoiman saatavuutta ja kohtaantoa sekä Työvoimabarometri. Koulutuspalveluissa käytössä ovat etenkin Kouluterveyskysely, huoltajakyselyt, laaturaportit, väestöennusteet, Opintopolku ja Vipunen. Nuorisopalveluissa käytössä ovat työllisyyskatsaukset, Kouluterveyskysely, nuorisotilastot, Nuorisobarometri, asukastyytyväisyyskysely, asiakastyytyväisyyskysely, Kanuunan tilastoinnit ja Parent-tietojärjestelmä.

Toiveena esitettiin saada käyttöön keskitetysti laadittuja ja helposti käytettäviä kunta- ja aluekohtaisia aineistoja. Lisäksi toivottiin arvioitua ja tutkittua tietoa tehostetusta opinto-ohjauksesta ja oppivelvollisuuden laajentumisesta.

Kunnallisilta työllisyyskokeiluilta ja TE-palveluilta nousi akuutti huoli siitä, että TE2025-uudistuksessa säilytettäisiin edelleen käyttökelpoinen aineisto keskitetysti. Lisäksi toivottiin kaikille yhdenvertaisia tietojärjestelmiä ja sovelluksia.

5.2.6 Laadukkuus

Elinikäisen ohjauksen strategian tavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että ohjaustyötä tekevillä on valmiudet ja osaaminen laadukkaaseen monikanavaiseen ohjaustyöhön. Hallituskauden 2020–2023 aikana laaditaan kansalliset ohjaustyön ydin- ja erikoisosaamisten kuvaukset. Ohjauksen ammattimaisuuden vahvistamiseksi käynnistetään ohjaajakoulutusten kokonaisarviointi, jossa tarkastellaan ohjausalan ammattilaisten osaamisvaatimuksia eri konteksteissa, eri koulutuspolkuja ja -rakenteita sekä sisältöjä niin suomen- kuin ruotsinkielisen koulutuksen osalta. Arvioidaan ohjausalan koulutusrakenteiden kehittämistarpeita. Arvioinnissa huomioidaan mm. monimuotoistuviin osaamistarpeisiin vastaaminen ja ohjaustyötätekevien ammatillinen liikkuvuus ja jatkuva oppiminen työuran aikana. (ELO-foorumi 2020, s. 16.)

Ohjaustyön laadukkuutta koskevat kuvaukset, arvioinnit ja kehittämistarpeet sisältyvät muihin painopistealueisiin. Tämän vuoksi laatuun liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu kunkin painopisteen kohdalla aikaisemmissa luvuissa. Ohjausalan osaamiskuvaukset ja ohjaajakoulutusten kokonaisarviointi ovat valmistuneet tämän tutkimuksen aineiston keruun jälkeen, joten niitä ei ole voitu ottaa huomioon tässä arviointitutkimuksessa.

5.3 Asiakasnäkökulman täydentävä tarkastelu valtakunnallisten kyselyaineistojen avulla

Tämä luku täydentää edellä esitettyä strategisten painopisteiden tarkastelua asiakkaiden ja palveluiden käyttäjien näkökulmasta laajentaen tarkastelun valtakunnalliseksi. Kaikissa auditointikunnissa ei päästy suoraan kuulemaan asiakkaiden

näkökulmaa kaikilla kolmella sektorilla, joten tutkimuksessa hyödynnettiin tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden tarkastelussa olemassa olevia kyselyaineistoja sekä aiempia tutkimuksia ja selvityksiä.

Työllisyyspalveluiden asiakkaiden ja työssäkäyvien ohjauskokemuksia tarkasteltiin yhdistämällä erilaisia saatavilla olleita työelämässä olleiden aineistoja. Työ- ja elinkeinoministeriön keräämä Työolobarometri kerää valtakunnallista tietoa työelämässä olevien jatkuvan oppimisen ja TNO-palveluiden käytön yleisyydestä. Työolobarometrin aineisto ei kuitenkaan mahdollista kuntatyyppien mukaisia analyyseja, joten tässä yhteydessä tukeudutaan vuoden 2023 Työolobarometrin raportin valtakunnallisiin tuloksiin. Työelämässä olevien ja työelämään siirtyvien TNO-tarpeiden ja kokemusten kuvaa täydennettiin yliopistojen uraseuranta-aineiston avulla. Työhönvalmennukseen osallistuvilla kerättävä Opal-palaute toi mukaan työhönvalmennukseen osallistuneiden näkemyksiä vuosilta 2019–2023.

Oppilaitoksissa tapahtuvaan ohjaukseen liittyviä kysymyksiä tarkasteltiin Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen barometriaineistojen avulla. Toisen asteen oppilaitoksista on kerätty tietoa vuodenvaihteessa 2023–2024 (Amisbarometri, Lukiolaisbarometri) ja korkeakouluista alkuvuodesta 2022 (Opiskelijabarometri). Nuorisopalveluiden osalta hyödynnettiin vuoden 2020 Nuorisobarometrin tuloksia.

Työolobarometrin (Lyly-Yrjänäinen, 2024, s. 50–53) mukaan 59 prosenttia palkansaajista koki, että heidän osaamistaan ja taitojaan selvitetään säännöllisesti työpaikalla, mutta osuus oli korkeampi vanhemmilla ikäryhmillä, naisilla, isoilla työpaikoilla ja toimihenkilöillä työntekijöihin verrattuna. Barometrissa ei arvioitu sitä, kuinka moni kaipaisi työssäkäyvän TNO-palveluita, mutta nykyinen työnantaja oli tarjonnut tukea työuran suunnitteluun 31 prosentille ja vastaajaryhmän mukaan 6–9 prosenttia oli hankkinut ohjausta itse muualta. Työnantajan tarjoaman koulutusta ja osaamisen kehittämistä koskevissa aikasarjoissa näkyy osittaista heikkenemistä etenkin koronaa edeltävään aikaan verrattuna.

Työelämään siirtyvien korkeakoulutettujen ohjaustarpeita kartoitettiin tarkastelemalla yliopistojen vuoden 2023 uraseuranta-aineiston avovastauksia siitä, mitkä seikat vaikuttivat viisi vuotta sitten valmistuneiden työllistymiseen heidän itsensä mielestä. Kysymykseen vastasi 1 392 henkilöä ja he kuvasivat työllistymistään pääasiassa muilla kuin TNO-palveluihin liittyvillä seikoilla. Työllistymistä perusteltiin esimerkiksi taitojen, verkostojen, aiemman työkokemuksen, tuurin ja oman osaamisen markkinoinnin kautta. Sitä vastoin vain parikymmentä henkilöä mainitsi TE-palvelut, palkkatuen tai työttömille tarkoitetun jatkokoulutuksen ja vain muutama kertoi saaneensa apua osaamisen sanoittamiseen mentorointiohjelmien kautta tai yksityisiltä uravalmennus- ja työnhakukursseilta.

Osa uraseurannan vastaajista kertoi osaamisen kuvaamiseen liittyvistä haasteista tavalla, jonka voi tulkita työnhakuun liittyväksi, täyttymättömäksi ohjaustarpeeksi. Tarve vaikuttaa olevan suurempi sellaisilla aloilla, joiden tuottama osaaminen ei ole työnantajille tuttua; yksittäiset vastaajat esimerkiksi humanistisilta aloilta ja matematiikasta kokivat, että heidän on jatkuvasti perusteltava tutkinnon tuottamaa osaamista työnantajille. Vastauksista voi tulkita tarpeen ohjaukselle, joka auttaisi sanoittamaan itselle näkymätöntä alan erityisosaamista. Lisäksi osaan vastauksista liittyi epätietoisuutta siitä, mihin tutkinnolla voi työllistyä. Ulkomaalaistaustaiset puolestaan olivat kohdanneet suomen kielen vaatimuksiin liittyviä esteitä ja myös suoranaista haluttomuutta palkata muita kuin Suomen kansalaisia.

Työhönvalmennukseen osallistuneiden palautteet kertoivat tyytyväisyydestä koulutuksen aikana saatuun ohjaukseen ja itse koulutukseen. Vastanneista yli 175 000 osallistujasta selvä enemmistö koki saaneensa kouluttajilta tarvitsemaansa ohjausta ja palautetta hyvin (46 %) tai erinomaisesti (41 %). Tarvittaessa lisäohjaustakin oli saatu hyvin (49 %) tai erinomaisesti (35 %). Omat osaamistarpeet, aikaisempi koulutus ja työkokemus oli huomioitu henkilökohtaisessa opintosuunnitelmassa kaikkinensa hyvin, ja vain neljännes ajatteli sen tulleen huomioiduksi enintään tyydyttävästi. Samoin suurin osa ajatteli koulutuksen lisänneen omaa ammattitaitoa hyvin (53 %) tai erinomaisesti (25 %). Koulutuksen ajateltiin hyödyttävän myös työelämässä: kaikkiaan puolet vastasi väittämään hyvin ja kolmannes erinomaisesti. Myös kouluttajien asiantuntemus ja ammattitaito olivat vastanneet enemmistön mielestä koulutuksen vaatimuksia.

Kouluttautuneiden tyytyväisyys ilmeni valtakunnallisella tasolla verrattain yhdenmukaisena. Kaikissa maakunnissa tyytymättömien osuus oli melko pieni, ja huonon arvion antoi ainoastaan harvat (1–3 %) vastaajista. Samoin vertailtaessa kaupunkimaisia kuntia, maaseutumaisia kuntia ja taajaan asuttuja kuntia ei tuloksissa ollut nähtävissä kuin pieniä erovaisuuksia tyytyväisten ja tyytymättömien osuuksissa.

Lukiolaisbarometrin vastaajat olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että he ovat saaneet opinto-ohjaajilta ja opettajilta varsin hyvin tukea, ohjausta ja tietoa sekä nykyisiin että jatko-opintoihin liittyen. Osittain tai täysin tyytyväisten osuus oli suurin opinto-ohjaajilta ja opettajilta saadun, nykyisiä opintoja koskevan ohjauksen kohdalla (81–83 %), melko suuri 72 prosenttia jatko-opintoja ja opiskeluhuollon palveluita koskevan tiedon suhteen ja pienehkö 48 prosenttia työelämää ja työpaikkoja koskevan tiedon kohdalla. Tiedon ja ohjauksen riittävyyden summamuuttujalla tarkasteltuna oppilaitoskohtainen korkeiden arvosanojen osuus vaihteli noin 10–30 prosentin välillä, kun aineisto rajattiin yli 50 vastaajan oppilaitoksiin. Korkean ja matalan arvion rajana pidettiin yhden keskihajonnan etäisyyttä keskiarvosta.

Oppilaitoskohtaisia eroja oli siinä, onko opiskelijalla henkilökohtainen opintosuunnitelma – tämä siitä huolimatta, että henkilökohtaisesta opintosuunnitelmasta on säädetty lukiolaissa. Ne vastaajat, joilla suunnitelma oli tehtynä, vastasivat kuitenkin kautta linjan suunnitelmaan liittyviin väittämiin erittäin myönteiseen sävyyn, eli suunnitelmaa pidetään hyvänä työkaluna opintojen suunnittelussa ja seurannassa.

Yksilöiden ominaisuuksiin liittyviä eroja näkyi erityisesti vähemmistöjen kohdalla. Haavoittuvammassa asemassa olevilla opiskelijoilla oli useammin heikompia kokemuksia ohjauksesta. Esimerkiksi vähemmistöön kuuluvissa oli 4 prosenttiyksikköä enemmän heitä, jotka antoivat tiedon ja ohjauksen riittävyyden summamuuttujalla matalia arvioita. Opintojen suorittamista vaikeuttavasta fyysisestä, psyykkisestä tai neurologisesta haitasta kärsivien saaman erityisopetuksen tai muun tuen osuudessa oli niin ikään oppilaitoskohtaisia eroja. Riittävästi tukea saaneiden osuus vaihteli lukioiden välillä noin 5–35 prosentin välillä, kun aineisto rajattiin yli 30 vastaajan oppilaitoksiin. Toisaalta haavoittuvassa asemassa olevissa ryhmissä oli suhteellisesti useammin käytössä henkilökohtainen opintosuunnitelma ja opiskeluaikaa oli myös suunnitelmallisesti pidennetty.

Amisbarometrin vastaajista enemmistö oli Lukiolaisbarometrin tavoin tyytyväisiä opinto-ohjaajilta ja opettajilta saatuun tukeen, ohjaukseen ja tietoon, vaikka tyytyväisten kokonaisosuus olikin pääasiassa 5–17 prosenttiyksikköä pienempi. Poikkeuksen teki työelämää ja työpaikkoja koskeva tieto, jonka määrään ammatilliset opiskelijat olivat 20 prosenttiyksikköä tyytyväisempiä kuin lukiolaiset. Opettajilta saatuun, nykyisiä opintoja koskevaan ohjaukseen osittain tai täysin tyytyväisiä oli 74 prosenttia ja opinto-ohjaajilta saatuun tukeen ja ohjaukseen tyytyväisiä 66 prosenttia. Opiskeluhuollon palveluista oli saanut riittävästi tietoa 67 prosenttia ja jatko-opintoihin liittyvää tietoa ja ohjausta 56 prosenttia. Työelämästä ja työpaikoista saatuun tukeen tyytyväisiä oli 68 prosenttia. Tiedon ja ohjauksen riittävyyden summamuuttujalla tarkasteltuna oppilaitoskohtainen korkeiden arvosanojen osuus vaihteli noin 10–40 prosentin välillä, kun aineisto rajattiin yli 50 vastaajan oppilaitoksiin. Korkean ja matalan arvion rajana pidettiin yhden keskihajonnan etäisyyttä keskiarvosta (keskiarvo 3,9, keskihajonta 0,95).

Opiskelua vaikeuttavasta haitasta kärsineet ja vähemmistöksi itsensä kokevat olivat selvästi tyytymättömämpiä ohjaukseen kuin muut. Tiedon ja ohjauksen riittävyyden summamuuttujalla mitattuna vähemmistöön kuuluvien joukossa oli 6 prosenttiyksikköä enemmän heitä, jotka antoivat tiedon ja ohjauksen riittävyyden summamuuttujalla matalia arvosanoja. Kehoon, mieleen tai hermostoon vaikuttavasta opiskeluhaitasta kärsineiden joukossa matalien arvioiden osuus oli 3–13 prosenttiyksikköä suurempi kuin muilla. Oppimiseen vaikuttavasta haitasta kärsineiden

saaman tuen riittävyydessä oli oppilaitoskohtaisia eroja. Riittävästi tukea saaneiden osuus vaihteli Amisbarometrissa noin 10–90 prosentin välillä, kun aineisto rajattiin yli 30 vastaajan oppilaitoksiin.

Myös korkeakouluissa ohjauksen arvioinnit vaihtelivat suuresti, sekä koulutusmuodoittain (ammattikorkeakoulu/yliopisto) että oppilaitoksittain. Korkeakouluissa erot näyttäytyvät myös alueellisina. Pääsääntöisesti tilanne näytti paremmalta ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa.

Erityisesti ohjauksen tarvetta indikoivien muuttujien jakaumat vaihtelivat paljon vastaajan taustan tai muiden henkilöön liittyvien ominaisuuksien mukaan. Tämä voi osaltaan vaikuttaa myös oppilaitosten välisiin eroihin esimerkiksi sen kautta, miten opiskelijat valikoituvat eri koulutusaloille.

Kokonaisuudessaan opiskelijoilta kerätyt aineistot osoittivat, että ohjauksen tarve ja saatavuus vaihtelevat oppilaitoksittain ja alueellisesti hyvin paljon – ainakin siinä mielessä, saavatko opiskelijat omiin tarpeisiinsa sopivan määrän oikeanlaista ohjausta. Osittain kyse voi olla oppilaitosten erilaisesta opiskelijapohjasta, osittain taas oppilaitosten toimintatavoista ja käytänteistä. Opiskelijoilta kerättyjen aineistojen perusteella ohjauksen saavutettavuuden, tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden tavoitteet eivät näytä toteutuvan kaikkialla ja kaikkien opiskelijaryhmien kohdalla.

Nuorisobarometrin tuloksien perusteella nuoret kokivat saaneensa verrattain riittävästi nuorisotyön palveluita. Nuorten kokemukset Ohjaamoista, työpajoista ja etsivästä nuorisotyöstä olivat myös myönteisiä. Nuoret kokivat saaneensa osallistua päätöksentekoon ja palvelu oli ollut selvän enemmistön mielestä nopeasti saatavilla. Nuoret myös kokivat saaneensa apua asiaansa kaikissa kolmessa työmuodossa. (Myllyniemi & Kiilakoski, 2021, s. 23–46).

5.4 Koonti strategisten painopisteiden osuvuudesta paikallistasolla

Elinikäisen ohjauksen strategiset painopisteet ilmenivät paikallistasolla vaihtelevasti. Palveluntuottajien ja ammattilaisten näkökulmasta eroja oli niin sektoreiden kuin kuntienkin välillä. Kun tarkastellaan eroja eri sektorien välillä, niin työllisyys- ja koulutussektorilla oli havaittavissa pääosin tarkoituksenmukaisesti kaikki tiedottamisen, neuvonnan ja ohjauksen ulottuvuudet, kun taas nuorisosektorilla painottui vahvemmin ’nuorta kannatteleva’ ohjauksellinen työote.

Alueelliset erot tutkittujen kuntien välillä näkyivät selvimmin ohjauksen saatavuudessa ja saavutettavuudessa. Pienissä kunnissa kaikkien kolmen sektorin tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja oli ajallisesti ja paikallisesti rajatummin saatavissa. Erikoistuneempia palveluja oli saatavilla vain isoissa kaupungeissa. Pienten, hajaasutusalueella sijaitsevien kuntien kohdalla fyysiset etäisyydet sekä digitaalisten palvelujen ja infrastruktuurin puutteet rajoittivat palvelujen saavutettavuutta ja samalla yhdenvertaisuutta. Samansuuntaisia havaintoja on esitetty aiemmissa tutkimuksissa (Farrugia, 2016; Kalalahti, 2023). Myös tuoreen Maaseutubarometrin (Vihinen ym., 2024) tulokset tukevat näitä havaintoja julkisten palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden sekä infrastruktuurin puutteiden näkökulmista.

Palveluntuottajien käytänteitä ja käyttäjien tarpeita verrattaessa erot korostuivat enemmän työllisyyspalveluissa kuin koulutussektorilla tai nuorisopalveluissa. Merkityksellisenä voidaan pitää sitä, että työllisyyspalveluiden osalta asiakkaat arvioivat asiakkaiden osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia heikommiksi kuin mitä palveluntarjoajat ja ammattilaiset.

Tulosten perusteella on nähtävissä, että **ohjauksen tavoitteenasettelu** ymmärrettiin toisinaan eri tavalla palveluntuottajien ja asiakkaiden näkökulmista. Palveluiden käyttäjien kuten myös ammattilaisten itsensä korostama yksilöllisyys ei aina konkretisoitunut ohjauksen tavoitteissa, vaan asiakkaiden mielestä ammattilaisia ohjasi liiaksi yleisemmät, vallitsevat ihanteelliset tavoitteet työllistymisestä ja kouluttautumisesta. Laadukkaan elinikäisen ohjauksen toteutumiseksi palveluntuottajien tulisi olla tietoisia siitä, kenen tavoitteesta kulloinkin on kyse: asiakkaan, ohjaajan, organisaation vai yhteiskunnan.

Tutkimuksen aineiston perusteella kaikilla kolmella sektorilla ohjauksen tavoitteet painottuivat asiakkaiden lyhyen aikavälin suunnitteluun tai ongelmanratkaisuun, käytännössä useimmin seuraavaan valintaan, päätökseen tai siirtymään. Elinikäisen ohjauksen näkökulmasta olisi perusteltua pitää esillä myös pitkän aikavälin tavoitteet. Tulos on yhtenevä aikaisempien tutkimusten kanssa (Helander, 2017; Helander, Lilja & Pukkila, 2020; Lilja ym., 2021b).

Ohjausammattilaisten resurssien, työtuntien ja asiakasmäärän näkökulmasta lisäksi merkityksellisiksi nousevat tässä aineistossa myös työn organisoinnin ja tekemisen tavat ja muodot. Tulokset tukevat ajatusta, että yksin resurssoinnilla ei voi ratkaista asiakaslähtöisyyteen ja ohjauksen laadukkuuteen liittyviä asioita (Helander, 2016; Pukkila, 2023).

Elinikäisen ohjauksen palvelutarjonta on vaikeasti hahmotettava kokonaisuus. Palveluita on tarjolla laajasti, mutta asiakkaan päätymiseen soveltuvimman työllisyyspalveluntarjoajan piiriin sisältyy aineiston perusteella sattumanvaraisuutta. Koulutussektorilla perusopetuksessa ja toisella asteella tilanne näyttää suunnitelmallisemmalta sekä institutionalisoituneemmalta. Korkeakouluissa tilanteessa on nähtävissä vaihtelua, ja sopivan palvelun löytäminen saattaa olla osin sidoksissa opiskelijoiden proaktiiviseen toimintaan. (Helander, 2017.)

Ammattilaisten kerronnan perusteella on nähtävissä, että tietyt **palvelurakenteet ja -käytännöt** voivat luoda tarpeetonta palveluiden ja resurssien käyttöä esimerkiksi työllisyyspalveluiden velvoittavien asiakastapaamisten muodossa. Olisi perusteltua tarkastella kriittisesti vallitsevia käytäntöjä ja tarvittaessa purkaa tai uudistaa institutionaalisia rakenteita sekä kehittämisen että rahoituksen suuntaamisen näkökulmista. Keskiössä on kysymys, kohtaavatko palveluiden tarjonta ja asiakkaiden tarpeet vai syntyykö ns. häiriökysyntää (Hyytiälä & Kekomäki, 2017, s. 2664–2665).

Digitaalisten TNO-palvelujen käyttötaidossa oli aineistojen mukaan suurta vaihtelua sekä asiakkailla että palveluntuottajilla ja ammattilaisilla. Työntekijöiden ja asiakkaiden haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että digitaalisissa TNO-palveluissa esiintyy suunnitelmallisuuden puutetta, kapea-alaisuutta ja välinekeskeisyyttä. Digitaaliset palvelut painottuivat palvelusektorin sisäiseen tiedottamiseen ja etäneuvontaan sektoreita ja palveluntarjoajia linkittävien palveluiden sijaan. Jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus (JOD) voi tarjota ratkaisuja näihin haasteisiin.

Työllisyys- ja koulutuspalveluiden käyttäjät toivoivat ennakointi- ja työmarkkinatiedon käsittelyä ohjaustilanteissa oman päätöksentekonsa tueksi. Huomionarvoista on, että olemassa olevat tilastot ja järjestelmät ovat paljon käytettyjä kaikilla sektoreilla osana ohjaustyötä. Tietoon perustuvaa ohjausta tukevat työvälineet ovat kuitenkin tulosten perusteella hajanaisesti saatavilla ja sisällöltään monimuotoisia, mikä haastaa niiden käytettävyyttä. Havainto johtaa pohtimaan tekoälyn soveltamisen mahdollisuuksia, jotta olemassa olevan tiedon hyödyntäminen olisi asiakaslähtöisesti oikea-aikaista ja osuvaa. (Ks. myös Kaipainen, 2023; Bask & Kiikeri, 2023; Valovuori, 2020.)

Kansainvälinen **liikkuvuus** vaikutti systemaattisimmalta korkeakoulusektorilla ja ylipäänsä isoissa kaupungeissa. Kansainvälisen liikkuvuuden vähäisyys ei tämän tutkimuksen aineistossa kytkeytynyt niinkään puutteellisiin TNO-palveluihin, vaan opiskelijoiden taloudelliseen tilanteeseen. Kotimaassa liikkuvuus keskittyi koulutussektorille ja erityisesti korkeakouluopintoihin. Ammattilaiset toivat esiin, että vain harvat asiakkaista olivat valmiita hakemaan töitä tai muuttamaan toiselle

paikkakunnalle. Nuorilla paikallista liikkuvuutta lisäsi erityisesti ammatillisen koulutuksen keskittäminen. Paikallisten TNO-palveluiden olemassaolo näyttäytyi aineistojen perusteella yhdenvertaisuutta edistävänä tekijänä.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta sukupuoli- ja kulttuuritietoisen sekä antirasistisen ohjauksen jalkauttamisessa on tulosten perusteella vielä keskusteltavaa ja kehitettävää. Ilmiöt nähdään eri sektoreilla monin osin ristiriitaisesti sekä ohjauksen luontaisina ulottuvuuksina että erityisesti huomioitavina teemoina. Niin ikään kestävän kehityksen juurtuminen osaksi elinikäistä ohjausta on vielä kehkeytymässä; toimijakentällä kestävyys ymmärretään paikoin kapea-alaisesti ekologisuuteen keskittyvänä työnä eikä sen monia muita ulottuvuuksia hahmoteta (United Nations, 2015).

Monialainen yhteistyö tukee aineiston perusteella elinikäisen ohjauksen toteutumista eri sektoreilla. Kuitenkin monialainen yhteistyö näyttää erityisesti asiakastyön tasolla jossain määrin tukeutuvan ennemminkin toimiviin henkilösuhteisiin kuin olemassa oleviin rakenteisiin ja toimintakulttuuriin. Havainto viittaa monialaisen yhteistyön koordinoinnin puutteisiin, minkä on todettu vaikuttavan toimivan monialaisen yhteistyön rakentumiseen (esim. Pukkila, 2023). Tulokset kertovat, että elinikäisen ohjauksen toteutumisen näkökulmasta on tärkeää vahvistaa ja kehittää eri sektoreiden toimijoiden välisen yhteistyön koordinointia. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi monialaisen yhteistyön rakenteiden ja yhteisten tavoitteiden jatkuvaa ylläpitämistä, tarkistamista ja sopimista muuttuvissa olosuhteissa. Tuloksissa tämä näkyi erityisesti hyvinvointialueiden vastuulla olevien palvelujen puutteena ja heikkona saatavuutena osana elinikäisen ohjauksen monialaisia palveluita. Monialaisen yhteistyön ja sen koordinoinnin konkreettisena työtapana ja -välineenä voi käyttää ohjaussuunnitelmaa tai vastaavaa asiakirjaa, jossa näkyy elinikäisen ohjauksen kokonaisuus työnjakoineen (vrt. Koko koulu ohjaa -periaate).

6 Elinikäisen ohjauksen arviointi osatyö- ja osaopiskelukykyisten ja kohdennetun nuorisotyön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa

Virve Murto, Jukka-Pekka Jänkälä, Tina Lauronen, Päivi Pukkila, Judith Kalervo ja Jaakko Helander

Tutkimuskatsauksen ja strategisten painopisteiden tavoitteiden toteutumisen tarkastelun perusteella tutkimuksessa syvennyttiin tarkastelemaan 1) osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita ja 2) kohdennettua nuorisotyötä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden työmuotona. Molempia teemoja on tutkittu aiemmin, mutta tarkastelukulmat ovat keskittyneet muuhun kuin elinikäiseen ohjaukseen. Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten tutkimus on keskittynyt muun muassa kuntoutuksen ja erityispedagogiikan näkökulmiin. Nuorisopalveluiden ohjaustoimintaa koskeva aiempi tutkimus on painottunut Ohjaamoihin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä tutkimus- ja tietokatsauksen ja elinikäisen ohjauksen strategisten painopisteiden toteutumisen arvioinnin osana tunnistetut täydentävää arviointitutkimusta vaativat teemat ja ilmiöt merkitsevät ohjauksen päätöksentekijöille ja ohjausammattilaisille?
2. Millaisia elinikäisiä ohjauksellisia tarpeita on osatyö- ja osaopiskelukykyisillä ja kohdennetun nuorisotyön asiakkailla?
3. Miten nämä tarpeet tulee huomioitua ja miten ne tulisi huomioida palvelujen tuottajien ja käyttäjien näkökulmista?

Tutkimusote ote oli monimenetelmällinen, jossa strategisten painopisteiden tavoin huomioitiin niin palveluiden tuottajien kuin palveluiden käyttäjienkin näkökulma. Palveluntuottajien, ammattilaisten ja asiantuntijoiden osalta sovellettiin ilmiöpöytämenetelmää, joka on soveltava ja dialoginen ryhmähaastattelun ja tiedonhankinnan muoto (Hiilamo ym., 2023). Palveluiden käyttäjien tarkastelussa hyödynnettiin sekä laadullisia että määrällisiä aineistoja. Tarkemmin käytettyjä aineistoja ja menetelmiä on kuvattu liitteessä 1.

Tässä luvussa esittelemme ensin osatyö- ja osaopiskelukykyisten elinikäisiä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita. Tämän jälkeen keskitymme kohdennetun nuorisotyöhön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden työmuotona. Molemmissa teemoissa keskitymme ensin asiakkaiden näkemyksiin ja kokemuksiin tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluista sekä ammattilaisten esiin nostamiin erityistarpeisiin. Lopuksi tarkastelemme palvelun tuottajien ja ammattilaisten esittämiä huomioita.

6.1 Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten elinikäiset tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut

Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten elinikäisiä tieto-, neuvonta ja ohjauspalveluita arvioitiin tutkimuksessa määrittämättä tarkkarajaisesti, mitä osatyökykyisyys tai osaopiskelukykyisyys tarkoittaa. Aiemmat tutkimukset (mm. Poutanen ym., 2023; Vieno, 2023) samoin kuin tekemämme auditoinnit osoittavat joukon olevan hyvin moninainen, jonka vuoksi arvioinnissa hyödynnettiin erilaisista taustoista tulevien asiakkaiden, palveluiden tuottajien ja ammattilaisten näkemyksiä. Ensin alaluvussa 6.1.1 kuvaamme osatyö- ja osaopiskelukykyisten tunnistettuja elinikäisen ohjauksen erityistarpeita ja niiden huomiointia erityisesti potilas- ja edunvalvontajärjestöjen kautta tavoitettujen osatyö- ja osaopiskelukykyisten näkökulmasta. Sen jälkeen alaluvussa 6.1.2 tarkastelussa ovat palveluiden tuottajien ja osatyö- ja osaopiskelukykyisten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemykset.

6.1.1 Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten tunnistetut erityistarpeet ja niiden huomioiminen tieto-, neuvonta- ja ohjaustyössä

Tässä alaluvussa kuvataan osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten elinikäisiä ohjauksellisia erityistarpeita ja niiden huomiointia arjessa. Haastattelu- ja auditointiaineistojen avulla tuodaan esiin osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten itsensä ja heidän kanssaan arjessa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia

asiakkaiden tilanteesta. Potilas- ja edunvalvontajärjestöjen avulla toteutettu kysely, samoin kuin valtakunnalliset opiskelijoille suunnatut barometrit täydentävät tarkastelua.

Tutkimukseen osallistuneiden osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten puheissa yhdistyi **tarve tulla kohdatuksi ja nähdyksi yksilönä ilman diagnoosin tai osakykyisyyteen vaikuttavien tekijöiden korostamista**. Keväällä 2024 haastatellut osatyökykyiset ja jo aiemmin monilla työpajoilla kohdatut tutkittavat toivat esiin, että kiinnittämällä liiaksi huomiota esimerkiksi ulkoisiin tekijöihin heidän potentiaalinsa saattaa jäädä sen varjoon. Useammalla tutkimukseen osallistuneella oli kokemusta siitä, että esimerkiksi terveystietojen perusteella henkilön oletettiin olevan täysin työkyvytön. Tällöin hänellä ei nähty olevan tarvetta ohjaukselle tai neuvonnalle erilaisista opiskelu- tai työvaihtoehdoista.

Yhteiskunnassa diagnoosiperustaisuus on paikoin yhä hallitsevaa, ja muun muassa eläkepäätös on riippuvainen diagnoosista**. Diagnoosi määrittelee vahvasti ihmisen toimintamahdollisuuksia ja saatavilla olevia palveluita**. Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden ammattilaisten ei kuitenkaan ole mahdollista kysyä asiakkaan tilanteesta suoraan, vaan **asiasta kertominen jää asiakkaan vastuulle**. Kyselyyn vastanneista suurin osa kertoi olevansa avoimia omasta diagnoosistaan tai tilanteestaan. Vain harva ei halunnut kertoa koskaan tieto-, neuvonta- ja ohjaustyötä tekeville ammattilaisille terveydentilastaan. Samoin haastateltujen ammattilaisten kokemuksen mukaan asiakkaat tuovat esiin tilanteensa puhuen esimerkiksi vammasta, ominaisuudesta, haasteesta tai osatyökykyisyydestä. Toiset toivat kuitenkin esiin sen, että kertomushalukkuus vaihtelee eikä aina omaa terveydentilaa oteta puheeksi.

Omasta tilanteesta kertomishalukkuuteen vaikuttivat muun muassa **oma toimintakyky ja sen vaikutukset työhön tai opiskeluihin**: ”työntekijän asemassa en kerro, mutta opintojen suorituksissa mainitsen ehkä, jotta voivat ymmärtää mm. lukivaikeuteni aiheuttamat ongelmat”. Myös **ennakkoluulot ja pelko leimautumisesta** mainittiin syiksi jättää kertomatta tarkemmin omasta tilanteesta. Ne ilmenivät niin ammattilaisten kuin palveluiden käyttäjienkin haastattelussa, ja moni puhui tilanteen olevan erityinen pienemmillä paikkakunnilla, joissa ihmiset tuntevat toisensa. Toiset taas korostivat avoimutta, jonka vuoksi haluttiin asiasta kertoa. Osalla asia ilmeni myös fyysisestä olemuksesta. ”Vammaisuus on minulle samanarvoinen ominaisuus kuin vihreäsilmäisyys. Jos ei sitä (muka) näe päälle niin kerron siitä heti.”

Osittain palveluiden **yksilöllisyyden esteeksi nähtiin ammattilaisten valmiudet kohdata** osatyökykyisiä ja osaopiskelukykyisiä. Haastatteluissa kuten myös kyselystä kävi ilmi, ettei ammattilaisilla ole useinkaan tarpeeksi tietämystä asiakkaiden

erityistarpeista. Ammattilaisten näkökulmasta haasteita tuo osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten joukon moninaisuus ja rakenteiden joustamattomuus. Haastatteluissa ja auditointien aikana esiin nousi **haaste henkilökunnan pysyvyydessä** ja toisaalta **ohjauksen pirstaleisuus**. Tutkimukseen osallistuneilla oli kokemusta samojen asioiden toistamisesta eri ammattilaisille ja monet kaipasivat pysyvyyttä. Ongelmia tuotti myös tiedon siirtyminen eri tahojen välillä. Näin eräs haastateltavista, jolla on synnynnäinen sairaus, vamma tai kehityksellinen häiriö, kuvasi opiskeluaikana saamiaan TNO-palveluita.

> *Apua piti osata itse pyytää ja esittää tiettyjä kysymyksiä, mihin halusi ohjausta. Tähän ei välttämättä aina ollut jaksamista ja oma-aloitteista osaamista. Paljon oli myös asioita, mitä sanottiin, että selvitetään, mutta mitään ei tapahtunut. Samoin oli myös asioita, mihin sanottiin löytyvän joustavuutta, mutta kokonaisuudessa joustavuus ei ollutkaan käytännössä mahdollista.*

Kuten asiakkaan kerronnasta ilmenee, ongelmat heijastuivat palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen. Haastatellut kertoivat joutuneensa **vaatimaan itselleen palveluita**, joihin he olivat oikeutettuja. Jotkut tutkittavista olivat myös joutuneet opastamaan ammattilaisia siitä, miten ammattilaisen toiminta mahdollisti tai esti tutkittavan valintojen toteutumista.

Useilla tutkittavilla korostui puheissa perheen, lähipiirin ja potilasjärjestöjen merkitys neuvojana ja tiedon jakajana**. Oli turvauduttava epävirallisiin tukiverkostoihin** virallisen järjestelmän jättäessä asiakkaan yksin. Tämän osaltaan nähtiin lisäävän eriarvoisuutta, koska kaikilla ei ole olemassa olevia tukiverkostoja tai voimavaroja eikä osaamista etsiä itse tietoa järjestelmän eri tasoilta ja sektoreilta.

Palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta ongelmia tuotti myös **ennakoimattomuus**. Asioihin ei osattu aina valmistautua, vaan niitä alettiin ratkoa vasta ongelmatilanteissa.

> *Siis anteeksi mikä ohjaus työelämässä? En ole sellaista ikinä saanut enkä edes kuullut. Työterveydessä varmaan jotain pohditaan, mutta silloin ollaan jo siinä tilanteessa, että nykyinen työ ei onnistu. Hetken työttömänä ollessani pääsin keskustelemaan uraohjauspsykologin kanssa kerran. Tämä on ainoa kontaktini asiaan ja olen puolen vuoden työttömyyttä lukuun ottamatta ollut työelämässä koko ikäni.*

Yhdeksi osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten erityistarpeeksi voidaan elinikäisen ohjauksen näkökulmasta nähdä **toimintakyvyn muutos**, joka tulisi huomioida tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa. Toisilla oma tilanne on työkyvyn

suhteen kohtuullisen muuttumaton ja pysyvä. Toisilla taas tila voi olla väliaikainen. Kyselyvastausten perusteella monilla tutkittavista toimintakyky oli vaihdellut sairauden, vamman tai kehityksellisen häiriön perusteella. Enemmistö vastanneista uskoi oman toimintakykynsä pysyvän muuttumattomana seuraavan vuoden aikana, mutta lähes kolmannes ajatteli toimintakyvyn joko heikentyvän tai paranevan. Aineistojen perusteella osakykyisyyden pysyvyydessä ei kyse ole kuitenkaan vain muutoksista terveydentilassa, vaan toimintakykyyn vaikuttavat monenlaiset tekijät ja olosuhteet, kuten esimerkiksi säätila. Toimintakyky voi näin vaihdella hyvin lyhyenkin ajan sisällä.

> *Talvella esimerkiksi se, että hienoa tuolla keskustassa voi sanoa, että bussit kulkee, mutta sitten ei ole lumiaurattu bussipysäkkejä ollenkaan. Niin tossa heidän liikkumiseen vaikuttaa, niin moni muukin asia kuin pelkästään se, että kulkeeko se bussi siitä sun talon vierestä.*

Aineiston perusteella osatyökykyisyyttä ja osaopiskelukykyisyyttä tarkasteltaessa keskiöön nousi kysymys siitä, **kuka määrittelee henkilön toimintakyvyn.** Monet tutkittavista tiedostivat hyvin rajoitteensa ja olivat niistä huolimatta kykeneviä ja halukkaita tekemään töitä tai opiskelemaan itselle sopivalla tavalla. Tätä ei heidän kokemuksensa perusteella useinkaan ymmärretä tai haluta huomioida, jolloin heiltä saatetaan vaatia liikaa tai liian vähän, kuten eräs kyselyyn vastanneista kiteytti:

> *Suomessa on käsittämättömän vaikea ymmärtää osatyökykyä erityisesti korkeakoulutetuilla aloilla. Minua pyritään jatkuvasti työllistämään koulutustani huomattavasti alempiin työtehtäviin, joten on oltava hiljaa rajoitteista ja pyrittävä jotenkin muuten perustelemaan se, että haluan työskennellä 3,5–4 päivää per viikko.*

Ohjauksessa käytetyt käsitteet kytkeytyvät **yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin,** joiden nähtiin vaikuttavan merkittävästi osatyö- ja opiskelukykyisten asemaan. Kyselyssä asenteiden muuttuminen yhteiskunnassa mainittiin toiseksi eniten omaa toimintakykyä parantavaksi tai työn ja opiskelun mahdollistavaksi tekijäksi. Haastatteluissa puolestaan sekä asiakkaat että ammattilaiset nimesivät vallitsevat asenteet merkittäväksi työllistymisen esteeksi. Monien kokemusten mukaan työelämässä suhtauduttiin osatyökykyisyyteen heikommin kuin oppilaitoksissa. Suhtautumisessa ilmeni osin alueellisia eroja auditointien aikana. Osatyökykyisten asemaa paransi pienimmällä paikkakunnalla se, että siellä työkokeilussa olijat olivat tuttu näky yrityksissä, mikä vähensi osatyökykyisten leimautumista. Toisaalla taas auditointien aikana tuotiin esiin työnantajien ennakkoluuloja terveyshaasteiden vuoksi. Eräs tutkituista koki, että hänen asemaansa heikensi se, että hänen ollessaan sairauslomalla hänet oli kirjattu työttömäksi.

Tutkimukseen osallistuneilla **korostui halu osallistua ja olla osana yhteiskuntaa** heidän sairaudestaan, vammastaan tai muusta tekijästä huolimatta. Osatyö- ja opiskelukykyiset antoivat arviointitutkimuksessa työlle ja opiskelulle samanlaisia merkityksiä kuin mitä aiemmissa tutkimuksissa on havaittu (ks. esim. Vieno, 2023). Työ ja opiskelu toivat elämään merkityksellisyyttä ja niiden avulla saattoi tuntea itsensä hyödylliseksi ja täysvaltaiseksi kansalaiseksi. Työ tai opinnot tarjosivat myös mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen eikä arki rajoittunut kotiin.

Työssäkäynnin mahdollistamiseksi toivottiin yhteiskunnalta nykyistä parempaa tilanteiden huomiointia etenkin taloudellisten tekijöiden osalta. Monilla oli toive pystyä **yhdistämään** aiempaa **helpommin osittainen työssäkäynti tai opiskelu ja yhteiskunnalta saatu rahallinen tuki**. Kuitenkin monien kohdalla vaatimusten **joustamattomuus** esti kokonaan opiskelun tai työssäkäynnin vastoin henkilön omaa toivetta.

Arviointitutkimuksessa kerättyjen uusien aineistojen keskittyessä enemmälti työkykyyn täydennettiin osaopiskelukykyisten tilanteen huomiointia oppilaitoksissa analysoimalla Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen barometriaineistoja. Toisen asteen oppilaitoksista tiedot on kerätty vuodenvaihteessa 2023–2024 (Amisbarometri, Lukiolaisbarometri) ja korkeakouluista alkuvuodesta 2022 (Opiskelijabarometri).

Barometriaineistoissa osaopiskelukykyisyys määriteltiin sen mukaan, oliko vastaajalla jokin opintojen suorittamista vaikeuttava fyysinen, psyykkinen tai neurologinen haitta. Lisäksi osaopiskelukykyisyyttä tavoiteltiin vähemmistöön kuulumisen kokemuksen kautta (perusteena esimerkiksi vammaisuus) ja joillakin opintoja hidastavilla tekijöillä (esimerkiksi oppimisvaikeudet). Kysymyksenasettelu ja vastausvaihtoehdot saattoivat hieman vaihdella aineistosta toiseen.

Tulokset olivat kuitenkin hyvin yhdenmukaisia: Opintojen suorittamista vaikeuttavat haitat ovat yleisiä (lukiossa ja ammatillisella toisella asteella näistä kertoi noin neljännes vastaajista ja korkeakouluissa noin kolmannes vastaajista), mutta epätasaisesti jakautuneita. Oppilaitosten ja koulutusalojen välisten erojen lisäksi havaittavissa on myös joitakin alueellisia eroja, mutta on vaikea sanoa, perustuvatko ne esimerkiksi alueellisiin terveyseroihin vai esimerkiksi opiskelijoiden valikoitumiseen tietyille aloille tai tietyn tyyppisiin oppilaitoksiin (esimerkiksi aikuislukiot).

Paitsi erityistarpeiden **yleisyydessä**, myös niiden **huomioinnissa** ilmeni eroavaisuuksia. Lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla oli selviä oppilaitoskohtaisia eroja siinä, ovatko jostakin opintojen suorittamiseen vaikuttavasta haitasta kärsivät saaneet tarvittaessa erityisopetusta tai muuta tukea. Valtaosalla

osaopiskelukykyisistä lukiolaisista oli henkilökohtainen opintosuunnitelma, vaikka muuten suunnitelma oli yllättävän harvinainen Lukiolaisbarometrin vastaajien joukossa, ja osaopiskelukykyisten joukossa opintoajan suunnitelmallinen pidentäminen kolmen vuoden tavoiteajasta oli yleisempää. Olemassa olevia tukityökaluja siis käytetään selvästi yleisemmin haavoittuvammassa asemassa olevien kanssa.

Korkeakouluissa ei ole samoja tukityökaluja kuin toisella asteella, mutta erityisjärjestelyt ovat mahdollisia. Opiskelijabarometrin mukaan opintojaksojen tai kurssien suorittaminen yksilöllisellä tavalla ei ole mahdollista kaikille, joille se olisi tarpeen, eikä opiskelun erityisjärjestelyistä ole riittävästi tietoa saatavilla. Erityisryhmien opinto- tai uraohjauksesta ei kysytty, mutta mikäli ongelmia on jo opintojen suorittamisen järjestelyissä, on melko epätodennäköistä, että ohjauspalvelut muilta osin toimisivat sen paremmin.

6.1.2 Palvelun tuottajien ja ammattilaisten huomiot ja suositukset osatyö- ja osaopiskelukykyisten elinikäisiin ohjauspalveluihin

Tässä alaluvussa kuvataan tietosynteeseinä[6] ilmiöpöydistä nostettuja teemoja, jotka tulisi ottaa huomioon osatyö- ja osaopiskelukykyisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujärjestelyissä. Teemat esitetään tiiviissä ja suorassa sanamuodossa luettavuuden lisäämiseksi. Teemat on tiivistetty myös alla olevaan kuvioon 7. Lisäksi tunnistetaan osatyö- ja osaopiskelukykyisten palveluihin liitettyjä myyttejä, väärinymmärryksiä ja tabuja.

6 Tietosynteesi on yläkäsite erilaisille tietoa kokoaville ja jäsentäville katsauksille. Näitä tuotetaan esimerkiksi päätöksentekoa, julkista keskustelua tai tieteellistä tutkimusta varten. (https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tiedeneuvonta:tietosynteesi)

Kuvio 7. Osatyö- ja osaopiskelukykyisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden järjestämistä koskevat teemat

Yksilöntuntemus. TNO-ammattilaisen tulee hahmottaa asiakkaan senhetkinen kokonaiselämäntilanne ja tiedostaa, että työ-, toiminta- ja opiskelukyky voi muuttua. TNO-työn arjen tulisi tarjota puitteet, joissa voi syntyä avoimia kohtaamisia. Ammattilaiset tarvitsevat riittävästi aikaa ja ennakkokäsityksistä vapaata suhtautumista asiakkaaseen ja hänen tilanteeseensa. Yhtenä tavoitteena esitettiin, että asiakas saisi joustavat täsmäpalvelut oikea-aikaisesti statuksesta riippumatta.

Opiskelu- ja työkyvyn moninaisuus. Osatyö- ja osaopiskelukykyiset eivät ole yhtenäinen ryhmä. Käsitteet ovat epätarkkoja ja epäyhtenäisiä. Riskinä voi olla, että osatyö- ja opiskelukykyiset 'niputetaan' yhteen ryhmään tilanteessa, jossa se ei palvele koulutus- ja työllistymistavoitteita (ks. esim. Poutanen ym., 2023). Kun koulutussektorilla on jo siirrytty opiskelu- ja toimintakyvyn tunnistamiseen (Jahnukainen & Helander, 2024, s. 384), erilaisten KELA-etuuksien, ammatillisen kuntoutuksen ja eläkkeen osalta korostuu edelleen diagnoosi. Ongelmaksi voivat muodostua tilanteet, joissa yksilölle ei ole asetettavissa lääketieteellistä diagnoosia. TNO-ammattilaisen tulee tunnistaa, tarvittaessa yhdessä monialaisessa yhteistyössä, rajoitteiden vaikutukset ja asiakkaan toimintakyky. Esimerkiksi raajaproteesi tai näkövamma ovat usein ammatillisesti rajatumpia rajoitteita kuin esimerkiksi kehitysvamma. Toisaalta keski-ikäisen kaoottisessa elämäntilanteessa olevan korkeakouluopiskelijan opiskelukyky voi olla yhtä lailla tilapäisesti rajoittunut.

Monialainen yhteistyö. Asiakastyön arjessa tulee olla valmius, tilapäisesti, ylittää oman ammattiroolin rajoja, jotta asiakkaan asioita voi edistää. Pidemmän aikavälin ohjaustyössä tämä ei ole kestävä orientaatio, vaan monesti tarvitaan monialaista, sektorirajat ylittävää yhteistyötä (Pukkila, 2023). Koulutussektorilla sekä yhteisöllinen, ennaltaehkäisevä että yksilökohtainen, korjaava opiskeluhuolto ovat tässä tyypillinen, aidosti monialainen instrumentti. Muilla sektoreilla tilanne ei ole rakenteellisesti yhtä selvä. Ikärajatonta, Ohjaamo-tyyppistä palvelua esitettiin yhdeksi monialaisen yhteistyön areenaksi.

Omaohjaaja. Ideaalitilanteessa jokaisella osatyö- ja opiskelukykyisellä asiakkaalla on pitkäkestoinen suhde omaan TNO-työntekijään, joka tuntee asiakkaan kokonaistilanteen ja palveluverkoston. Keskeistä on myös tiedonkulun varmistaminen asiakkaan ja ammattilaisten välillä. Tiedonkulun merkitys korostuu erilaisissa siirtymävaiheissa kuten koulutuksesta työhön tai työttömyydestä tuettuun työhön. Edelleen, jos pitkäkestoinen suhde omaan työntekijään on päättymässä, tulee varmistaa palveluiden jatkumo esimerkiksi 'saattaen vaihtamalla' (Pukkila, 2023). Harkittavaksi esitettiin myös digitaalista palvelua, jossa asiakkaan elinikäisen ohjauksen näkökulmasta tarpeelliset tiedot siirtyvät asiakkaan mukana. Tällä hetkellä rajoitteena ovat sektori- ja organisaatiokohtaiset järjestelmät, joihin kaikilla toimijoilla ei ole pääsyä.

Siirtymävaiheen instrumentit. Osaopiskelukykyisten näkökulmasta huomio kiinnittyy työelämäsiirtymiin. Yksi arvioitava kysymys on se, riittääkö esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa suoritettu tutkinnon osa tai useampi tuottamaan osaamista, jolla voi työllistyä. Harkinnanarvoista on myös arvioida, hyötyisikö useampi perusopetuksen päättänyt osaopiskelukykyinen useammasta kuin yhdestä opintovuodesta tutkintoon valmentavassa (TUVA) koulutuksessa. Myös opistovuosi on nostettu yhdeksi toimivaksi vaihtoehdoksi perusopetuksen päättäneille tai toisen asteen koulutuksen keskeyttäneille osaopiskelukykyisille.

Ohjausosaaminen. Tilanteessa, jossa TNO-ammattilainen epäilee mahdollista opiskelu- tai työkyvyn rajoitetta ilman aiempia tietoja asiakkaasta, ammattilaisen tulisi osata ottaa asia puheeksi sensitiivisesti ja arvostavasti. Pelkkä puheeksi otto ei riitä, vaan ammattilaisella tulee olla osaamista käsitellä tilannetta. Hyvä käytäntö on hyödyntää erilaisia apuvälineitä kuten Ruori-arviointimenetelmää[7] koulutus-

7 RUORI-arviointimenetelmä on Ammattiopisto Luovin kehittämä kansainväliseen ICF-luokitukseen perustuva toimintakyvyn kuvaamisen menetelmä. https://luovi.fi/luovi-kumppanina/ruori-arviointimenetelma/

sektorilla tai Kykyviisaria[8] työikäisellä väestöllä. TNO-ammattilaisten lisäksi työnantajilla tulisi olla sekä rekrytointivaiheessa että työuran aikana osaamista tunnistaa ja löytää työkykyä tukevia ratkaisuja tarvittaessa yhteistyössä työterveyshuollon ja kuntoutuspalvelujen kanssa. Laajemmin tämä edellyttää työnantajilta työkykyjohtamisen osaamista.

Erityisosaaminen TNO-palvelujen tukena. Haasteena osatyö- ja osaopiskelukykyisten TNO-työssä on se, että yksittäisen ammattilaisen tulisi tuntea kaikki kohderyhmää koskevat palvelut ja palvelupolut. Koulutus- ja työllisyyssektoreilla toimiikin ammattilaisia, joilla on erityistä osaamista osaopiskelu- ja osatyökykyisten työllistymisen kysymyksistä. Muun muassa oppilaitosten opiskeluhuoltohenkilöstö, työllisyyspalvelujen ammatinvalinnanohjauksen ja uraohjauksen psykologit ja työkykykoordinaattorit, sekä työhönvalmentajat, työvalmentajat ja IPS-valmentajat (*Individual Placement and Support*, suom. Sijoita ja valmenna) ovat perehtyneet työllistymisen ja siihen liittyvän siirtymän erityiskysymyksiin. Työllisyyssektorilla valmentajapalvelut ovat käytössä heillä, jotka ovat monialaisten palvelujen piirissä. Jo työssä oleville näitä palveluja ei ole tarjolla kuin työnantajan maksamana. Näiden lisäksi jatkuvan oppimisen digitaalisen palvelukokonaisuuden (JOD) on tarkoitus tarjota tukiaineistoa myös osatyökykyisten TNO-työhön.

Tiedonsiirto ja tietosuoja. Koulutussektorilla on jo pitkään kiinnitetty huomiota tiedonsiirtoon varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ja toiselle asteelle. Lähtökohtaisesti voidaan siirtää opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä tietoja. Alaikäisten kohdalla tietoja voidaan siirtää laajemminkin huoltajan suostumuksella. Korkeakoulut eivät ole tiedonsiirron piirissä. Työllisyyssektorille nämä tiedot eivät enää siirry. Osatyö- ja osaopiskelukykyä koskevia tietoja voi löytyä myös sosiaali- ja terveystoimen rekistereistä, joihin koulutus- ja työllisyystoimijoilla ei ole pääsyä. Työllistymisvaiheessa työnantajalla ei ole käytettävissä työntekijän työ- ja toimintakykyä koskevia tietoja, eikä esimerkiksi rekrytointitilanteissa saa kysyä hakijalta sensitiivisiä asioita. Yksi ratkaisu on hyödyntää monialaista työotetta.

Aloittavat työllisyysalueet. TE-uudistuksen jälkeen Suomessa on 45 työllisyysaluetta. Hyvinvointialueet on muodostettu toisenlaisin perustein eivätkä niiden maantieteelliset rajat ole yhteneviä työllisyysalueiden kanssa. Monialainen yhteistyö ja verkostot pitää rakentaa uudestaan. Uusi lainsäädäntö ei enää määrittele ammattinimikkeitä, ainoastaan työllisyysalueen tehtävät. Näin riskinä voi olla, että

8 Kykyviisari on Työterveyslaitoksen kehittämä itsearviointikysely, jonka avulla työikäinen henkilö voi arvioida omaa työ- ja toimintakykyään. Kyselyä hyödynnetään usein palveluissa, jotka on suunnattu työttömille ja haastavassa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille. Kykyviisari on saatavilla useilla kielillä.

osatyökykyisyyden asiantuntijoiden, työkykykoordinaattoreiden sekä ammatinvalinnanohjauksen ja uraohjauksen psykologien, määrässä ja alueellisessa saatavuudessa voi olla suuriakin eroja.

Myytit, väärinymmärrykset ja tabut. Ilmiöpöytiin osallistuneita pyydettiin nimeämään myös osatyö- ja osaopiskelukykyyn liittyviä myyttejä, väärinymmärryksiä ja tabuja, jotka elävät arjessa ja saattavat osaltaan vaikuttaa yhtäältä ammattilaisten asenteisiin sekä toisaalta yksilöiden kouluttautumis- ja työllistymismahdollisuuksiin.

Myytit & väärinymmärrykset:

- Työkyky on staattinen pysyvä ilmiö.
- Osatyökyky näkyy ulkoisesta olemuksesta.
- Osatyökykyiset ovat laiskoja ja työtä vieroksuvia.
- Ammatillisen erityisoppilaitoksen tutkintotodistus on huonompiarvoinen.
- TELMA-koulutus on pussinperä.
- Nuoret eivät peittele ongelmiaan.
- Osatyökykyiset haluaisivat olla työkykyisiä.
- Osatyökykyiset eivät halua olla työkykyisiä.
- Osatyökykyiset eivät ole ammattitaitoisia.
- Osatyökykyiset leimaavat yrityksen.
- Työelämän monimuotoisuutta ja vastuullisuutta huomioidaan vähän.
- Työkyvyttömyyseläke kertoo yksilön työkyvystä.
- Osatyökykyisten rekrytointi, perehdyttäminen ja johtaminen on erilaista.
- Vammainen ei voi opiskella korkeakoulussa.

Tabut, vaietut aiheet:

- Osatyökykyiset ovat eläkeriski.
- Kahden kastin työnhakijat ja työmarkkinat.
- Lääkärien valta määrittää työ- ja opiskelukyky.

Myytit ja väärinymmärrykset näyttäisivät tukevan alussa purettua ajatusta siitä, että osatyö- ja osaopiskelukykyiset olisivat homogeeninen ryhmä, jota tulee kohdella samoin. Tabut liittyvät ennen muuta rahaan, valtaan ja rakenteisiin. Kaikkiaan näissä tunnistetuissa myyteissä, väärinymmärryksissä ja tabuissa näyttäytyy tarve määritellä yksilöitä ominaisuuden kautta. Elinikäisen ohjauksen näkökulmasta edellä esitettyjä voi tulkita myös niin, että osa mahdollisista asiakkaista suljetaan pois tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen piiristä.

6.2 Kohdennettu nuorisotyö tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden työmuotona

Toinen arviointitutkimuksen aihe oli kohdennettu nuorisotyö, johon sisällytettiin etsivä nuorisotyö ja nuorille suunnattu työpajatoiminta (ks. OKM, 2020a). Edellisen alaluvun tavoin kuvaamme ensin alaluvussa 6.2.1. kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden tunnistettuja erityistarpeita ja niiden huomioimista. Tämän jälkeen alaluku 6.2.2. kiteyttää palvelujen tuottajille ja ammattilaisille järjestettyjen ilmiöpöytien annin.

6.2.1 Kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden tunnistetut erityistarpeet ja niiden huomiointi

Tässä alaluvussa kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden erityistarpeita ja niiden huomiointia tarkastellaan niin nuorten itsensä kuin myös heidän kanssaan arjessa työskentelevien ammattilaisten kertomana. Nuoria ja ammattilaisia kohdattiin auditoinneilla, ja olemassa ollutta aineistoa täydennettiin keväällä 2024 ryhmähaastatteluin ja lyhyellä kyselyllä kohdennetun nuorisotyön asiakkaille sekä nuorten työpajoilla ja etsivässä nuorisotyössä työskenteleville ammattilaisille.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten puheessa korostui osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten tavoin **tarve tulla kohdatuksi yksilöinä** tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa. Yksilöllisyys huomioitiin nuorten mielestä eri tavoin eri sektoreilla. Ryhmähaastatteluun osallistuneista nuorista useat olivat kohdanneet oman erilaisuutensa takia toisten ennakkoluuloja koulussa eikä hyväksytyksi tulemisen kokemusta ollut syntynyt. Sen sijaan kohdennetussa nuorisotyössä kokemukset olivat positiivisempia. Nuorille suunnatussa tilassa koettiin olevan hyvä yhteishenki, ja nuoret korostivat kohtaamisten ammattilaisten kanssa olevan henkilökohtaisia. Myös kyselyyn vastanneet parikymmentä kohdennetun nuorisotyön

asiakasnuorta arvioivat yksilöllisyyden tulevan huomioiduksi paremmin nuorisopalveluissa kuin oppilaitoksissa, työllisyys- ja työvoimapalveluissa, työelämässä tai terveyspalveluissa.

Nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten puheissa korostui halu huomioida nuoret yksilöinä. Tämä ilmeni muun muassa pyrkimyksenä löytää jokaiselle nuorelle häntä kiinnostava työpaja, opiskelupaikka tai työ. Kuntien koko asetti kuitenkin rajoituksia, koska pienissä kunnissa vaihtoehtoja on usein vähemmän tarjolla, työkokeilupaikoista saattaa olla pulaa eikä esimerkiksi työpajatoimintaa voida aina tarjota nuorten vähäisen määrän vuoksi.

Mahdollisuus yksilölliseen kohtaamiseen kytkeytyi ammattilaisten puheissa monilta osin **ajallisiin resursseihin**. Haastatellut ammattilaiset ja enemmistö kyselyyn vastanneista lähes 50 ammattilaisesta kokivat, että heillä oli riittävästi aikaa kohdata nuoret. Myös suurin osa asiakasnuorista ajatteli, että ohjaustyötä tekevillä ammattilaisilla on ollut useimmiten riittävästi aikaa nuorelle. Pienissä kunnissa ajallisten resurssien riittävyyttä tuki nuorten vähäinen määrä, mutta ajallisten resurssien määrä arvioitiin ryhmähaastattelussa hyväksi myös isomman kaupungin työpajoilla.

Ammattilaiset nostivat esiin kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden **kasautuneet, moninaiset haasteet ja vaikeudet**, jotka erottavat heitä muista nuorista. Ammattilaiset niin auditoinneissa, ryhmähaastattelussa kuin kyselyssäkin kertoivat asiakasnuorten erilaisista toimeentuloon ja asumiseen liittyvistä haasteista, terveydellisistä ongelmista sekä erityisesti mielenterveysongelmista, päihdeongelmista ja muista haasteista, jotka vaikeuttavat kouluttautumista tai työllistymistä.

Painolastia on kertynyt usein pitkällä aikavälillä heijastuen muun muassa opintojen keskeytymisiin tai työllistymisongelmiin. Monien haasteiden ja vaikeuksien myötä ohjauksellinen haaste on se, mistä apua lähdetään hakemaan ja toisaalta se, kuinka vahvistaa nuorten uskoa omaan osaamiseensa. Nuorten omassa kerronnassa moninaiset haasteelliset tekijät ilmenivät pääasiallisesti sivulauseissa, eikä kohdennetun nuorisotyön asiakkuutta erityisesti perusteltu.

Nuorten ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten mielestä oli ongelmallista, **ettei palveluihin pääse, vaikka niitä olisi olemassa**. Erityisesti terveydenhuollon resurssit nähtiin vaillinaisiksi, mikä tuotti ongelmia nuorten arjessa. Esimerkkinä ryhmähaastattelussa nuoret mainitsivat lääkärin B-lausunnon, joka tarvitaan asioiden edistämiseksi, mutta sen säännöllinen uusiminen on hankalaa terveydenhuollon resurssipulan vuoksi. Karsittujen resurssien lisäksi ammattilaiset mainitsivat hallinnolliset muutokset, jotka ovat osaltaan heikentäneet nuorille sopivien palveluiden saatavuutta. Esimerkiksi hyvinvointialueiden tultua

ei kuntouttavaa työtoimintaa ole enää samalla tavoin tarjolla kaikille tarvitsijoille. Kyselyvastauksissa puolestaan useampi kantoi huolta erityisnuorista, joiden palvelut ovat esimerkiksi lievän kehitysvamman tai puuttuvan diagnoosin vuoksi riittämättömät.

Ammattilaiset mainitsivat resursseihin liittyen ongelmaksi myös nuorten tavan **elää hetkessä**. Heidän kokemustensa mukaan harva nuorista on valmis odottamaan palveluihin pääsyä, vaan asioiden tulisi tapahtua nopeasti. Tapaamisten tulisi olla kasvokkaisia, koska monen nuoren on vaikea ammattilaisten mielestä kertoa haasteistaan digipalveluissa. Osasyyksi ajateltiin nuorten aiemmat pettymykset palveluihin ja niiden myötä syntynyt luottamuspula.

Moni ammattilainen korosti, että asiakasnuoret tarvitsevat hyvin **konkreettista neuvontaa ja ohjausta**, koska he eivät osaa etsiä tietoa tai kysyä. Nuorten itsensä ja ammattilaisten puheista ilmeni, että nuoret tuntevat palvelujärjestelmää ja sen byrokratiaa melko huonosti. Monille nuorista niin sanottu 'virastokieli' on vaikeaa, eivätkä nuoret aina ymmärrä heitä koskevia asioita. Asioiden hoitoa vaikeutti toisten nuorten mielestä palveluntarjoajien tietojärjestelmien moninaisuus, joiden tilalle toivottiinkin vain yhtä selkeää järjestelmää. Toisaalta järjestelmien helppokäyttöisyys jakoi mielipiteitä.

Nuorissa **byrokratian mutkikkuus** herätti turhautuneisuutta (ks. myös Toiviainen, 2019) ja vastuuta onnistuneesta kohtaamisesta siirrettiin ammattilaiselle. Nuorten mielestä virkailijoilla esimerkiksi työllisyyspalveluissa tai Kelassa ei ollut aina halua varmistaa, että nuori tietäisi mitä hänen tulee tapaamisen jälkeen tehdä.

Nuoret kaipasivat myös **pysyvyyttä**, eikä omia asioita haluttu kertoa aina uudelleen. Nuoret myös kertoivat, ettei henkilövaihdoksista suinkaan aina edes kerrottu ennalta, vaan ne tulivat yllätyksenä. Tämä osaltaan lisäsi nuorten pettymystä järjestelmään ja vahvisti ajatusta siitä, että nuori halusi mukaansa tutun, luotettavan aikuisen hoitamaan asioita ja puhumaan hänen puolestaan.

Osalle nuorista oli vaikeaa kertoa asioistaan ammattilaisille, koska pelättiin kertomisen taloudellisia seurauksia. Viranomaisten valta-aseman vuoksi ja ongelmien välttämiseksi ammattilaisilta toivottiin osaamista ja tietämystä esimerkiksi yhteiskunnan tukijärjestelmän kokonaisuudesta. Toiveissa olikin, että valintojen vaikutuksista annettaisiin enemmän tietoa jo ennalta, jotta nuorten olisi mahdollisuus hakea uudenlaista tukea oman statuksen muuttuessa tai tehdä tarvittaessa oikeanlainen selvitys.

Taloudellista riippuvuutta tuista lisäsi kohdattujen nuorten ja ammattilaisten mielestä se, että työllistymismahdollisuudet olivat paikoin heikot eivätkä nuoret olleet työnhakijoina yhdenvertaisia. Nuoret olisivat toivoneet myös enemmän ymmärrystä sille, etteivät kaikki halua hakeutua kauemmas töihin esimerkiksi perhesyistä. Ammattilaiset lisäksi muistuttivat, että monilla nuorista ei ole valmiuksia hakeutua toiselle paikkakunnalle töihin tai opiskelemaan erilaisten sosiaalisten haasteiden vuoksi. Nuoria tuettiin työn haussa eri tavoin, mutta ryhmähaastattelussa nuoret korostivat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden parempaa asemaa muihin nuoriin nähden.

Kohdatut nuoret tiedostivat toisen asteen tutkinnon merkityksellisyyden yhteiskunnassa ja tunnistivat kouluttautumiseen sekä työssäkäyntiin kohdistuvia **normatiivisia odotuksia**. Ryhmähaastattelussa nuoret kertoivat ahdistuksestaan, kun tulisi tietää mitä opiskella tai minne hakeutua töihin. Peruskoulusta heille oli iskostunut ajatus, että toisen asteen yhteishaussa tehdään loppuelämää koskeva valinta, ja nyt pelättiin hakeutumista yhä uudelleen väärälle alalle. Ammattilaiset korostivat kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden tarvitsevan aikaa asioille, samoin kuin uusia mahdollisuuksia mikäli koulutus- ja urapolku ei edennyt suoraviivaisesti: ”nuoret tarvitsevat myös sen maisemareitin”. Oikeuksien lisäksi kohdennetussa nuorisotyössä tarvitaan nuorten kanssa puhetta myös velvollisuuksista ja heitä tulee ohjata kohtaamaan valintojen seurauksia.

Haastatteluissa nuoret kertoivat, että opintoihin hakeutumista ja työllistymistä vaikeuttaa osaltaan **tiedon puute erilaisista vaihtoehdoista**. Ryhmähaastatteluun osallistuneet nuoret toivoivat enemmän käytännön tutustumista työelämään jo varhaisessa vaiheessa, jolloin kynnys hakeutua itselle vieraalle alalle voisi madaltua. Nuorten mielestä tarvittaisiin myös enemmän tietoa eri vaihtoehdoista erityisesti silloin, kun oma koulutus- ja työpolku ei ole suoraviivainen. Osa ryhmähaastattelun nuorista ei esimerkiksi ollut tietoinen nuorten työpajoista ennen kuin ammattilainen oli niistä kertonut, vaikka heidän kavereitaan oli jo tuolloin työpajoilla. Tiedotuksessa ja neuvonnassa ei tulisikaan nuorten mielestä nojata liiaksi epäviralliisiin kanaviin tai sosiaaliseen mediaan, koska niistä tietoa löytyy vain sattumalta. Ammattilaiset nostivat esiin kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden kohdalla myös sukupolvittuneet koulutus- ja työllisyysmallit: kaikkia nuoria ei kannusteta kotona opiskelemaan ja sen myötä siirtymään työelämään.

Nuorten kerronta nosti esiin myös kohdennetun nuorisotyön ohjauksellisia ongelmia. Ryhmähaastattelussa nuoret osin naureskelivat työpajatoiminnalle, johon he osallistuivat kutsuen sitä iltapäiväkerhoksi. Se ei näyttäytynyt heille tavoitteen mukaiselta toiminnalta tilanteessa, jossa heidän orientaationsa oli vahvasti

työelämässä tai opiskelemaan pääsyssä. Työttömälle nuorelle oli kuitenkin vähän vaihtoehtoja tarjolla etenkin ilman toisen asteen tutkintoa. Kyselyssä eräs vastaaja puolestaan nosti esiin ohjaajien erilaisen osaamisen ja asenteet:

> *Ongelmana on usein ollut ohjaajien ammattitaso. Joskus tuntuu, että on palkattu vain 'mukava juttelija' sen sijaan että palkattaisiin ammattitaitoinen sosiaaliohjaaja. Tästä syystä myös olen saattanut saada väärää tai vanhentunutta tietoa. Joskus myös pajatyöntekijöiden ainoa tehtävä tuntuu olla pakottaa minut töihin, vaatimuksistani huolimatta. Työn otteen pitäisi olla kannustava ja motivoiva, ei pakottava.*

Aina nuorten ja ammattilaisten tavoitteenasettelut eivät kohdanneetkaan, vaikka pääasiallisesti tutkitut nuoret kokivat **pystyneensä vaikuttamaan ohjaukselle asetettuihin tavoitteisiin.**

6.2.2 Palveluntuottajien ja ammattilaisten huomiot elinikäisestä ohjauksesta kohdennetussa nuorisotyössä

Tässä kuvataan tiiviinä tietosynteeseinä[9] ilmiöpöydissä esiin nousseita tekijöitä, jotka ovat erityisiä kohdennetussa nuorisotyössä elinikäisen ohjauksen näkökulmasta. Näitä edustavat etsivä nuorisotyö ja työpajat. Nämä tekijät on tiivistetty myös alla olevaan kuvioon 8. Lisäksi tunnistetaan ohjauksen näkökulmasta kohdennettuun nuorisotyöhön liittyviä myyttejä, tabuja ja väärinymmärryksiä.

9 Tietosynteesi on yläkäsite erilaisille tietoa kokoaville ja jäsentäville katsauksille. Näitä tuotetaan esimerkiksi päätöksentekoa, julkista keskustelua tai tieteellistä tutkimusta varten. (https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tiedeneuvonta:tietosynteesi)

Kuvio 8. Kohdennettuun nuorisotyöhön elinikäisessä ohjauksessa kohdentuvia tekijöitä

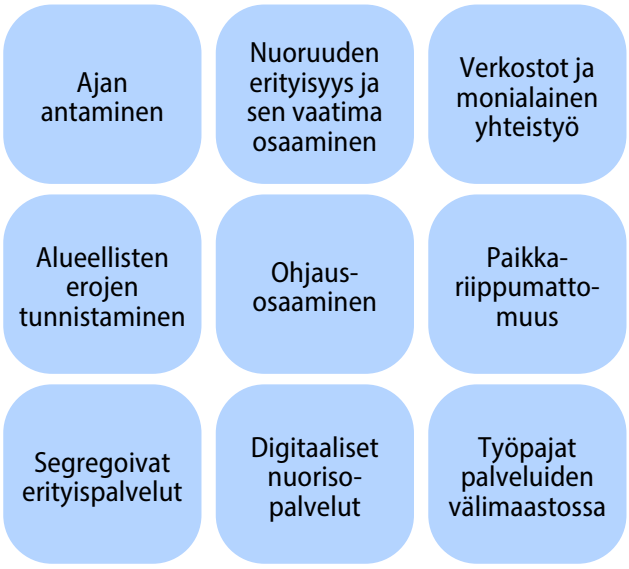

Ajan antaminen. Ilmiöpöytien osallistujat nostivat varsin yhdenmukaisesti esiin ja palasivat keskustelussa monesti 'riittävän ajan antamiseen nuorelle'. Kohdennettu nuorisotyö sisältää monesti 'nuoren kannattelua' ja 'luottamuksen palauttamista järjestelmään ja ammattilaisiin'. Koulutus- ja työllisyyssektorista poiketen kohdennetussa nuorisotyössä ei ole asiakaskohtaista aikarajausta. Osallistujat kuvailivat ohjaustyötään yksilölliseksi, joustavaksi, intensiiviseksi, kokonaisvaltaiseksi ja usein pitkäkestoiseksi. Yhtenä kasvavana kohderyhmänä ovat osallistujan sanoin "kotiin muumioituneet nuoret, joiden kohdalla tarvitsee aikaa, että voi edes ajatella tulevaisuutta".

Nuoruuden erityisyys ja sen vaatima osaaminen. Useampi ilmiöpöytien osallistuja esitti, että "nuorisotyön eetos on nuorilähtöisyys … ja käytetään aikaa nuoreen … kaiken ei tarvi olla heti niin tavoitteellista." Osa osallistujista korosti nuoruuden erityisyyttä: "Nuoruus ajanjaksona on uniikkia ja sitä pitää pystyä huomioimaan palvelujärjestelmässä". Muutama osallistuja painotti, että "nuorisotyöllinen työote, se on se mikä vetää nuoria ja kannattelee nuoria meidän palvelussa – matalan kynnyksen [monialaisista] palveluista häviää nuorisotyöllinen työote."

Verkostot ja monialainen yhteistyö. Osallistujat arvioivat, että kohdennettuun nuorisotyöhön sisältyy aina yhteistyötä muiden palveluiden kanssa. He korostivat tätä erityisesti kestävien siirtymien varmistamisessa. Samalla osallistujat toivat esiin oppilaitos- ja työelämäyhteistyöhön liittyviä haasteita: "Oppilaitosten kanssa ei ole helppo tehdä yhteistyötä. Nuorisotyötä ei oppilaitosten puolelta arvosteta." Myös:

”Yhteistyötä työelämän kanssa on hirveän vähän. Tarvittaisiin yhteistyötahoja työelämästä, joiden kanssa voitaisiin tehdä turvallisia siirtymiä työelämään eli matalan kynnyksen työtehtäviä… [osatyökykyisyys].” Monialaisen yhteistyön rakenteiden ja toimintakulttuurin puutetta kuvastaa muutaman osallistujan toteamus, että ”yhteistyö toimii, kun oikeat persoonat ja hyvät tyypit kohtaavat”.

Alueellisten erojen tunnistaminen. Useampi osallistuja totesi, että ”suurten kaupunkien tarjoamat mahdollisuudet ovat täysin erilaiset kuin pienillä paikkakunnilla. Ensin mainituissa voidaan puhua palveluketjuista ja yhdyspinnoista. Maalaiskylissä palveluita on tarjolla tai ei ole”. Samoin: ”Kohdennetun nuorisotyön pitäisi olla lähipalvelu, sillä ihmiset eivät liiku [60 kilometriä]”. Molemmat väitteet ovat yhteneviä edellisen pääluvun alueellisia eroja ja liikkuvuutta koskevien tulosten kanssa. Etsivän nuorisotyön osalta nousi esiin myös havainto, jonka mukaan ”mitä pienempään kuntaan mennään, sitä epämääräisempi etsivän nuorisotyön rooli on”. Tällä viitattiin siihen, että työnkuva hajoaa lukuisiin työtehtäviin ja vaikeuttaa ammatillisen identiteetin rakentamista. Erään ilmiöpöydän osallistuja totesi, että ”pienemmissä kunnissa etsivän nuorisotyöntekijän tulee hallita kaikki mahdollinen, kun hän on yhtä aikaa terveyspalvelut, sosiaalityö, poliisi ja etsivä”.

Ohjausosaaminen. Kohdennetussa nuorisotyössä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut ymmärretään monesti varsinaisesta oman työn ytimestä erillisenä toimintana. Sen asemesta korostetaan kohtaamista: ”Etsivällä ei ole mahdollisuutta tehdä TNO:ta, kun he pitää jotenkin sitä porukkaa pystyssä.” Ilmiöpöydän osallistujat kuvasivat etsivää nuorisotyötä: ”Semmoinen tieto ja neuvonta vaatii valtavasti osaamista eli tietoa palvelujärjestelmästä ja mahdollisuuksista.” Toisaalta työpajoilla työskentelevillä henkilöillä saattaa olla työpajan / oman alansa koulutus, muttei osaamista esimerkiksi yksilö- ja ryhmäohjauksesta.

Paikkariippumattomuus. Molemmissa ilmiöpöydissä oltiin varsin yksimielisiä siitä, että tieto-, neuvonta- ja ohjaustyö etsivässä nuorisotyössä erottuu koulutus- ja työllisyyspalveluista sen paikkariippumattomuuden vuoksi. Toisessa pöydässä puhuttiin myös seinättömästä työotteesta. Asiakasta voidaan tavata joustavasti esimerkiksi kotona tai nuoren valitsemassa paikassa, esimerkiksi kahvilassa.

Segregoivat erityispalvelut. Erään ilmiöpöydän osallistuja toi esiin maahan muuttaneiden nuorten aseman tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa: ”Maahanmuuttajastatuksen perusteella tapahtuu lokerointia, jolloin tälle kohderyhmälle tarjotaan maahanmuuttajaerityisiä palveluita. Tämän takia he eivät löydä työpajoille tai kohtaa etsivää nuorisotyötä. Heitä käsitellään aina maahanmuuttajina.” Edelleen toinen osallistuja muistutti, että ”maahanmuuttajia ohjataan edelleen matalapalkka-aloille eikä korkeakouluopintoihin”. (ks. esim. Souto, 2016)

Digitaaliset nuorisopalvelut. Digitaalinen nuorisotyö koettiin avoimien ja kaikille suunnattujen palvelujen osalta haastavaksi, koska ”palveluita on mahdotonta kohdentaa alueellisesti. Emme me kunnan rahoja voi laittaa palveluun, joka kohdistuu koko Suomeen”. Toiseksi haasteeksi koettiin valtakunnallisten TNO-palvelujen jäävän liian ’yleismaailmalliselle’ tasolle. Toisaalta esimerkiksi yhteydenpito pikaviestimen tai muun digitaalisen sovelluksen kautta yksittäiseen nuoreen on arkipäivää.

Työpajat palveluiden välimaastossa. Työpajat asemoituvat koulutus-, työllisyys- ja hyvinvointipalveluiden välimaastoon, jolloin työmuodon etuna ilmiöpöytäkeskusteluun osallistuneet ammattilaiset kokivat ”ettei olla viranomaisia ja luovitaan amebamaisesti”. Toisaalta ammattilaiset nostivat esiin erillisyyden: ”emme kuulu mihinkään eikä meitä tunneta kovin hyvin”.

Myytit ja väärinymmärrykset. Ilmiöpöytiin osallistuneita pyydettiin nimeämään myös kohdennettuun nuorisotyöhön liittyviä myyttejä, väärinymmärryksiä ja tabuja: asioita, jotka elävät arjessa ja saattavat osaltaan vaikuttaa yhtäältä ammattilaisten asenteisiin ja toisaalta yksilöiden mahdollisuuksiin löytää ja käyttää palveluja.

Myytit ja väärinymmärrykset:

- Nuori lähetetään työpajalle parantumaan.
- Ei teidän (työpaja-)palveluista ole kyllä mihinkään.
- Se on linnunpönttöjen tekemistä. – Nuoret tuhertelee ja piirtelee päivät pitkät. – Istutaan tietokoneella. – Nuorisotalotouhua. – Siellä makoillaan pitkin poikin. – Apinatarhatouhua. – Päiväkotimeininkiä. – Se on leikkiä ja laulua. (Työpajoista sanottua)
- Työpajalta nuori työllistyy välittömästi.
- Työpajat ovat työttömien nuorten säilöntäpaikkoja.
- Etsivät jalkautuvat ja kulkevat kaduilla.
- Nuoret on niin vaikeita.
- Me ollaan ainoa toimiva palvelu ja kukaan muu ei osaa auttaa tätä nuorta.
- Etsivä nuorisotyöntekijä on koulupoliisi.
- Etsivä nuorisotyö korvaa toisen palvelun.
- Etsivä nuorisotyö on hatkapalvelu.

- Etsivä nuorisotyöntekijä on henkilökohtainen avustaja.
- Nuoren tapaaminen kahvilassa ei ole yhtä ammatillista kuin toimistolla.
- Etsivät nuorisotyöntekijät pääsevät katsomaan nuoren tietoja eri viranomaisten tietokannoista.

Myytit ja väärinymmärrykset osoittavat, että etsivään nuorisotyöhön ja nuorten työpajoihin kohdistuu paljon vanhanaikaisia ja osin stereotyyppisiä käsityksiä sekä odotuksia. Elinikäisen ohjauksen näkökulmasta edellä esitettyjä voi tulkita myös niin, että kohdennetun nuorisotyön periaatteita, osaamista, mahdollisuuksia ja työn rajoja ei täysin tunneta eikä tunnisteta muiden tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen piirissä.

6.3 Koonti osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten sekä kohdennetun nuorisotyön elinikäisen ohjauksen arvioinnista

Kansallisen tason päätöksenteon näkökulmasta olennainen kysymys on elinikäisen ohjauksen jatkumon varmistaminen osatyö- ja osaopiskelukykyisille ja kohdennetun nuorisotyön asiakkaille. Kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden ohjaukselliset tarpeet antavat viitteitä siitä, että tuleva opiskelu- tai työkyky on mahdollisesti rajoittunut. Kohdennetun nuorisotyön ohjaukselliset tavoitteet poikkeavat usein alkuvaiheessa koulutus- ja työllisyyssektorin tavoitteista, koska luottamuksen rakentaminen ja sosiaalinen vahvistaminen ovat pitkäkestoisia prosesseja. Tämän työn erityisluonteen ymmärtäminen palvelujärjestelmää koskevassa päätöksenteossa on tärkeää. Samalla tulisi vahvistaa kohdennetun nuorisotyön yhteistyötä koulutus-, työllisyys- ja hyvinvointisektoreiden kanssa myös rakenteellisesti sekä toimintakulttuureja kehittämällä.

Osatyö- ja osaopiskelukykyisten kohdalla elinikäisen ohjauksen jatkumon kannalta tulisi purkaa sektoreiden välisiä lainsäädännöllisiä ja rakenteellisia esteitä kuten tietosuojan ja tiedonsiirron solmukohtia. Tästä näkökulmasta keskeistä on kiinnittää huomiota koulutus- ja työurasiirtymiin, joissa monialainen työote voi varmistaa suunnitelmallisen jatkumon toteutumisen.

Palveluntuottajatasolla elinikäisen ohjauksen jatkuvuutta voidaan varmistaa oma-ohjaaja-tyyppisillä ratkaisuilla, joissa asiakkaalla on pitkäkestoisempi suhde samaan nimettyyn ohjaajaan, joka tuntee asiakkaan kokonaistilanteen ja hänen palveluverkostonsa. Merkityksellistä elinikäisen ohjauksen näkökulmasta näyttäisi myös olevan se, että erikoistuneempia palveluja on saatavissa oikea-aikaisesti esimerkiksi hyvinvointialueiden kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Ammattilaisten näkökulmasta on hyvä tiedostaa se ammatillinen viitekehys, josta käsin elinikäistä ohjausta toteutetaan. Erilaiset ohjaukselliset orientaatiot vaikuttavat siihen, miten ohjauksen tavoitteet määrittyvät ja mikä on tiedottamisen, neuvonnan ja ohjauksen suhde omassa ammattikäytännössä (Korhonen & Nieminen, 2010). Paikoin sekä osatyö- ja osaopiskelukykyisten että kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden ohjauspalveluissa sekoittuvat palveluohjaus ja yksilön valintoja ja päätöksentekoa koskeva ohjaus. Palveluohjaus ei kata niitä tavoitteita eikä teemoja, jotka liitetään elinikäisen ohjauksen käsitteen alle koulutus- ja työllisyyssektorilla.

Asiakkaiden näkökulmasta nykyinen palvelujärjestelmä on liian monimutkainen ja pirstaloitunut, jotta asiakkaiden olisi mahdollista sitä ymmärtää ja toimia järjestelmän sisällä. Haasteita lisää viranomaisten käyttämä byrokraattinen kieli. TNO-palveluita tulisi järjestää lisää matalalla kynnyksellä huomioiden niissä aito monialaisuus. Siinä missä nuorille tarjotaan kohdennettua nuorisotyötä, niin aikuisväestöltä puuttuvat etsivän aikuissosiaalityön ja Ohjaamojen kaltaiset palvelut. (vrt. Nygren ym., 2021.)

Yhteiskunnassa osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten sekä kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden asemaa heikentävät vallitsevat odotukset lineaarisista koulutus- ja työurista, eikä elinikäisessä ohjauksessa pystytä riittävästi huomioimaan yksilön nopeastikin muuttuvaa työ-, opiskelu- ja toimintakykyä (ks. esimerkiksi Poutanen ym., 2023). Työssäkäyntiin tai opiskeluihin ja niiden ulkopuolella oloon liitetty vallitseva joko–tai-ajattelu estää osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten osallisuutta tukevien mukautusten tekemistä. Asiakkaiden toivomien yksilöllisempien ratkaisujen mahdollistaminen vaatisi yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia asennemuutosten ohella.

7 Yhteenveto elinikäisen ohjauksen toimivuudesta

Samira Harjula, Jaakko Helander, Nina Humalisto, Jukka-Pekka Jänkälä, Emmi Kaila, Mira Kalalahti, Tina Lauronen, Sanni Malander, Virve Murto, Päivi Pukkila, Kiia Tyni, Janne Varjo ja Minna Vilkman

Luvussa kootaan arviointitutkimuksemme tuloksia elinikäisen ohjauksen kokonaisuuden toimivuudesta: siihen kytkeytyvien palveluiden saatavuudesta, laadusta, tuloksista ja vaikuttavuudesta. Yhteenveto perustuu tutkimuskatsaukseen (luku 4), elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden osuvuuden arviointiin kuntatasolla (luku 5) sekä osatyö- ja osaopiskelukykyisten sekä nuorisotyön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden arviointiin (luku 6).

Johdantoluvussa esitetyn määritelmän mukaisesti elinikäinen ohjaus kattaa kaikki ne toimet ja palvelut, joiden avulla kaikenikäiset yksilöt pystyvät missä tahansa elämänvaiheessa tunnistamaan osaamisensa, taitonsa, rajoituksena, kiinnostuksensa ja arvonsa ja peilaamaan näitä edellytyksiä työmarkkinoiden mahdollisuuksiin ja tarpeisiin sekä tarjolla oleviin osaamisen kehittämisen mahdollisuuksiin.

Arviointitutkimuksemme osoittaa, että käytännössä ymmärrys elinikäisestä ohjauksesta on kirjavaa: elinikäisen ohjauksen nimissä tarjotut palvelut ja tehdyt toimenpiteet ovat moninaisia sekä monenlaisten ohjausalan ammattilaisten toteuttamia. Elinikäinen ohjaus on jo lähtökohtaisesti monialaista ja -toimijaista. Viimeisten 15 vuoden aikana yhteistyötä ja koordinaatioita on edistetty Suomessa esimerkiksi ELO-strategian ja monialaisten palvelujen kehittämisen puitteissa. Palvelujärjestelmän tarkat hallinnolliset rajat ovat kuitenkin edelleen osin nähtävissä. Käyttäjien näkökulmasta tämä aiheuttaa osin vaikeuksia löytää oikeiden ohjauspalveluiden äärelle. Arviointitutkimuksen perusteella monialaisia palveluita voitaisiin kehittää myös alueille, joiden palvelut ovat hajanaisia ja osin puutteellisia. Tällaiseksi tunnistettiin tutkimuksessa esimerkiksi aikuisten ohjauspalvelut.

Seuraavaksi käsittelemme kokoavasti elinikäisen ohjauksen toimivuutta kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa ja nuorten palveluissa. Arviointituloksia jäsennetään näiden alueiden mukaisesti saatavuuden, saavutettavuuden ja arviointitutkimuksessa esiin tulleiden keskeisten elinikäisen ohjauksen kysymysten avulla palvelujärjestelyiden ja asiakkaille näkyvien palveluiden näkökulmista.

7.1 Elinikäisen ohjauksen toimivuus kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa ja nuorten ohjauspalveluissa

Kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettavan ohjauksen toimivuus

Saatavuus

- Oppilaat ja opiskelijat ovat yleisesti ottaen varsin tyytyväisiä ohjauksen saatavuuteen ja yleinen mielikuva on, että ohjausta on saatavilla, mikäli sille on tarvetta. Ohjauksen saavutettavuuden, tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden tavoitteet eivät kuitenkaan vielä toteudu kaikkialla ja kaikkien oppilas- / opiskelijaryhmien kohdalla.
- Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa ohjauksen resurssit vaikuttavat olevan kohtalaisen hyvät, mutta ohjausta joudutaan kohdentamaan sitä erityisesti tarvitseville ja ohjaukseen itse hakeutuville. Ohjaajien työ pirstaloituu; he kokevat, että heillä ei ole riittävästi aikaa vastata ohjaustarpeisiin. Ammatillisessa koulutuksessa useat samanaikaiset muutostekijät (esim. jatkuvan haun yleistyminen, opettajien lisääntynyt ohjausvastuu ja oppivelvollisuuden uudistaminen) eivät vielä näy resurssoinnissa riittävällä tasolla. Korkea-asteella ohjauksen erityisenä haasteena on, etteivät opiskelijat osaa usein hakeutua oikean palvelun piiriin. Ohjauspalveluiden saatavuudessa on myös huomattavia oppilas-/opiskelijakohtaisia, oppilaitoskohtaisia ja alueellisia eroja.
- Vaikka kouluissa ja oppilaitoksissa annettava ohjaus yleisesti perustuu opiskelu- ja toimintakyvyn tunnistamiseen, ohjauspalveluissa ei vielä tunnisteta riittävästi erityisen ohjauksen tarvetta esimerkiksi erilaisissa terveystilanteissa, vähemmistöjen osalta tai erityisen tuen opiskelijoiden kohdalla. Oikeanlaisen ohjauksen saavutettavuudessa on suuria alueellisia ja oppilaitoskohtaisia eroja. Koulujen ja oppilaitosten opiskelijahuoltoon liittyvänä huomiona arvioinnissa havaittiin myös puutteita psykologi- ja kuraattoripalveluissa.

- Oppilaan- ja opinto-ohjaajat kantavat edelleen oppilaitoksissa pääasiallisen ohjausvastuun. Ohjausvastuun jakautuminen on usein epäselvää oppilaanohjaajien, opinto-ohjaajien, aineen- ja ammatinopettajien, ryhmänohjaajien ja opettajatuutorien välillä. Myös tiedonsiirtokysymykset ovat osalle ohjaajista epäselviä. Erityisesti siirtymävaiheisiin kaivataan selkeämpiä tiedonsiirtomalleja.
- Opiskelijat eri koulutusasteilta kokevat yksilöohjauksen hyväksi työtavaksi. Yksilöohjauksen toivotaan olevan kuitenkin yksilölähtöisempää ja kokonaisvaltaisempaa. Perusopetukseen toivotaan myös yhteisöllisiä toimintatapoja, kuten pienryhmä- ja luokkamuotoista ohjausta. Koulutuksen siirtymävaiheisiin toivotaan enemmän henkilökohtaista ohjausta ja luokka-/ryhmätilanteissa jaettavaa tietoa. Erityisesti perusopetuksen oppilaanohjauksessa päättövaiheeseen keskittyvän ohjauksen aikajänne koetaan usein liian lyhyeksi. Ohjauksen oikea-aikaisuus on vaikea turvata jatkuvan haun ja yksilöllisten opiskelupolkujen lisääntyessä.
- Perusasteen oppilaat tarvitsevat konkreettista tietoa toisen asteen opiskelusta, työelämästä ja urasuunnittelusta. Myös toisella asteella opiskelijat tarvitsevat nykyistä enemmän ohjausta toisen asteen jälkeisistä opinnoista ja työelämään liittyvistä kysymyksistä.
- Kansainvälisyysohjaus näyttäytyy vahvimpana korkeakouluissa. Perusopetuksessa ja toisella asteella kansainvälisyysohjauksessa korostuvat oppilas- ja opiskelijavierailut. Kansainvälisyysohjauksessa on alueellisia eroja.

Saavutettavuus

- Perusopetuksessa oppilaanohjaus on vakiintunutta ja hyvin saavutettavaa. Toisella asteella ja korkeakoulutuksessa opiskelijat eivät aina tunnista itselleen oikeaa ohjauspalvelua tai oikeaa vaihetta hakeutua palveluiden piiriin. Tältä osin ohjauspalveluja toivotaan selkeytettävän.
- Ohjauspalveluita on yleisesti ottaen hyvin saatavilla. Toisella asteella ja korkeakouluissa ohjauksen saavutettavuus saattaa vaatia opiskelijoilta enemmän oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta. Ohjaustarvetta ei välttämättä tunnisteta niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka eivät itse aktiivisesti osaa pyytää ohjausta.
- Digitaaliset palvelut koetaan hyödyllisiksi kaikilla koulutusasteilla, mutta etäohjaus ja monikanavainen ohjaus eivät kuitenkaan tavoita kaikkia oppilaita ja opiskelijoita. Digitaaliset palvelut ovat vaihtelevasti

saavutettavia, ja opiskelijat toivovat niiden rinnalle myös kasvokkaisia kohtaamisia.
- Korkeakoulutuksessa ohjauksen koetaan hajautuvan moniin toimintoihin (esimerkiksi HOPS-ohjaus, alumni- ja vertaistoiminta, messut), jolloin sen rinnalle toivotaan pysyvämpiä ohjaussuhteita.
- Oppilaan- ja opinto-ohjaajien valmiudet käsitellä ja kohdata ohjauksessa henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä vaihtelevat. Moninaisuuden ja eriarvoisuuden kohtaamisen yhteiset käytänteet edellyttävät vielä kehittämistä sekä oppilaitoksissa että työelämäyhteistyössä. Erilaisista taustoista ja elämäntilanteista johtuen opiskelijat eivät vielä saavuta yhdenvertaisesti ohjauspalveluita.

Kokoavia havaintoja kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavasta ohjauksesta

- Perusopetuksessa ja toisella asteella ohjaus on suunnitelmallisempaa (toisen asteen koulutukseen siirtymiseen tähtäävää) ja institutionalisoituneempaa kuin muilla sektoreilla ja koulutusasteilla. Erityisesti korkeakouluissa on nähtävissä vaihtelua, ja sopivan palvelun löytäminen saattaa olla osin sidoksissa opiskelijoiden proaktiiviseen toimintaan.
- Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut toteutuvat pääosin hyvällä tasolla kaikilla koulutusasteilla. Huomiota tulee kuitenkin kiinnittää ohjauksen oikea-aikaisuuteen ja monikanavaisuuteen opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti. Osaopiskelukykyisten ohjaus näyttäytyy pirstaleisena eivätkä palvelut muodosta jatkumoa.
- Yksilöohjaus korostuu ohjauspalveluiden tarjonnassa. Pienryhmäohjauksen mahdollisuudet jäävät katveeseen johtuen rakenteellisista esteistä, vaikka pienryhmäohjaus mainitaan opetussuunnitelmien perusteissa.
- Oppilaan- ja opinto-ohjaajien osaaminen tunnistaa kielellistä, sukupuolten ja kulttuurien moninaisuutta vaihtelee oppilaitoksittain. Ymmärrys kestävästä kehityksestä on kapea-alaista ja vaihtelevaa.

Työllisyyspalveluissa toteutettavan ohjauksen toimivuus

Saatavuus

- Yleisesti ottaen palveluita on tarjolla laajasti, mutta asiakkaan päätymiseen soveltuvimman työllisyyspalvelun piiriin sisältyy sattumanvaraisuutta. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, että palveluprosessit eivät ole aina kaikin osin julkisesti kuvattuja.

- Työllisyyspalveluissa psykologien osaamista ei hyödynnetä laaja-alaisesti osana TNO-palveluja. Psykologien ja työllisyyspalveluiden asiantuntijoiden tarjoaman ohjauksen saatavuutta heikentää myös riittämätön resurssointi.
- Pienillä paikkakunnilla tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja on muita rajatummin saatavissa.
- Palveluntuottajien ja ammattilaisten arviot tarjolla olevista ohjauspalveluista eroavat vahvimmin käyttäjien kokemista tarpeista verrattuna kouluissa ja oppilaitoksissa tarjottavaan ohjaukseen tai nuorille suunnattuihin ohjauspalveluihin.
- Usein ohjauspalvelut ovat paikallisesti ylikuormittuneita ja henkilöstöresurssit riittämättömiä; seurauksena on ohjausprosessien hitaus tai palveluvalikoiman supistuminen.
- Etä- ja verkko-ohjauspalveluilla (esimerkiksi verkossa järjestettävät työvoima- ja kotoutumiskoulutukset, valmennukset, koulutusneuvonta ja uraohjaus) on lisätty palvelujen saatavuutta.
- Osatyökykyisillä ja osaopiskelukykyisillä on tarve tulla kohdatuksi ja nähdyksi yksilönä ilman rajoittumista diagnoosiin tai osakykyisyyteen vaikuttaviin tekijöihin.

Saavutettavuus

- Ohjauspalveluiden saavutettavuudessa on alueellisia eroja.
- Asiakkaiden digitaalisten palvelujen käyttötaidoissa on suurta vaihtelua kohde- ja ikäryhmästä riippumatta.
- Ohjauksen yksilöllisyyttä haastavat palveluiden lyhytkestoisuus ja henkilökunnan vaihtuvuus sekä monialaisen palveluverkoston ja tiedonkulun kehittämistarpeet.
- Erityisryhmien ohjauspalvelujen saavutettavuuden haasteena ovat kulttuurien kohtaamisen kysymykset, esteettömyys ja asiakkaiden tarve kasvokkaiseen ohjaukseen.
- Ohjauspalveluiden rakenteelliset tekijät saattavat paikoin estää ammattilaisten mahdollisuuksia tarjota yksilöllisiä ratkaisuja ja palvelupolkuja osatyökykyisille vaihtelevat.

Kokoavia havaintoja työllisyyspalveluiden ohjauksesta

- Asiakkaiden näkökulmasta nykyinen palvelujärjestelmä on osin monimutkainen ja pirstaloitunut. Asiakkailla voi olla vaikeuksia hahmottaa tarjolla olevia palveluita ja hyödyntää niitä.

- Asiakkaat arvioivat osallisuuttaan ja vaikutusmahdollisuuksiaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa heikommiksi kuin palveluntarjoajat ja ammattilaiset.
- Ohjaus- ja palvelusuunnitelmien osittainen läpinäkymättömyys ja paikoittainen puuttuminen ovat ongelmia. Suunnitelmat varmistavat laatua, yhdenvertaisuutta ja asiakaslähtöisyyttä.
- Digitaalisia ohjauspalveluja on lisätty palveluiden saavutettavuuden parantamiseksi. Kuitenkin erityisesti erityisryhmien näkökulmasta tarvitaan myös kasvokkaista yksilöohjausta.
- Vaikeasti työllistyvien työttömien työnhakijoiden palvelut ovat paikoitellen kohdentumattomia ja prosessit hitaita. Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten toimintakyvyn muutoksia ei aina kyetä huomioimaan viipymättä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa.

Nuorten ohjauspalvelujen ja Ohjaamoiden toimivuus

Saatavuus

- Nuoret ovat tyytyväisiä Ohjaamoiden ’yhden luukun periaatteella’ toimiviin palveluihin. Kaikkineen käyttäjien kokemukset Ohjaamoista, työpajoista ja etsivästä nuorisotyöstä ovat myönteisiä.
- Myös ammattilaiset kokevat Ohjaamoiden tyyppiset ’yhden luukun periaatteen’ palvelut toimivaksi monialaisen yhteistyön areenaksi sekä tarpeellisiksi matalan kynnyksen palveluiksi.
- Terveydenhuollon palvelut eivät aina tue monialaista elinikäisen ohjauksen yhteistyötä parhaalla mahdollisella tavalla. Erityisesti mielenterveyspalveluiden saatavuus on paikoitellen heikkoa, joka näyttäytyy nuorten ongelmien kasaantumisena kohdennetussa nuorisotyössä annettavassa ohjauksessa.
- Pienissä kunnissa tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja on tyypillisesti rajatusti saatavissa: erikoistuneempia palveluja on saatavilla lähinnä suuremmissa kaupungeissa.

Saavutettavuus

- Nuorten ohjauspalvelujen nuorilähtöisyys ja matala kynnys edistävät palveluiden saavutettavuutta.
- Asiakkaiden digitaalisten palvelujen käyttötaidoissa on suurta vaihtelua.
- Viestinnässä käytetty kieli usein on asiakasnäkökulmasta ’virastokielistä’ tai muuten vaikeasti ymmärrettävää. Tämä luo kokemuksen byrokraattisuudesta ja heikentää osaltaan palveluiden saavutettavuutta.

- Pienten, haja-asutusalueella sijaitsevien kuntien kohdalla maantieteelliset etäisyydet sekä digitaalisten palvelujen ja infrastruktuurin puutteet rajoittivat palvelujen saavutettavuutta ja samalla yhdenvertaisuutta.

Muita havaintoja nuorten ohjauspalveluista ja Ohjaamoista

- Erinäiset palvelupuutteet esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluiden järjestämisessä heijastuvat nuorten tuen tarpeeseen: ne vaikuttavat osaltaan nuorten palveluissa tapahtuvaan ohjaukseen ja monialaiseen yhteistyöhön.
- Nuorten ongelmilla on taipumus kasautua: varhaisella puuttumisella on suuri merkitys myös elinikäisen ohjauksen näkökulmasta. Tämä edellyttää aliedustettujen ryhmien saavuttamisen tehostamista sekä jalkautuvan ohjauksen kehittämistä.
- Nuorten ohjauspalveluita hankaloittavat haasteet tietojärjestelmissä ja esteet tiedon liikkumisessa. Kentältä puuttuu yhteinen asiakastietojärjestelmä: asiakkaista olemassa oleva tieto liikkuu hajanaisesti palveluiden välillä.

7.2 Keskeiset havainnot elinikäisen ohjauksen strategian valossa

Osa arviointitutkimuksen keskeisistä havainnoista koskevat laaja-alaisia, aidosti monialaisia ilmiöitä, jotka koskevat koulutuksessa, työllisyyspalveluissa ja nuorten palveluissa tarjottuja elinikäisen ohjauksen palveluja. Tässä luvussa jäsennämme ja nostamme esiin keskeisimpiä analyysimme tuloksia *Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2028*-dokumentin (ELO-foorumi, 2023) tavoitteiden mukaisesti.

Saavutettavasti ja asiakaslähtöisesti

Asiakaslähtöisyys nousee keskeiseksi periaatteeksi tarkastellussa tieto-, neuvonta- ja ohjaustyössä. Se näyttäytyy asiakkaalle hieman eri tavoin riippuen palvelun tavoitteista ja velvoittavuudesta sekä ammattilaisen toimintamahdollisuuksista. Tästä näkökulmasta asiakkaiden kokemusten vaihtelu on ymmärrettävää.

Elinikäisen ohjauksen palvelutarjonta näyttäytyy vaikeasti hahmotettavana kokonaisuutena. Palveluita on suurissa kaupungeissa laajasti tarjolla, mutta asiakkaan päätyminen tarkoituksenmukaisimpaan palveluun voi olla jopa sattumanvaraista.

Saavutettavuuden toteutumista haastavat pienten haja-asutusalueella sijaitsevien kuntien sisäiset välimatkat sekä digitaalisten palvelujen ja infrastruktuurin puutteet. Myös ohjauspalvelujen tarjonta on selvästi kaupunkeja rajallisempaa.

Digitaalisesti

Digitaalisten tieto-, neuvonta ja ohjauspalveluiden tarjonnan lisääntymisestä huolimatta ne ymmärretään yleisesti ottaen melko kapeasti. Painotus on yksittäisissä palveluissa tai työtavoissa, ja digitaaliset palvelut nähdään lähinnä tiedotuskanavina eikä ohjauksena. Digitaaliset palvelut painottuivat palvelusektorin sisäiseen tiedottamiseen ja etäneuvontaan eri sektoreita sekä palveluntarjoajia linkittävien palveluiden kehittämisen sijaan.

Digitaalisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen käyttötaidossa on suurta vaihtelua sekä asiakkailla että palveluntuottajilla ja ammattilaisilla. Tarve valtakunnallisesti ylläpidetylle ja tietoturvalliselle sähköiselle etäohjausvälineelle on ilmeinen.

Laadukkaasti ja osaavasti

Elinikäisen ohjauksen näkökulmasta eri sektoreilla toimivien ohjausammattilaisten koulutustaustat vaihtelevat suuresti. Eri ammattilaisryhmien ohjausosaamista koskeva tutkimustieto on hajanaista. Ohjausosaamisen kehittämistarpeina nousi esiin erityisesti moninaisuuden kohtaamiseen ja kestävään kehitykseen liittyvä ohjausosaaminen.

Osittain tämän takia samoista ilmiöistä voidaan puhua eri käsitejärjestelmistä ja ammatillistieteellisistä asetelmista käsin. Elinikäisen ohjauksen laadukkaan toteutumisen varmistamiseksi tämä edellyttää yhtäältä erilaista asiantuntemusta omaavien kollegojen arvostamista ja kokonaisuuden hahmottamista ja toisaalta ymmärrystä lisäävää dialogia eri ammattiryhmien välillä.

Ohjauspalveluissa sekoittuvat myös palveluohjaus ja yksilön valintoja ja päätöksentekoa koskeva elinikäinen ohjaus. Palveluohjaus ei kata niitä tavoitteita eikä teemoja, jotka liitetään elinikäisen ohjauksen käsitteen alle koulutuksessa ja työllisyyspalveluissa.

Laadukkaan tieto-, neuvonta- ja ohjaustyön toteutuminen edellyttää kaikkien strategisten painopisteiden huomioimista niin toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa kuin käytännön ohjaustyössä. Tämä edellyttää osaamista suunnitella, organisoida, toteuttaa ja arvioida tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluja. Viime kädessä se todentuu ammattilaisen päivittäisessä asiakastyössä.

Yhdenvertaisesti ja kestävästi

Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna ohjauksen tavoitteenasettelu ymmärretään toisinaan eri tavalla palveluntuottajien ja asiakkaiden näkökulmista. Palveluiden käyttäjien kuten myös ammattilaisten korostama yksilöllisyys ei aina konkretisoidu ohjauksen tavoitteissa, vaan asiakkaiden näkökulmasta ammattilaisia ohjaa liiaksi tavoitteet työllistymisestä ja kouluttautumisesta. Laadukkaan elinikäisen ohjauksen toteutumiseksi ammattilaisten tulee olla tietoisia siitä, kenen tavoitteesta kulloinkin on kyse: asiakkaan, palveluorganisaation vai yhteiskunnan.

Kestävyyden teemat ovat vain vähän näkyvissä elinikäisen ohjauksen palveluissa. Kestävä kehitys ymmärretään elinikäisen ohjauksen näkökulmasta verrattain kapea-alaisesti, pääosin ekologisena kestävyytenä. Sukupuoli- ja kulttuuritietoisen sekä antirasistisen ohjauksen ilmiöt koetaan kentällä osin ristiriitaisesti: yhtäältä ohjauksen luontaisina ulottuvuuksina ja toisaalta erityisesti huomioitavina teemoina.

Kaksikielisissä kunnissa ohjauspalveluita on lähtökohtaisesti hyvin tarjolla suomeksi ja ruotsiksi: molempien kansalliskielten sujuvaan rinnakkaiskäyttöön myös ohjauksessa on pitkät perinteet. Kansalliskielten lisäksi muu kielitarjonta sekä tulkkipalvelut ovat keskeisiä elinikäisen ohjauksen järjestämisessä.

Monialaisesti ja koordinoidusti

Monialaisilla ohjauspalveluilla on kehitetty uudenlaisia palvelukokonaisuuksia. Niissä pystytään arvioimaan asiakkaan tilannetta ja tukemaan häntä kokonaisvaltaisesti.

Eri sektoreiden toimijoiden välisen yhteistyön koordinointi ei toteudu parhaalla mahdollisella tavalla paikallisella tasolla. Esimerkiksi monialaisen yhteistyön rakenteiden ja yhteisten tavoitteiden jatkuvassa ylläpitämisessä, tarkistamisessa ja sopimisessa muuttuvissa olosuhteissa on parantamisen varaa. Yhteisten tieto- ja seurantajärjestelmien puutteet hankaloittavat koordinointia.

Ohjausammattilaisten resurssien, työtuntien ja asiakasmäärän näkökulmasta työn organisoinnin ja tekemisen tavat ja muodot ovat merkityksellisiä. Yksin resurssoinnilla ei voi ratkaista monialaisuuteen ja saavutettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Ohjausvastuun ja johtamisen kysymyksiä on selkiytettävä kaikissa ohjausorganisaatioissa.

Tietoon perustuen

Tutkittuun tietoon perustuvat järjestelmät ja tilastot ovat yleisesti kaikilla työntekijäryhmillä käytössä, mutta tarjolle toivottiin myös keskitetysti laadittuja ja helppokäyttöisiä kunta- ja aluekohtaisia aineistoja. Yleisesti ottaen tietoon perustuvaa ohjausta tukevat työvälineet ovat hajanaisesti saatavilla; tämä vaikeuttaa niiden hyödynnettävyyttä käytännön ohjaustyössä.

Elinikäisen ohjauksen laadun, tuloksellisuuden, vaikuttavuuden ja saavutettavuuden arvioimiseksi ja seuraamiseksi on olemassa runsaasti erilaisia tietolähteitä. Arviointimuodot eivät kuitenkaan tuota kokonaisvaltaista ja seurantaa mahdollistavaa kuvaa elinikäisen ohjauksen kokonaisuudesta. Esimerkiksi rekisteri- ja tilastoaineistojen käyttö seurantaa mahdollistavalla tavalla on vähäistä.

8 Suositukset

Toimenpidesuosituksilla vastataan hankinnan kuvauksen kysymykseen: ”Miten elinikäisen ohjauksen kehittämistoimintaa ja rahoitusta tulisi arviointikokonaisuuden perusteella jatkossa suunnata?” Toimenpidesuositukset on jäsennetty mukaillen *Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023* -dokumentissa esitettyjen elinikäisen ohjauksen haasteita (ELO-foorumi, 2020, s. 56–57).

Haaste 1: Kaikilla ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia urasuunnitteluun

Alueelliset erot on tunnistettava ja tunnustettava entistä paremmin elinikäisen ohjauksen palveluiden saatavuuden ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi.

Urasuunnittelutaitojen kehittäminen tulee lisätä poikkisektoraalisesti ja systemaattisesti kaiken tasoisiin ohjaaviin asiakirjoihin, hyödyntäen esimerkiksi urasuunnittelutaitojen viitekehystä. Yksilöllä tulee olla mahdollisuus urasuunnittelutaitojen kehittämiseen monikanavaisesti ja ohjatusti kaikissa elämänvaiheissa.

Haaste 2: Elinikäisen ohjauksen kokonaisuudessa on koordinaatiotarpeita

Monialaisen elinikäisen ohjauksen kehittäminen edellyttää ministeriöiden välistä yhteistoimintaa ja koordinaatiota erityisesti säädöksiä laadittaessa muun muassa tiedonsiirron sujuvoittamiseksi. Elinikäisen ohjauksen näkökulmasta on tärkeätä vahvistaa eri sektoreiden toimijoiden yhteistyön koordinointia valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti eli yhteistyön rakenteiden ja tavoitteiden jatkuvaa ylläpitämistä ja tarkistamista sekä muutosta tarvittaessa.

Monialaista yhteistyötä tulee kehittää koulutuksen järjestäjien, työllisyyspalveluiden ja sote-palveluiden välillä sekä nuorten matalan kynnyksen velvoittamattomien palveluiden yhteistoimintana elinikäisen ohjauksen näkökulmasta. Nuorten ohjauspalveluiden ohjauksellinen ote tulee tunnistaa ja tunnustaa nykyistä paremmin.

Koordinoinnin tueksi tarvitaan aiempaa kattavampia tiedontuotantotapoja, jotka mahdollistavat palvelujen seuraamisen.

Haaste 3: Digitaalisuuden tuomia mahdollisuuksia ei ole hyödynnetty tarpeeksi tehokkaasti ohjauksen kehittämisessä

Digitaalisuuden kokonaisvaltainen hyödyntäminen tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa kaipaa vahvempaa suunnitelmallisuutta läpileikkaavasti strategiselta tasolta aina yksittäiseen palveluntuottajaan asti.

Digitaalisia ohjauspalveluja on kehitettävä niin, että ne edistävät saavutettavuutta asiakaslähtöisesti, eivätkä heikennä sitä niiden asiakasryhmien osalta, jotka tarvitsevat kasvokkaisia ohjauskohtaamisia.

Digitaaliset ohjauspalvelut lisääntyvät, mutta niiden systemaattista, valtakunnallista tutkimusta kaivataan erityisesti saavutettavuuden ja asiakasnäkökulmasta.

Haaste 4: Globaalit ilmiöt ovat aiheuttaneet muutospaineita ohjausosaamiseen

Sosiokulttuurisesti sensitiivisten, kestävien ja esteettömien elinikäisen ohjauksen palveluiden kehittämistä on jatkettava.

Sukupuoli- ja kulttuuritietoisen sekä antirasistisen ohjauksen juurruttamiseen ja osaamisen kehittämiseen on kiinnitettävä edelleen huomiota.

Ohjausammattilaisten osaamista, osaamisen kehittymistä ja ohjaajakoulutusten osaamiskuvauksia tulisi peilata säännöllisesti ohjausalan muuttuviin osaamistarpeisiin.

Liitteet

Liite 1: Tutkimuksessa käytetyt aineistot ja menetelmät

Osatutkimus I Elinikäisen ohjauksen tutkimuskatsaus

Arviointitutkimuksen tutkimuskatsaus sisälsi tietokehyksen kehittämisen ja sen perustalta toteutetun katsauksen. Katsauksen pohjana käytettiin arviointitutkimuksen taustamateriaalia ja katsaus kohdennettiin sen mukaisesti raportti-, selvitys- ja tutkimusjulkaisuihin työvoimapalveluiden, koulutuksen ja nuorten ohjauspalveluiden alueilta.

Tutkimuskatsauksen aineistonkeruu

Aineiston rajaukseksi asetettiin vuodet 2018–2024. Katsausjulkaisuja haettiin tietokehyksen mukaisesti avoimella Webropol-tietokyselyllä sekä kohdennetuilla asiantuntijatiedusteluilla. Webropol-kysely tuotti kuitenkin vain vähän materiaalia katsaukseen, joten keskeisin aineisto koostuu kirjallisuushauista ja keskeisten toimijoiden verkkosivujen katsauksella. Aineistoa ovat hakeneet hankkeen aikana osatutkimuksen 1 tutkijat ja työtä on tukenut hankkeen koko tutkimusryhmä sekä ohjausryhmä.

Tietokatsauksen aineistohakua tehtiin kirjasto- ja verkkotietokannoista (mm. JYKDOK, Helka, Google Scholar, Finna). Hakusanoina käytettiin avainsanoja 'elinikäinen ohjaus', 'opinto-ohjaus', 'uraohjaus' ja 'oppilaanohjaus' sekä erilaiset ohjaus / palvelu / koulutus / työllisyys / nuoriso' -käsitteet. Mukaan otettiin tekstejä, jotka perustuivat katsauksiin, arviointeihin, tutkimuksiin tai selvityksiin. Aineistossa on siis sekä tieteellisiä vertaisarvioituja tekstejä, että yleistajuisia ja kehittämistyöhön tuotettuja tekstejä. Opinnäytetöistä mukaan luettiin väitöskirjatutkimukset. Muut korkeakoulututkielmat otettiin aineistoon mukaan, jos niissä käsiteltiin laajoilla aineistoilla tai laajemmalla näkökulmalla ohjauspalvelua, josta ei ollut muuta tutkimustietoa saatavilla. Mukaan aineistoon ei otettu kaikkea yleisesti ohjausta koskevaa raportti-, selvitys- ja tutkimustietoa, vaan aineisto rajattiin elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmää koskevaan materiaaliin.

Aineistoa kertyi kaikkiaan 250 dokumenttia, joista 56 jätettiin pois aineistosta. Analyysien ulkopuolelle jätetyt teksti olivat esimerkiksi

a. aineistoiltaan tai tutkimuskohteeltaan hyvin kapea-alaisia selvityksiä tai opinnäytetöitä,
b. tieteellisiä tai kansainvälisiä tutkimuksia, joissa ei eritelty (suomalaista) elinikäistä ohjauksen palvelujärjestelmää koskevaa tietoa,
c. käsikirjoja, oppaita tai erilaisia osaamis- tai kriteerikuvauksia, jotka eivät sisältäneet kuvausta palvelujärjestelmän toimivuudesta tai
d. esiselvityksiä tai hankkeiden väliraportteja, jos lopullisessa raportissa oli samat asiasisällöt.

Kaikkiaan analyysiin otettiin mukaan 194 tekstiä. Näistä 188 otettiin mukaan elinikäisen ohjauksen näkökulmia koskevaan analyysiin ja 174 ohjauksen saatavuutta ja saavutettavuutta koskevaan analyysiin.

Tutkimuskatsauksen analyysi

Aineisto analysoitiin aluksi luokittelemalla se julkaisutyypin, julkaisijan, käytetyn aineiston ja menetelmien, kohdejoukon, elinikäisen ohjauksen määritelmän sekä saavutettavuuden ja saatavuuden luokkiin. Aineistosta erotettiin oma analyysinsä tiedontuotantoon, näkökulmiin sekä saatavuuden ja saavutettavuuden kysymyksiin. Luvussa 2.2. käsitellään ensin elinikäisen ohjauksen tiedontuotantoa ja luodaan tutkimuskatsauksen avulla kuva viimeaikaisiin tutkimus- ja selvityskohteisiin-, tiedontuottajiin sekä tiedontuotantomuotoihin. Nämä taulukoitiin raporttiin.

Luvussa 3.2 on analyysi koskien elinikäisen ohjauksen näkökulmia. Analyysin avulla tehtiin näkyväksi elinikäistä ohjausta palvelujärjestelmänä ja arvioitavana kohteena. Tutkimusaineiston (n=188) analyysi elinikäisen ohjauksen määrittelyn suhteen toteutettiin kolmella alueella (kouluissa ja oppilaitoksissa annettava ohjaus, työllisyyspalveluiden ohjaus sekä nuorten ohjauspalvelut ja Ohjaamot). Ensin jokaisesta dokumentista etsittiin elinikäisen ohjauksen määritelmä – eli mitä elinikäisen ohjauksen osa-aluetta tutkimus koskee ja miten elinikäinen ohjaus on määritelty dokumentissa. Toiseksi nämä määrittelyt koottiin erilliseen dokumenttiin analysoiden mitä kussakin oli kuvattu ja kuinka monta samankaltaista määrittelyä löytyi. Kolmanneksi määrittelyt tiivistettiin edelleen yläkäsitteiksi niin kauan kunnes uusia tasoja ei enää löytynyt. Aineisto tiivistettiin kaikilla sektoreilla enintään kolmelle tasolle. Määritelmä on koottu liitetaulukoihin 1–3 ja niistä on tehty tulkinnalliset taulukot lukuun 3.2.

Tutkimuskatsauksen pääasiallisena analyysin kohteena olivat eri palvelujärjestelmien saatavuuden ja saavutettavuuden teemat. Alustavaa luokittelua jatkettiin temaattisella tekstianalyysillä (n = 174 dokumenttia), josta aineistosta paikannettiin keskeisten jäsennysten mukaiset ilmiöt saatavuudesta ja saavutettavuudesta sekä keskeiset havainnot näiden riittävyydestä. Lisäksi analysoitiin sektorien ohjauspalveluiden erityispiirteet sekä kehittämiskohteet sekä sosiaalisen ja ekologisen kestävyyden ilmeneminen aineistossa. Tulokset on koottu lukuun 4.

Liitetaulukko 1. Elinikäisen ohjauksen määrittyminen kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa ohjausta koskevissa tutkimuksissa

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Subjektitaso (n=70) *mitä ohjataan*	Ohjauksen sisältö (n=48)	Uraohjaus (n=37)
		Käytännön asiat (n=1)
		Henkilökohtaistamisprosessi (n=1)
		Suomeen työllistyminen (n=1)
		Lukiolaisten arjen haasteet (n=1)
		Sukupuoli- ja kulttuuritietoisuus (n=1)
		Osaamisen kehittäminen (n=2)
		Opinnäyte (n=1)
		Väyläopinnot (n=2)
		Ilmastonäkökulma (n=1)
	Siirtymät (n=22)	Oppivelvollisuuteen liittyvä jälkiohjaus (n=3)
		Hakeutumisen ohjaus (n=3)
		Jatko-opinto-ohjaus (n=5)
		Työelämään siirtymisen ohjaus (n=5)
		Yleisesti nivel ja/tai siirtymävaiheen ohjaus (n=6)

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Menetelmätaso (n=20) *miten ohjataan*	Ohjauksen menetelmä (n=17)	Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus (n=3)
		Työelämään tutustumisen (TET) ohjaus (n=1)
		Vahvuusperustainen tulevaisuusohjaus (n=2)
		Tulevaisuusohjaus (n=2)
		Teknologia opinto- ja uraohjauksessa (n=1)
		Virtuaalinen uraohjaus (n=1)
		Toiminnallinen ohjaus (n=1)
		Työnohjaus (n=1)
		Mentorointi (n=1)
		Nuorten työpajatoiminta (n=1)
		Moniammatillinen ohjaus (n=3)
	Ohjauksen edellytykset (n=3)	Poikkihallinnollisuus (n=1)
		Monialaisuus (n=1)
		Opetussuunnitelmatyön merkitys (n=1)
Asiakastaso (n=14) *keitä ohjataan*	Tietyn asiakasryhmän ohjaus (n=14)	Maahanmuuttajien ja/tai kansainvälisten opiskelijoiden ja/tai monikulttuurinen ohjaus (n=8)
		SIMHE-palvelut (n=1)
		Erityistä tukea tarvitsevien ohjaus (n=3)
		Aikuisten opiskelijoiden ohjaus (n=1)
		Aikuiskasvatus/ohjaus (n=1)

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Oppilaitostaso (n=34) *opinto/oppilaanohjaus oppilaitoksessa*	Opintojen aikainen ohjaus (n=34)	Opinto-ohjaus (n=20)
		Oppilaanohjaus (n=8)
		Avoimen yliopiston ohjaus (n=1)
		Ohjaus korkea-asteella (n=4)
		Aikuislukion ohjaus (n=1)
Teoriataso (n=24) *millainen näkemys ohjauksen taustalla*	Määrittely lain/ vakiintuneen dokumentin mukaan (n=4)	Ohjaus kuten määritelty ammattikouluja koskevassa laissa (n=2)
		OKM:n elinikäisen ohjauksen strategia (n=1)
		Ohjaus opetussuunnitelmien perusteiden mukaan (n=1)
	Ohjaus välineenä (n=6)	Ohjaus hallintana (n=1)
		Elämänsuunnittelun välineenä (n=1)
		Elinikäisen oppimisen toteutumisena (n=1)
		Opintoihin kiinnittymisen tukemisena (n=1)
		Toimijuuden mahdollistajana (n=1)
		Eriarvoisuuden vähentäjänä (n=1)
	Holistinen (n=14)	Kaikki elämänvaiheet kattava kokonaisvaltainen näkemys (n=11)
		Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut (n=2)
		Monipuolinen näkökulma (n=1)

Taulukossa on kuvattu määrittelyt ja niiden luokittelut sekä määrittelyjen määrällinen esiintyvyys aineistossa. Samassa dokumentissa saattoi esiintyä useampi määritelmä, joten määrittelyjä (n=162) oli enemmän kuin dokumentteja. Yhdestä dokumentista ei löytynyt määritelmää elinikäiselle ohjaukselle, sillä se koski ennemmin elinikäistä oppimista.

Liitetaulukko 2. Elinikäisen ohjauksen määrittyminen työllisyyspalveluissa tapahtuvaa ohjausta koskevissa tutkimuksissa

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Palvelut (n=28)	Palvelujen ominaisuudet (n=10)	Palvelujen monialaisuus (n=8)
		Palvelujen monipaikkaisuus (n=1)
		Matalan kynnyksen palvelu (n=1)
	Tietty palvelu (n=8)	Organisaatioiden TNO-palvelut (n=1)
		Työnohjaus (n=1)
		Uraohjaus (n=3)
		Työllisyyspalvelut (n=1)
		Kohdennettu palveluohjaus (n=1)
		Kuntoutusprosessin merkitys työllistymisessä (n=1)
	Erityisryhmän palvelut (n=4)	Erityisryhmän palvelupolkuihin kytkeytyvä (n=2)
		Aikaraamein määritelty (n=1)
		Elinikäisen ohjauksen riittämättömyys osatyökykyisille (n=1)
	Palvelut yleisesti (n=1)	Palvelu eri organisaatioissa (n=1)
	Ohjaus erityistilanteessa (n=2)	Ohjaus muutos- ja kriisitilanteissa (n=2)
	Ohjauksen kehittäminen ja arviointi (n=4)	Elinikäisen ohjauksen arviointi (n=4)
Holistinen määritelmä (n=6)	Yleinen kokonaisvaltainen määritelmä (n=3)	Yleinen kokonaisvaltainen määritelmä (n=3)
	Vakiintunut organisaation määritelmä (n=3)	Cedefopin määritelmä (n=2)
		Euroopan Unionin määritelmä (n=1)

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Ominaisuudet (n=8)	Ohjausta määrittävä tekijä (n=8)	Ohjausalan ammattilaisten osaamiseen liittyvä (n=4)
		Tekniikan rooli nähdään keskeisenä (n=2)
		Markkinaehtoisuus (n=1)
		Työelämän muutokseen liittyvä (n=1)
Tavoitteet (n=29)	Asiakastason tavoitteet (n=26)	Asiakkaan joustavuus työmarkkinoilla (n=2)
		Yksilöllinen ohjaus (n=8)
		Asiakkaan yhteiskuntaan integroituminen (n=1)
		Jatkuvan oppimisen mahdollistaminen (n=2)
		Asiakkaan työllistyminen keskiössä (n=8)
		Asiakkaan osallisuus (n=2)
		Yksilön oppimisen mahdollistaminen (n=1)
		Palvelujen yhdenvertaisuus tavoitteena (n=2)
	Oppilaitoksen tavoitteisiin kytkeytyvä (n=1)	Ammattikoulun tavoitteet (n=1)
	Paikallinen kehittäminen (n=1)	Osaamisen jatkuva paikallinen kehittäminen (n=1)
	Kohtaanto-ongelman ratkaisu (n=1)	Tavoitteena kohtaanto-ongelman ratkaisu (n=1)

Taulukossa on kuvattu määrittelyt ja niiden luokittelut sekä määrittelyjen määrällinen esiintyvyys aineistossa. Samassa dokumentissa saattoi esiintyä useampi määritelmä, joten määrittelyjä oli enemmän kuin dokumentteja (n=71).

Liitetaulukko 3. Elinikäisen ohjauksen määrittyminen nuorten ohjauspalveluita ja Ohjaamoita koskevissa tutkimuksissa

Näkökulma	Yläkategoria	Määritelmä
Ei määritelmää (n=17)	–	–
Holistinen määritelmä (n=6)	Vakiintunut organisaation määritelmä (n=3)	Euroopan Unionin määritelmä (n=2)
		Opetus- ja kulttuuriministeriön määritelmä (n=1)
–	Yleinen kokonaisvaltainen määritelmä (n=3)	Yleinen kokonaisvaltainen määritelmä (n=3)
Asiakastason tavoitteet (n=6)	–	Elinikäinen ohjaus välineenä asiakkaan joustavuuteen työmarkkinoilla (n=3)
		Elinikäinen ohjaus välineenä asiakkaan elinikäiseen oppimiseen (n=2)
		Koulutus- ja uraohjaus (n=1)
Teoriataso (n=1)	Elinikäisen ohjauksen ominaisuudet (n=1)	Elinikäinen ohjaus eri sektorien yhteistyönä (n=1)
Ei määritelmää, viittaus elinikäiseen oppimiseen (n=3)	–	–

Taulukossa on kuvattu määrittelyt ja niiden luokittelut sekä määrittelyjen määrällinen esiintyvyys aineistossa. Samassa dokumentissa saattoi esiintyä useampi määritelmä, joten määrittelyjä on enemmän kuin dokumentteja (n=33).

Osatutkimus II Elinikäisen ohjauksen strategisten painopisteiden osuvuus paikallistasolla

Tämä osio keskittyi elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden osuvuuden arviointiin paikallisella tasolla. Strategisia tavoitteita ovat saavutettavuus ja asiakaslähtöisyys, digitaalisuus, laadukkuus, yhdenvertaisuus ja kestävyys, monialaisuus ja koordinointi sekä tietoperustaisuus. Tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin tapaustutkimuksellisella otteella, joka toteutettiin kuntakohtaisilla auditoinneilla. Auditointeihin osallistuneet kunnat olivat Merisalmi, Tukkivesi, Lumijärvi ja Linnala[10]

Tutkimuskuntien valinta, aineiston keruu ja analyysi

Elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden toteutumisen alueellinen tarkastelu kohdennettiin kolmeen sektoriin: koulutukseen, työllisyyspalveluihin ja nuorten ohjauspalveluihin. Tarkasteltavan alueen laajuudeksi valittiin kunta, sillä esimerkiksi seutukuntien tarkasteleminen tuottaisi liian kaupunkikeskeisen näkökulman ja jättäisi pienempien paikkakuntien erityisyyden esimerkiksi maakuntakeskusten varjoon.

Kuntatason tilastotietoa koulutuksesta, työllisyyspalveluista ja nuorten palveluista haettiin opetushallinnon tilastopalvelu Vipusesta (Opetushallinnon tilastopalvelu, n.d.), Tilastokeskuksen maksuttomista tilastotietokannoista (Tilastokeskus, n.d.) sekä Suomen nuorisotyön tilastot -palvelusta (Nuorisotilastot.fi, n.d.). Syksyllä 2023 käytännössä kaikista Suomen kunnista löytyi koulutussektori (vähintään peruskoulu) sekä nuorten palveluja. Sen sijaan työllisyyspalveluiden saatavuus oli keskitetympää. TE-palvelut (TE-palvelut, 2024) oli jaettu 15 paikalliseen TE-toimistoon ELY-keskusten mukaan ja työllisyyden kuntakokeiluja (Työ- ja elinkeinoministeriö, n.d.) oli 25 kokeilualueella, 118 kunnassa. Kaikissa kunnissa ei siis ollut saatavilla omia tai TE-toimiston työllisyyspalveluja lähipalveluna.

Ensimmäisessä vaiheessa valintakriteerinä käytettiin TE-toimiston palvelupisteverkkoa. Mukaan ei laskettu yhteispalvelu- tai asiointipisteitä, joissa ei välttämättä ole henkilökuntaa paikalla ollenkaan tai joissa esimerkiksi palveluneuvojan nimikkeellä työskentelevä henkilö avustaa viranomaisasioinnissa yleisesti. Jäljelle jäi 71 kuntaa, joissa oli mahdollista saada TE-toimiston asiakaspalvelua lähipalveluna, vähintään ajanvarauksella.

10 Tutkimuskuntien nimet pseudunymisoitiin käyttäen apuna ChatGPT-tekoälyä.

Kaikissa tarkastelluissa kunnissa oli nuorten palveluille varattu toimintabudjetti ja lähes kaikissa oli myös nuorten palveluihin palkattua henkilöstöä. Selkeää kuntia erottavaa tekijä nuorten palveluiden tilastoinnista ei suoraan löytynyt.

Sen sijaan kuntien koulutustarjonta erilaisten oppilaitosten kautta ilmeni selvästi erottavaksi tekijäksi. Kaikissa niissä kunnissa, joissa oli saatavilla TE-palveluita lähipalveluna, oli peruskoulun lisäksi lukio. 25 kunnassa ei ollut lukion lisäksi muita oppilaitoksia tai niiden toimipisteitä[11]. 10 kunnassa oli lukion lisäksi toisen asteen ammatillinen oppilaitos. 17 kunnassa toimi lukion ja ammatillisen oppilaitoksen lisäksi ammattikorkeakoulu ja 19 kunnassa näiden lisäksi myös yliopisto. Kun tarkastellaan koko maata, 26 prosenttia kunnista oli sellaisia, joissa ei ollut peruskoulun lisäksi mitään (tutkintoon johtavaa) koulutusta. 48 prosentissa kaikista kunnista oli peruskoulun lisäksi lukio, 12 prosentissa lukion lisäksi myös toisen asteen ammatillinen oppilaitos[12]. Näiden lisäksi kahdeksassa prosentissa kunnista oli ammattikorkeakoulu tai sen toimipiste[13] ja kuudessa prosentissa edellisten lisäksi yliopisto tai sen toimipiste. Kuntien rajaaminen TE-lähipalveluiden saatavuuden mukaan siis painotti selvästi suurempia kuntia ja etenkin yliopistokaupunkeja. Koska työllisyyspalvelut olivat kuitenkin yksi keskeisistä arvioinnin kohteista, ei ollut mielekästä tarkastella sellaisia alueita, joilla palveluja ei varsinaisesti ole.

Toiseksi valintakriteeriksi otettiin siis kunnan koulutustarjonta ja jokaiselta ns. koulutustarjontatasolta valittiin mukaan yksi kunta. Koulutustarjonta oli melko suorassa yhteydessä kunnan väkilukuun, joten tarkasteluun saatiin hyvin erikokoisia kuntia. Tämän lisäksi huomioitiin maantieteellinen sijainti, väestön ikä- ja kielirakenne sekä kunnan elinkeinorakenne. Kunnat sijoittuivat eri suuralueille. Yhdessä kunnassa oli suuri ruotsinkielisen väestön osuus ja yhdessä suuri vieraskielisten osuus. Mukana oli sekä muuttovoitto- että muuttotappiokuntia. Yhdessä kunnassa oli selvästi muita suurempi alkutuotannon työpaikkojen osuus ja yhdessä selvästi muita enemmän jalostuksen työpaikkoja. Kolmessa kunnassa oli työllisyyden kuntakokeilu, yhdessä ei. Kolmessa kunnassa oli valintahetkellä Ohjaamo, yhdessä ei.

11 Korkeakoulujen toimipisteiksi määriteltiin sellaiset toimipisteet, joissa järjestettiin perustutkintoihin tähtäävää koulutusta, ei esimerkiksi yliopistojen tutkimusasemia tai vastaavia.

12 Vuoden 2022 oppilaitosverkoston tiedoissa (Opetushallinnon tilastopalvelu, n.d.) oli kaksi kuntaa, joissa oli toisen asteen ammatillinen oppilaitos/toimipiste mutta ei lukiota.

13 Vuoden 2022 oppilaitosverkoston tiedoissa (Opetushallinnon tilastopalvelu, n.d.) oli neljä kuntaa, joissa oli ammattikorkeakoulu/toimipiste mutta ei ammatillista toisen asteen oppilaitosta.

Yksi alun perin valituista kunnista ei halunnut osallistua arviointitutkimukseen. Sen tilalle valittiin saman koulutusrakenteen kunta samalta suuralueelta. Seuraavassa esitetään joitakin tunnuslukuja valittujen kuntien väestöstä, työllisyydestä, koulutuksesta ja nuorten palveluista.

Liitetaulukko 4. Tutkimuskuntien väestöä kuvaavat tunnusluvut

Kunta	Lumijärvi	Tukkivesi	Merisalmi	Linnala
Väkiluku	< 5 000	< 20 000	< 100 000	> 100 000
Väkiluvun muutos	-2 %	-1 %	0 %	1 %
Asukkaita/km^2	1	20	80	800
15–64-vuotiaiden osuus väestöstä	50 %	55 %	60 %	65 %
Asuinalueellaan syntyneiden osuus	60 %	55 %	45 %	40 %
Ruotsinkielisten osuus (%)	0 %	0 %	30 %	5 %
Vieraskielisten osuus (%)	2 %	2 %	10 %	15 %

Tietoja on karkeistettu kuntien anonymiteetin suojaamiseksi.

Liitetaulukko 5. Tutkimuskuntien työllisyyttä kuvaavat tunnusluvut

Työllisyys[14]

Kunta	Lumijärvi	Tukkivesi	Merisalmi	Linnala
TE-palvelut	Ajan-varauksella	Arkisin joitakin tunteja	Arkisin useita tunteja	Arkisin
Työllisyyden kuntakokeilu	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Työttömyys-prosentti 10/2023	13 %	13 %	9 %	12 %
Pitkäaikais-työttömiä (kpl)	50	250	1 000	4 500
Alkutuotanto (työpaikat)	15 %	2 %	1 %	0 %
Jalostus (työpaikat)	15 %	45 %	30 %	15 %
Palvelut (työpaikat)	70 %	55 %	70 %	85 %
Työpaikkaoma-varaisuus	90 %	105 %	90 %	125 %

14 Tietoja karkeistettiin kuntien anonymiteetin säilyttämiseksi.

Liitetaulukko 6. Tutkimuskuntien väestön koulutusta kuvaavat tunnusluvut

Koulutus[15]

Kunta	Lumijärvi	Tukkivesi	Merisalmi	Linnala
15 vuotta täyttäneillä toisen asteen tutkinto	50 %	50 %	35 %	40 %
15 vuotta täyttäneillä korkea-asteen tutkinto	20 %	20 %	35 %	35 %
15 vuotta täyttäneillä ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	35 %	30 %	25 %	25 %
Peruskoulun päättäneistä heti lukioon	40 %	45 %	50 %	55 %
Peruskoulun päättäneistä heti ammatilliseen	45 %	50 %	45 %	40 %
Lukion päättäneistä heti yliopistoon	40 %	15 %	20 %	25 %
Lukion päättäneistä heti ammatti-korkeakouluun	30 %	20 %	10 %	8 %
Lukion päättäneistä heti ammatilliseen	8 %	8 %	2 %	2 %

15 Tietoja karkeistettiin kuntien anonymiteetin säilyttämiseksi.

Liitetaulukko 7. Tutkimuskuntien nuorten palveluja kuvaavat tunnusluvut

Nuorten palvelut[16]

Kunta	Lumijärvi	Tukkivesi	Merisalmi	Linnala
Nuorten palveluiden henkilöstö	2 htv	10 htv	30 htv	100 htv
NEET-nuorten osuus	15 %	19 %	14 %	12 %
Ohjaamo	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä
13–18-vuotiaiden osuus väestöstä	4 %	7 %	8 %	5 %
15–28-vuotiaiden osuus väestöstä	7 %	13 %	14 %	23 %
Nuorten palveluiden menot per nuori (15–28-v.)	350 €	275 €	300 €	175 €
Nuorten palveluiden osuus kunnan budjetista	0,3 %	0,5 %	0,7 %	0,7 %

Auditointeihin kutsuttiin kuntien alueella toimivia julkisten ja yksityisten palveluiden tuottajia sekä niiden käyttäjiä. Kaksi- tai kolmipäiväiset auditoinnit toteutettiin loka–joulukuussa 2023. Aikatauluhaasteiden takia yhden kunnan osalta palveluiden käyttäjiä tutkittiin vielä tammikuussa 2024. Auditointiryhmän muodostivat kahdesta neljään tutkijaa ja tutkimusassistentti. Auditoinnit sisälsivät ryhmä- ja yksilöhaastatteluja, kyselyjä ja asiakirja-analyysejä. Auditointien tukena ja tausta-aineistoina hyödynnettiin olemassa olevia tilasto- ja kyselyaineistoja. Lisäksi tutkijat jalkautuivat havainnoimaan sekä virallisia palveluja muun muassa nuoriso-palvelujen ja työtoiminnan pariin että tutustumalla paikkakunnan infrastruktuuriin, asukkaisiin, palveluihin ja arkeen.

Palvelujen tuottajien ja ammattilaisten yksilö- ja ryhmähaastattelut (1,5–2 tuntia) tallennettiin tutkijoiden ja tutkimusassistentin muistiinpanojen tueksi. Tallenteet litteroitiin koneellisesti. Käytössä oli puolistrukturoitu haastattelurunko, joka

16 Tietoja karkeistettiin kuntien anonymiteetin säilyttämiseksi.

kattoi paitsi strategiset painopistealueet, myös haastatteluihin osallistuneiden arviot oman paikkakunnan ohjauspalvelujen ominaispiirteistä, vahvuuksista ja kehittämistarpeista.

Auditointeihin osallistuneet palveluntuottajat ja ammattilaiset on eritelty alla olevassa taulukossa 5. Jokaisesta auditoitavasta kunnasta osallistui vähintään koulutuksen, työllisyyden ja nuorisopalvelujen edustaja.

Liitetaulukko 8. Auditointeihin osallistuneet ammattilaiset paikkakunnittain

Merisalmi 23.–24.10.2023

Koulutus, 12 henkilöä	Työllisyys, 6 henkilöä	Nuoriso, 6 henkilöä
Koulutusjohtaja, kaupunki	Ohjaamokoordinaattori, kaupunki	Nuorisopalveluiden päällikkö, kaupunki
Lehtori, ammattikorkeakoulu	Esihenkilö, te-toimisto	Nuorisotyön koordinaattori, kaupunki
Opinto-ohjaaja, kaupunki	Hankepäällikkö, te-toimisto	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
Opinto-ohjaaja, ammatillinen oppilaitos	Kehittämispäällikkö, työelämä- ja hyvinvointipalvelut	Etsivä nuorisotyöntekijä, kaupunki
Opinto-ohjaaja, ammattikorkeakoulu	Asiantuntija, te-toimisto	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
Asiantuntija, ammatillinen oppilaitos	Omavalmentaja, kaupunki	Nuorisotyöntekijä, nuorisopalvelut
Opettaja, kansalaisopisto	–	–
Rehtori, peruskoulu ja lukio	–	–
Rehtori, peruskoulu	–	–
Kehittämiskoordinaattori, peruskoulu	–	–
Rehtori, peruskoulu ja lukio	–	–
Rehtori, peruskoulu ja lukio	–	–

Tukkivesi 30.10.–1.11.2023

Koulutus, 3 henkilöä	Työllisyys, 3 henkilöä	Nuoriso, 4 henkilöä
Opinto-ohjaaja, ammatillinen oppilaitos	Työllisyyspäällikkö, kaupunki	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
Kuraattori, Keski-Suomen hyvinvointialue	Ohjaaja, kaupunki	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
Opinto-ohjaaja, ammattiopisto	Sidosryhmäasiantuntija, te-palvelut	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
–	–	Etsivä nuorisotyöntekijä, kaupunki

Lumijärvi 22.–23.11.2023

Koulutus, 1 henkilö	Työllisyys, 2 henkilöä	Nuoriso, 1 henkilö
Opinto-ohjaaja, peruskoulu ja lukio	Asiantuntija, te-toimisto	Etsivä nuorisotyöntekijä, kunta
–	Asiantuntija, te-toimisto	–

Linnala 7.–8.12.2023

Koulutus, 13 henkilöä	Työllisyys, 6 henkilöä	Nuoriso, 7 henkilöä
Kuraattori, hyvinvointialue	Uraohjaaja, yksityisyritys	Etsivä nuoristyöntekijä, kaupunki
Kehittämisasiantuntija, korkeakoulutus	Psykologi, te-toimisto	Nuorisotyöntekijä, kaupunki
Suunnittelija, korkeakoulutus	Nuorten palveluiden koordinaattori, te-toimisto	Nuorisopalvelu-päällikkö, kaupunki
Opinto-ohjaaja, ammatti-instituutti	Palvelukoordinaattori, ohjaamo, kaupunki	Toiminnanjohtaja, kaupunki
Rehtori, ammatti-instituutti	Omavalmentaja, te-toimisto	Toiminnanjohtaja, kaupunki
Opinto-ohjaaja, lukio	Asiantuntija, te-toimisto	Tietopalveluohjaaja, kaupunki
Opintopsykologi, hyvinvointialue	–	Nuorisopalvelu-päällikkö, kaupunki
Opinto-ohjaaja, peruskoulu	–	–
Oppilaanohjaaja, kaupunki	–	–
Opinto-ohjaaja, lukio	–	–
Lehtori, perusopetus	–	–
Opinto-ohjaaja, iltalukio	–	–
Suunnittelija, korkeakoulutus	–	–

Palveluntuottajia ja ammattilaisia koskeva tutkimusaineisto – haastattelut, havainnointien muistiinpanot ja ohjauspalveluja määrittävät asiakirjat – analysoitiin ensimmäisen kerran alustavasti marras–joulukuussa 2023. Toinen, yksityiskohtaisempi analyysi toteutettiin tammi–helmikuussa 2024. Menetelmänä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia (Miles & Huberman, 1994; Silverman, 2001, s. 119–153).

Palveluiden käyttäjien osalta tavoitteena oli tutkia jokaisessa kunnassa opiskelijoita kahdelta koulutusasteelta, tavata nuoria nuorisotilalla, kuulla työpajatoimintaan osallistuvien kokemuksista ja haastatella työllisyyspalveluiden asiakkaita. Mukaan saatiin näin eri-ikäisiä vastaajia. Esimerkiksi Tukkiveden ammatillisen opiskelijoiden

ryhmä oli hyvin heterogeeninen, ja työpajoissa tavattiin nuoria samoin kuin jo pidempään työelämässä olleita. Lisäksi keskusteltiin työntekijöiden kanssa käyttäjänäkökulmasta ja hyödynnettiin toteutettuja palvelujen tuottajien haastatteluja.

Käyttäjäjoukon moninaisuuden vuoksi aineistoa kerättiin monin eri menetelmin. Koulutussektorilla korkea-asteen opiskelijat kutsuttiin erilliseen ryhmähaastatteluun (noin 1,5 tuntia), jota toisella paikkakunnalla täydensi aulatilassa toteutettu lyhyt kysely. Peruskoululaisia ja toisen asteen opiskelijoita tavattiin luokissa (noin 45 minuuttia / käynti), joissa keskustelun virikkeenä hyödynnettiin lyhyttä kyselyä. Eräässä kunnassa vierailimme asuntolassa, jossa järjestettiin ryhmäkeskustelu (noin 1 tunti) ja jututimme hetken lukiolaisia lukion tiloissa. Lukiolaisilla oli lisäksi mahdollisuus vastata lyhyeen kyselyyn. Nuorisotiloilla ja työpajoilla tutkijat osallistuivat toimintaan, jonka lomassa keskusteltiin yksittäin (pääasiallisesti noin 15 min) tai ryhmässä tutkimusteemoista (0,5–1 tuntia). Kokonaisuudessaan paikalla oltiin noin 1,5–2,5 tuntia / vierailu. Lisäksi työvoimapalveluiden asiakkaita tai juuri asiakkaana olleita haastateltiin sekä yksityisen toimijan tiloissa että erään kunnan työllisyyspalveluiden järjestämässä tilaisuudessa. Nämä yksilöhaastattelut kestivät keskimäärin puoli tuntia.

Aineistonkeruun perustana oli elinikäisen ohjauksen strategisten tavoitteiden pohjalta tehty puolistrukturoitu haastattelurunko. Tavoitteita käsiteltiin haastatteluissa temaattisesti ja käytännön arkeen soveltaen. Esimerkiksi monialaista yhteistyötä tarkasteltiin tietoa, neuvontaa ja ohjaustyötä tekevien ammattilaisten nimeämisen ja roolien kautta sekä sen kautta, onko eri tahojen yhteistyö näyttäytynyt sujuvalta. Anonyymisti vastattavassa kyselyssä painopisteenä oli TNO-palvelujen saavutettavuus ja yksilöllisyys. Arjen toiminnan keskellä tapahtuneisiin keskusteluihin ja haastatteluihin oli mahdollista osallistua nimettömästi eikä niitä nauhoitettu tutkimuseettisistä syistä, vaan tutkijat kirjoittivat muistiinpanot. Erikseen sovitut ryhmä- ja yksilöhaastattelut nauhoitettiin muistiinpanojen tueksi ja litteroitiin koneellisesti.

Liitetaulukossa 9 on esitetty sektoreittain kerätty aineisto, jossa on huomioituna myös haastatteluihin ja keskusteluihin osallistuneiden mahdolliset kyselyvastaukset. Eräs ammatillinen oppilaitos ei vastannut tutkimuspyyntöön ja nuorisotilojen kautta oli vaikea tavoittaa nuoria vähäisten kävijämäärien vuoksi. Tämän vuoksi käyntien jälkeen kunnille esitettiin pyyntö toimittaa lyhyt kysely muutamalle 9. luokalle vastattavaksi. Myös kuntien työllisyyspalveluiden ja hyvinvointialueiden tavoittaminen ja lupaprosessit vaikeuttivat auditointien toteuttamista. Lumijärvellä tutkimuslupaa ei saatu toivotussa aikataulussa eikä työpajalla olleille tehty etähaastattelua heidän omasta toiveestaan.

Liitetaulukko 9. Osallistuneet palveluiden käyttäjät ja kyselyvastaukset sektoreittain

Kunta	Koulutus: 64 + 90	Työllisyys: 34 + 7	Nuoriso: 13 + 9
Merisalmi	5 haastateltua, 30 kyselyvastausta	10 työpajalla, 4 tapahtumassa	2 keskusteluun osallistunutta, ei kyselyvastauksia
Tukkivesi	luokissa noin 20 lukiolaista ja 16 amm. opiskelijaa, 33 kyselyvastausta	11 aikuista ja nuorta työpajoilla	4 keskusteluihin osallistunutta, 3 kyselyvastausta
Lumijärvi	9. luokassa 16 oppilasta ja 7 osallistunutta lukiolaista, 27 kyselyvastausta	ei asiakkaita	ei asiakkaita, muun tiedonkeruun yhteydessä
Linnala	2 ryhmä-haastattelua, joissa yhteensä 8 haastateltua, 96 kyselyvastausta	9 haastateltua, 16 työpajalla ja 7 kyselyvastausta	7 keskusteluihin osallistunutta, 6 kyselyvastausta

Aineisto muodostui kattavaksi ja monipuoliseksi, kun aineistoa täydennettiin valtakunnallisilla kyselyaineistoilla. Kyselyaineistoista hyödynnettiin Amisbarometria (Otus 2024a), Lukiolaisbarometria (Otus 2024b), Opiskelijabarometria (Otus 2022), yliopistojen uraseuranta-aineistoa (Aarresaari-verkosto 2023) ja työhönvalmennuksiin osallistuneilta kerättyä Opal-palautetta.

Amisbarometri on Suomessa toisen asteen ammatillisia opintoja suorittaville suunnattu toistuva tiedonkeruu, joka toteutettiin vuodenvaihteessa 2023–2024 viidennen kerran. Tutkimuskutsu lähetettiin kaikille ammatillisen koulutuksen järjestäjille ja vastauksia saatiin 80 koulutuksen järjestäjältä 89 oppilaitoksesta ja 275 toimipisteestä. Sähköinen kyselylomake oli avoinna 27.11.2023–4.3.2024. Kyselyyn pystyi vastaamaan suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, ukrainaksi ja venäjäksi. Koulutuksen järjestäjät päättivät itse, vastataanko kyselyyn kootusti oppitunnilla vai itsenäisesti omalla ajalla. Oppilaitos ja toimipistekohtaiset vastausasteet vaihtelevat tämän vuoksi suuresti. Vastauksia saatiin yhteensä 15 580 henkilöltä, joista 85 prosenttia suoritti ammatillista perustutkintoa, kuusi prosenttia ammatti- tai erikoisammattitutkintoa, viisi prosenttia valmentavaa koulutusta ja loput lyhyempää tai muuta ammatillista koulutusta. Aineiston painotettiin toimipisteen sijainnin (ELY-keskus ja kuntaryhmä) mukaan.

Lukiolaisbarometri on Suomessa toisen asteen yleissivistäviä opintoja suorittaville suunnattu toistuva tiedonkeruu, joka toteutettiin vuodenvaihteessa 2023–2024 kolmannen kerran. Tutkimuskutsu lähetettiin kaikkiin lukiokoulutusta Suomessa järjestäviin oppilaitoksiin, tutkimuslupa saatiin 139 oppilaitokseen ja vastauksia saatiin lopulta 112 lukiosta. Sähköinen kyselylomake oli avoinna 1.12.2023–8.2.2024. Kyselyyn pystyi vastaamaan suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Ohjemateriaalit oli näiden kielten lisäksi käännetty pohjoissaameksi. Oppilaitokset päättivät itse, vastataanko kyselyyn kootusti oppitunnilla vai itsenäisesti omalla ajalla. Oppilaitoskohtaiset vastaajamäärät siis vaihtelevat suuresti muutenkin kuin opiskelijamäärän mukaisesti. Vastauksia saatiin yhteensä 13 236 lukiolaiselta. Aineisto painotettiin oppilaitoksen sijainnin (ELY-keskus ja kuntaryhmä) ja vastaajan vuosiluokan mukaan.

Opiskelijabarometri on toistuva tiedonkeruu, joka on kohdennettu kaikille Suomessa alempaa tai ylempää korkeakoulututkintoa opiskeleville. Vuonna 2022 toteutettu viides tiedonkeruu oli ensimmäistä kertaa kohdennettu myös ylempää ammattikorkeakoulututkintoa opiskeleville. Tutkimuskutsu lähetettiin kaikkiin korkeakouluihin, paitsi Maanpuolustuskorkeakouluun ja Poliisiammattikorkeakouluun. Kaikki manner-Suomen korkeakoulut myönsivät tutkimusluvan, mutta Högskolan på Åland ei osallistunut tiedonkeruuseen. Sähköinen kyselylomake oli avoinna 9.2.–9.3.2022, avointa tutkimuskutsua levitettiin oppilaitosten ja esimerkiksi opiskelijajärjestöjen kautta. Vastaajia oli yhteensä 5 323. Aineisto painotettiin korkeakoulusektorin, tavoitetutkinnon tason, sukupuolen ja äidinkielen mukaan.

Yliopistojen uraseuranta-aineisto on vuosittain toistuva tiedonkeruu, joka lähetetään kaikille viisi vuotta sitten maisterintutkinnon tai päättyvän alemman korkeakoulututkinnon suorittaneille. Uraseurantakyselyä koordinoi Aarresaari-verkosto. Tutkimuksessa käytettiin vuonna 2018 valmistuneiden valtakunnallista aineistoa vuodelta 2023. Aineiston avokysymyskentistä etsittiin viitteitä TNO-palveluiden käytöstä ja niiden tarpeesta. Vastaajia oli yhteensä 6998, joista 1392 oli kuvannut tekstimuodossa eri tekijöiden vaikutusta työllistymiselle valmistumisen jälkeen.

Opal-aineisto on työllisyyspalveluiden työhönvalmennukseen osallistuneilta kerätty asiakaspalauteaineisto. Tutkimuksessa käytettiin vuosien 2019–2023 aikana kerättyä aineistoa, joka sisälsi suorat vastausjakaumat ohjausta ja koulutuksen hyödyllisyyttä koskeviin kysymyksiin asteikolla erinomaisesti-huonosti. Vastanneita oli aineistossa yhteensä reilu 175 000. Palautteen antajat olivat eri-ikäisiä naisia ja miehiä, he puhuivat äidinkielenään muutakin kuin suomea tai ruotsia, ja he olivat osallistuneet koulutuksiin eri puolella Suomea. Aineistosta oli kuitenkin mahdollista tarkastella eroavaisuuksia vain koulutuksen järjestämiskunnan perusteella.

Auditointien aikana kerätty laadullinen aineisto analysoitiin ensin alustavasti loppuvuodesta 2023, ja tarkemmin temaattisesti keväällä 2024. Temaattinen analyysi oli teoriasidonnainen eli abduktiivinen (Thompson, 2022). Auditoinneilla kerättyjä lyhyitä kyselyitä hyödynnettiin laadullisen aineiston tukena eikä niitä analysoitu kattavasti tilastollisin menetelmin pituuden ja vastaajamäärien vuoksi.

Valtakunnallisia kyselyitä analysoitiin pääasiallisesti ristiintaulukoimalla ja tilastollisen merkitsevyyden testinä käytettiin Khin neliö -testiä. Summamuuttujien toimivuus tarkastettiin Cronbachin alfalla (> 0,7).

Numeeristen moniluokkaisten muuttujien sekä summamuuttujien luokittelussa käytettiin keskiarvoa ja keskihajontaa siten, että keskiarvon ja keskihajonnan erotus toimii matalan tason ylärajana ja keskiarvon ja keskihajonnan summa korkean tason alaraja. Mikäli muuttujan jakauma noudattaa normaalijakaumaa, matalan ja korkean tason luokkiin sijoittuu kumpaankin noin 15 prosenttia vastaajista. Luokitus toimii yhden aineiston sisällä eri ryhmien välisessä vertailussa tuoden ääripäät hyvin esille, mutta ei muodosta millään tavalla yleispäteviä raja-arvoja.

Summamuuttujien vertailussa käytettiin myös keskiarvovertailua. Tilastollisen merkitsevyyden testi oli ANOVA.

Osatutkimus III Elinikäisen ohjauksen arviointi osatyö- ja osaopiskelukykyisten ja kohdennetun nuorisotyön tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluissa

Tässä osiossa tarkasteltiin monimenetelmällisesti 1) osatyö- ja osaopiskelukykyisten tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluita ja 2) kohdennettua nuorisotyötä tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen työmuotona. Teemat valikoituivat tutkimuskatsaukseen liittyvän tietokehystyön ja strategisten painospisteiden analyysien perusteella.

Palveluntuottajien, ammattilaisten ja asiantuntijoiden osalta sovellettiin ilmiöpöytämenetelmää, joka on soveltava ja dialoginen ryhmähaastattelun ja tiedonhankinnan muoto. Ilmiöpöytämenetelmä vuorovaikutteisena tiedonhankinnan menetelmänä on kuvattu tutkimusartikkelissa. (Hiilamo ym., 2023.)

Ilmiöpöytiin kutsuttiin valittujen teemojen ja ilmiöiden tutkijoita, asiantuntijoita, käytännön ohjaustyötä tekeviä ammattilaisia ja eri tason päättäjiä siten, että edustettuina ovat kattavasti ohjauksen päätöksenteossa, palvelujärjestelyissä ja asiakkaalle näkyvissä palveluissa toimivat henkilöt. Lisäksi osatyö- ja osaopiskelukykyisten kohdalla varmistettiin ilmiöpöytiin osallistuvien henkilöiden edustavuus koulutussektorin, työllisyyspalvelujen ja nuorten ohjauspalvelujen osalta.

Ilmiöpöydät toteutettiin livemuotoisina maalis–huhtikuussa 2024. Keskustelut tallennettiin ja litteroitiin. Tämän aineiston analyysin tukena käytettiin palvelujärjestelyjen toimintaa ohjaavia asiakirjoja siinä laajuudessa, kun ne ovat julkisesti saatavilla.

Osatyö- ja osaopiskelukykyisten ilmiöpöytäkeskusteluja toteutettiin neljä kahden työpäivän aikana. Yhteensä keskusteluihin osallistui 17 päättäjää, asiantuntijaa, tutkijaa ja ammattilaista. Kohdennetun nuorisotyön ilmiöpöytäkeskusteluja toteutettiin kaksi yhden työpäivän aikana. Yhteensä keskusteluihin osallistui 11 päättäjää, asiantuntijaa, tutkijaa ja ammattilaista.

Päätöksentekijöitä, asiantuntijoita, tutkijoita ja ammattilaisia koskevan aineiston analyysi toteutettiin maalis–kesäkuussa 2024. Analyysimenetelmänä oli laadullinen aineistolähtöinen sisällönanalyysi (Miles & Huberman, 1994; Silverman, 2001, s. 119–153; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105).

Osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten ja kohdennetun nuorisotyön asiakkaiden ohjauksellisia erityistarpeita ja tilannetta tarkasteltiin monimenetelmällisesti. Aineistoina hyödynnettiin auditointien aikana toteutettuja haastatteluja ja kohtaamisia (ks. edellinen osio) sekä kerättiin uusia aineistoja yhteistyössä potilas- ja edunvalvontajärjestöjen sekä Into ry:n kanssa.

Uudet aineistot kerättiin maalis-toukokuussa 2024. Haastattelut nauhoitettiin lukuun ottamatta nuorten haastattelua, josta tutkimuseettisistä syistä tehtiin vain muistiinpanot. Litterointi tehtiin koneellisesti. Kerätyt aineistot analysoitiin yhdessä auditointiaineistojen kanssa huhti-kesäkuussa 2024. Laadullisten aineistojen (sis. kyselyiden avovastaukset) analyysimenetelmänä oli laadullinen aineistolähtöinen sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Määrälliset aineistot analysoitiin tilastollisin menetelmin, jotka soveltuivat pienten aineistojen analyysiin (ks. esim. Metsämuuronen, 2011).

Osatyö- ja opiskelukykyisten TNO-palveluiden tarkastelua varten toteutettiin kaksi ryhmähaastattelua: toiseen kutsuttiin potilas- ja edunvalvonta järjestöjen kautta kokemusasiantuntijoita ja toiseen kunnissa, yrityksissä ja oppilaitoksissa osatyökykyisten ja osaopiskelukykyisten parissa työskenteleviä ammattilaisia. Haastatteluihin osallistui kaksi kokemusasiantuntijaa ja viisi osatyökykyisten kanssa työskentelevää ammattilaista.

Potilas- ja edunvalvontajärjestöjen avulla saatiin yhteensä 77 kyselyvastausta. Avoin kyselylinkki toimitettiin seitsemän potilas- ja edunvalvontajärjestölle, jotka jakoivat sitä valitsemallaan tavalla jäsenilleen ja kohderyhmään kuuluville osatyö- ja

osaopiskelukykyisille tai tähän ryhmään joskus kuuluneelle. Enemmistö vastanneista oli keski-ikäisiä ja naiset osallistuivat miehiä aktiivisemmin (2/3). Lähes kaikilla äidinkieli oli suomi ja vastaajat asuivat eri puolin Suomea, pääasiallisesti kaupungeissa. Toimintakyvyltään joukko oli heterogeeninen ja taustalla oli monenlaisia sairauksia, vammoja ja kehityksellisiä häiriöitä.

Valmiista aineistoista hyödynsimme osaopiskelukykyisten tarkastelussa Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otuksen barometriaineistoja, joita analysoitiin tilastollisin menetelmin. Toisen asteen tiedonkeruut toteutettiin vuodenvaihteessa 2023–2024 (Amisbarometri, Lukiolaisbarometri) ja korkeakoulujen tiedonkeruu alkuvuodesta 2022 (Opiskelijabarometri).

Kohdennetun nuorisotyön asiakasnuorten erityisiä ohjaustarpeita kartoitettiin auditointiaineistojen lisäksi kahdella ryhmähaastattelulla. Nuorten haastattelu toteutettiin kohdennetun nuorisotyön arjen toiminnan yhteydessä, ja siihen osallistui viisi ennalta toisensa tuntenutta etsivässä nuorisotyössä tai työpajatoiminnassa mukana olevaa tai ollutta nuorta. Ammattilaisten ryhmähaastattelu toteutettiin Teamsillä ja siihen osallistui yhteensä kuusi kohdennetun nuorisotyön ammattilaista kolmelta paikkakunnalta. Kaikilla osallistujilla oli pitkä kokemus työskentelystä nuorten parissa: haastatteluhetkellä kaksi työskenteli etsivässä nuorisotyössä, kolme työpajalla ja yksi työpajatoiminnan suunnittelutehtävissä. Molemmat haastattelut kestivät noin kaksi tuntia.

Haastatteluja täydentänyt kysely levitettiin Into ry:n avulla vastaajille avoimella linkillä. Lyhyeen kyselyyn vastasi yhteensä 68 vastaajaa. Heistä 23 oli kohdennetun nuorisotyön asiakasnuoria. 45 ammattilaisesta 23 työskenteli etsivässä nuorisotyössä ja 22 työpajatoiminnassa. Vastaajista lähes kaikki olivat suomenkielisiä tai työskentelivät suomenkielisten nuorten parissa. Nuorista lähes puolet asui yhden maakunnan kaupungeissa. Ammattilaiset taas jakaantuivat tasaisemmin ympäri Suomea eri kaupunkeihin.

Osatutkimus IV Pohjoismainen asiantuntijoiden haastatteluaineisto

Suomalaisen ohjauskentän keskeisiä havaintoja kontekstualisoitiin neljännessä osatutkimuksessa pohjoismaisiin elinikäisen ohjauksen palvelukokonaisuuksiin pohjoismaisen asiantuntijaryhmän ja -haastattelujen avulla. Tarkastelu keskittyi toimijakentän hallinnointiin, koordinaatioon ja lainsäädäntöön sekä elinikäisen ohjauksen arviointiin. Tarkastelua varten haastateltiin seitsemää ohjauksen asiantuntijaa Tanskasta, Norjasta ja Ruotsista (ks. liitetaulukko 7.).

Haastateltaville pohjoismaisille asiantuntijoille lähetettiin haastattelukutsut sähköpostitse alkukeväästä 2024. Sähköposti sisälsi tutkimushankkeen tiivistelmän ja tietoa haastattelun kestosta sekä teemoista. Kutsun hyväksyneille lähetettiin viikkoa ennen haastatteluja etukäteislukemisto sekä allekirjoitettava suostumuslomake. Suostumuslomakkeessa selvennettiin haastatteluaineiston käsittely Helsingin yliopiston ja GDPR:n mukaisesti. Lomakkeessa tarkennettiin myös haastattelujen vapaaehtoisuus. Haastateltavilla oli oikeus vetäytyä haastattelusta missä tahansa vaiheessa tai keskeyttää haastattelu ilman seurauksia. Haastattelut toteutettiin etäyhteyden avulla kevään 2024 aikana.

Haastattelut olivat teemahaastatteluja ja kestivät 30 minuutista 45 minuuttiin. Haastattelutallenteiden äänitiedostot litteroitiin (50 sivua). Haastattelurunko oli puolistrukturoitu, ja se sisälsi kysymyksiä elinikäisen ohjauksen järjestelmästä haastateltavien kotimaassa, keskeisiä toimijoita sen kentällä sekä elinikäisen ohjauksen arviointia. Etukäteislukemistoksi haastateltaville annettiin Cedefopin (2022) julkaisun *Towards european standards for monitoring and evaluation of lifelong guidance systems and services* (vol. I) luku 2 (Kettunen & Vuorinen, 2022). Tämän pohjalta haastateltavilta kysyttiin *ylikansallisen elinikäisen ohjauksen arviointimallin* soveltamisesta kansalliseen kontekstiin (sen mahdollisuudet, ongelmakohdat ja vaikutukset).

Aineiston analyysi aloitettiin tematisoinnilla, jonka tavoitteena on tiivistää ja järjestää aineistoa uudelleen niin, että tutkimusongelmaa koskevia asioita nostetaan esiin tulkittavaksi (Eskola, 2001). Haastatteluista taulukoitiin ilmaisuja seuraaviin teemoihin: elinikäisen ohjauksen hallinta, lainsäädäntö, rahoitus, sektorillisuus ja arviointi. Ilmaisut aseteltiin taulukoihin, tiivistettiin ja yhdisteltiin saman maan asiantuntijan ilmaisujen kanssa. Aineisto analysoitiin laadullisella aineistolähtöisellä sisällönanalyysilla (Tuomi & Sarajärvi, 2009).

Liitetaulukko 10. Haastateltujen pohjoismaisten asiantuntijoiden työnkuva ja työskentelymaa

Asiantuntija	Työpaikka ja työnkuva	Maa
1	Paikallinen koulutuksen virasto, elinikäisen ohjauksen laatuun keskittyvä osasto, johtaja	Norja
2	Paikallinen koulutuksen virasto, vastuuna ohjauksen kenttä	Ruotsi
3	Ohjauksen verkosto, vastuuna eurooppalainen perspektiivi kansallisessa ohjauksessa	Ruotsi
4	Korkeakoulu, ohjauksen opettaja ja tutkija	Tanska
5	Paikallinen koulutuksen virasto, vastuuna ohjaus peruskoulussa ja toisella asteella	Tanska
6	Verkko-ohjauspalvelut, tiimijohtaja	Tanska
7	Korkeakoulu, ohjausalan opintojen päällikkö	Norja

Liite 2: Asiantuntijapaneelit

Elontila-hankkeen kotimaisessa asiantuntijapaneelissa ovat toimineet seuraavat henkilöt:

- Mia Ekström
- Jaana Fedotoff
- Ulla-Jill Karlsson
- Antti Laitinen
- Michael Mäkelä
- Jaana Saarinen
- Anna Toni
- (Yksi asiantuntijapaneelin jäsen esitti toiveen, että hänen nimeään ei julkaista raportissa)

Elontila-hankkeen pohjoismaisessa asiantuntijapaneelissa ovat toimineet seuraavat henkilöt:

- Tristram Hooley
- Anne Larson
- Per-Åke Rosvall

Lähteet

A 852/1998. Perusopetusasetus.

A 673/2017. Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta.

A 810/2018. Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta.

Aarresaari-verkosto. (2023). *Yliopistoista vuonna 2018 valmistuneiden työelämään sijoittuminen 2023* [aineisto]. Suomen akateemisten ura- ja rekrytointipalvelujen Aarresaari-verkosto.

Aho, M. & Ranki, S. (2018). *Millä rahalla? Katsaus elinikäisen oppimisen rahoitusvirtoihin.* Sitran selvityksiä 134. Suomen Itsenäisyyden Juhlarahasto.

Ahokallio-Leppälä, H., Löytänen, O., Ruuskanen, O.-P., Vesterinen, O., Nurkka, N. & Isoaho, K. Itsearvioinnin toimitti Multisilta, J., Mattila, T., Nurmi, C. & Kuurila, E. (2022). *Satakunnan ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisu 10:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/satakunnan-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022

Ahola, S. (2021). *Amiksesta amkiin: Väyläopintojen toteuttamisen ja ohjauksen kehittäminen toisen asteen ammatilliseen aikuiskoulutukseen.* Opinnäytetyö, Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Hämeen ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021120623926

Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Shemsedini, G., Stenberg, H., Saarilammi, M., Väätäinen, H. (2019). *Taustalla on väliä: Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/taustalla-valia-ulkomaalaistaustaiset-opiskelijat-korkeakoulupolulla-0

Airas, M., Piippo, S., Berg, L. & Korhonen, S. (2023). *Näkökulmia korkeakoulujen SIM-HE-työhön*. Raportit ja selvitykset 2023: 6a. Opetushallitus.

Airila, A., Mattila-Holappa, P., Kurki, A.-L. & Nykänen, M. (2019). Työelämässä oppiminen, ohjaus ja oppilaitosyhteistyö työpaikkojen näkökulmasta. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja, 21(2),* 24–41.

Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Karhunen, H., Mayer, M., Nivala, A., Suhonen, T., & Valtakari, M. (2022). *Ammatillisen työvoimakoulutuksen toimivuuden ja vaikutusten arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022: 35. Valtioneuvosto.

Alasalmi, J., Busk, H. & Holappa, V. (2023). *Kotoutumiskoulutukseen osallistuneiden ohjautuminen, palvelupolut ja työllistyminen.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023: 18. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Andreassen, I. H., Einarsdóttir, S., Lerkkanen, J., Thomsen, R. & Wikstrand, F. (2019). Diverse histories, common ground and a shared future: the education of career guidance and counselling professionals in the Nordic countries. *International Journal for Education and Vocational Guidance, 19(3),* 411–436.

Arnkil, R. (2022). *Tanskan työllisyysmalli eilen, tänään, huomenna – ja mitä Suomi voisi siitä oppia?* Uutta kunnista -julkaisu nro 3/2022. Kuntaliitto. https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2205-tanskan-tyollisyysmalli-eilen-tanaan-huomenna-ja-mita-suomi-voisi-siita-oppia

Arvila, S. (2019). *Osatyökykyisen asiakkaan tarvitsema palveluohjaus työllistymiseen: Yhdessä Hyvä Ote -hankkeelle kehitetty toimintamalli osatyökykyisten tukemiseksi.* Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Bamming, R. & Hilpinen, M. (2020). *Etsivä nuorisotyö 2019 – Valtakunnalliset etsivän nuorisotyön kyselyn tulokset.* Aluehallintoviraston julkaisuja 90/2020. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto.

Bamming, R. & Walldén, J. (2018). *Etsivä nuorisotyö 2017 – Valtakunnallisen etsivän nuorisotyön kyselyn tulokset.* Aluehallintoviraston julkaisuja 49/2018. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto.

Barnes, S-A., Bimrose, J., Brown, A., Kettunen, J. & Vuorinen, R. (2020). *Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities.* Final report. European Commission.

Bask, S. & Kiikeri, P. (toim.) (2023). *Virtuaalisen uraohjauksen poluilla – uraohjausta VR-oppimisympäristöissä.* Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.

Bergvall-Kåreborn, B., Bargum, A., Nørvåg, M., Scheja, M. & Norblad, M. Itsearvioinnin toimitti Karlsson, O. (2022). Auditering av Åbo Akademi. *Karvin julkaisu 18:2022*. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/abo-akademin-auditointi-2022-auditering-av-abo-akademi

Björk-Åman, C., & Ström, K. (2023). Governing students for work and for life – guidance for students with special educational needs in Finnish VET. *Journal of Vocational Education & Training,* 1–19. https://doi.org/10.1080/13636820.2023.2255577

Breinbauer, A., Kraus, B., Pollari, I., Ruadze, M., Saarilammi, M.-L., & Nurkka, N. (2023). *Audit of Metropolia University of Applied Sciences*. Kentta, V, Viitanen, E. & Zaikova, A. (Toim.). Karvin julkaisu 9:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/metropolia-ammattikorkeakoulun-audtointi-2023-audit-metropolia-university-applied-sciences

Cedefop. (n.d.) *Cedefopin tehtävä*. https://www.cedefop.europa.eu/fi/about-cedefop/who-we-are

Cilliers, F. & Greyvenstein, H. (2012). The impact of silo mentality on team identity: An organisational case study. *SA Journal of Industrial Psychology, 2012, Vol 38*, 1–9. https://doi.org/10.4102/sajip.v38i2.993

Coulie, B., Bolander Laksov, K., Heinonen, P., Suomala, P., Tolstrup Mathiasen, S., Nordblad, M. & Nurkka, N. (2022). Itsearvioinnin toimitti Aronen, P., Kolhinen, J. & Lepistö, A. *Audit of the University of Helsinki*. Karvin julkaisu 1:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/helsingin-yliopiston-auditointi-2022-audit-university-helsinki

De Mooij, M., Kortesmäki, T., Lammi, M., Lautamäki, S., Pekkala, J. & Sinkkonen, I. (2005). *Kompassina asiakas. Näkemyksiä ja kokemuksia asiakaslähtöisyydestä.* Teknologiainfo Teknova.

ELGPN (European Lifelong Guidance Policy Network). (2016). *Suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikalle ja palvelujärjestelyille: Yhteiset tavoitteet ja periaatteet EU:n jäsenmaille ja komissiolle.* Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos. http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/finnish/suuntaviivoja-elinikaisen-ohjauksentoimintapolitiikalle-ja-palvelujarjestelyille-yhteiset-tavoitteet-ja-periaatteet-eu-n-jasenmaille-ja-komissiolle

ELO-foorumi. (2020). *Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34.

ELO-foorumi. (2023). *Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2028*. https://peda.net/hankkeet/elotori/ef/esitykset

ELY (Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus). (2024). *Elinikäinen ohjaus*. https://www.ely-keskus.fi/elinikainen-ohjaus1.

ELY Pohjois-Pohjanmaa. (2019). *Koulutuspolun nivel- ja siirtymävaiheet Pohjois-Pohjanmaalla*. Pohjois-Pohjanmaan Elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmä.

Eronen, H. (2022). *Ohjaamojen nuorten palaute 2022. Valtakunnalliset tulokset.* KEHA-keskus.

Eronen, H. & Välimaa, A. (2022). *Osaamisen kehittämisen tarpeiden kartoitus. Monialaisten palveluiden tuen verkostoille.* KEHA-keskus.

Eskola J. (2001). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja menetelmiin.* (s. 133–157). PS-Kustannus.

Euroopan komissio. (n.d.) *Elpymis- ja palautumistukiväline*. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_fi

EU (Euroopan unionin neuvosto). (2004). *Ehdotus: Neuvoston ja neuvostossa kokoontuvien jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma politiikkojen, järjestelmien ja käytäntöjen tehostamisesta elinaikaisen ohjauksen alalla Euroopassa*. 9286/04. EDUC. Euroopan unionin neuvosto.

European Commission. (2022). *Future skills, career guidance and lifelong learning in PES. Thematic paper*. European Commission. Directorate-General for Employment Social Affairs and Inclusion.

Fagerholm, H., Eskelinen, J., Kullaslahti, J., Kuparinen, O., Huusko, M., & Isoaho, K. Itsearivioinnin toimitti Ignatius, J. (2022). Laurea-ammattikorkeakoulun auditointi. *Karvin julkaisu 16:2022*. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/laurea-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022

Farrugia, D. (2016). The mobility imperative for rural youth: The structural, symbolic and non-representational dimensions rural youth mobilities. *Journal of youth studies*, *19*(6), 836–851. https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1112886

Forsström, K. & Gao, O. (2023). *"Tässä ollaan luotettu siihen, että opot hoitava hommansa" – rehtoreiden näkemyksiä tehostetusta henkilökohtaisesta oppilaan ohjauksesta.* Pro gradu -tutkielma. University of Eastern Finland.

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjäldman, I-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. (2020). *Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa*. Julkaisut 6:2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Granlund, M., Mielityinen, S., Mustikainen, H., Karvonen, A., Väätäinen, H., & Vahtivuori-Hänninen, S. Itsearvioinnin toimitti Ahrio, L., Koskinen, T. & Yliniemi, T. (2023). *Tampereen yliopiston auditointi*. Karvin julkaisuja 25:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/tampereen-yliopiston-auditointi-2023

Guidance System in Finland. (2024). *National Guidance Systems*. Euroguidance Network. https://euroguidance.eu/guidance-systems-and-practice/national-guidance-systems/guidance-system-in-finland

Haapanen, A. (toim.) (2019). *Auta miestä mäessä – Nuorten miesten koulutus- ja työvalmennusprosessi.* Diak Puheenvuoro 24. Diakonia ammattikorkeakoulu.

Haapanen, A. & Peitsalo, P. (2018). Uusia käytäntöjä nuorten miesten työelämästä syrjäytymisen ehkäisyyn. Teoksessa M. Katisko, E. Keskitalo, M. Mukavaara, A. Määttä, A. Suikkala & O. Vesterinen (toim.) A*lueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3* (s. 119–129). Diak Työelämä 14. Diakonia ammattikorkeakoulu.

Haataja, H., Hellsten, E., Koskinen, P., Nyyssönen, E. & Paloheimo, K. (2019). Omnia. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.). *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 49–54). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3

Haikkola, L. & Myllyniemi, S. (toim.). (2020). *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto ja Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/04/Nuorisobarometri_2019-netti.pdf

Haikkola, L., Määttä, M., Toiviainen, S. & Uusikangas, S. (2021). Työllistymistä edistävien palvelujen yhdenvertaisuus nuorten näkökulmasta. Teoksessa P. Berg & S. Myllyniemi (toim.) *Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020* (s. 111–132). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Haug, E, Hooley, T., Kettunen, J. & Thomsen, R. (2020). Setting Nordic Career Guidance in Context. Teoksessa E. H. Haug, T. Hooley, J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and Career Guidance in the Nordic Countries* (s. 1–22). Brill Sense. https://doi.org/10.1163/9789004428096_009

Havu, K. (2021). *Peruskoulun aineenopettajien näkemyksiä uraohjauksesta.* Opinnäytetyö, Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Hazelkorn, E., Abebe, R., Ahokallio-Leppälä, H., Bouillard, P., Korhonen-Yrjänheikki, K., Apajalahti, T. & Tuurnas, A. (2018). Oulun yliopiston auditointi 2018. *Finnish Education Evaluation Centre Publications 3:2018.* https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/oulun-yliopiston-auditointi-2018

HE 167/2021. *Hallituksen esitys eduskunnalle työnhakijan palveluprosessin ja eräiden työttömyysetuuden saamisen edellytysten uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi.* https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210167

Heikkanen, S. & Österberg, M. (toim.) (2012). *Living Lab ammattikorkeakoulussa.* Ammattikorkeakoulujen neloskierre -hanke, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/94662/Living_Lab.pdf?sequence=1

Helander, J. (2016). Ura- ja opinto-ohjauksen tutkimusperustaisuus. *HAMK Unlimited Journal* 28.11.2016. https://unlimited.hamk.fi/ammatillinen-osaaminen-ja-opetus/ura-ja-opinto-ohjauksen-tutkimusperustaisuus/

Helander, J. (2017). Suunnanottoja uraohjauksen kentillä – uraohjauksen ajankohtaisteemat. *HAMK Unlimited Journal* 11.10.2017. https://unlimited.hamk.fi/ammatillinen-osaaminen-ja-opetus/uraohjauksen-ajankohtaisteemat/

Helander, J. & Lilja, T. (2019). *Meitä molempia tarvitaan, jotta asiakas saa palvelunsa. Työnvälityspisteen arviointi- ja kehittämistutkimus.* Hämeen ammattikorkeakoulu. HAMK Edu -tutkimusyksikkö. Tutkimusraportti. https://www.hamk.fi/wp-content/uploads/2024/03/monialaisen_ohjausosaamisen_arviointi_ja_tutkimusraportti.pdf

Helander, J., Lilja, T. & Pukkila, P. (2020). *Havainnoinnit Ohjaamoissa kertovat suuresta vaihtelusta uraohjauksen toteutumisessa.* HAMK Unlimited Professional 22.5.2020. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020052038497

Hentilä, H.-L., Levä, K., Liikka, M., Toom, A., Huusko, M. ja Nordblad, M. Itsearvioinnin toimitti Mielonen, K. & Pesonen, H.-L. (2021). *Jyväskylän yliopiston auditointi.* Karvin julkaisu 2:2021. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/jyvaskylan-yliopiston-auditointi-2021

Hietaniemi, P., Joensuu, M. & Klemola, J. (2020). Uraohjauksen näkyvyys ammattikorkeakouluissa. Teoksessa T. Isosuo, M. Joensuu, J. Klemola, I. Lignell & K. Paavola (toim.). *Tukea urapolulle* (s. 15–18). Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 116.

Hiilamo, A., Huttu, T., Helander, J., Kurki, M., & Ristikari, T. (2023). Ilmiöpöytä vuorovaikutteisena tiedon tuottamisen mallina: Työkaluja tiedontuottajien ja -hyödyntäjien välisen vuoropuhelun edistämiseen. *Prologi – Viestinnän ja vuorovaikutuksen tieteellinen aikakauslehti*, *19*(1), 93–103. https://doi.org/10.33352/prlg.119961

Hooley, T. & Dodd, V. (2015). *The Economic Benefits of Career Guidance*. Careers England.

Huhta, L. (2023). *Uupuneet nuoret pärjääjät*. Bazar.

Hyvärinen, S., Kangastie, H., Kari, S., Löf, J., Naakka, M. & Uusiautti, S. (2020). *Lapin korkeakouluista valmistuneiden näkemyksiä vahvuusperustaisesta tulevaisuusohjauksesta*. Lapin AMKin julkaisuja Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 21/2020. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-373-7

Hyytiälä, H. & Kekomäki, M. (2017). Kustannusten kasvu johtuu järjestelmän häiriöistä. *Lääkärilehti 46/2017*. https://www.laakarilehti.fi/ajassa/nakokulmat/kustannusten-kasvu-johtuu-jarjestelman-hairioista/?public=4d169bb29d37cafe2ddad15fa91c0e7b

Hämäläinen, S. (2020). *Työelämätaitoja rikostaustaisille – KEIJO-hankkeen valmennusta kehittämässä.* Laurea-ammattikorkeakoulu.

Hästbacka, N., Lipponen, O., Aaltonen, S. & Karvonen, S. (2023). *"Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäks aikaa, vaan jatko-ohjataan." Ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla.* Raportti 14/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ignatius, J., Kolehmainen, O., Korhonen, M., Mäki-Ontto, R., Isoaho, K. & Väätäinen, H. Itsearvioinnin toimitti Kivelä, M. (2021). *Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun auditointi*. Karvin julkaisu 3:2021. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/kaakkois-suomen-ammattikorkeakoulun-auditointi-2021

IAG WGCG (The International Agency Working Group on Career Guidance). 2024. *IAG WGCG launches the first career conversations*. https://www.cedefop.europa.eu/en/news/iag-wgcg-launches-first-career-conversations

Ignatius, J., Kolehmainen, O., Korhonen, M., Mäki-Ontto, R., Isoaho, K. & Väätäinen, H. Itsearvioinnin toimitti Kivelä, M. (2021). *Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun auditointi*. Karvin julkaisu 3:2021. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/kaakkois-suomen-ammattikorkeakoulun-auditointi-2021

Into (Etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry). (n.d.)

ISO. (2015). ISO 9000:2015. *Quality management systems – Fundamentals and vocabulary*. Edition 4. International Organization for Standardization.

Isosuo, T. & Karttunen, M. (toim.) (2021). *Hyvä, parempi, paras tulevaisuuden uraohjaus: Lähtökohdat ja uraohjauskoulutus.* XAMK kehittää 142. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Ittonen, M. (2021). *Osatyökykyisten asiakkaiden palveluohjaus Pohjanmaan TE-toimistossa.* Vaasan ammattikorkeakoulu.

Itätalo, A. (2018). *Elämän avaimia etsimässä – Rodullistettujen nuorten kokemuksia Ohjaamon palveluista.* Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Jahnukainen, M. & Helander, J. (2024). Oppivelvollisuuden laajentaminen ja toisen asteen erityisopetus ja ohjaus. Teoksessa M. Jahnukainen & T. Harrinkari (toim.) *Lasten erityishuolto ja kasvatus Suomessa* (s. 375–392). Vastapaino.

Jahnukainen, M., Kivirauma, J., Laaksonen, L.-M., Niemi, A.-M. & Varjo, J. (2019). Opotunteja ja erityistä tukea: Ohjaus ja tuki koulutusjärjestelmässä. Julkaisussa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.). *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus* (s. 29–48). Gaudeamus.

Jotpa (Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus). (n.d.). *Hankkeet ja projektit.* https://www.jotpa.fi/fi/tietoa-meista/hankkeet-ja-projektit.

Jauhiainen, M. (2018). *Ohjauksen kehittäminen Itä-Suomen yliopistossa.* Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19272/urn_nbn_fi_uef-20180478.pdfx

Joensuu, M., Kopra, M. & Nivalainen, K. (2020). Mitä minä oikeasti osaan? Ohjauksella kohti yksilöllisiä urapolkuja. Teoksessa T. Isosuo, M. Joensuu, J. Klemola, I. Lignell & K. Paavola (toim.). *Tukea urapolulle* (s. 24–29). Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 116.

Jokio, K., Myllykoski-Laine, S., Nousiainen, S. & Marjanen, J. (2023). Opinto-ohjauksen toteutuminen – arviointituloksia oppivelvollisuusikäisten koulutuksista. Julkaisut 30:2023. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Jokio, K., Myllykoski-Laine, S., Nousiainen, S. & Seppälä, S. (2024). Vastuut ja yhteistyö oppivelvollisten ohjauksessa, nuorten sijoittuminen toisen asteen koulutuksiin ja koulutusvalintoihin vaikuttavia tekijöitä. Julkaisut 17:2024. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Juutilainen, P.-K. & Mäkelä, N. (2018). ”Mä oon vaan halunnu olla siinä kampaajakuplassa” Opintopolku amiksesta korkeakouluun – opiskelijoiden kokemuksia ohjauksesta ja opinnoista. Teoksessa P.-E. Ikonen & K. Voutila (toim.). *Jatkoväylällä – Yhteistyöllä ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluun.* Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-110-1

Juutilainen, P-K., Nikander, L., Hannula, H., Mäkelä, N. & Rantanen, O. (2021). Katsaus korkeakouluopiskelijoiden uraohjauskokemuksiin. Teoksessa T. Isosuo & M. Karttunen (toim.) *Hyvä, parempi, paras tulevaisuuden uraohjaus: lähtökohdat ja uraohjauskoulutus* (s. 15–31). Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-323-5

Jyväskylä. (n.d.). *Maahanmuuttaneiden osaamiskeskus*. https://www.jyvaskyla.fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/strategia-ja-kehittaminen/hankkeet/maahanmuuttaneiden-osaamiskeskus

Jänkälä, J.-P. (2021). *Opinto-ohjaajat kohtalaisen hyviä yhdenvertaisuuden käsittelijöitä, mutta oppilaitosten käytännöissä petraamista*. Potentiaali-hanke. 14.9.2021. https://www.potentiaalihanke.fi/yhdenvertaisuus/

Kaipainen, T. (toim.) (2023). *Urasuunnittelua Aidin neuvoin – Tekoäly ohjauksen apuna*. XAMK kehittää 224. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Kalalahti, M. (2023). Urban neighbourhoods and guidance counselling in basic education: a spatial justice approach. *British Journal of Sociology of Education, 44(7),* 1127–1143. https://doi.org/10.1080/01425692.2023.2238908

Kangasharju, A. (2008). *Tuottavuus osana tuloksellisuutta*. Kuntaliitto. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Tuottavuusopas-2008-nettiversio.pdf

Kangasmetsä, E.-R. (2019). *Ammatillisen opinto-ohjaajan työn tulevaisuus Case: Omnia.* Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kangastie, H. (2018). *Tieto-, neuvonta- ja ohjaustoiminnan (TNO) hyviä käytänteitä.* Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 10/2018. Lapin ammattikorkeakoulu.

Karinen, R., Kortelainen, J., Luukkonen, T. & Jauhola, L. (2020a). *Kotoutuja-asiakkaiden ohjaus ja palvelut TE-toimistoissa.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:31. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Karinen, R., Kortelainen, J., Luukkonen, T. & Jauhola, L. (2020b). *Työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttaja-asiakkaiden ohjaus ja palvelut kunnissa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:32. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Karinen, R., Luukkonen, T. & Oosi, O. (2020). *Maahanmuuttajien matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelut. Selvityksen loppuraportti.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:27. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Karttunen, P., Kekäle, T., Kujala, L., Vasikkaniemi, T., Moitus, S., & Saarilammi, M.-L. Itsearvioinnin toimitti Ahvenlampi, S., & Partanen, P. (2024). *Oulun ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisu 18:2024. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/oulun-ammattikorkeakoulun-auditointi-2024

Karvonen, S., Kestilä, L., & Kauppinen, T. M. (2017). Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveyspalveluja? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa S. Aaltonen & A. Kivijärvi (toim.) *Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä* (s. 27–52). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Kasurinen, H. & Launikari, M. (2022). Towards more effective career guidance processes: the CREAR digital tool improving client-oriented interventions. Teoksessa Cedefop ym. (toim.) *Towards European standards for monitoring and evaluation of lifelong guidance systems and services (vol. I)* (s. 93–108). Publications Office of the European Union. Cedefop working paper, 9.

Kauppila, A. (2020). *Työnhakijoiden kokemuksia työnhakuvalmennusten ohjauksesta ja vertaistuesta.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

KEHA-keskus. (n.d.-a.). *Monialaisten palvelujen tuki.* https://www.keha-keskus.fi/tehtavat-ja-palvelut/tyovoima-ja-kotoutuminen/monialaisten-palvelujen-tuki

KEHA-keskus (n.d.-b.) *Tehtävät ja palvelut*. https://www.keha-keskus.fi/tehtavat-ja-palvelut

KEHA-keskus. (2023). *Urasuunnittelutaidot – Ehdotus kansalliseksi viitekehykseksi*. Keha-keskus.

Kekki, M. & Linde, J. (2022). Career counsellors' professional agency when working with migrants. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 24, 269–287*. https://doi.org/10.1007/s10775-022-09566-8

Kettunen, J. (2021). Career experts' conceptions of innovation in career development. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 23, 465–480*. https://doi.org/10.1007/s10775-021-09509-9

Kettunen, J. & Felt, T. (2020). One-Stop Guidance Service Centres in Finland. Teoksessa E. H. Haug, T. Hooley, J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and Career Guidance in the Nordic Countries* (s. 293–305). Brill Sense.

Kettunen, J., Ruusuvirta-Uuksulainen, O., Rautopuro, J., Vuorinen, R. & Piirilä, E. (2023). *Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opinto-ohjauksen määrällinen saatavuus ja riittävyys.* Raportteja ja työpapereita 1. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. https://doi.org/10.17011/ktl-rt/1

Kettunen, J. & Sampson, J. P. (2019). Challenges in implementing ICT in career services: perspectives from career development experts. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 19(1),* 1–18 . https://doi.org/10.1007/s10775-018-9365-6

Kettunen, J. & Vuorinen, R. (2018). *Alueellisen elinikäisen ohjauksen kehittäminen – viestintä ja jatkuva oppiminen*. Valtakunnallisen ohjausalan osaamiskeskuksen työpapereita, 4. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Keyriläinen, M. & Lappalainen, K. (2023). Työkykyohjelma 2019–2023. Loppuraportti. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 2023:21*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Khakzar, K., Dindas, H., Karaoğlan, H., Salonen, H., Väätäinen, H., & Isoaho, K. Itsearvioinnin toimitti Hoikkala, T., Iloranta, E., Lehtomäki, M., Mäkelä, M., Paakkinen, I., & Rajakangas-Tolsa, J. (2023). *Audit of Haaga-Helia University of Applied Sciences*. Karvin julkaisu 15:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/haaga-helia-ammattikorkeakoulun-auditointi-2023-audit-haaga-helia-university-applied-sciences

Kiesi, J., Goman, J., Huhtanen, M., Helve, H., Laine, A., Piilonen, H., Raudasoja, A., Ståhl, B. & Vartiainen, R. (2022). *Ammatillisilla poluilla – Arviointi yksilöllisistä opintopoluista ammatillisessa koulutuksessa*. Julkaisut 26:2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/ammatillisilla-poluilla-arviointi-yksilollisista-opintopoluista-ammatillisessa-koulutuksessa-0

Kinnunen, R. (2021). *"Tuntuu, että on pidetty huolta" – Etsivän nuorisotyön valtakunnalliset Sovari 2020 -tulokset.* Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry.

Knuuttila, T. & Putkonen-Kankaanpää, H. (2020). Uraohjauksen toimijat. Teoksessa T. Isosuo, M. Joensuu, J. Klemola, I. Lignell & K. Paavola (toim.). *Tukea urapolulle*. (s. 20–22). Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Koivuluhta, M. (2021). Asiakkaan ohjausprosessi ja ohjauksen tuloksellisuus: Tapaustutkimus TE-toimiston ammatinvalinta- ja uraohjauksesta. *Kasvatus, 52(3),* 322–333.

Kokko, O. (2023). *Miksi tarvitsen enemmän ohjausta? Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus ja siihen valikoituminen nuoren näkökulmasta.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Komulainen, K., Jämsén, P., Mäki, K., Pottonen, A., Väätäinen, H., & Mustonen, K. Itsearvioinnin toimitti Diov, P., Heikkinen, A., Viklund, E., Vidgrén, M., Vuoristo, M. & Kopeli, M. (2022). *Savonia-ammattikorkeakoulun auditointi*. Karvin julkaisu 11:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/savonia-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022

Konkola, R., Kotila, H., Vallimäki, N., Valtonen, M., Nurkka, N. & Saarilammi, M.-L. Itsearvioinnin toimitti Storti, A. & Helmi, S. (2022). *Turun ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisuja 14:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/turun-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022

Korhonen, V. & Nieminen, J. (2010). Nuorten ohjauksen kentät ja monialaisen yhteistyön mahdollisuudet. *Nuorisotutkimus, 28*(3), 3–17. https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1755234

Krigsman, T. (2021). *Ohjausasiantuntijan ammatillinen kehittyminen. Ohjausasiantuntijuus ja ammatillinen identiteetti ohjauksen koulutuksen loppuvaiheessa olevien opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden kokemana*. Itä-Suomen yliopisto.

Kulmala, S. & Mäkinen, M. (2022). *Pirkanmaan jatkuvan oppimisen strategia 2022.* Elinvoimaa alueelle, 2. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Kyröläinen, A. (2020). *Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 2020:36. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kyytsönen, M. (2020). Ohjaamo-toiminta itsearviointikyselyn avaamana. Teoksessa M. Määttä & A-M. Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä* (s. 83–89). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

L 628/1998. Perusopetuslaki.

L 632/1998. Laki vapaasta sivistystyöstä.

L 434/2003. Hallintolaki.

L 916/2012. Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta.

L 1287/2013. Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta.

L 1301/2014 Sosiaalihuoltolaki.

L 1369/2014. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta.

L 1285/2016. Nuorisolaki.

L 531/2017. Laki ammatillisesta koulutuksesta.

L 714/2018. Lukiolaki.

L 1214/2020. Oppivelvollisuuslaki.

L 682/2021. Laki Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta.

L 1383/2001. Työterveyshuoltolaki.
L 1216/2020. Laki perusopetuslain muuttamisesta.
L 377/2022. Laki oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta.
L 380/2023. Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä.
L 381/2023. Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä.
L 681/2023. Laki kotoutumisen edistämisestä.
L 421/2024. Laki työttömyyskassalain muuttamisesta.
Lahtela, M., Juutilainen, P.-K., Aura, P., Rantanen, O., Mäkelä, N., Nikander, L. & Hannula, H. (2021). *Selvitys opetus- ja ohjaushenkilöstön orientaatiosta tulevaisuussuuntautuneeseen uraohjaukseen*. XAMK Kehittää 168. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
Laine, J. & Taka-aho, M. (2023). *Kuntoutustarpeen arvioinnin ja ammatilliseen kuntoutukseen ohjaamisen kehittämiskohteet. Monialaisen yhteistyön merkitys ammatillisen kuntoutuksen väliinputoamisen ehkäisemisessä.* Oulun ammattikorkeakoulu.
Lampi, E., Vähäsantanen, K. & Rantanen, J. (2019). Uraohjaajien osaaminen ja haasteet työelämän murroksessa. *Aikuiskasvatus, 39(3)*, 208–220.
Lehtonen, O. & Moisala, M. (2020). Ohjaamo-palvelujen saavutettavuus maaseudulla. Teoksessa M. Määttä & A-M. Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä (*s. 99–119). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.
Lehtonen, O. & Muilu, T. (2020). Ohjaamojen ja työpajojen saavutettavuus ja palvelumallit maaseudulla – paikkatietopohjainen kartoitus. *Nuorisotutkimus 3.*
Leipälä, J. (2019). Kemi-Torniolaakson koulutuskuntayhtymä Lappia. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.). *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 34–39). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3
Leskinen, A.–M. (2021). *Monikulttuurisen ohjauksen erityispiirteitä*. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. 31.5.2021. Jyväskylän ammatillinen korkeakoulu. https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2021/05/31/monikulttuurisen-ohjauksen-erityispiirteita/
Leveälahti, S. & Hakanen, J. (2022). *Ukrainan sodan vaikutuksia Suomen työmarkkinoihin ja jatkuvan oppimisen haasteisiin*. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus (Jotpa).
Lilja, T., Pukkila, P. & Helander, J. (2021a). Monialaisen ohjauksen rakentuminen ohjaustilanteissa: onko monialainen ohjaus monialaista? *Kasvatus, 52(3),* 282–296.
Lilja, T., Pukkila, P. & Helander, J. (2021b). Nuorten asiakasosallisuus monialaisessa ohjaus- ja neuvontapalvelussa: Havainnointitutkimus ohjaustilanteista Ohjaamoissa. *Nuorisotutkimus, 39(1),* 21–36. https://journal.fi/nuorisotutkimus/article/view/121390
Linja, H. & Ranna, P. (2020). *Työelämän muutos ja ohjausalan yritykset Suomessa*. Jyväskylän yliopisto.

Linna, M. (toim.). (2023). Opiskelijaohjaus Satakunnan ammattikorkeakoulussa. *Sarja D, Muut julkaisut 9/2023*. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Luukkonen, L. (2023). *Koppaamo. Haminalaisten hyvinvointia ja osallisuutta edistämässä monialaisella matalan kynnyksen palvelupisteellä.* Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Lyly-Yrjänäinen, M. (2024). Työolobarometri 2023. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:16*. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-917-9

Löf, J. & Riihiniemi, N. (2018). Tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut osaamispolkujen edistäjinä. Teoksessa J. Löf, N. Riihiniemi & M. Timonen (toim.) *Työelämälähtöiset osaamispolut. Kokemuksia työelämäläheisestä opiskelusta avoimissa korkeakouluissa* (s. 19–22). Lapin AMKin julkaisuja Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 8/2018.

Maavoimat. (n.d.) Varuskunnan tukiverkkoa solmii monta toimijaa. https://maavoimat.fi/-/varuskunnan-tukiverkkoa-solmii-monta-toimijaa.

Manka, M.-L., Heikkilä-Tammi, K. & Vauhkonen, A. (2012). *Työhyvinvointi ja tuloksellisuus – Henkilöstön arvoa kuvaavat tunnusluvut johtamisen tukena kunnissa*. Tampereen yliopisto.

Masoud, A. (2024). *Constructing the integrateable refugee and immigrant through integration policies and practices in Finland.* Helsingin yliopisto.

Mattila, T., Kosonen, T., Ruhalahti, S., Valtonen, M., Nurkka, N., & Hievanen, R. Itsearvioinnin toimitti Forest, M. (2023). *Lapin ammattikorkeakoulun auditointi 2023*. Karvin julkaisu 17:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/lapin-ammattikorkeakoulun-auditointi-2023

Mattila-Wiro, P. & Tiainen, R. (2019). *Kaikki mukaan työelämään. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tulokset ja suositukset*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 2019:25. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Mayer, M., Haanpää, S., Talvitie, J. & Valtakari, M. (2020). *Ammatinvalinta- ja uraohjauksesta onnistumisiin. Elinikäisen ohjauksen kehittämistutkimuksen loppuraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:15. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Mayer, M., Lahtinen, J., Aapola-Kari, S., Pietarinen, A., Kallio,A., Jänkälä, J-P. & Hakanen, M. (2022). *Työelämään tutustumisjaksojen toteutus, yhdenvertaisuus, tasaarvo ja saavutettavuus perusopetuksen aikana*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:33.

MDI (2022). *Jäykkyyksistä joustaviin siirtymiin. Selvitys nuorten tukemisesta ja vaikuttavista siirtymistä työelämään*. Ohjaamoiden kyselytuokio 20.9.2022. Aluekehittämisen konsulttitoimisto.

Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteessä* (tutkijalaitos). International Methelp Oy.

Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2. painos). Sage.

Mouratoglou, N. & Villalba-Garcia, E. (2022). Bridging lifelong guidance and validation of non-formal and informal learning through ICT operationalization. *Publications Office of the European Union. Cedefop working paper, 8.*

Murtorinne, R. & Salminen, H. (2019). Koulutuskeskus Salpaus. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.). *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 40–48). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3

Myllykoski-Laine, S., Jokio, K., Kalalahti, M. & Kiilakoski, T. (2024). *Kouluun ja opintoihin kiinnittymisen tukeminen oppivelvollisuusikäisten koulutuksissa.* Julkaisut 10:2024. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Myllyniemi, S. & Kiilaskoski, T. (2021). Tilasto-osio. Teoksessa P. Berg & S. Myllyniemi (toim.), *Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020* (s. 9–76). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Mäenpää, K. & Aine, R. (2021). Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus on korkeakoulun jokaisen ohjaustahon asia. *Opinto-ohjaaja*, *(4),* 7–10. Suomen opinto-ohjaajat ry. https://issuu.com/opinto-ohjaaja-ammattilehti/docs/opinto-ohjaaja_4_2021_fin_plus_extra_pages_web_01

Määttä, M. (2018). Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtäväänsä määrittämässä. Teoksessa M. Gissler, M. Kekkonen & P. Känkänen (toim.) *Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018* (s. 158–168).

Määttä, M. (2021). *Tavoitteena nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön alueellinen yhdenvertaisuus.* XAMK kehittää 148.

Määttä, T., Lappi, T., Postareff, L., Rauma, E., Huusko, M. & Partanen L. Itsearvioinnin toimitti Marttiini, H. & Uusiautti, S. (2022). *Lapin yliopiston auditointi*. Karvin julkaisu 3:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/lapin-yliopiston-auditointi-2022

Määttä, S. & Ojala, T. (2005). *Tasapainoisen onnistumisen haaste – Johtaminen julkisella sektorilla ja Balanced Scorecard.* Hallinnon kehittämiskeskus HAUS, Valtiovarainministeriö.

Määttä, M. & Piiroinen, M. (2022). *Etsivän nuorisotyön ja työpajatoiminnan anti ja näkymät kunnan monialaisessa yhteistyössä*. XAMK kehittää 181. Mikkeli.

Määttä, M. & Souto, A-M. (2020). Ohjaamo nuorten, ammattilaisten ja verkostojen silmin koettuna, tutkittuna ja tulkittuna. Teoksessa M. Määttä & A-M. Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo: Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä* (s. 5–10). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Niemeläinen, T. (2022). *"He nyt tarttee enemmän tukea, muttei se tarkoita, etteikö voi omassa elämässä suoriutua" – toimintakyvyn merkitys vaativan erityisen tuen oppilaan nivelvaiheen ohjaukselle.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Niemi, P. (2022). *Tehostettu ja henkilökohtainen oppilaanohjaus.* Oppaat ja käsikirjat 2022: 2. Opetushallitus.

Niemi, A. M. & Jahnukainen, M. (2019). "Educating Self-Governing Learners and Employees: Studying, Learning and Pedagogical Practices in the Context of Vocational Education and Its Reform." *Journal of Youth Studies 23(9),* 1143–1160. https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1656329.

Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, N., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. (2002). *Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa*. Arviointi 8/2002. Opetushallitus.

Nuorisotilastot.fi. (n.d.). *Suomen nuorisotyön tilastot*. https://nuorisotilastot.fi/

Nygren, H., Häkkinen, T., Honkonen, M. & Hallikainen, M. (2021). *Selvitys aikuisten koulutusneuvonnan nykytilasta ja kehittämistarpeista Etelä-Savossa 2020 AIKU – Aikuisten ohjaustoiminnan konseptointi ja mallintaminen Etelä-Savossa* (ESR 2020-2021). https://esedu.fi/wp-content/uploads/2021/11/Selvitys-aikuisten-koulutusneuvonnan-nykytilasta-ja-kehittamistarpeista-Etela-Savossa-2020.pdfOKM.

Nykänen, S. (2013). Aikuisten ohjauksen verkostot ja niiden johtaminen. Teoksessa M. Niemi Pynttäri & A. Ryhänen (toim.). Yhteisellä matkalla – aikuisten ohjauksen vaikuttavuutta etsimässä (s. 44–53). Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 142.

Nykänen, S., Karjalainen, M., Vuorinen, R. & Pöyliö, L. (2007). *Ohjauksen alueellisen verkoston kehittäminen. Poikkihallinnollinen ja moniammatillinen yhteistyö voimavarana*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 34.

Ohjaamo. (n.d.). https://ohjaamot.fi/.

Oivo, T. & Kerätär, R. (2018). Osatyökykyisten reitit työllisyyteen – etuudet, palvelut, tukitoimet. Selvityshenkilöiden raportti. *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 43/2018.* Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oja, T. & Korhonen, H. (2022). Jatkuvassa oppimisessa aliedustettujen ryhmien hakevasta toiminnasta kohti jalkautuvaa ohjausta. *Työpoliittinen aikakauskirja 3/2022.* Työ- ja elinkeinoministeriö.

OKM. Opetus- ja kulttuuriministeriö. (n.d. -a). *Nuorten työpajat ja etsivä nuorisotyö.* https://okm.fi/tyopajat-ja-etsiva-nuorisotyo.

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (n.d. -b). Ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma. https://okm.fi/oikeusosata

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2018). *Työn murros ja elinikäinen oppiminen – Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:8.

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2019). *Katse korkealle. Näkökulmia lukioiden ja korkeakoulujen yhteistyöhön.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 6. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2020a). *Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskuksen tehtävät 2020–2023*. Tavoiteohjausasiakirja. https://okm.fi/documents/1410845/22217506/4+Kohdennetun+nuorisotyön+osaamiskeskuksen+tehtävät+2020–2023.pdf

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2020b). *Opinto-ohjauksen kehittämisohjelma*. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-879-3

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2021a). Perusopetuksen oppilaanohjauksen kehittämiseen 3 miljoonaa euroa. https://okm.fi/-/perusopetuksen-oppilaanohjauksen-kehittamiseen-3-miljoonaa-euroa

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2021b). *Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriö 5/2021. https://okm.fi/lukion-laatuohjelma

Onnismaa, J. (2007). *Ohjaus- ja neuvontatyö*. Gaudeamus.

Opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.). Opetus- ja kulttuuriministeriö & Opetushallitus. https://vipunen.fi/fi-fi

OPH (Opetushallitus). (n.d. -a). *Opinto-ohjaus ammatillisessa koulutuksessa*. https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opinto-ohjaus-ammatillisessa-koulutuksessa

OPH (Opetushallitus). (n.d. -b). *Henkilökohtaistaminen*. https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/henkilokohtaistaminen

OPH (Opetushallitus). (n.d. -c). Kansainvälisiä ohjausalan verkostoja ja toimijoita. https://www.oph.fi/fi/palvelut/tieto-neuvonta-ja-ohjaustyon-palveluita

OPH (Opetushallitus). (n.d. -d.). *Oikeus osata.* https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oikeus-osata

OPH (Opetushallitus). (n.d. -e.). *Mitä on tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA)?* https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-tutkintokoulutukseen-valmentava-koulutus-tuva

OPH (Opetushallitus). (n.d. -f.). *Kansanopistojen vapaan sivistystyön koulutus* oppivelvollisille. https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kansanopistojen-vapaan-sivistystyon-koulutus-oppivelvollisille

OPH (Opetushallitus). (n.d. -g.). *Opiskelijan hyvinvointi ja tuki ammatillisessa koulutuksessa*. https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskelijan-hyvinvointi-ja-tuki-ammatillisessa-koulutuksessa

OPH (Opetushallitus). (n.d. -h.). *Korkeakoulujen SIMHE-palvelut*. https://www.oph.fi/fi/kehittaminen-ja-kansainvalisyys/korkeakoulut-tukemassa-maahanmuuttajia/simhe

OPH (Opetushallitus). (n.d. -i.) *Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus TELMA.* https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tyohon-ja-itsenaiseen-elamaan-valmentava-koulutus-telma.

OPH (Opetushallitus). (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

OPH (Opetushallitus). (2019a). *Ammatillisten tutkintojen perusteet*. www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tutkintojen-perusteet.

OPH (Opetushallitus). (2019b). Lukion opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2019:2a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf

OPH (Opetushallitus). (2021). Opetushallitus täsmensi opetussuunnitelman perusteisiin perusopetuksen oppilaanohjausta. https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/opetushallitus-tasmensi-opetussuunnitelman-perusteisiin-perusopetuksen

OPH (Opetushallitus). (2023*). Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen.* https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/hyvan_ohjauksen_kriteerit_0.pdf

OPH (Opetushallitus). (2024). *SIMHE services at higher education institutions*. https://www.oph.fi/en/simhe-services-higher-education-institutions

Opintopolku. (n.d.) Nuorten työpajat. https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/nuorten-tyopajat

Osaamo. (n.d.) *Osaamo-hankkeen ulkoinen arviointi*. https://www.businessoulu.com/media/tiedostot/osaamo_hankkeen_materiaalit/osaamo-hankkeen-ulkoinen-arviointi_loppuraportti.pdf

Otus. (Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus). (2022). *Opiskelijabarometri* [aineisto]. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. https://www.otus.fi/hanke/opiskelijabarometri/

Otus. (Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus). (2024a). *Amisbarometri* [aineisto]. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. https://www.otus.fi/hanke/amisbarometri/

Otus. (Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus). (2024b). *Lukiolaisbarometri* [aineisto]. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. https://www.otus.fi/hanke/lukiolaisbarometri/

Paananen, E., Piiroinen, M. & Uustalo, K. (toim.) (2022). *Etsivän nuorisotyön käsikirja.* Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry, Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus.

Paananen, R. & Teittinen, O. (2021). TE-palveluissa on tärkeää vahvistaa työllistymisen edellytyksiä. *Talous & Yhteiskunta, 2/2021*. Labore.

Pakarinen, E. (2018). Maahanmuuttajien ohjaus työvoimahallinnossa ja aikuiskoulutuksessa – Kohti interkulttuurista ohjausta. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

Pakarinen, E. (2020). *Selvitys vapaan sivistystyön oppilaitoksissa annetusta ohjauksesta maahanmuuttajille. Sosiaalipedagoginen ohjaus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.* Suomen Kansanopistoyhdistys. https://www.kansanopistot.fi/wp-content/uploads/2020/04/SKY_Selvitys_Sosaalipedagoginen_ohjaus_090420_web.pdf

Peltola, A. & Laajala, T. (2021). Nivelvaiheohjaus on rajat ylittävää yhteistyötä. *Oamk Journal 24/2021*. http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2021061637739

Perry, A., Brzakovic, M., Konu, M., Øien, G., & Moitus, S. Itsearvioinnin toimitti Abeb, R. (2023). *Audit of Aalto University*. Karvin julkaisu 13:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/aalto-yliopiston-auditointi-2023-audit-aalto-university

Piikki, T. (2023). Valmennusten merkitys työnhakijoiden työllistymisen edistymisessä – valmennuksiin ohjaamisen ja niiden vaikuttavuuden kehittäminen Kaakkois-Suomen TE-toimistossa. Diplomityö. Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT.

Pitkänen, A.-H. & Vartiainen, M. (2019). Business College Helsinki. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.), *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 25–33). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3

Plant, P. & Haug, E. H. (2018). Unheard: the voice of users in the development of quality in career guidance services. *International Journal of Lifelong Education, 37(3),* 372–383.

Pousi, T. (2019). *Ohjaus yksilön työelämäorientaation tukena – Omavalmentajien näkemyksiä ohjaustyöstä Pirkanmaan työ- ja yrityspalvelujen alueellisessa kokeilussa.* Tampereen yliopisto.

Poutanen, J., Gluschoff, K., Kausto, J. & Joensuu, M. (2023). Main activity trajectory clusters of unemployed people with partial work ability and cluster features. *Scandinavian Journal of Public Health*. https://doi.org/10.1177/14034948231210347

Pukkila, P. (2023). *Monialaisen ohjauksen ja yhteistyön lähtökohdat sekä rakentuminen ohjauspalveluiden työmuodoksi: Monimenetelmällinen tutkimus Ohjaamoista.* JYU Dissertatio 720. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/91932

Pärnänen, T. (2021). *Toimintatapoja kehitysvammaisten aikuisten elinikäisen oppimisen edistämiseksi.* Metropolia-ammattikorkeakoulu.

Raetsaari, K. (2023). *Lukion keskeyttämisen äärellä: subjektitieteellisen psykologian näkökulma toimijuuden tukemiseen ohjauksessa*. Akateeminen väitöskirja. Oulun yliopisto.

Rajavaara, M., Määttä, A., Kokko, R.-L. & Tarkiainen, L. (toim.) (2019). *Aktivointipolitiikkaa yhteisin palveluin. Näkökulmia työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun.* Kela.

Rajavaara, M., Saikku, P. & Määttä, A. (2019). Henkilökohtaista ja monialaista palvelua tarvitaan työttömien aktivoinnissa. *Talous & Yhteiskunta, 3/2019.* Labore.

Ranki, S. (2020) (toim.) *Työttömien näkökulma elinikäiseen oppimiseen. Miten vastuu tulisi jakaa?* Sitra muistio. Sitra.

Rantamäki, J., Nykänen, S., Vuorinen, R., & Saukkonen, S. (2010). *Ohjauksen arviointivälineiden kehittämistutkimuksen tutkimus. I vaiheen loppuraportti.* NUOVE neuvonta- ja ohjauspalvelujen kehittämisprojekti 2008–2013 (ESR).

Rantanen, J. (2018). Onko hoppu? -Kehittämistutkimuksen tausta. Teoksessa J. Rantanen (toim.) *Onko hoppu? -kehittämistutkimus: Yliopisto-opiskelijoiden urasuunnittelutaitojen ja työelämävalmiuksien vahvistaminen* (s. 6–14). Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7581-4

Rantanen, J., Hanhimäki, E. & Selkamo, S. (2018). Yhteenveto ja kehitysehdotukset tulosten hyödyntämiseksi Jyväskylän yliopistossa. Teoksessa J. Rantanen (toim.) *Onko hoppu? -kehittämistutkimus: Yliopisto-opiskelijoiden urasuunnittelutaitojen ja työelämävalmiuksien vahvistaminen* (s. 42–48). Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7581-4

Rantanen, M., Lehtola, I., Hyyryläinen, T. & Hiltunen, M. J. (2012). Palveluiden saavutettavuuden käsite ja ulottuvuudet. Teoksessa A. Rehunen, M. Rantanen, I. Lehtola & M. J. Hiltunen (toim.). *Palveluiden saavutettavuus muutoksessa – Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet* (s. 13–21). Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 88.

RISE (Rikosseuraamislaitos). (n.d.) Ohjaaja ja erityisohjaaja vankilassa. https://rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tyojakoulutus/toissavankilassa/ohjaajajaerityisohjaajavankilassa.html.

Rissanen, R., Koski, A., Lähteenmäki-Smith, K., Niemi, J. & Saarilammi, M.-L. Itsearvioinnin toimitti Janatuinen, T. (2019). *Jyväskylän ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisu 12:2019. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/jyvaskylan-ammattikorkeakoulun-auditointi-2019

Rissanen, R., Ma, D., Rizvi, A., Teräs, H., Nurkka, N., & Mustonen, K. Itsearvioinnin toimitti Raivo, P., Auvinen, P., Hiltunen, P., Tolkki, J., Asikainen, U., & Ilvonen, A. (2024). *Karelia-ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisu 5:2024. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/karelia-ammattikorkeakoulun-auditointi-2024

Ristikangas, M. & Rajala, E. (2022). *Amis2022-tutkimus: Mitäs me amikset ajatellaankaan?* Teoksessa M. Ristikangas (toim.). Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry. https://www.osku.fi/amis-tulokset/amis-tutkimus-2022

Rotko, T. & Kauppinen, T. (2020). *Nuorten saama tuki koulussa vähentää koulutuspudokkaiden määrää ja estää syrjäytymistä.* Tutkimuksesta tiiviisti 13/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saari, J., Koskinen H., Attila, H. & Sarén, N. (2020*). Eurostudent VII – Opiskelijatutkimus 2019.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:25. Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-907-3

Saarinen, J., Hellgren, J., Lepola, L., Marjanen, J., Ahola, S., Engblom-Pelkkala, K., Eriksson, M., Fredriksson, P., Hynönen, I., Karjalainen, T. & Värri, K. (2023). *Lukiokoulutusta uudistetaan – uudistuvatko lukiot?* Karvin julkaisu 8:2023.

Saksola, J. (2020). *Uraohjaus ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemana*. Opinnäytetyö, Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/340377/Saksola_Jenny.pdf

Salovaara, V. (2021). *Structured Agency – Students' Scope of Action in the Transition Phase from Basic Education to Upper Secondary Education in Finland.* University of Helsinki.

Sarasjärvi, K. & Murto, V. (2020). *Oppivelvollisuuden laajentaminen – avoin kysely peruskoulun ja toisen asteen opiskelijoille.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:21.

Savolainen, M. (2021). *Elämänohjausta ja tietoisuustaitoja tulevaisuuden tekijöille – Uraohjaajien tulevaisuuskuvat työstään vuonna 2035*. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Jyväskylän yliopisto.

Selkamo, S. (2018). Jyväskylän yliopiston palvelut opiskelijoiden uraohjaustarpeiden näkökulmasta. Teoksessa J. Rantanen (toim.) *Onko hoppu? -kehittämistutkimus: Yliopisto-opiskelijoiden urasuunnittelutaitojen ja työelämävalmiuksien vahvistaminen* (s. 15–33). Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7581-4

Sillanpää, E. (2018). *Ohjaustyylien käyttö yksilövalmennuksessa.* Lapin yliopisto.

Sillanpää, K., Lindqvist, P., Oförsagd, P. & Syväjärvi, T. (2021). Opinto-ohjaukselle on tarvetta korkeakouluissakin. *Opinto-ohjaaja 4/2021*, 30–32.

Siltanen, K., Koramo, M., Majalahti, E., Sillanpää, K., Ålander, T., Nyman, J., Varmola, T., Erkkilä, K. & Ranta, T. (2022). Jatkuvan oppimisen koulutusmarkkinat Suomessa. Markkinan kokonaiskuvan hahmottelua. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:59*. Valtioneuvoston kanslia.

Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data. Methods for analyzing talk, text and interaction.* (2. painos). Sage Publications.

Snellman, H., Korhonen, V., Pantsar, M., Tiitta, A., Huusko, M., & Saarilammi, M.-L. Itsearvioinnin toimitti Höysniemi, M. (2023). Maanpuolustuskorkeakoulun auditointi. *Karvin julkaisu 18:2023*.

Sorajoki, E. (2023). *Kasvatustieteen opiskelijoiden näkemyksiä uraohjauksesta ja kehittämisehdotuksia uraohjauspalveluihin.* Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202306163901

Souto, A.-M. (2016). Etnistyvät toisen asteen koulutusvalinnat. *Nuorisotutkimus 4/2016*, 47–57.

Souto, A.–M. (2020). Väistelevää ohjausta – opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttotaustaisten nuorten parissa. *Kasvatus, 51*(3), 317–329.

Souto, A-M. & Lappalainen, S. (2024). Normative whiteness in Finnish university education. *Critical Studies in Education.* https://doi.org/10.1080/17508487.2024.2347276.

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. (n.d. -a.). *Kuntoutus.* https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus.

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. (n.d. -b.). Ikääntyneet työntekijät. https://stm.fi/ikaantyneet-tyontekijat.

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. (2023). *Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus.* https://stm.fi/sosiaalityo.

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. (2024). *Sosiaalipalvelut*. https://stm.fi/sosiaalipalvelut.

Ström, K. & Björk-Åman, C. (2022). Näkökulmia ohjaukseen ja erityiseen tukeen. Teoksessa P. Kaitala & S. Uusinoka (toim.). *Erityisen hyvä tuki ja ohjaus – oppijan oikeus, opettajan taito* (s. 9–26). Hämeen ammattikorkeakoulu.

Suur-Uski, M., Suvilaakso, A. & Rannankari, S. (2019). Suomen Diakoniaopisto. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.). *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 61–68). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3

Taatila, V., Kaikkonen, S., Ojasalo, K., Paalanen, R., Moitus, S., & Vuori, H. Itsearvioinnin toimitti Puputti, M., & Salmi-Hiltunen, T. (2024). *Poliisiammattikorkeakoulun auditointi*. Karvin julkaisu 8:2024. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/poliisiammattikorkeakoulun-auditointi-2024

TE-palvelut. (2024). *Paikalliset TE-toimistot*. https://toimistot.te-palvelut.fi/

TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö). (n.d. -a.). Elinikäisen ohjauksen valtakunnalliset kehittämishankkeet (RRF 2022–2024). https://tem.fi/elinikaisen-ohjauksen-valtakunnalliset-kehittamishankkeet

TEM. (Työ- ja elinkeinoministeriö). (n.d. -b). *Kuntakokeilualueet*. https://tem.fi/kuntakokeilualueet

TEM (Työ- ja elinkeinoministeriö). (n.d. -c.). *Työllisyyspoliittinen avustus*. https://tem.fi/tyollisyyspoliittinen-avustus

TEM, OKM & STM. (Työ- ja elinkeinoministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö). (2018). *Ohjaamon perusteet*. TEM esitteet 6/2018. Työelinkeinoministeriö, Opetus-ja kulttuuriministeriö ja Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tervahauta, M. (2022). Osatyökykyisen työnhakija-asiakkaan palveluohjauksen kehittämisen suuntia – Pohjois-Pohjanmaan TE-toimiston työkykykoordinaattorin näkökulma. *Kuntoutus, 45(1*), 58–63.

Thompson, J. (2022). A Guide to Abductive Thematic Analysis. *The Qualitative Report,* 27(5), 1410–1421.

Tilastokeskus. (n.d.). *Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat*. https://statfin.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/

Toiviainen, S. (2019). *Suhteisia elämänpolkuja – yksilöiden elämänhallintaa: Koulutuksen ja työn marginaalissa olevien nuorten toimijuus ja ohjaus.* Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Toivonen, M. (2019). *Uraohjaus osana väitöskirjaohjausta*. Turun yliopisto. https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2019/07/05/uraohjaus-vaitoskirjaohjaus/

Toni, A. & Karlsson, U.-J. (2021). Elinikäisen ohjauksen strategisia suuntaviivoja. *Kasvatus, 52(3),* 347–350.

Toni, A. & Vuorinen, R. (2020). Lifelong Guidance in Finland: Key Policies and Practices. Teoksessa E. H. Haug, T. Hooley, J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and Career Guidance in the Nordic Countries* (s. 127–143). Brill Sense.

Toom. A., Heide, T., Jäppinen, V., Karjalainen, A., Mäki, K., Tynjälä, P., Huusko, M., Nurkka, N., Vahtivuori-Hänninen, S. & Karvonen, A. (2023). *Korkeakoulupedagogiikan tila ja uudistaminen – arviointi.* Tiivistelmät 2023: 17. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Tosteby, J., Blomqvist-Valtonen, E., Eriksson, N., Hindrén, A., Östling, M. & Nordblad, M. (2018). *Högskolan på* Ålandin *auditointi 2018.* Karvin julkaisu 17:2018. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/hogskolan-pa-alandin-auditointi-2018

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Tammi.

Tuononen, M., Uotila, M., Loikkanen, J., Ylimaula, R., Marjomaa, N. & Latvanen, E. (2021). *Korkeakouluohjaus ulkomaisen opiskelijan työllistymisen ja integraation tukena.* Eurostudent VII-tutkimuksen artikkelisarja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:7.

Turunen, M. A. (2019). *Ura- ja opinto-ohjauksen työntekijät elinikäisen ohjauksen kentällä. Ohjauskompetenssit ja ohjaajien koulutustaustat alueellisesti tarkasteltuna.* Pohjois-Karjalan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Itä-Suomen yliopisto.

Turve, I. (2019). *Oikea-aikaisella ohjauksella parempiin tuloksiin uraohjauksessa.* HAMK Unlimited Journal 28.8.2019. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020111690395

Työmarkkinatori. (n.d.). Työnhakuvalmennus. https://tyomarkkinatori.fi/palvelut/6c415cf0-827d-47d0-86e4-866100bc86a8/tyonhakuvalmennus/1

Työmarkkinatori. (2024). *Henkilöasiakkaan neuvontapalvelut.* https://tyomarkkinatori.fi/info/valtakunnalliset-neuvontapalvelut/henkiloasiakkaan-neuvontapalvelut.

Työterveyslaitos. (n.d.). *Tietojen antaminen, neuvonta ja ohjaus.* https://www.ttl.fi/teemat/tyoterveys/tyoterveyshuolto/tietojen-antaminen-neuvonta-ja-ohjaus.

United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations: New York, NY, USA. https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/

Vainikka, E. (2024). *Vieraskynä: Ohjaamoiden merkittävä rooli TE24-uudistuksessa*. Työmarkkinatori. https://tyomarkkinatori.fi/uutiset/vieraskyna-ohjaamoiden-merkittava-rooli-te24-uudistuksessa1.

Valovuori, S. (2020). *Opinto- ja uraohjauksen digitaalisuuden kehittäminen. Case: Älykäs ohjaus -hanke.* Hämeen ammattikorkeakoulu.

Valtakari, M., Arnkil, R., Eskelinen, J., Mayer, M., Nyman, J., Sillanpää, K., Spangar, S., Ålander, T. & Yli-Koski, M. (2020). *Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13. Valtioneuvoston kanslia.

Valtari, A. & Lähdeniemi, T. (2022). *Oppivelvollisuuden laajentamisen seuranta – Tulosyhteenveto toisen asteen oppivelvollisten verkkokuulemisesta.* Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Vanjusov, H. (2022). *Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä.* Itä-Suomen yliopisto.

Varjo, J., Kalalahti, M. & Silvonen, J. (2020). Mihin oppilaita ohjataan? Opinto-ohjauksen rationaliteetit peruskoulun opetussuunnitelmien perusteissa. *Kasvatus & Aika, 14(4),* 4–20. https://doi.org/10.33350/ka.91517.

Vauhkonen, T. (2022). *Aika näyttää – Tutkimus Ohjaamoiden vaikutuksista.* Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Vehviläinen, J. (2020). *Kohti jatko-opintoja ja työelämää. Siirtymät ammatillisen koulutuksen jälkeen.* Raportit ja selvitykset 2020:7. Opetushallitus.

Vehviläinen, S. (2021). Itseohjautuvuudesta osallisuuteen: Ohjaus Aikuiskasvatuksessa vuosina 1996–2021. *Aikuiskasvatus, 41(4),* 355–365. https://doi.org/10.33336/aik.112757

Vehviläinen, S. & Souto, A.-M. (2022). How does career guidance at schools encounter migrant young people? Interactional practices that hinder socially just guidance. *International Journal for Educational and Vocational Guidance 22*, 449–466. https://doi.org/10.1007/s10775-021-09467-2

Vettori, O., Damşa, C., Maula, H., Myers, A., & Nordblad, M. Itsearvioinnin toimitti Ahlskog-Pursiainen, T. & Valkama, K. (2023). *Audit of Hanken School of Economics*. Karvin julkaisu 19:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/hanken-svenska-handelshogskolanin-auditointi-2023-audit-hanken-school-economics

Vidgrén, M., Jämsén, P., Martikainen, R., Mäkelä, M., Mustonen, K., & Vahtivuori-Hänninen, S. Itsearvioinnin toimitti Saari, L. (2023). *Centria-ammattikorkeakoulun auditointi*. Karvin julkaisu 14:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/centria-ammattikorkeakoulun-auditointi-2023

Vieno, A. (2023). Osatyökykyisten moninaisuus ja eletty työkyky. *Taloutta ja työelämää 1/2023.* http://ShowEdit https://www.sttk.fi/materiaalit/osatyokykyisten-moninaisuus-ja-eletty-tyokyky-taloutta-ja-tyoelamaa-1-2023/

Viheräkoski, J. (2020). *Strengths in career development. Modeling strength-based career counseling through reflecting customer experience.* Savonia-ammattikorkeakoulu.

Vihinen, H., Korhonen, K., Myllymäki, T. & Sandqvist, S. (2024). *Maaseutubarometri 5.0. Mitä mieltä maaseudusta?* Maa- ja metsätalousministeriö. https://mmm.fi/documents/1410837/205379096/Maaseutubarometri+5.0+osa+1.pdf/71075034-04f5-0bc0-4a62-eb6f797292fc?t=1710319863320

Vihtari, K. (2021). *Aikuislukio opintopolun ja työuran edistäjänä: Kerronnallinen tutkimus aikuislukiosta valmistuneiden ylioppilaiden uratarinoista*. Lapin yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64865/Vihtari_Kalle.pdf

Virtanen, I. (2023). *Opinto-ohjaajien tulkintoja lukio-opiskelijoiden nivelvaihehaasteista sekä tuen keinoista.* Lapin yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/65786

VM (Valtiovarainministeriö). (2023). *Ohjaamoiden kannustinmalli saa jatkoa*. https://vm.fi/-//1410877/ohjaamoiden-kannustinmalli-saa-jatkoa

VN (Valtioneuvosto). (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.

VN (Valtioneuvosto). (2020). *Osaaminen turvaa tulevaisuuden. Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:38.

VN (Valtioneuvosto). (2022*). Työelämään tutustumisjaksojen toteutus, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja saavutettavuus perusopetuksen aikana*.

VTV (Valtiontalouden tarkastusvirasto). (2015). *Yhteistyö opintojen ohjauksessa ja uraohjauksessa*. Tuloksellisuustarkastuskertomus 5/2015. Valtiontalouden tarkastusvirasto

VTV (Valtiontalouden tarkastusvirasto). (2023). *Vaikeasti työllistyvien työvoimapalvelut. Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin, TYP-toiminnan ja SIB-mallin toimivuus*. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset, 16/2023. Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Vuorinen, R. (2013). Aikuisten ohjauksen kehittämisohjelma 2007–2013 osana EU:n elinikäisen ohjauksen linjauksia. Teoksessa M. Niemi-Pynttäri & A. Ryhänen (toim.) *Yhteisellä matkalla – aikuisten ohjauksen vaikuttavuutta etsimässä* (s. 38–43). Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 142.

Vuorinen, R. (2019). *Elinikäisen ohjauksen laadunvarmistus Suomessa. Esiselvitys elinikäisen ohjauksen kansallisen tila-arvioinnin käynnistämiseksi.* Koulutuksen tutkimuslaitos. https://peda.net/hankkeet/elotori/tno-foorumit/2tm/t2jm/eeols2

Vuorinen, R., Kasurinen, H., Kettunen, J., Kukkaneva, E. & Ruusuvirta-Uuksulainen, O. (2023a). *Ohjausalan ammattilaisten osaamiskuvaukset: Ehdotus kansalliseksi osaamiskehykseksi.* Raportteja ja työpapereita 4. Koulutuksen tutkimu slaitos.

Vuorinen, R. & Kettunen, J. (2020). Ohjaamot eurooppalaisessa elinikäisen ohjauksen kontekstissa. Teoksessa M. Määttä & A-M. Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä* (s. 146–156). Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Vuorinen, R. & Kettunen, J. (2021a). *Kansainvälinen tilannekatsaus COVID-19 pandemian vaikutuksista ohjaukseen.* Ajankohtaista elinikäisestä ohjauksesta, 2021(18), 18–19.

Vuorinen, R. & Kettunen, J. (2021b). *OECD: Career guidance for adults in a changing world of work.* Ajankohtaista elinikäisestä ohjauksesta, 2021(18), 20–21.

Vuorinen, R., Kettunen, J., Ruusuvirta-Uuksulainen, O. & Kukkaneva, E. (2023b). *Urasuunnittelutaitoja jäsentävä selvitys ja näkökulmia jatkokehittämistä varten.* Raportteja ja työpapereita 2. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Wahlgrén, A., Guttorm, T., Kokkonen, E., Mikkilä, J., Väätäinen, H., & Huusko, M. Itsearvioinnin toimitti Vuolio, V., Varamäki, E., Vasikkaniemi, T. & Säilä-Jokinen, J. (2022). *Seinäjoen ammattikorkeakoulun auditointi.* Karvin julkaisu 2:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/seinajoen-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022

Wallenius, T., Kalalahti, M., & Varjo, J. (2022). Poikkihallinnollisuus opinto- ja uraohjauksen hallintapuheessa. *Hallinnon tutkimus*, *41(3),* 186–200. https://doi.org/10.37450/ht.108020

Wallenius, T. & Varjo, J. (2024). Challenges of collaborative governance in lifelong guidance in Finland. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. https://doi.org/10.1080/20020317.2024.2379586

Werner, E., Apajalahti, T., Brouns, J., Janatuinen, T., Moitus, S. & Väätäinen, H. Itsearvioinnin toimitti Kettunen, T. (2021). *Audit of Vaasa University of Applied Sciences*. Karvin julkaisu 15:2021. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/vaasan-ammattikorkeakoulun-auditointi-2021-audit-vaasa-university-applied-sciences

Werner, E., Brzakovic, M., Dindas, H., Lähteenmäki-Smith, K., Saarilammi, M.-L., & Holm, K. Itsearvioinnin toimitti Linko, L. (2022). *Audit of Häme University of Applied Sciences*. Karvin julkaisu 17:2022. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/hameen-ammattikorkeakoulun-auditointi-2022-audit-hame-university-applied-sciences

Wiklund, H., Duma, I., Kraus, B., Kuronen, M. & Nordblad, M. Itsearvioinnin toimitti Nurkka, A. (2021). *Audit of the Lappeenranta – Lahti University of Technology LUT*. Karvin julkaisu 16:2021. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/lappeenrannan-lahden-teknillisen-yliopiston-auditointi

Wiklund, H., Edström, K., Eskman, A., Mutanen, S., Nordblad, M. & Novian itsearviointi Lindholm, M. & Andersson, Ö. (2019). *Auditering av Yrkeshögskolan Novia*. Karvin julkaisu 2:2019. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/ammattikorkeakoulu-novian-auditointi-2019-auditering-av-yrkeshogskolan-novia

Ylikoski, M. (2019). *"Pitäs opiskelija saaha löytämää oma opiskelutyylinsä ja oppia opiskelemaan" – sosiodynaamisen ohjauksen periaatteiden näkyminen lukion opinto-ohjauksessa.* Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Yli-Lahti, K. (2019). Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedu. Teoksessa A. Raudasoja & S. Heino (toim.). *Siksak-elämän uraohjausta* (s. 55–60). HAMKin e-julkaisuja 3/2019. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-818-3

Ylönen, E. (2020). *Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun opiskelijoiden uraohjauskokemukset.* Opinnäytetyö, Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. XAMK.

Zacheus, T., Kalalahti, M., Varjo, J. & Harjula, S. (2021). *Tapaustutkimus opinto- ja uraohjauksen paikallisista yhteistyöverkostoista*. Kunnallisalan Kehittämissäätiö KAKS. https://kaks.fi/julkaisut/yhteistyo-nuorten-opinto-ja-uraohjauksessa/

Åkesson, E., Bjerva, T., Laitinen, J., Wikström, J., & Nordblad, M. Itsearvioinnin toimitti Eriksson, B., Forsskåhl, M., & Träskman, T. (2024). Auditering av Yrkeshögskolan Arcada. Karvin julkaisu 4:2024. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/yrkeshogskolan-arcadan-auditointi-auditering-av-yrkeshogskolan-arcada

Åkesson, E., Perkins, M., Seifried, J., Siltanen, A., Huusko, M., & Väätäinen, H. Itsearvioinnin toimitti Vaittinen, S., Arosanervo, A. Makkonen, S & Lahtela-Kakkonen, M. (2023). *Audit of the University of Eastern Finland*. Karvin julkaisu 7:2023. https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/ita-suomen-yliopiston-auditointi-2023-audit-university-eastern-finland

Verkkojulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-774-8

Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi